Bir Meal-Tefsir Karşılaştırması Örneği

-Kur'an Mesajı ve Hayat Kitabı Kur'an-

Sait Ali Ekinci

Bir Meal-Tefsir Karşılaştırması Örneği

— *Kur'an Mesajı* ve *Hayat Kitabı Kur'an* —

Sait Ali Ekinci

Kitap Adı	:	Bir Meal-Tefsir Karşılaştırması Örneği —Kur'an Mesajı ve Hayat Kitabı Kur'an—
Yazar	:	Sait Ali Ekinci
ISBN	:	978-975-6497-72-2
SAMER Yayınları	:	39
Editör	:	Doç. Dr. Ahmet Abay
Dizgi & Kapak	:	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Yayın Koordinatörü	:	Arş. Gör. Asım Sarıkaya

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2020

Bu kitap, "Kur'an Mesajı" ile "Hayat Kitabı Kur'an" Adlı Meal -Tefsirlerin Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Kur'an, Allah'ın insanoğluna hidayeti gösteren, doğruluğa ve ebedi kurtuluşa çağıran, yeryüzüne son vahyidir. Bu vahiy yani ilahi uyarı, Peygamber Efendimizin şahsında, tüm insanlara yapılmış kabul edilmelidir. Ebedi ve ezeli mutluluğun reçetelerini içerisinde barındıran Kur'an, Peygamberimize 23 yıllık süre zarfında nazil olmuş, O'nun ve sahabesinin şahsında âdeta vücut bulmuştur.

Geçen zaman diliminde, kültür, örf ve geleneğin değişmesi, farklı dillerden insanların Müslüman olması, Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere çevrilmesini zorunlu kılmıştır. Bu önemli adımın bir yansıması olarak, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yüzlerce "Meal" hazırlanmıştır. Türkiye'deki yüzlerce Meal içerisinde Muhammed Esed'in İngilizceden Türkçeye çevrilen ve Mustafa İslâmoğlu tarafından yazılan Meallerin ayrı bir yerinin olduğu gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Bu iki Mealin, Türkiyeli okuyuculara farklı bir bakış, önemli bir farkındalık kazandırdıkları erbabınca bilinmektedir. Bu çalışmanın konusu, iki Mealin benzer/farklı yönlerinin ortaya konulması, değerlerinin takdir edilmesi açısından mukayeseli olarak incelenmesi, Kur'an'daki temel kavramları kullanış biçimlerini ve bu kavramları aynı anlamda kullanıp kullanmadıklarının incelenmesi şeklinde ifade edilebilir.

Çalışmaya bir girişle başlanmıştır. Girişte sırasıyla araştırmanın önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırlılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İki eser üzerine yapılmış olan çalışmalar ele alınmış, bu çalışmalar hakkında genel

bilgiler verilerek okuyucuların her iki eserle ilgili çalışmalara kolayca ulaşması sağlanmıştır. Ayrıca burada kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Mealin anlamı, tarihi gelişimi, Meallerde kaynak tespiti sorunu, Meallerde karşılaştırma yöntemleri ve iki Mealin karşılaştırmasında takip edilen yöntem incelenmiştir.

Çalışmamızın girişten sonraki bölümü, araştırmanın bulgular bölümü olup kendi içerisinde on beş ana başlıktan oluşmaktadır. Burada belirlenen başlıklar üzerinden iki Meal karşılaştırılmış, Mealler arasındaki benzerlikler/farklılıklara değinilmiş, iki Mealin çeviri ve yorumları hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Örneğin karşılaştırılan bir ayetin, her iki Mealdeki karşılığı art arda verilmiş, ilgili yorumlar yapılmış, bu yorumları destekleyen diğer ayetlere de atıfta bulunulmuştur. Aynı konuda farklı yaklaşımların söz konusu olduğu durumlarda, ilk yargıdan farklı olan ayetlerden de bir tanesi örnek verilerek gerekli yorumlar yapılmış, aynı durumda olan diğer ayetler de altına liste olarak verilmiştir.

İki Mealde yer alan dipnot, parançalışma ve kaynaklar ayrı başlıklarda karşılaştırılmıştır. Benzerlikler, farklılıklar ve diğer önemli görülen noktalara temas edilmeye çalışılarak iki Mealin karşılaştırılması hakkında genel bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem sonucu elde edilen veriler iki eser hakkında bir "tespit" ve geleceğe dair bir yönlendirme, yeni yazılacak olan çalışmalar için yol haritasında bazı ipuçlarını barındırmaktadır.

Ayetler mukayese edilirken, bazen ayetin tamamı, bazen bir tamlaması bazen bir kelimesi karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın başlıkta belirtilen maksadına göre, Meali veya ilgili yorumları değerlendirilmiş, sonuçta iki Meal için olumlu ve özgün sayılabilecek noktalara temas edildiği gibi yeri geldikçe, iki Meal arasındaki benzerliklere, yapılan iktibasların kaynağının belirtilip belirtilmediğine dikkat çekilmiştir.

Kitabın hazırlanması aşamasında, başından sonuna kadar benden hiçbir yardımı esirgemeyen, beni yönlendiren, kaynak tedarikinde bulunan değerli danışmanım Doç. Dr. Ahmet ABAY Hocama sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmamı birçok kez okuyarak tashih eden ve bilimsellik yönünden katkıda bulunan genç Araştırmacılar; Doktora Öğrencisi İbrahim DOYUMĞAÇ'a, Araştırma Görevilisi Ufuk SARI ve Aslı & Kemal GÖK kardeşlerime de çok teşekkür ederim.

Bu çalışmamın yayımlanmasını üstlenen SAMER Yayınlarına, özellikle Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE ve Arş. Gör. Asım SARIKAYA'ya ayrıca teşekkür ederim. Kitabın yazımı boyunca kendileriyle yeterince ilgilenemediğim halde, çalışmamı sağlıklı bir şekilde yürütebilmem için bana her türlü fedakârlığı yapan Eşim Betül Hanım'a, çocuklarım Ahmet Yasin, Hüdanur ve Yahya Muaz'a teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Sait Ali Ekinci
Adıyaman-2020

– GİRİŞ –

Kur'an-ı Kerim, iman edenleri dünya ve ahirette doğruluğa, hidayete, başarıya ve Allah'ın rızasına ulaştıran bir hayat kitabıdır. İman edenleri inşa edebilmesi için Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması gerekmektedir. İlk muhatap kitlesinin konuştukları dil ile Kur'an'ın dili aynı olduğu için "dilden kaynaklanan" bir anlaşılma sorunu meydana gelmemiştir. Ancak zamanla ana dili Arapça olmayan milletlerin Müslüman olmalarıyla birlikte Kur'an için "dilden kaynaklanan bir anlaşılma sorunu" gündeme gelmiştir. İlk Müslüman olan milletlerden Farisilerin, Selman-ı Farisi'nin kısmi çevirileriyle daha sonra ise Mushaf üzerinde "satır arası" yazılan çevirilerle bu soruna çözüm bulmaya çalıştıkları uygulamanın, diğer dillere de geçtiği görülmektedir.

İslam dünyasında, Kur'an'ın öğretildiği eğitim yuvalarına genelde medrese denilmiştir. Bu medreselerin hocalarının iyi bir Arapça eğitimi aldıkları, sarf ve nahiv ile birlikte belağat ilmini de tedris ettikleri görülmektedir. Bu hocaların sahip oldukları Arapça bilgisiyle, halkı aydınlatmaya çalıştıkları, Kur'an ayetlerini ve hadisi şerifleri sözlü olarak yerel dile çevirdikleri bilinmektedir. Özellikle Hindistan'da bu durum, İngiliz misyonerlerine karşı Kur'an'ın, yerel dillere çevrilmesini hızlandırmış ve bu çeviriler yaygınlaştırılmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin hüküm sürdüğü topraklarda ciddi çeviriler yazılmamış, Kur'an yerel dillere yeterince çevrilmemiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, alfabenin değiştirilmesi, batıdan gelen milliyetçilik akımının yol açtığı millileşme çalışmaları ve aydınların ihtiyaç hissetmesi üzerine Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Mealleri yazılmaya başlanmıştır. Cumhuriyeti kuran kadroların bu Mealler üzerinden "Türkçe İbadet" düşüncesini hayata geçirmeye çalışması birtakım eleştirilere yol açmıştır. Sonuçta gerek "Türkçe İbadet" düşüncesi gerekse Allah kelamını anlama düşüncesi, Türkçe Meallerin sayısının çoğalmasına neden olmuştur. "Türkçe İbadet" düşüncesi başarılı olmadan askıya alınmış, ancak Meallerin sayısı günden güne artmıştır.

Yazılan Meallerin birçoğunun Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsirinde, ayetleri çevirirken kullandığı Meal ile Hasan Basri Çantay'ın Mealini örnek aldıkları, bu nedenle her ikisinde takip edile usul olan "lafzi çevirinin" diğer Mealler tarafından da öncelendiği bilinmektedir. Bazı Meallerde ise "lafzi çeviri" yerine "serbest çeviri/manevi çeviri" yönteminin tercih edilerek yazıldığı görülmektedir. Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" ile Mustafa İslâmoğlu'nun "Hayat Kitabı Kur'an" adlı eserlerinin de "serbest çeviri/manevi çeviri" yöntemine göre yazıldığı söylenebilir.

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışma, Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" ile Mustafa İslâmoğlu'nun "Hayat Kitabı Kur'an" adlı eserlerinin karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Ayrıca Kur'an'a ve Tefsire dair teorik görüşleri olan Muhammed Esed ve Mustafa İslâmoğlu'nun Kur'an'a yaklaşımlarını sunmayı ve tarihsel anlamda iki farklı dönemde yaşayan bu müelliflerin eserleri arasında karşılaştırma yaparak temel farklılıkları/benzerlikleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Her iki eserde kullanılan birçok kelime ve kavram diğer Meallerde tercih edilen kelime ve kavramdan oldukça farklıdır. "Hayat Kitabı Kur'an" şekil, muhteva ve birçok ayetin çevirisindeki ifadelerle, "Kur'an Mesajı"nı çağrıştırmaktadır. Bu çağrışımlardan dolayı, "Kur'an Mesajı" ile "Hayat Kitabı Kur'an"ın karşılaştırılması önem arz etmiştir. Çünkü her iki Mealin de

Türkiye'de yankı uyandırdığı, olumlu veya olumsuz ilgiye medar olduğu görülmektedir.

İnceleme konusu iki Mealin konumlandırıldığı yer, sahip oldukları görüşler, genel ve geleneksel algıdan farklı oluşları iki Mealin karşılaştırılmasını önemli kılmaktadır. Buradan hareketle Meallerde yer alması muhtemel benzerlikler/farklılıkların neye tekabül ettiği/etmesi gerektiği, özgünlük ve güncellik sağlanırken ilmi birikimden ne derece yararlanıldığı önem arz etmektedir. Bu çalışmanın sonucunda yeni yazılan Meallerde takip edilmesi gereken usul ve Meallerin sahip olması gereken özellikler hakkında önemli ipuçları ortaya çıkmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, araştırma konusu olan iki Mealin özellikleri ve bu Mealleri önemli kılan gerekçeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte inceleme konusu iki Mealin "çeviri ve yorumları" arasında benzerlikler veya farklılıklar var mıdır? Benzerlikler var ise bu benzerlikler, herhangi iki Meal arasındaki kaçınılmaz benzerliklerden daha fazla mıdır? Bu benzerlikler, daha çok hangi konularda yoğunlaşmıştır? Benzerlikler arasında "düzenli, sistemli bir uyum" var mıdır? Arada farklılıklar var mıdır? Bu farklılıklar, hangi gerekçelerden kaynaklanmaktadır? Çeviriler yapılırken başvurulan kaynaklar aynı mıdır? Aynı kaynaklardan yararlanıldığı için aynı sonuçlara varılması veya aynı kaynaklardan farklı sonuçlara varılması mümkün müdür? Aynı sonuçlara varıldığı durumlarda, ikincisinin ilk yazılan Meali kaynak olarak göstermesi gerekli midir? Kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı durumlar söz konusu mudur? İslamoğlu Meali, Esed Meali'nden ne kadar yararlanılarak hazırlanmıştır? Bu yararlanmalarda kaynak belirtilip belirtilmediği, kaynak belirtilmesi gerekliyse "kaynak belirtme ilkelerine" riayet edilmiş midir? Tüm bu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Sosyal Bilimlerin araştırma yöntemlerinden biri olan "karşılaştırma yöntemi" uygulanmıştır. Karşılaştırma iki eserdeki ayetlerin Türkçe çevirisi ve yorumları bağlamında yapılmıştır. Burada seçilen ayetlerin Tükçe Meali ve yorumları karşılaştırılmış, yer yer kaynak eserlere de müracaat edilmiştir. Bu minvalde, karşılaştırılması yapılan ayetlerde, ismi geçen kadim tefsirlerden Taberi, Zemahşeri, İbni Kesir ve Kurtubi'ye ait tefsirler ile son yüzyılda Elmalılı, Muhammed Abduh ve Hayrettin Karaman ile arkadaşları tarafından telif edilen tefsirlere de müracaat edilmiştir. Her iki çalışmada kelimelerin sözlük anlamları noktasında üzerinde durdukları temel sözlüklerden Rağıp El İsfehani'nin El Müfredat'ı, İbni Manzur'un Lisan'ul Arab'ı, Cevheri'nin es-Sihah'ından da çokça yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü kısa bir girişten ve bu girişe bağlı dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklarda, sırasıyla Araştırmanın önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırlılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, iki eser üzerine yapılmış olan diğer çalışmalar ele alınmış, bu çalışmalar hakkında genel bilgiler verilerek okuyucuların her iki eserle ilgili çalışmalara kolayca ulaşması sağlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Bu bölümde Mealin anlamı, tarihi gelişimi, Meallerde kaynak tespiti sorunu, Meallerde karşılaştırma yöntemleri ve iki Mealin karşılaştırmasında takip edilen yöntem ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, araştırmanın bulgular bölümü olup kendi içerisinde on beş ana başlıktan oluşmaktadır. Burada belirlenen başlıklar üzerinden iki Meal karşılaştırılmış, Mealler arasındaki benzerlikler/farklılıklara değinilmiş, iki Mealin çeviri ve yorumları hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Buna göre tefsir metotları, benzerlikler/farklılıklar ortaya konmaya çalışılmış, iki eserin geleneksel yaklaşımlarla da yer yer mukayesesi yapılarak

bazı kavramlar ve ayetler etrafında Kur'an'a yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Örneğin karşılaştırılan bir ayetin, her iki Mealdeki karşılığı art arda verilmiş, ilgili yorumlar yapılmış, bu yorumları destekleyen diğer ayetlere de atıfta bulunulmuştur. Aynı konuda farklı yaklaşımların söz konusu olduğu durumlarda, ilk yargıdan farklı olan ayetlerden de bir tanesi örnek verilerek gerekli yorumlar yapılmış, aynı durumda olan diğer ayetler de altına liste olarak verilmiştir.

İki Mealde yer alan dipnot, parantez ve kaynaklar ayrı başlıklarda karşılaştırılmıştır. Benzerlikler, farklılıklar ve diğer önemli görülen noktalara temas edilmeye çalışılarak iki Mealin karşılaştırılması hakkında genel bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem sonucu elde edilen veriler iki eser hakkında bir "tespit" ve geleceğe dair bir yönlendirme, yeni yazılacak olan çalışmalar için yol haritasında bazı ipuçlarını barındırmaktadır.

Karşılaştırma yöntemi esas alındığından her iki müellifin Kur'an'a yaklaşımları, çeviri ve yorumları birbiriyle mukayeseli olarak incelenmiştir. Böylece bu metot, her iki müellifin temel düşüncesini ortaya koyma imkânını da bize vermektedir.

4. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları

Araştırmamız temel olarak "Kur'an Mesajı" ve "Hayat Kitabı Kur'an" adlı Meallerin karşılaştırılmasını esas almakla birlikte, gerekli görüldüğü durumlarda, iki Mealin dipnotlarda belirttikleri kaynaklara da müracaat edilmiştir. Ancak değerlendirmeler daha çok iki Mealle sınırlı tutulmuş, diğer kaynaklardan ise istifade edilmiştir.

İki Meal arasında karşılaştırmalar yapılırken, 600 sayfa olan Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ayet ayet karşılaştırmak, bir yüksek lisans çalışmanın hacminin çok çok üzerinde olduğu için, bazı sınırlamalara gidilmiştir. Sınırlar, seçilen konular ve kavramlar çerçevesinde belirlenmiştir. On beş ana

başlık ve bu başlıkların alt başlıkların alt başlıklarıya konu zenginleştirilmiş, iki Meali birbiriyle kıyaslayabilecek genel ölçülere değinilmeye çalışılımıştır.

Ayetlerin çevirisinde gramer tahliline gidilmemiştir. Çevirilerde zaman zaman Türkçede yaygın olan Meallere başvurulmuş, genel anlayışın ipuçları bu Meallerle birlikte aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırma konusu iki Meal üzerine yapılan önceki çalışmalar incelenmiş, aşağıda bu çalışmalar tanıtılmıştır.

5. Konu ile İlgili Önceki Araştırmalar

Çalışma konusu iki Meal hakkında yazılan makale ve kitaplar incelenmiştir. Bu çalışmaların farklı yönlerinden yararlanılarak çalışmaların kapsamına ve içeriğindeki farklara değinilmiştir. Gerekli görüldüğü yerlerde ise Çalışmamızle ilgili yönlerine ve çalışmamızdan ayrıldıkları yönlerine değinilmiştir.

5.1. Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Yapılan Çalışmalar:

Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada,[1] 20. Yüzyılın kaotik ortamında dünyaya gelen ve bu süreçte Müslüman olan yine bu sürece "yeni bir İslâm düşüncesi oluşturma" çabasına girişen Muhammed Esed'in hayatı ve bazı düşünceleri üzerinde durulmuştur.

Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme

---

[1] Çalışkan, İsmail, *Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed (Lwow / Polonya 1900-İspanya 1992)*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı: 2, s. 419-436.

Mustafa Akman tarafından yazılan bu makalede,[2] adından da anlaşılacağı üzere Esed Meali üzerine yapılan bir incelemedir. Çalışmada Esed Meali tanıtılarak bu eserin çeşitli yönleri değerlendirilip bazı ayet ve kavramlara yüklenen anlamın arka planı irdelenmiştir. Esed'in hayat hikâyesi, yaşadığı koşullar ve hitap ettiği kesimle Mealinde verdiği mesajlar ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Esed Meali'nde başvurulan sözlüklerin, ayetlerin izahında nasıl rol aldığı ile ilgili isabetli tespitler yapılmıştır.

Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Eserinin Meal Açısından Değerlendirilmesi

Erdoğan Baş tarafından yazılan bu makale,[3] Esed Meali hakkında yapılan bir incelemedir. Makalede, Esed Meali'nde yer alan bazı çevirilerin değerlendirilmesi yapılmış, yorumlar hakkında açıklamalara pek girilmemiştir. Mealin Türkçe ile İngilizcesi de karşılaştırılmış, Esed'in Arapçadan İngilizceye, mütercimlerin de İngilizceden Türkçeye çevirideki tasarruflarına ayrı ayrı değinilmiştir. Bazı ayetlerin çevirisinde önerilerde bulunulmuştur.

Muhammed Esed'in "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbğatullah, Bezm-i Elest (Misak) ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı ve M. Hamdi Yazır İle Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması

Mustafa Akçay tarafından hazırlanan bu çalışmada,[4] ele alınan bu kavramlar umum/husus, kaplam/içlem, öncelik/sonralık ve birbirleriyle ilişkili olduğu anlam bakımından incelenmekte, bu kavramların bazen birbirlerinin eş anlamını oluşturacak kadar birbirlerini açıklamakta veya birbirlerine zıt

---

[2] Akman, Mustafa, *Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 127-155.

[3] Baş, Erdoğan, *Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Eserinin Meal Açısından Değerlendirilmesi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 411-422.

[4] Akçay, Mustafa, *Muhammed Esed'ın "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbğatullah, Bezm-i Elest (Mısak) Ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı Ve M. Hamdi Yazır Ile Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması*, Kur'an Mealleri Sembozyyomu, İzmir, 2003, cilt: I, s. 349-384.

anlam olabildiği açıklanmaktadır. Bu kavramlar, Esed Mealiyle beraber Elmalılı ve Ömer Rıza Doğrul'a ait Meallerle mukayese edilmiştir.

Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış

Yusuf Işıcık'ın gerçekleştirdiği çalışmada,[5] Kur'an çevirilerinde uyulması gereken bazı hususlara dikkat çekilerek bu hususlar bağlamında Esed Meali hakkında bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerde Esed Meali'nin kendisine göre eleştirilen yönlerinin olduğu, eserde herhangi bir karine olmaksızın ayetlerin hakiki manaların bırakılıp mecazî anlamlara hamledildiği, kaynaklara atıflarda hatalar bulunduğu, ıstılah ve kavramlara yanlış anlamlar yüklendiği belirtilmiştir.

Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi

İbrahim Hilmi Karslı'nın yaptığı çalışmada,[6] çeviri kuramları açısından Muhammed Esed'in "çeviri yöntemi" değerlendirilmektedir. Esed Meali'nde "manaların hedef dilde yeniden ve başarılı bir şekilde üretildiği, modern okuyucu kitlesinin ve pozitivist batı akımlarının da dikkate alındığı, buna rağmen Kur'an kavramlarının Hz. Peygamber dönemindeki orijinal anlamlarıyla çevrildiği belirtilmektedir.

Muhammed Esed'in "Meal -Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu

Mustafa Öztürk'ün yaptığı çalışmada,[7] Esed Meali'nin giriş kısmında verdiği "çeviri hakkındaki yönteme" ne kadar riayet ettiği, nüzul dönemin-

---

[5] Işıcık, Yusuf, *Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 93-111.

[6] Karslı, İbrahim Hilmi, Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 95-112.

[7] Öztürk, *Mustafa, Muhammed Esed'in "Meal-Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 113-126.

de Arapların kullandığı bazı ifadelerle çeviri yapmanın sağlıklı olmadığı sorgulanmaktadır. Ayrıca çalışmada ahiretle ilgili yapılan tasvirlerin aşırı derecede mecazî olduğu, hatta batınî karakter taşıdığı iddia edilmiş ve eleştirilmiştir.

Edip Yüksel ve Muhammed Esed'in Meallerine Eleştirel Bir İnceleme

İshak Yazıcı tarafından yapılan bu çalışmada,[8] Edip Yüksel ve Muhammed Esed tarafından hazırlanan Mealler, nüzul sebebi rivayetler, Tefsir Usulü kaideleri ve klasik tefsirlerin aktardığı bilgilerin yeterince dikkate alınmadığı gerekçesiyle tenkide tabi tutulmuştur. Ayrıca çalışmada her iki Mealden de bazı kavramlar örnek verilerek bu kavramların bağlamından kopartılarak çevrildikleri belirtilmiştir.

"Aziz Kur'an" ve "Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)" Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz

Ali Osman Koçkuzu tarafından yapılan bu çalışmada[9] Aziz Kur'an" ve "Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)" Adlı Mealler hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Esed Meali'nde Kuran-ı Kerim'i daha çok başka din mensubu olan Batı insanına tanıtma görevi yüklendiğine değinilmiştir. Başka araştırmacıların dil, estetik, Kur'an ilimleri bağlamında Esed Meali üzerinde çalışması tavsiye edilmiştir.

Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkıyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal -Tefsir Üzerine

---

[8] Yazıcı, İshak, *Edip Yüksel ve Muhammed Esed'in Meallerine Eleştirel Bir İnceleme, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler-* (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 319-348.

[9] Koçkuzu, Ali Osman, *"Aziz Kur'an" ve "Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)" Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: II, s. 3-24.

Hüseyin Esen tarafından yapılan çalışmada[10] hirabe (eşkıyalık/yol kesme) ayetleri olarak bilinen Maide 5/33-34 çerçevesinde, ana hatlarıyla ve İslâm hukuku açısından Esed'in Meal-tefsirinin ve görüşlerine dayanak olarak gösterdiği hususlar değerlendirilmiş, bu hususların tutarlılığı ve sağlamlığı sorgulanmıştır.

Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine

İshak Özgel'in yaptığı çalışmada,[11] Esed Meali'nde ayet kelimesinin genelde, alışılagelen anlamının dışında çevrildiği bundan da rasyonalist eğilimden ziyade mucizeyi sünnetullah içinde değerlendirme durumundan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Çalışmada ayet kelimesine, mucize yerine "belge, delil, ilahi mesaj, işaret ve sembol" gibi anlamların verilmesine dikkat çekilerek sonuçta hepsinin ilahi birer mesaj olduğu kabul edilmekte ancak tercih edilen anlamlarda "bağlama" yeterince riayet edilmediği belirtilmektedir.

Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine

Mustafa Öztürk tarafından yapılan çalışmada[12] Esed Meali'nde değinilen klasik tefsirlerle ilgili bazı bilgilerin yanlış nakledildiği hatta tahrif edildiği, bazı ibarelerin tam zıddı manasına gelecek şekilde tersyüz edildiği iddia etmektedir. Yine, Esed Meali'nde kimi zaman da klasik tefsirlerde yer alan izahatın sadece bir kısmının aktarılmasıyla asıl mana ve maksadından

---

[10] Esen, Hüseyin, *Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkiyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal - Tefsir Üzerine*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 139-166.

[11] Özgel, İshak, *Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, sayı: 19, s. 151-171.

[12] Öztürk, Mustafa, *Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine*, Marife: Bilimsel Birikim, 2008, cilt: VIII, sayı: 1, s. 45-62.

saptırılarak kendi görüşlerine mesnet teşkil edecek hale getirildiği belirtilmektedir.

Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım

Maşallah Turan tarafından yapılan bu çalışmada,[13] hirabe (eşkıyalık/yol kesme) ayetleri olarak bilinen Maide 5/33-34 çerçevesinde, herhangi bir kritere tabi olmadan tüm ifadeleri mecaz bahanesi ile öznelleştirip anlamı buharlaştırmak, ilahî bir metnin üzerindeki örtünün kaldırılması adına bir fayda sağlamadığı gibi mesajın asıl gayesinin kaybedilmesi riskini de beraberinde getirebileceği belirtilmektedir. İlgili ayetlerin izahında, bu ilkelerin yeterince dikkate alınmadığı gibi aşırı sembolizme başvurulduğu ve ilahî mesajın asıl ve özünün korunamadığı gerekçesiyle Esed Meali tenkit edilmiştir.

Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi

Mahmut Ay tarafından yapılan bu çalışmada[14] Esed'in, son derece özgün bir üsluba ve ifade hususiyetlerine sahip olan The Message of The Qur'ân'da, kullandığı kelimeleri seçerken takındığı titiz ve istikrarlı tutumun ve bu tutumun neticesinde ortaya çıkan yeknesak üslubun, bu çeviride Türkçeye başarılı bir şekilde aktarılmadığı örnekleriyle açıklanmıştır. Çeviride çok sayıda parançalışma kullanılması, dipnotların özensizce yerleştirilmesi, serbest çevirinin sınırsız kullanılması sonucu, İngilizcedeki metin ile Türkçedeki metin arasında ciddi farkların oluştuğu ifade edilmiştir.

Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği

---

[13] Turan, Maşallah, *Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 45-57.

[14] Ay, Mahmut, *Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi*, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 59-89.

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada[15] modem zamanların tefsirinin, sağlıklı din yorumunun başka bir ifadesi olduğu ve Esed'e göre, Kur'an'ın her türlü iç çelişkiden uzak olup akla ve idrake hitap ettiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Esed'in, "anlam ve muhtevayı" daima ön planda tuttuğu belirtilmektedir.

The Message of the Qur'ân'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nin Eleştirisi

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada[16] bir Meal-tefsiri farklı bir dilden Türkçeye çevirmenin zorluğunun en az yeniden Meal yazmak kadar zor olduğu, Esed Meali'nde bu zorluğa rağmen "özgün" bir çevirinin yapıldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, mütercimler Esed Meali'nde serbest çeviriyi esas aldıklarından bazı sorunları beraberinde getirmişlerdir. Çalışkan'a göre bunları, "Türkçe çevirinin İngilizce orijinal metninin (The Message of the Qur'ân) kavramsal sistemi ve anlatım üslubu ile uyuşmama, iki çevirmenin üslubunda uyum sorununun olması şeklinde özetlemek mümkündür.

Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada[17] Kur'an yorumunda yeni bir aşama olarak görülen son iki yüzyıl boyunca gelişen anlayış ve kavrayışlar arasında nasıl bir yorumlama eğiliminin olduğu, yorumların mahiyeti ve söz konusu eğilimin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ele alınmıştır. Bu yorumculardan Muhammed Esed üzerinde durulmuş, Esed'in gerek yaklaşım ve gerekse metodolojisi ile kendine özgü bir yorum biçimini ortaya

[15] Çalışkan, İsmail, *Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği*, Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 2010, sayı: 17, s. 90-97.
[16] Çalışkan, İsmail, *The Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nın Eleştirisi*, İslâmî Araştırmalar, 2010, cilt: XXI, sayı: 3, s. 151-164.
[17] Çalışkan, İsmail, *Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?* , Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama, 2012, cilt: II, s. 1015-1034.

koyduğu belirtilmiştir. Esed'in Meal ve tefsire girişmesinin amacı ise, "ilahi kelam ile sunulan bilgiyi güncel dille ifade, Müslüman bilincini zihinlere yerleştirme ve yeni devrin insanına Kur'an'ın mesajını sunma" şeklinde üç maddede özetlenmiştir. Esed Meali'nin usulü "metnin indiği andaki anlam ile sonraki nesillere olan mesajın tespiti" şeklinde açıklanmıştır. Esed'in, gerek Meal gerekse açıklamalar kısmında "anlam ve muhtevayı daima ön planda tuttuğu" belirtilmiştir.

Muhammed Esed'e İki Haksızlık Örneği Esed'in Kur'an Mesajı ile İlgili 'İntihal' ve 'Çarpıtma' İddialarının Tutarsızlığı

Hikmet Zeyveli tarafından yapılan bu çalışmada[18] Mustafa Öztürk'ün "Meal Kültürümüz"[19] adlı kitabında yer alan iki makalesi eleştirilmektedir. Öztürk, "Muhammed Esed'in Meal-Tefsirindeki İntihaller Üzerine" adlı çalışmasında, Esed Meali'nin Mevlâna Muhammed Ali'nin The Holy Kur'an adlı eserinden intihal edildiğini iddia etmektedir. Zeyveli ise bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını, Öztürk'ün bu iki makalesinde, diğer yazılarının aksine, akademik nezaket sınırlarını zorlayan bir üslûp sergilediğini; İthamlarını, delillerini sunduktan sonra yapması beklenirken, âdeta 'ispattan önce itham' taktiğine başvurduğunu ve bunu makalelerinde sıklıkla tekrarladığını ifade eder. Ayrıca Öztürk'ün "intihal" olarak belirttiği ayetlerin Esed ve M. Ali'nin Meallerinde farklı yer aldığı, sadece yorumların benzediğini, benzer yorumların diğer tefsirlerde de bulunduğunu, bu durumun intihal olamayacağını belirtmiştir.

Mustafa Öztürk'ün "Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine" adlı makalesi ise Esed'in, anılan eserinin dipnotlarında, Taberi, Beğavî, Zemahşerî, Razi, Beydâvî gibi klasik müfessirlerden yapmış olduğu bazı nakillerde, bu müfessirlere ait birçok ibare ve

---

[18] Zeyveli, Hikmet, *Muhammed Esed'e İki Haksızlık Örneği Esed'in Kur'an Mesajı ile İlgili 'İntihal' ve 'Çarpıtma' İddialarının Tutarsızlığı*, Marife: Bilimsel Birikim, 2012, cilt: XII, sayı: 1, s. 25-46.
[19] Öztürk, Mustafa, *Meal Kültürümüz, Ankara Okulu*, 2014.

ifadeyi kimi zaman yanlış naklettiğini, kimi zaman da tahrif ettiğini iddia etmiştir. Zeyveli'nin çalışması ise, Öztürk'ün Esed aleyhinde ileri sürdüğü itham ve iddiaların, peşin kanaatler ve yetersiz incelemeler sonucunda varılan haksız yargılar olduğunun tespiti ve bu konuda serdedilen argümanlara tek tek örnek verilerek ve cevaplanarak çürütülmesini konu edinmektedir.

Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım

Maşallah Turan tarafından yapılan bu çalışmada[20], Esed Meali'nde Allah ve Ahiret içerikli ayetlerin yorumlanmasında aşırı mecaz ve sembolizme kaçıldığı, yer yer gelişi güzel hareket edildiği bunun da sıkıntılara yol açtığı belirtmektedir. Turan bu sıkıntılara yol açan etkenler arasında, İslâm ile modern felsefi düşünceleri uzlaştırma çabalarının ve Kur'an'ı modern batı düşüncesine cazip gösterme eğilimin olduğunu iddia eder. Turan'a göre bunun yerine benimsenmesi gereken yaklaşım, ilahî bir metnin anlaşılmasını zorlaştıran kapalılığın giderilmesinde akıl-nakil dengesinin korunmasını sağlamak, yorumlarda ölçülü hareket etmek, ilahî mesajın asıl ve özünü koruyabilmektedir.

Muhammed Esed'in 'Kur'ân Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine

Mustafa Kayhan tarafından yapılan bu çalışmada[21] Esed Meali birey ve toplum ekolojisi bağlamında incelenmiş, 20'nci yüzyılın tanığı olarak Esed'in insana ve onunla alakalı sorunlara getirdiği bazı özgün açıklamalara temas edilmiştir. Ayrıca çalışmada, Esed Meali'nde kişinin kendisiyle, Rab-

---

[20] Turan, Maşallah, *Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2014, cilt: I, sayı: 1, s. 131-157.

[21] Kayhan, Mustafa, *Muhammed Esed'in 'Kur'ân Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine*, Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları, 2016, cilt: XI, sayı: 5, s. 401-430.

biyle, diğer birey ve varlıklarla olan münasebetlerine dair tahliller yapılmıştır.

Kur'ân'daki Yeminlerde (Aksamu'l-Kur'ân) Çeviri / Anlama Problemi Ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi

Şükrü Aydın tarafından yapılan bu çalışmada,[22] Tevhid inancının ve prensibinin bir gereği olarak Allah'ın zatı, isim ve sıfatları dışında bazı varlıklara yeminin batıl ve geçersiz sayıldığı halde, Allah'ın bazı varlıklar üzerine yemin ettiğinin Kur'ân çevirilerinde yer aldığına değinilerek bu paradoksun ister istemez insan zihnini de kurcaladığı açıklanmıştır. Sınırlı da olsa bu probleme değişik kaynaklarda değinildiği ve tatmin edici düzeyde olmasa da cevap niteliğinde bazı gerekçeler ileri sürüldüğü ancak bu sözcüklerin çevirisi açısından en belirgin farklı yaklaşım ve alternatif çevirinin Esed Meali'ne ait olduğu vurgulanmaktadır.

5.2. Mustafa İslâmoğlu'nun "Hayat Kitabı Kur'an" Adlı Meali Üzerine Yapılan Çalışmalar:

Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum

Erdoğan Baş tarafından yapılan bu çalışmada[23] İslâmoğlu Meali'nde yer alan "gayb, mucize ve bir takım temsili anlatımlar" hakkında bazı eleştiriler yapılmıştır. Çalışmada, İslâmoğlu Meali'nde özellikle Esed Meali referans alınarak "gayb ve mucize" hakkında aklileştirme yapıldığı, olağanüstülüğün olağan hale getirildiği belirtilmektedir. Gayb, mucize ve temsil konularında kendisinden yararlandığımız çalışmada sübjektif değerlendirmeler ön planda olup İslâmoğlu Meali'nde "tefsir ve yorumların haklı olabileceği ihtimali"

---

22 Aydın, Şükrü, *Kur'ân'daki Yeminlerde (Aksamu'l-Kur'ân) Çeviri/Anlama Problemi ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research, 2016, cilt: IX, sayı: 46, s. 914-924.

23 Baş, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usûl: İslam Araştırmaları, 2008, sayı: 10, s. 77-106.

göz ardı edilmiştir. Modern okuyucu kitlesinin dikkate alınması eleştirilerek geleneksel telakkiler savunulmuştur.

'Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir' Üzerine

Halis Demir tarafından yapılan bu çalışmada[24] İslâmoğlu Meali, kitabının girişinde yazdığı bazı yöntemler esas alınarak incelenmiştir. Tercüme ve Meal çalışmasında teklif ettiği yöntemlerden "takdirî ifade" konusu, yanlış tercümeler, sure girişleri, kavramların tercümesi, nüzul süreci, mucize kavramına yaklaşım ve kaynaklardan nakledilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılmış ve bu ilkelere yeterince riayet edilmediği belirtmiştir.

İhya ve İnşa

Ebubekir Sifil tarafından önce makale sonra kitap olarak yayınlanan bu çalışmada,[25] İslâmoğlu Meali'ne çok kapsamlı eleştiriler yöneltilmiştir. Esere emek verildiğinin hakkı teslim edilmekle beraber neredeyse olumlu tenkitlere pek girilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde "geleneksel algıdan farklı düşünülen veya klasik tefsirlerde meşhur olmayan yorumlardan biri tercih edildiğinde, bu duruma genelde "tahrif, tahrip, tağyir, yeniden inşa, operasyonel, yapı-bozum gibi isnatlarda bulunulmaktadır.[26] Bütün bu ifadeler, çalışmale ilgili bu çalışmadan yeterince yararlanılmasına engel olmuştur. Ayrıca İslâmoğlu Meali'nin 2008 baskısına yönelik yapılan bu tenkitlerle ilgili olarak özellikle gramer hatası olduğu belirtilen bazı eleştiriler, sonraki baskılarda dikkate alınmış, çalışma konusu olan 2012 ve 2015 baskılarında bu hataların düzeltildiği görülmektedir. Bu konuda hem Sifil'in hem de diğer eleştirilerin İslâmoğlu Meali'ne katkıda bulunduğu söylenebilir.

---

[24] Demir, Halis, *'Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir' Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi) (İİFD) (EAÜİFD), 2011, sayı: 36, s. 149-176.

[25] Sifil, Ebubekir, *İhya ve İnşa*, Rıhle Kitap, İstanbul, 2014.

[26] Sifil, *İhya ve İnşa*, s. 142.

Bizim çalışmamızı Ebubekir Sifil'in çalışmasından ayıran en önemli husus, yöntemi ve kapsamıdır. Sifil'in çalışmasında "İslâmoğlu Meali" üzerine değerlendirmeler yapıldığı halde, bizim çalışmamızda, İslâmoğlu Meali ve Esed Meali karşılaştırılmıştır. Ayrıca Sifil, değerlendirmelerinde İslâmoğlu Meali'ne katılmadığı, kendince "hata, tahrip, tahrif, tağyir, operasyon ürünü" olarak gördüğü yönler üzerine yoğunlaşmıştır.[27] Bu çalışmada ise iki Meal arasında belirlenen on beş ana konu ile bu konuların alt başlıkları mukayese edilmiştir.

6. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi: Meal Nedir? Mealler Hakkında Genel Bilgiler

6.1. Meal Nedir? Meallerin Tarihi Gelişimi

Meal kelimesi, "te'vil"in aslı olan "evl" kökünden türemiş mimli masdardır. "evl" asla dönüş, mana, gaye anlamına gelir.[28] Bu durumda kelime olarak Meal, bir şeyin varacağı gaye manasına ismi mekân olur. Te'vilin ürünü yani te'vilden elde edilen mana demektir. Istılahi olarak ise bir sözün manasının her yönüyle aynen değil de, biraz noksanıyla ifade edilmesine Meal denir.[29] Bu anlam, tercümeye göre daha geniş ve esnek; tefsire göre ise daha dar ve sınırlıdır. Bu nedenle Meal için, "Kur'an nazmını, bütün dilsel hususiyetlerini koruyarak bir başka dile çevirmedeki imkânsızlık veya en azından zorluk dikkate alınarak 'tercüme-tefsir arası bir anlam çevirisi' manasında Kur'an'a nispet edilen ve zamanla ona özgü bir teknik terim olarak kullanılan 'yeni' bir kavram"[30] denilebilir. Ülkemizde "Meal" tabirini ilk kullanan müfessirlerden merhum Elmalılı Muhhammed Hamdi Yazır'ın

---

27 Sifil, *İhya ve İnşa*, s. 139, 144, 149, 171.

28 İsfehani, Rağıp, *el-Müfredat*, Çıra yayınları, Tercüme; Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul, 2010, s. 109.

29 Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 220.

30 Atalay, Orhan, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, Kur'ân Mealleri Sempozyumu, DİB, İzmir, 2003, I/29.

ifadesiyle "dirayetle ilgili yoruma Meal, rivayetle ilgili yoruma da tefsir" denilmiştir.[31]

Tercüme, söz konusu olan herhangi bir durumun veya anlamın bir yerden bir yere, bir şeyden başka bir şeye aktarılmasıdır. Bu bakımdan tercüme "Meal"e göre daha "iddialı" bir ifadedir. Arapçaya ve onun edebi özelliklerine vakıf olanlar iyi bilirler ki Kur'an'ın içerdiği tüm anlamlarıyla tercüme edilmesi imkânsızdır. Bu, hem tercüme dilinden hem mütercimden hem de Kur'an'ın kendine has edebi üstünlüklerinden kaynaklanır. Bazı Kur'an mütercimlerinin tercüme ibaresi yerine Meali tercih etmeleri bu eksikliğin bir göstergesidir. Buradan hareketle tercümeler; "Lafzi Tercüme", "Manevi Tercüme", "Serbest Tercüme" ya da "Meal" olarak nitelendirilir.[32]

Her ne kadar Kur'an bazı anlam inceliklerine ve edebi özelliklere sahip olsa da Kur'an'ın pek çok dilde sayısız tercümeleri yapılmış olup bu tercüme faaliyetleri hâlâ sürmektedir.[33] Buna ister Meal ister tercüme veya tefsir densin, sonuç değişmeyecektir. Durum her ne olursa olsun Müslümanların, Allah tarafından kendilerine indirilen son vahyi, ana dili Arapça olanlar gibi anlama istek ve ihtiyaçları vardır. Herkesin Arapça öğrenmesi arzulanan bir durum olsa da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir husustur. Bu durumda, Kur'an-ı Kerim kendisini anlamak isteyen bütün Mü'minlerin, hatta bütün insanların dillerine çevrilebilir.

Meallerin tarihi gelişimini öğrenmek için Kur'an'ın 'anlaşılma' meselesinin gündeme geldiği tarihlere kadar gitmek gerekir. Zira Kur'an'ın ilk muhatapları ana dili Arapça olan bir millet olduğu için Meal ve tercüme gündeme gelmemiştir. Ancak ileriki zamanlarda, Arap olmayan halkların da Müslüman olmaları nedeniyle Kur'an hakkında bir anlaşılma sorunu gün-

---

[31] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/20.

[32] Bilen, Osman, *Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur'an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/182-186.

[33] Altuntaş, Halil, *Türkçe İbadet Meselesi*, Diyanet İlmi Dergi, 1998, cilt: XXXIV, sayı: 1, s. 63.

deme gelmiştir. İslâm tarihinde bu soruna önce İranlı Müslümanlar tanık olmuşlardır. Ana dilleri Farsça olan İranlıların, Kur'an-ı Kerim'i okuma ve anlamada zorluk çekmeleri üzerine İran asıllı sahabi Selman-ı Farisi tarafından bazı ayet ve surelerin Farsçaya çevrildiği bilinmektedir.[34] Böylece "Meal ve Tercüme Tarihi" diyebileceğimiz süreç başlamıştır. Selman-ı Farisi'nin çaba ve hassasiyeti sonraki yıllarda eskisi gibi devam etmemiştir. Tarihin akışı içerisinde anlaşılma sorununu çözecek olan âlimler de medreselerde yetişmekteydi. İslâm Dünyasında inşa edilen eğitim kurumlarının genel adı olan medreselerde ise hâkim olan anlayış "Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceği" şeklindeydi. Halkın dini ihtiyaçları daha çok ilmihal türü eserlerden sağlanmaktaydı. Ayrıca medreselerde yetişen âlimlerin Arapçayı kaideleriyle öğrenmeleri de onları halka karşı 'ayrıcalıklı' kılmaktaydı. Bu ve diğer birçok nedenden dolayı medrese hocaları 'Meal' yazmaya yanaşmamışlardı.[35] Kur'an'ın anlaşılması bütün Müslümanların ortak sorunuyken dilden kaynaklanan anlaşılma/ma sorunu Arap olmayan bütün Müslümanların ortak sorunu olarak kabul edilebilir.

İslâm dünyasında ilk çeviri örnekleri Farsçaya yapılmıştır.[36] Daha sonra Sindice, Urduca ve Türkçe başta olmak üzere birçok dilde çeviri örnekleri verilmiştir. Urduca ilk tam çeviri örneği XVI. yüzyılın sonlarında kaleme alınmıştır.[37] Bilinen ilk Türkçe çeviriler XI. yüzyılda kaleme alınmış, fakat bunların metinleri günümüze ulaşmamıştır. Elde mevcut en eski Türkçe çeviriler XII-XVI. yüzyıllara aittir. Bu çeviriler daha çok satır arası ve kısmi çevirilerdir.[38]

---

[34] Yılmaz, Faik, *Türkçe Meallerdeki Parançalışma İçi Takdir Problemi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/424.
[35] Birışık, Abdulhamit, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/47.
[36] Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 18.
[37] Birışık, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, I/47.
[38] Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 18.

Batılı misyonerler, Hint alt kıtasında yoğun faaliyetlerde bulunup yerel dillere çevirdikleri İncil'i gençlere dağıtarak Hristiyanlık propagandası yapmışlardır. Bölgede yaşayan bazı Müslüman âlimler ise bu akımlara cevap vermek ve gençliğin İslâm'la bağını sürdürmek için Kur'an-ı Kerimi Hint dillerine çevirmişlerdir.[39] Bu nedenle Kur'an Meallerinin en yoğun olduğu Hint bölgesinin alt kesimlerinde, İslâm dünyasındaki Meallerin yarıdan fazlasının kaleme alınma gerekçesi "misyonerlik faaliletlerine karşı Kur'an'ın mesajını yayma" çabasıdır.

İslâm dünyasında bu gelişmeler olurken batı dünyasında XV. yüzyıla kadar İncil yerel dillere çevrilememişti. Bu nedenle kilisenin halk üzerinde tahakkümü sürmekteydi. Halk ile kutsal kitap arasında köprü gibi görünen en büyük engel din adamlarıydı. Din adamları sahip oldukları imtiyazları sonuna kadar kullanmaktaydı. Kendisi de bir din adamı olan Martin Luther (1483-1546) XVI. yüzyılın başlarında kiliseye karşı başkaldırdı. Luther'in bu başkaldırısı beraberinde birçok yeniliği getirdi. Avrupa'da aydınlanma sosyal alanda olduğu kadar dini alanda da kendisini hissettirdi. İncil'in yerel dillere tercümesi yapıldı. Halk artık din adamları olmadan da kutsal metinleri okumaya ve anlamaya başlamıştı. Kilisenin skolastik düşüncesi sarsılarak bunun yerini "akıl, bilim ve aydınlanma" aldı.[40]

İncilin yerel dillerde okunmaya başlanması ve diğer gelişmeler Avrupa'da önce reformun gerçekleşmesine neden oldu. Daha sonra, yenilenme fikrinin diğer alanlara da yayılmasına sebep oldu. Bu yayılmanın neticesinde Rönesans meydana geldi. Reform ve Rönesans'ı gerçekleştiren Avrupa, coğrafi keşifleri gerçekleştirmeye ve akabinde de zenginleşmeye başladı. Bu zenginliğin verdiği servet, "Reform ve Rönesans fikriyle birleşince "sanayi

[39] Birışık, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, I/47-51.
[40] Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı,* I/29.

devrimi" meydana geldi. Artık Avrupa, çağ atlayarak diğer kıtalarla arasındaki farkı büyüttü.

İncil'in yerel dillere çevrilmesi nasıl "reform, Rönesans ve sanayi devrimi" gibi değişimlere sembolik bir katkı sağlamışsa, Kur'an-ı Kerimin de yerel dillere çevrilmesi, mesajının tüm insanlara ulaştırılması, yeni "aydınlanma hareketlerinin" tetikleyicisi olabilecektir.

6.2. Türkçe Meallerin Gelişim Serüveni

Batıda ilmi hareketliliğin yaşandığı Rönesans ve Reform dönemlerinde İslâm dünyasının süper gücü sayılan Osmanlı İmparatorluğu, henüz Kur'an-ı Kerimi yerel dillere tercüme etmemişti. Ulema yetiştiren medreseler, Arapça sarf, nahiv ilimlerini öğretiyordu. Bu denli Arapça bilgisine sahip başka bir kurum olmadığı için Arapça ve Kur'an-ı Kerim bilgisi de medresenin tekelindeydi. Halk fetvasını medrese mezunu "hoca, mele ve seyda" denilen din adamlarına soruyor, yanıtını alıp ona göre amel ediyordu. Tabiatıyla bu durum Osmanlı Devleti'nin topraklarında Meal yazımını geciktirmekteydi.[41]

Meal yazmayı geciktiren bir diğer gelişme de matbaanın dini eserlerde kullanılmasına uzun yıllar izin verilmemesiydi. Matbaa, Osmanlı Devleti'ne lâle devrinde (1713-1730) geldiği halde, ulemanın itirazları nedeniyle dini eserler matbaa tarafından 19.yüzyıla kadar basılamadı. Bir eserin elle yazılması ve elle çoğaltılmasının getirdiği güçlükler nedeniyle dini eserler yeterince çoğaltılamadı. Arapça yazılan eserler de yeterince tercüme edilemedi. Bu gecikmeden Kur'an çevirileri de nasibini aldı. Kur'an-ı çevirilerinden yararlanarak anlama çabaları 19. yüzyılın sonlarına kaldı. Meyvesi ise 20. yüzyılda görülmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin duraklama, gerileme ve yıkılma nedenleri tartışılırken ulema da hedef tahtasına oturtulmuş, eğitimsizlik gerekçe gösterilmişti. Ulemadan bazıları ise bu tartışmalara "elif-ba"

---

[41] Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/33-35.

yetersizliğini gerekçe göstererek öz eleştiriden uzak durmaktaydı. Buna karşın ulemadan Milaslı İsmail Hakkı, dünya işlerinde Batı ilimlerini öğrenmenin daha önemli görülüp Arapça ve diğer din ilimlerinin ihmal edildiğini ve bunun neticesi olarak dini işlerde cehaletin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu cehaletin gereğidir ki bazıları tarafından manası anlaşılmayan sözlerin okunmasından bir yarar beklenemeyeceği gibi manayı doğru anlayabilmek ve onunla amel edebilmek için de Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesini gerekli görmüşlerdir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in, yabancı dillerin çoğuna tercüme edildiğini bu nedenle Türkçeye tercüme edilmesinde hiç bir engelin düşünülemeyeceği belirtilerek Kur'an tercümesinin/Mealinin gerekliliği ortaya konulmaktaydı.[42]

Milaslı İsmail Efendi'nin bu fikrine benzer bir çıkış da dönemin münevver âlimlerinden Ubeydullah Efendi'den geldi. Bu zat, Batı ilimlerine gösterilen ilgi sonucu Arapçanın önemli ölçüde ihmal edildiğini, bunun sonucu olarak da 'manası anlaşılmayan sözlerin bir fayda sağlayamayacağı" iddiasını ileri sürüyordu. Kur'an'la hüküm verilebilmesi, manasının doğrudan anlaşılabilmesi *ve* hatta Hz. Peygamber'in Risâlet'inin tamamlanabilmesi için Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesinin şart olduğunu aşırı şekilde savunuyordu. Ayasofya'da verdiği vaazlarını 'Kavmi Cedid-Kutubu'I-Mevaız' adlı eserde toplayan Ubeydullah Efendi, herkese Arapça öğretmenin imkânsızlığını ileri sürerek, hutbelerin Türkçeye çevrilmesi teklifinde bulunuyordu. Hatta bütün insanlara gönderilmiş olması hasebiyle Kur'an'ın bütün dillere çevrilmesinin farz olduğunu, kitabımızın asıl kutsiyetinin manasında bulunduğunu, lafzın kutsiyetinin ise ikinci derecede kaldığını, her ferdin

---

42 Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı,* I/34-35. Ayrıca daha geniş bilgi için bakınız. Milaslı İsmail Hakkı, *Kur'an'ın Tercümesi Meselesi*, Sebilu'r- Reşat, Cilt. 15, Sayı, 390, Yıl: Cemaziye'l Evvel, 1337, s. 447-8.

dini emir *ve* hükümleri kendi kitabından okuması halinde imanın yükseleceğini, böylece şer, fesat *ve* dinsizlik revacının da azalacağını savunuyordu.[43]

Tercüme ve Meal tarihi okunurken gözlerden kaçmayan diğer bir husus da "Anadilde ibadet" adı altında, Kur'anın latin harfleriyle yazılması ve bunlarla ibadet edilmesi teklifleridir. Bu teklifler, ibadetlerin anadilde yapılarak, ulusal kimliğe uyum düşüncesini akla getirmektedir. Bu düşüncenin mimarları, insanların Allah'ın kelamını kendi anadillerinden okuyarak anlamaları ve bunu yaşamaları çabası içerisinde değillerdi. Esasen Mü'minler, Allah'a ve Ahiret gününe teslim olmuş, Kur'an-ı Kerimi ve Arapçayı bu şekilde kabul ederek iman etmişlerdir. İslâm tarihinde, Müslümanların Kur'an'ın dilinden rahatsız olduğuna dair bir ifadeye rastlanılmış değildir. Sadece okuma güçlüğü çekenlerin, dili dönmeyenlerin kendi ana dillerinde okumalarına (örneğin Ebu Hanife tarafından) 'ruhsat' verilmiştir. Çoğunluk müçtehitlere göre, Arapça ezberleyip okuyabilen kimselerin namazda Kur'an'ı asıl dilinden okumaları farzdır. Hanefî mezhebine göre Arapçaya dili dönmeyen veya ezberleyemeyen kimseler öğreninceye kadar namazda Kur'an'ı kendi dillerinde okuyabilirler.[44] Elmalılı "Farsça Kur'an" gibi "Türkçe Kur'an" tabirinin de yanlış olduğunu, milyonlarca tercüme ve te'vilin yazılabildiğini, ancak bunlardan hiç birisinin Kur'an'ın yerini tutamayacağını belirtmiştir.[45]

Latin alfabesiyle yazılan ilk Türkçe Mealler "Türkçe İbadet Projesi"[46] kapsamında sipariş üzere kaleme alınan Süleyman Tevfik El Hüseyni, Hüseyin Kazım Kadri ve Albay Cemil Said'e ait olan eserlerdir.[47] Bu kişiler ilmi

---

[43] Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı,* I/35, Ayrıca daha geniş bilgi için bakınız. Ubeydullah Afgani, *Kavm-i Cedid,* s. 121 'den aktaran, Altuntaş, I/59-60.

[44] Karaman vd, *İlmihal, İman ve İbadetler*, DİB, Ankara, 2004, I/243.

[45] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/286.

[46] Öztürk, Mustafa, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s.39; Atalay, s.36-40

[47] Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s.31.

ehliyetten yoksun oldukları için yurt içi ve yurt dışında ciddi tepkiler almışlardır. Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından önce Mehmet Akif Ersoy'a, o da yazdığını imha ettiği için daha sonra Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a teklif edilmiş, o da ilmi disipline uygun ilk Meali kaleme alma unvanını kazanmıştır.[48]

Elmalılı Meali'ni takiben Mehmet Akif Ersoy kısmen olmak üzere, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Hüseyin Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kişi ve kurumlar tarafından "Türkçe Kur'an Meali" örnekleri neşredilmiştir. Günümüzde sayıları 200'ü aşan Meallerin,[49] 40 civarında örneği "hasenat.net", "kuranMeali.org", "kuranMeali.com" ile başka sitelerde karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

6.3. Meallerde Kaynak Tespiti Sorunu

Kaynak, bir iddianın, görüşün, bilginin, haberin kendisine dayandırıldığı asıldır.[50] Bu açıdan Meallerin başka kaynağa ihtiyaç duymadan sadece Kur'an'ı referans göstermeleri beklenir. Ancak çeviride birden fazla anlama gelebilen kelimeler ile anlaşılması ancak nüzul dönemine yakın kamusların tarifiyle anlaşılabilen kelimelerin dayanakları, kaynakları ile verilmesi gündeme gelmektedir. Bununla beraber Meal, her ne kadar tefsir değilse de tefsirlerden de faydalanılarak çeviri yapılacağından ilgili tefsirlerin kaynak gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca fıkıh, kelam, hadis ve diğer alanlara tekabül eden ayetlerin Mealinde de ilgili kaynaklara başvurulmalıdır. Bu yöntemi kullanan Meallerin kıyaslamaları yapılırken aynı kaynakları kullanıp kullanmadıkları, yararlandıkları kaynakları kullanım biçimleri karşılaştırılabilir.

---

[48] Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/41-44.
[49] Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 13.
[50] Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat Yayını, İstanbul, Tarihsiz, s. 736.

Meal yazımında önemli bir husus da diğer Meallerden yararlanmadır. Bu da bilimsel eserlerde sıkça rastlanan bir durum olduğu için Meal yazımında da olması makul karşılanmaktadır. Ancak, başka Meallerin tercih ettikleri özgün çeviriler kullanılmışsa müellifin ilgili eseri referans göstermesi veya en azından eserinin önsöz bölümünde bunu belirtmesi bilim ahlakının bir gereğidir ki aksi takdirde çeviriyi kendisine mal etmiş olur. Kişi yararlandığı çalışmanın önemli bir kısmını kendisi yazmış izlenimi vermemelidir.[51] Özgün eserin vurgusunu korumak amacıyla kimi zaman birkaç cümle ya da bir paragraftan aynen alıntı yapılabilir. Bu durumda alınan kısım tırnak içinde gösterilmeli ve sayfa numaraları verilerek, okuyucuların asıl kaynağa ulaşması kolaylaştırılmalıdır.[52]

Bu durum diğer bilimsel alanlar için ne kadar hassas bir konuysa Kur'an için de aynı derecede hatta 'Kur'an'ın oluşturmaya çalıştığı evrensel değerler' açısından bakıldığında çok daha hassas ve önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de; "*Eğer doğru söylüyorsanız, (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin!*"[53] şeklinde belirtilen hassasiyet tam da "Meallerde kaynak tespit sorununa" ışık tutacak niteliktedir.

Her ayetin altına dipnot düşmek, okumada akıcılığa engel olabileceği gibi çok yer tutacaktır ve sadeliğe mani bir durum arz edecektir. Bu durumun yaşanmaması ve okuyucuların istifadesi için önsöz veya sonuç bölümünde müellif tarafından gerekli izahlar yapılmalıdır. Ancak bazı önemli durumlarda genelden farklı, özgün çeviriler yapılmışsa müellif bu çevirisine gerekçe teşkil eden kaynakları dipnotta belirtmelidir.

---

[51] Bülbül, Tuncer, *Bilimsel Yayınlarda Etik*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2004, Sayı:15, s. 72-92.

[52] Bülbül, Tuncer, *Bilimsel Yayınlarda Etik*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1/15, (2004): 53-61

[53] Bakara 2/111.

6.4. Meallerde Karşılaştırma Yöntemleri

6.4.1. Dil Açısından Karşılaştırma

Mealler, kullandıkları dilin sadeliği, akıcılığı ve edebîliği açısından değerlendirildiklerinden aynı ölçütlerle de karşılaştırılabilirler. Birtakım Meallerde, yazıldıkları dönemin şartlarının da etkisiyle Arapça-Osmanlıca-Farsça sözcükler çok kullanılır.[54] Bazı Meallerde de batı kaynaklı sözcüklerin çokça kullanıldığı görülmektedir.[55] Bazı Mealler, daha akıcı bir dil ile yazılırken bazıları da akıcılığı engelleyen bir üsluba sahiptir. Örneğin Hasan Basri Çantay Meali'nde Bakara 2/240 için "*Sizden zevceler (ini geride) bırakıb ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılına kadar faidelenmesini (bakılmasını) vasiyet (etsinler). Bunun üzerine onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa artık onların bizzat yapdıkları meşru işlerden olayı size mes'uliyet yokdur. Allah (emr-ü nehyine muhalefet ve ilahi hududunu tecavüz edenlerden intikam almakda) mutlak gaalibdir. (teşride ve hükümleri açıklamada da) yüce hikmet sahibidir.*"[56]

Görüldüğü gibi gerek parançalışmalerin metin içerisinde çokça kullanılmasından gerekse de Osmanlıca ve Arapça tamlamalara çokça yer verilmesinden kaynaklanan bir yoğunluk söz konusudur. Akıcı ve anlaşılabilirliğin olmadığı bir okumada, okuyucu Meallerden yeterince faydalanamamakta, Kur'an'ın mesajından uzak kalmaktadır. Meallerin, gerek kaynak dil olan Arapçayı, gerekse çevrildikleri dili kullanabilme yetenekleri bakımından mukayese edilmeleri olağan bir durumdur.

Bazı Meallerde batı kaynaklı kelime ve kavramların kullanıldıkları görülür. Örneğin İslâmoğlu Meali'nde "inanç sistemi,[57] model,[58] yüzey gerilimi,

---

[54] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay Mealleri buna örnek gösterilebilir.
[55] Muhammed Esed, Mustafa İslâmoğlu, Yaşar Nuri Öztürk Mealleri buna örnek gösterilebilir.
[56] Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Dergah Ofset, İstanbul, 2011, s. 65.
[57] İslâmoğlu, s. 49.
[58] İslâmoğlu, s. 53.

metafor,[59] genital, form, eliptik,[60] vs. gibi ifadelere yer verilirken Esed Meali'nde de "form,[61] kategori, fiziksel, pasaj,[62] sembol, dinamizm,[63] alegori,[64] semitik, zihinsel,[65] sübjektif, embriyonik,[66] elementer, biyolojik,[67] polarity, proton, elektronlar, potansiyel, yörünge[68] vs. gibi kelime ve kavramların kullanıldığı görülmektedir. Ortalama bir okuyucunun anlayabileceği kelimeler/kavramlar olmakla birlikte aslı Arapça olan Kur'an'ın Meali'nde bu kullanımların kulakları tırmaladığı, gözlerden kaçmadığı görülmektedir.

İnceleme konusu olan her iki Meal de dili yerli yerinde kullanabilme, geleneksel veya modernist olma, Arapça, Farsça veya Batı kaynaklı kavramları kullanıp kullanmama gibi noktalarda değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

6.4.2. Cümle Kurulumu Açısından Karşılaştırma

Mealler, çeviri/tercüme eserler oldukları için kaynak dil ile çeviri dili arasında gelgitler yaşanabilmektedir. Dillerin cümle kurulumları aynı olmadığından yapılan çeviriler de farklılık arz edebilmektedir. Ayrıca bir dilin kendi içerisinde de anlamı daha güçlendirmek, vurgu ve tonlamayı ilgili ögeye yüklemek için cümle kuruluşları değiştirilebilmektedir. Arapçada fiil cümlelerinde 'Önce fiil (yüklem), sonra fail (özne) ve sonra da mef'ul (tümleç)" gelirken[69] Türkçe cümlelerde bunun tersi bir durum yaşanmaktadır. Bu durumla karşı karşıya kalan çevirmenler ya kaynak dile yakın duracaklar ya da çeviri dilini esas alacaklardır. Yapılan tercihler Mealleri karşılaştırma ve değerlendirmede önemli ölçütler sunmaktadır. Örneğin Elmalılı Meali'nin

---

59 İslâmoğlu, s. 708.
60 İslâmoğlu, s. 584.
61 Esed, I/184.
62 Esed, I/185.
63 Esed, III/1117.
64 Esed, III/1329.
65 Esed, I/613.
66 Esed, II/667.
67 Esed, II/668.
68 Esed, II/901.
69 Temiz, Bilal vd, *Nahiv*, Cantaş Yayınları, İstanbul 2010, s.117.

çevirisinde çoğunlukla kaynak dil esas alınırken yer yer serbest çeviri tekniği de uygulanmıştır.[70] İnceleme konusu olan her iki eserde (İslâmoğlu-Esed Mealleri) "Kaynak dilden ziyade, çevrilen dil"[71] esas alınmıştır.

6.4.3. Edebi Sanatları Kullanımı Açısından Karşılaştırma

Herhangi bir metinde sözü hakikat manasında zikretmek mümkün olduğu halde, anlamı daha fazla kuvvetlendirmek için mecaz, sembol ve misallere başvurulmaktadır. Böylesi durumlarda o metnin ilk muhatabı olmayan kimseler, okudukları metnin bazı bölümlerinin hakiki manada mı yoksa mecaz manasında mı yazıldığı hususunda kuşkuya kapılabilmektedirler. Aynı durum Kur'an-ı Kerim için de geçerlidir. Bu noktadan kaynaklanan farklı anlamalar üzerine farklı fetvalar verilmiştir. Örneğin Maide Suresinde geçen "Lamestum'un Nisaae/ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء kadınlara dokunduğunuzda" ifadesini gerçek manada anlayan İmam Şafii, erkelerle kadınların ellerinin normal temasında dahi abdest tazelenmesi gerektiği hükmünü verirken, aynı ayet için İmam Ebu Hanife, ayeti mecaz manasında anlayıp dokunmanın mecazi manada "cimayı" kastettiğini söyleyerek bu durumda gusül abdestinin gerektiği hükmüne varmıştır.[72] Meallerde de bu ve benzeri ayrımlar söz konusu olduğundan inceleme konusu olan her iki Meal "mecaz, sembol vb." ögeler üzerinden de karşılaştırılacaktır.

6.4.4. Parançalışma Kullanımı Açısından Karşılaştırma

Kur'an'ın dilinin Arapça olması ve buna bağlı olarak Meallerin farklı bir dilde olması için çeviri esnasında kelime ve cümlelerde farklı anlamların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bazı Meallerin bu tür durumlarda pa-

---

70 Karslı, İbrahim Hilmi, *Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi, Kur'an Mealleri Sempozyumu*, İzmir, 2003, II/46.

71 İslâmoğlu, s. XIX-XXI; Esed, III/XV-XVII; Demir, Halis, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36. Sayı, Erzurum, 2011, s. 151-154.

72 Karaman, Hayrettin vd, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, II/227.

rançalışma kullanımına gittikleri,[73] bazı Meallerin dipnot düştükleri,[74] bazı Meallerin de metinde geçen kelimeleri koyu veya italik, metinde olmayan kendi eklemelerini de normal verdikleri[75] görülmektedir.

Bahsi geçen yöntemlerden "parançalışma kullanma" üzerinde durulacaktır. Kur'an'ın icaz yönü olan bir metin olduğu, az kelimede birçok anlam barındırdığı, bu yönüyle eşsiz olduğu izahtan varestedir. Çeviri esnasında bu icazı farklı dillere aktarmak çoğu zaman aynı kelime sayısıyla mümkün gözükmemektedir. Mütercimler, Kur'an çevirilerinde diğer metin çevirilerinden farklı bir yöntem izleyerek lafza sadakat gösterme adına çeviri dilinde parançalışmaler açarak kaynak metindeki lafzın manasını parançalışmale okuyucuya sunmaktadırlar.[76] Bu parançalışmaler çoğu zaman okuyucuda kafa karışıklığına ve okuma zevkinin kırılmasına neden olabilmektedir.[77]

Bu duruma birer ayet üzerinden birkaç Meal örnek verilebilir:

Hasan Basri Çantay Meali: *(Allah) dedi: "Sana emrettiğim zaman secde etmemen (i mû-cib olan, seni secde etmek) den men'eden (sebeb) neydi?" (İblîs) dedi: "Ben ondan (Âdemden) hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşden yaratdın, onu çamurdan yarattın".* (Araf, 7/12)

Muhammed Esed Meali: *(Ve Allah): "Sana emrettiğim zaman" dedi, "seni secde etmekten alıkoyan neydi?" "Ben ondan üstünüm", diye cevap verdi (iblis), "(çünkü) beni ateşten yarattın, onu balçıktan."* (Araf, 7/12)

Mustafa İslâmoğlu Meali: *(Allah) sordu: "Sana emrettiğim zaman seni emre amade olmaktan alıkoyan neydi?" (İblis) cevap verdi: "Ben ondan üstünüm; (çünkü) beni ateşten yarattın, oysa onu balçıktan yarattın!"* (Araf, 7/12)

---

[73] Örneğin Esed *Muhammed, Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I/361.

[74] Örneğin Diyanet Meali, Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

[75] Örneğin Kısa, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2003.

[76] Yılmaz, *Türkçe Meallerdeki Parançalışma İçi Takdir Problemi*, s. 425.

[77] Pak, Zekeriya, *Meallerde Parançalışma Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/442, 448, 450.

Görüldüğü gibi her üç Mealde de parançalışma kullanımına gidilmiştir. Aynı ayeti parançalışma kullanmadan aktaran Mealler de söz konusudur: *"Allah, 'Sana emrettiğim halde, seni secdeden alıkoyan nedir?' dedi, 'Beni ateşten onu çamurdan yarattın, ben ondan üstünüm' cevabını verdi."*(Araf 7/12)[78]

Araştırma konusu olan her iki Meal, parançalışma kullanımları açısından değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

7. İki Mealin Karşılaştırılmasında Takip Edilen Yöntem

Meallerin karşılaştırılması denilince akla ilk önce Kur'an-ı Kerim'in başından sonuna kadar her ayet ve kelimenin karşılaştırılması gelebilir. Ancak bu durumda 600 sayfadan daha fazla olan Kur'an-ı Kerim'in, yapılacak yorum ve her iki eserin Mealleriyle bir yüksek lisans çalışmaini hacim olarak fazlasıyla aşacağından ve gereksiz tekrarlara girileceğinden, bunun yerine tekrarları azaltmak ve yazarların konularla ilgili belli başlı yaklaşımlarını tespit etmek adına farklı konular seçilerek karşılaştırma yapılmıştır.

Karşılaştırmasını yapacağımız Mealler çalışma planımızda belirlenen başlıklar doğrultusunda bir mukayeseye tabi tutulacaktır. Ayet ayet, hatta bazı ayetler, kelime kelime karşılaştırılmıştır. Bazı ayetlerin dipnotlarında belirtilen kaynakları dahi karşılaştırılmıştır. Zaman zaman geleneksel kabul edilen bazı Mealler (örneğin Elmalılı, Çantay, Diyanet ve TDV Mealleri) ile de karşılaştırma yapılmıştır. Hangisinin daha geleneksel, hangisinin daha modernist veya özgün olduğu ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Birbirleriyle uyumlu oldukları durumlar ile farklı görüşlerin ortaya konduğu durumlara dikkat çekilmiştir.

Yazma ve okumada kolaylık olsun diye bazı kısaltmalar kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan, "Esed Meali" ile Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı Meal-Tefsiri, "İslâmoğlu Meali" ile de Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal- Tefsiri kastedilmektedir.

---

78 Diyanet, *Kur'an-ı Kerim Meali*,, s.151.

Karşılaştırma yapılırken ayet Mealleri diğer cümlelerle karıştırılmasın diye italik ve iki tırnak arasında belirtilmiştir. Diğer yorumlar normal yazıyla verilmiştir. Müelliflerin Meal haricindeki açıklamalarına da dipnot düşülerek yer verilmiştir.

– "KUR'AN MESAJI" İLE "HAYAT KİTABI KUR'AN" ADLI MEAL-TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI –

A. Karşılaştırılacak Meallerin Özelikleri

"Kur'an Mesajı" ile "Hayat Kitabı Kur'an" adlı Meal-tefsirlerin kimlikleri, genel özellikleri tanıtılarak, karşılaştırmanın sağlıklı veriler üzerinden yapılmasına çalışılacaktır. Yazılış tarihi daha önce olduğu için "Kur'an Mesajı" adlı Meal önce tanıtılacaktır.

1. "Kur'an Mesajı" Adlı Mealin Özellikleri

Kur'an Mesajı adlı Meal/tefsir Arapçayı ve İslâm'ı sonradan öğrenmiş, batı terminolojisiyle yetişmiş, Yahudi kökenli mühtedi müellif Muhammed Esed tarafından yazılmış bir eserdir. Yazar, İslâm'la tanışmadan önce Avrupa, Afrika ve Asya'da birçok şehir ve ülke gezerek, edebiyatçı ve gazeteci kimliği ile ün salmıştır. Dünyaca meşhur birçok şahsiyetle görüşmüş ve bu görüşmelerini kayıt altına almıştır. Ezher Şeyhi Mustafa El Merağî, Senusi Hareketi Lideri Seyyid Ahmet es-Senusi, Muhammed İkbal, Cinnah ve daha birçok kimse ile görüşüp İslâmi bilgilerini ilerletmiştir.[79]

Esed Arapçayı, Arapların içerisinde yaşayarak öğrenmiş özellikle de Bedevi diline önemli ölçüde vakıf olmuştur. Bu vukufiyet, Kur'an-ı Kerim'i

---

[79] Esed, I/IV. (Eserde ilk 30 sayfa Romen Rakamlarıyla gösterilmektedir.)

İngilizceye çevirmede onu başarılı kılmıştır. Esed'in yazdığı Kur'an Mesajı adlı eser, 20. asırda yazılmış, Arapçadan İngilizceye, İngilizceden de Türkçeye çevrilmiştir. Bir batı dili olan İngilizceden Türkçeye çevrilmesi onu biraz daha ilgi çekici kılmıştır. Her ne kadar eserin ikinci bir dilden başka bir dile tercümesinin sakıncaları mevcutsa da bu durum biraz da mütercimlerin başarısıyla orantılıdır. Ayrıca İngilizceden Türkçeye çeviri yapılırken daima Kur'an'ın orijinali ile karşılaştırmalar yapıldığından ikinci dilden çeviri yapmanın dezavantajları minimize edilmiştir.[80]

Klasik dönemin eserleri de dikkatle incelenerek hazırlanan Mealde zaman zaman bu eserlere atıflar da yapılarak gelenekle bağlantı koparılmamıştır. Eserin yazımında faydalanılan kaynaklara ilgili dipnotlarda değinilirken, tamamına da eserin sonunda yer verilmiştir.

Arapçada birkaç kelime ile hâsıl olan maksat, diğer dillerde aynı kelimelerin çevirisiyle aynı maksadı verememektedir. Bu durum parançalışma içi ifadelerin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Aynı durum Esed Meali'nde de kendini fazlasıyla hissettirmektedir. Esed Meali'nde, parançalışmalerle anlama faaliyetine yoğun katkıda bulunularak te'vil ve tefsir kısmen de olsa parançalışmaler yardımıyla ortaya konmuştur.

Mealin göze çarpan önemli bir noktası da birçok Kur'an kavramının alışılmışın dışında bir anlam ile çevrilmesidir. Örneğin takva için "*sorumluluk bilinci duyma*", gayb için "*insan idrakinin ötesinde/üstünde bulunan*", cihad için "*Allah yolunda üstün çaba göstermek*", ayet için "*mesaj/işaret*", kâfir için "*hakikati inkâr eden, hakikati inkâra şartlanmış olan*", hicret için "*kötülük diyarını terk etme*", münafık için "*ikiyüzlü*", din için "*ahlak sistemi*"[81] gibi karşılıklar kullanılmıştır.

---

[80] Esed, I/XV.
[81] Esed, I/XVI.

Esed Meali'nde mucizeler ile ilgili ayetlerde belirgin farklılıklar dikkat çekmektedir. Mucizeler, "*olağanüstü bir formdan, olağan, akli bir formla*" aktarılmıştır. Mucize ayetlerinin karşılaştırılmasında da görüleceği üzere birçok mucize, sıradan bir olay gibi aktarılmaktadır. Örneğin Enbiya 21/69'da "Hz. İbrahim'in ateşe atılmadığı, atılmaktan korunduğu" iddia edilmektedir.[82]

Eserin elimizdeki baskısı, üç cilt halinde olup, yaklaşık 1500 sayfadan oluşmaktadır. İlk 32 sayfası Romen rakamıyla, sonraki sayfalar da normal rakamlarla verilmiştir. Arapça metin sayfanın 3'te birini kapsayacak şekilde verilmiş, yanına ve altına da Türkçe Meal verilmiştir. Sayfanın altına ve yetmediği takdirde arka sayfaya tefsir sadedinde notlar aktarılmıştır.

2. "Hayat Kitabı Kur'an" Adlı Mealin Özellikleri

Eserin müellifi Mustafa İslâmoğlu, 28 Ekim 1960 tarihinde Kayseri'nin Develi ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimini doğduğu ilçede yaptı. Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde başladığı yükseköğrenimine Kahire El-Ezher Üniversitesi İslâm Hukuku Fakültesi'nde devam etti. Kahire'de eğitim için bulunduğu yıllarda hem İslâmi araştırmalarda bulunmuş, hem de dersler vermiştir. 1992 yılında başlayan tefsir dersleri 2008 yılında tamamlanmış ve eş zamanlı olarak hazırladığı "Hayat Kitabı Kur'an/Gerekçeli Meal-Tefsir" 2008'de yayınlanmıştır. 1998'de başlayan Tefsir'ul Kur'an Te'vil'ul Furkan görüntülü ve sesli tefsir projesi de 2008 yılında 200 derslik video olarak yayınlanmıştır.[83]

Müellif, eserini "Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir" diye tanıtır. Türkçe yazılmış modern bir Meal/tefsirdir. Meallere nazaran biraz geniş ve teferruatlı, tefsirlere göre ise biraz sade ve yüzeyseldir. Kullanılan yazı karakteri küçük ve sık olduğu için kitabın hacmi daraltılmıştır. Arapça ve Türkçe metinler orta boy kitapların karakter formatıyla yazıldığı takdirde

---

[82] Esed, II/656-657.
[83] http://www.mustafaİslâmoglu.com/mİslâmoglukimdir.php 25.05.2016

hacminden iki kat daha büyük bir eserin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Bu durumda eser, Meal olmaktan çok tefsir olma hüviyeti kazanacaktır. Eserin girişinde "6 bin dolayında not/açıklama hazırlandığı bilgisi, "[84] eserin tefsirler arasında zikredilmesinin diğer önemli bir nedenidir.

"Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal Tefsir", akademi çevresinin dışında yazıldığı halde alan uzmanlarının çokça olumlu ve olumsuz eleştiri yönelttiği bir eserdir.[85] Eser, birçok defa basılmış, bazı baskıları iki cilt, bazıları ise tek cilt hâlinde hazırlanmıştır. İnceleme konusu olan baskı 2012 yılında basılmış olup tek cilttir. Çalışmamız yayınlanmadan önce Ağustos 2015 yılında çıkan baskısıyla karşılaştırılmış olup çalışmamızı etkileyecek kayda değer bir değişikliğin olmadığı gözlenmiştir. 32'si romen rakamı olmak üzere 1359 sayfa olup içerisinde Arapça Mushaf'ın kenarında, altına ve arka sayfasına Mealle beraber düşülen Türkçe dipnotlardan oluşmaktadır. Meal, parançalışma içi kullanımlarla beraber dipnotlarda verilen açıklamalarla Meal/tefsir karışımı bir eser görümündedir. Eserde belirtildiğine göre, girişte alfabetik sıra ile Mushaf sırasına göre sürelerin listesi verilmiştir. Gerekli kısaltmaların ne şekilde olduğu belirtilmiş[86], Meale giriş ve Mealde takip edilen usul adlı başlıklarla "Mealde takip edilen usul" anlatılmaya çalışılmıştır. Eserin sonuna da bir kaynakça ve bir de alfabetik dizin konulmuştur.

Eserde, rivayet tefsirine ait deliller çok az kullanılmaktadır. Daha çok lugavi, ictimai ve edebi gibi dirayet tefsiri metod ve yöntemleri kullanılarak eklektik bir özellik sergilenmektedir. Eserde, kaynak dilin kelime ve kavramlarına şeklen değil de anlam açısından bağlı kalma amacında olduğu

---

[84] İslâmoğlu, s. XIX.

[85] Tenkit eden makalelere yeri geldikçe değinilecek ve kaynakçada bu makalalerin isimleri belirtilecektir.

[86] İslâmoğlu, s. X.

iddia edilmektedir.[87] Bu nedenle daha önce yazılmış birçok Mealden farklı olarak aktüel ve entelektüel bir dile sahiptir.

Eserde, 'Gerekçeli Meal-Tefsir' adını taşımasın nedeni olarak, kaynak dildeki metnin tercüme dilinde birden çok manaya gelmesi ve bu nedenle, bu manalardan bazen 2. ve 3. anlamların tercih edildiği, bu tercihin de gerekçe bölümünde zikredildiğinden bahsedilir. Tercih edilip Meale konulan birinci anlamın hatalı olabileceği ihtimali gözönünde tutularak tercih edilmeyen diğer anlamların gerekçeli kısmında notlar şeklinde aktarıldığı[88] zikredilir. Bu durum uygulamada, birçok problemi içerisinde barındırmasına neden olmuştur. Tercih edilen anlamlar, her zaman birincil anlamlar olmamaktadır. Tercih edilmeyen, dipnota bırakılan hatta hiç değinilmeyen bazı çeviriler de başka müelliflerce ilk anlam olarak kabul edilebilmektedir.

Eserde, Meal ve tefsir yapılırken sebebi nüzulün dikkate alındığı görülmektedir. Kur'an ıstılahlarının tarihi süreçte yeni anlamları kazanabileceği vurgulanmıştır. Bu duruma en güzel "salat" kavramında dikkat çekilmiştir. Maun Suresi'nde geçen "salat" kavramı, birçok Mealde "namaz" şeklinde verilirken "Hayat Kitabı Kur'an"da "ibadet" şeklinde daha geniş bir anlamda verilmiştir.[89]

Ayetlerin tefsirinde "Kur'an'ın Kur'anla tefsirine" önem verilmiştir. Örneğin Nisa 4/164 tefsir edilirken dipnot verilmiş, verilen dipnotta da Araf 7/143 ile birlikte okunması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Taha 20/134'e da bakılması tavsiye edilmiştir.[90] Bu yöntem Kur'an'ın Kur'anla tefsirine açık bir örnek olarak verilebilir.

Eserde, Kur'an kavramları açıklanırken zamanla anlam kazanmış ıstılahlar yerine Kur'an'ın edebi diline sadakat gösterilerek ilk dönem anlayışı

---

87 İslâmoğlu, s. XXVI-XXVII.
88 İslâmoğlu, s. XIX.
89 İslâmoğlu, s.1309.
90 İslâmoğlu, s.185.

yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu durum kelime ve kavramların zamanla anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması gibi "anlam kayıplarından arındırılarak nüzul döneminin anlamlarına yakın bir anlam kazanmasını sağlamıştır.[91] Aynı zamanda kelime ve kavramların lugavî manalarına inilerek "lugavi tefsir" metodundan da faydalanılmıştır. Eserde, yer yer ayetlerin ibaresinden olmayıp tamamen sübjektif denebilecek işarî yorumlara da yer verildiği için işarî tefsir özelliğini de kazanmıştır. Bütün bunlar sistemli oluşmadığı için daha çok eklektik bir görünüm kazanmıştır.

Müellif, Kur'an-ı Kerim'in çevirisinde sadece bir yöntemle yetinmeyi yetersiz görmektedir. Çeviride "metnin eşdeğerliliği" ilkesini dile getirerek, bu ilkeye sadakat göstermeye çalıştığını mukaddimede arz etmektedir.[92] Bu ilkeye ne kadar uyulduğu yer yer değerlendirilecek, konu ile ilgili yazılan ilmi çalışmalara atıfta bulunulacaktır.

"Hayat Kitabı Kur'an" ile "Kur'an Mesajı" birçok şekilsel noktada birbirlerini çağrıştırmaktadır. Meallerin sayfalarında Arapça metin, yanına ve aşağıya Türkçe Meal, alt tarafa ve yetmediği takdirde arka sayfaya açıklamalar yapılması, sayfanın sol üst köşesine Cüz no, sağ üst köşeye sayfa no, ortaya da 1/Fatiha Suresi, 14/İbrahim Suresi şeklinde rakamla sure adının belirtilmesi her ikisinde de ortaktır. Ayrıca başka Meallerde ve Türkçe yazılan diğer metinlerde pek rastlanılmayan cümlelerin bazılarının ilk kelimesinin tüm harflerinin büyük harfle yazılması ve bu şekilde seçilen ayetlerin de genelde ortak olması, iki Meale özgüdür. Hacim olarak da iki eser birbirlerine yakındırlar. Hayat Kitabı Kur'an 100 sayfa gibi daha az duruyorsa da yazı puntosunun takribi bir karakter daha küçük olmasından kaynaklanan bir açık gözükmektedir. Her iki eserin de bir sayfalık Arapça metin için genelde Meal, açıklama ve benzeri açıklamalar için iki sayfayı kullandıkları, yetmediği takdirde de üçüncü sayfayı da ekledikleri görülmektedir.

---

[91] İslâmoğlu, s. XX.
[92] İslâmoğlu, s. XXVI-XXVII. (Mukaddime)

Önsöz bölümünde de iki eser arasında ortak noktalar belirgin bir şekilde kendilerini göstermektedir. Örneğin "metnin eşdeğerliliği" ilkesi, nüzul dönemine müracaat edilmesi, diğer tefsirlerden ziyade kamuslardan yararlanılması, bazı kelime ve kavramların Peygamberimizden sonraki dönemlerde ıstılahlaşarak anlam kaymasına uğradıkları gerekçe gösterilerek bunların daha az kullanılacağı iki eserin önsözünde bariz bir şekilde görünmektedir.

Ana hatlarıyla özellikleri verilen eserler, daha detaylı bir şekilde ve çeşitli başlıklar altında mukayese edilecektir.

B. İbadet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

İbadet, sözlükte "boyun eğme, alçakgönüllülük, itaat, kulluk, tapma ve tapınma" gibi anlamlara gelmektedir. Dini bir terim olarak insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve davranışları ifade eder.[93] İslâm dini açısından "ibadet" denilince ilk önce namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi belli başlı uygulamalar anlaşılmaktadır. İbadet içerikli ayetlerin nasıl kullanıldığı, çevrildiği, cümlelerin kuruluş biçimi Mealler arasında yer yer farklılık az edebilmektedir. Bazı Mealler kaynak dili yoğun olarak dikkate alırken birtakım Mealler de çevrilen dili daha çok dikkate almakta ve yeni, özgün cümlelerle bunu ifade edebilmektedir.

1. Salat Ayetlerinin Karşılaştırılması

Namaz, Arapçada salat kelimesiyle karşılanır. Aslında salat sadece namaz anlamına gelmemekte, namazı da içerisine alan zengin bir anlam yelpazesine sahiptir. S-l-y kökünden türeyen salat; dua, tebrik, yüceltmek, rahmet ve ibadet anlamına gelmektedir.[94] Kur'an-ı Kerim'de dua, namaz, ibadet, bağışlanma anlamlarında kullanılmaktadır. Terim olarak salât, tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti

93 Sinanoğlu, Mustafa, "*İbadet*" DİA, İstanbul, 1999, XIX/ 233.
94 Cevheri, Mu'cem'us *es-Sihah*, Daru'l Marife, Beyrut, 2012, s. 597; İsfehani *el-Müfredat*, s. 598.

ifade eder.[95] Salat'ın yer aldığı anlam grupları farklı şekillerde mukayese edilmiştir. Ancak inceleme konusu Meallerde salat kavramına klasik kaynaklardaki anlamın dışında anlamlar verilmiştir. Burada anlam grupları daha çok klasik kaynaklar ve yayımlanmış bilimsel çalışmalar ölçü alınarak yapılmış, farklı yaklaşımlara ayrıca değinilmiştir.

1.1. Namaz Anlamına gelen Salat kavramı

Kur'an-ı Kerim'de özellikle "ekame" fiili ile gelen bütün ayetlerde salatın namaz anlamına geldiğinde hiç şüphe yoktur. [96] Bununla birlikte ekame fiili ile birlikte yer almadığı durumlarda da klasik Meal ve tefsirlerde salat kavramına namaz denildiği görülmektedir. Bu nedenle özellikle namazla ilgili ayetler ekame fiilinin geçtiği ve geçmediği yerler belirtilerek değerlendirilecektir.

Bakara 2/2'de yer alan "yukimune-s Salete/ **يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ**" ibaresi inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *"**namazlarında** dikkatli ve devamlıdırlar."*[97]

İslâmoğlu Meali: *"**Namazı** istikamet üzere kılarlar."*[98]

Namazın ikame edilmesi, bazı Meallerde "namazı kılarlar"[99] şeklinde çevrilmiştir. Elmalılı Meali'nde olduğu gibi başka Meallerde de "namazı dürüst kılarlar" şeklinde yer almaktadır. Diyanet Meali'nde ise "Namazı dürüst kılarlar" şeklinde çevrilmiştir. Esed Meali'nde namazın dikkatle ve devamlı kılınması iki ayrı kavramla (devamlı, dikkatli) olarak verilirken, İslâmoğlu Meali'nde istikamet gibi tek kelime ileverilmiştir. Bu nedenle farklı kavramlarla da olsa mesele birbirlerine yakın bir yorumla (devamlı ve dikkatli ile istikamet) sunulmuştur.

---

[95] Yaşaroğlu, M. Kâmil, "*Namaz*" DİA, XXXII/350, 2006.
[96] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 40.
[97] Esed, I/4.
[98] İslâmoğlu, s.6.
[99] Karaman vd, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 2.

Ayetin tefsir bölümünde Esed Meali'nde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak İslâmoğlu Meali'nde "istikamet" kelimesinin seçilmesinin gerekçesi izah edilmiştir. Bu izahatta Şatıbi[100] kaynak gösterilerek "yukimu" fiilinin devamlılık" olarak tarif edildiğine dikkat çekilmiştir.[101]

A'la 87/15 "**وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى**" ibaresi Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Ki böylesi, Rabbinin ismini hatırlayan ve (O'na)* ***ibadet edendir.****"*[102]

İslâmoğlu Meali: *"Rabbinin adını hatırda tutan* ***da salata duran*** *da (kurtuluşa erecek)"*[103] şeklinde yer almıştır.

"Rabbinin ismini/adını hatırda tutan" ibaresi her ikisinde de ortak yer alırken Esed Meali'nde "*ve (O'na) ibadet edendir*" şeklinde "Fesalla" için çevrilen bölüm İslâmoğlu Meali'nde *"salata duran da (kurtuluşa erecek)"* biçiminde çok farklı bir çeviri ile verilmiştir. Esed Meali'nde çeviri yapıldığı halde, İslâmoğlu Meali'nde "salat" olduğu gibi Türkçeye aktarılmış, sadece latinize etmekle yetinilmiştir. Her iki Mealde de geleneksel çevirinin dışında bir anlam yüklenmiştir.

Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde, tercih edilen Meale gerekçe olarak birtakım bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler arasında salat kavramının hangi anlamlara geldiğine ve Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinde, farklı anlamlarla ilgili örneklere yer verilmiştir. Bu örnekler arasında 'namaz kılan, destek olan, esas duruşunu koruyan' gibi anlamlara yer verilmiştir. 'Ekame' fiili ile birlikte "namaz ibadetini hakkını vererek kılmak, destek, din ve dindarlık, davet, kuşların salatı olarak yaratılış amacına uygun hareket etmek, ibadet ve başka manalarda" kullanılmıştır. Benzeri açıklamaların bir hayli yapıldığı

---

[100] Şatıbi, *el –Muvafakat*, II/ 242.
[101] Esed, I/4; İslâmoğlu, s.6.
[102] Esed, III/1260.
[103] İslâmoğlu, s.1247-1248

İslâmoğlu Meali'nde, referans olarak da Tac'ul Arus ve Lisan'ul Arab gibi lügatler zikredilerek dayanak noktaları verilmiştir.[104]

Salat kelimesinin geçtiği, dikkat çekici yerlerden biri olan İsra 17/78, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Güneşin doruğu aşmasından gecenin çöküşüne kadar(ki süre içinde)* ***namazı(nı) gereği üzere yerine getir****; sabah (namazı) okumasını da (tam bir dikkat ve duyarlık içinde gerçekleştir); çünkü sabah okuması(nda insan) gerçekten de (ulvî olan her şeye) açıktır.*[105]

İslâmoğlu Meali: *Güneşin zirveyi aşıp (batıya) ağmasından gecenin karanlığının iyice çökmesine kadar (geçen zaman dilimlerinde)* ***namazı hakkını vererek kıl*** *ve bir de sabah (namazı) okuyuşunu unutma ki sabah okuyuşu oldu olası insanı her tür manevi algıya açık hale getirir.*[106]

Bu ayet ile ilgili üzerinde çalışma yapılan her iki Mealde tercümenin nasıl yer aldığının daha iyi anlaşılması için aşağıda verilen üç önemli hususa dikkat edilmelidir.

Her iki Mealde de "*Güneşin yüksek bir yeri (zirve ve doruk) aşmasından*" ibaresi kullanılmaktadır.

2. Her iki Mealde de "*namazı dikkat ve duyarlık içinde yani hakkını vererek kılmaktan*" bahsedilmektedir.

3. Meşhud kavramı, her iki Mealde de "insan idrakinin açıklığı" ile verilmiştir. Bu durum, incelenen 40 civarındaki Mealin hiç birinde bu iki Mealin verdiği şekilde verilmemiştir.[107] Kullanılan diğer kelimeler tamamen

[104] İslâmoğlu, s.1247-1248.
[105] Esed, II/575.
[106] İslâmoğlu, s.545.
[107] http://www.kuranMeali.org/17/isra_suresi/78.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016

farklı olsa da birbirlerine yakın bir bakış açısının sergilendiği gözlenmektedir.

Maun 107/4, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Yazıklar olsun **şu namaz kılıp** duranlara,"*

İslâmoğlu Meali: *"İş bu yüzden olmaz olsun '**böyle' ibadet edenler**"*

Dikkat edileceği üzere İslâmoğlu Meali'nde alışılagelenden farklı bir çeviri yapılmakta, yapılan çevirinin gerekçesinde ise şu bilgilere yer verilmektedir:

Bu salât, mü'minlere emredilen namazla bir tutulmamalıdır, bu salat ancak ikame edilmemiş bir salattır. Hz. Peygamber'in tasvirinden yardım alarak, dini desteklemeyen ve dince desteklenmeyen salat olabilir. Bunun en tipik özelliği yaratana kulluğu, yaratılana şefkatten kesip ayırmaktır. Böylesi ruhsuz ve gayesiz bir ibadet, ibadet olma özelliğini yitirir. Kur'an, *"Gerçek erdem ve iyilik yüzlerinizi doğuya ya da batıya döndürmeniz değildir"*[108] derken de kesilen kurbanlar için *"Onların ne etleri ne kanları Allaha ulaşır."*[109] derken de bunu kasteder. İbadeti adaletten ayırmak ed-Dini yalanlamakla eş tutulmuştur. *"Elbet onların namazı ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibarettir"* ayeti,[110] amacından kopartılarak içi boşaltılan ibadetlerin nasıl oyun ve eğlence halini aldığını veya oyun ve eğlencenin amacından kopartılmış ibadetlerin yerine nasıl ikame edildiğini gösterir.[111]

Gerek birbirinden farklı Meal vermeleri, gerekse de İslâmoğlu Meali'ndeki açıklayıcı bilgilerden yola çıkılarak iki eserin farklı bakış açıları ser-

---

Not: Listedeki Meallerden Sadece Cemal Külünkoğlu Meali'nde "Güneşin (tepe noktasına gelip batıya) kaymasından, gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) gereği gibi namazı kıl." İfadesi yer almaktadır.

108 Bakara 2/177.

109 Hac 22/37.

110 Enfal 9/35.

111 İslâmoğlu, s. 1309-1310.

gilediklerini belirtmek mümkündür. Esed Meali, 'salat' kavramını namaz olarak vermekle geleneksel Meallere daha yakın ve sınırlı, İslâmoğlu Meali ise "*'böyle' ibadet edenler" diyerek* daha özgün ve namazı da içine alan daha geniş bir çeviriyi tercih etmişlerdir. Surenin baş tarafı dikkate alınacak olursa bu "ibadetin, dini yalanlayanların ameli" olduğu, mü'minlerin henüz ibadette gaflete düşebilecek bir rehavette olmadıkları, dolayısıyla İslâmoğlu Meali'nde belirtildiği üzere müşriklerin ibadeti olma ihtimalini güçlendirmektedir. Klasik Tefsirlerde bu yargıyı destekleyecek net ifadeler olmasa da[112] Maun Suresi'nin mekki olma ihtimalinin güçlü olması ve ayetin sibakı dikkate alındığında böyle bir sonuca varmak mümkündür.

Konuyla ilgili diğer bir ayet olan Ankebut 29/45, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Sana vahyedilen bu ilahî kelâmı (başka insanlara) ilet,* ***ve namazında dikkatli ve devamlı ol****: çünkü namaz (insanı) çirkin fiillerden ve akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü şeyden alıkoyar; Allah'ı anmak gerçekten en büyük (erdem ve iyilik)tir. Allah bütün yaptıklarınızı bilir."*[113]

İslâmoğlu Meali: *Ey (Bu Hitabın Muhatabı!) Sana vahyedilmiş olan bu mesajı izle. Ve başkalarına ilet ve* ***namazı hakkını vererek kıl*** *çünkü hakkı verilerek kılınmış namaz insanı belli başlı her türlü çirkinlik ve kötülükten alıkoyar ve hele Allah'ı anmak ve Allah'ın sizi anması, elbette en büyük boyutudur. Zira Allah işlediğiniz her şeyi bilir.*[114]

Meallerde dikkat çeken noktaların irdelenmesi gerekmektedir. Esed Meali'nde "*Sana vahyedilen ilahi kelamı başkalarına ilet*" ibaresi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali'nde "*Sana vahyedilmiş olan bu mesajı izle ve başkalarına ilet*" ibaresi tercih edilmiştir. Devamında Esed Meali'nde "*namazında dikkatli ve*

---

112 İbni Kesir, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsir-Ul Kur'anil Azim*, Daru't-Tayyib, Riyad, 1999, VIII/493.
113 Esed, II/812.
114 İslâmoğlu, s.785.

devamlı ol" denilirken İslâmoğlu Meali'nde *"namazı hakkını vererek kıl"* gibi birbirlerine yakın ifadeler tercih edilmiştir. Daha sonraki cümlede Esed Meali'nde *"namaz (insanı) çirkin fiillerden ve akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü şeyden alıkoyar"* denilerek akıl ve sağduyuya vurgu yapılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde ise *"namaz insanı belli başlı her türlü çirkinlik ve kötülükten alıkoyar"* gibi akıl ve sağduyu ile sınırlamaksızın daha genel ve kuşatıcı bir anlam tercih edilmiştir. Ancak bu hâliyle dahi diğer klasik Meallerin çoğunluğunda[115] yer almayan ancak Esed Meali'nde geçen ifadeleri çağrıştıran kelime ve tabirlerin İslâmoğlu Meali'nde yer alması, iki Meal arasında bir çağrışıma vurgu yapıldığı ve her iki Mealde genel anlamda bazı ayetlerin Meallerinin benzer olduğu söylenebilir

Mü'minun 23/1-2, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Kesin olan şudur ki, inananlar kurtuluşa erişeceklerdir: Onlar ki, **salâtlarında** alçak gönüllü bir duyarlık içindedirler."*[116]

İslâmoğlu Meali: *"Doğrusu gereği gibi inananlar gerçek kurtuluşa erişecekler. Onlar ki **ibadetlerinde** derin bir ürperti ve tevazu içinde olurlar."*[117]

Anlam birlikteliği açısından ilk ayetle birlikte verilen ikinci ayette Esed Meali'nde namaz için 'salat' tabiri kullanılırken İslâmoğlu Meali'nde 'ibadet' diye çevrilmiştir. 'Huşu' için Esed Meali'nde *'alçak gönüllü bir duyarlık içinde'* diye çeviri tercih edilmiş, İslâmoğlu Meali'nde, *'derin ürperti, tevazu içinde"* şeklinde çeviri uygun görülmüştür. Görüldüğü üzere iki Meal arasında bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu farklılık daha çok tercih edilen kelimelerin farklılığında kendini hissettirmektedir. İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'ndeki çeviri tercih edilmediği gibi kuranMeali.org sitesinde yer alan diğer

---

115 http://www.kuranMeali.org/29/ankebut_suresi/45.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016 sitesindeki mukayesede Abullah Parlıyan, Celal Yıldırım ve Hasan Basri Çantay Meallerinde "her türlü kötülük" vurgusu var ancak cümle kurulumları açısından Esed Meali'nden çok farklı çeviriler gerçekleştirmişlerdir.

116 Esed, II/689.

117 İslâmoğlu, s.660.

Türkçe Meallerdeki çoğunluk gibi geleneksel çeviri olan "huşu duymak" da tercih edilmemiştir.

İslâmoğlu Meali'nin tefsir bölümünde dikkat çekici yorumlar bulunmaktadır. Bu yorumlar 'salat ve huşu' için tercih edilen gerekçeleri izah etmeye yöneliktir. Bu yorumlar olduğu gibi aşağıya alınmıştır.

"Baş eğmek boyun eğmek manasındaki huşuun hudu ile farkı şudur: İlki ses ve bakışta ikincisi bedende çalışmaahür eder. (Mekayis) Fakat buna itiraz eden İbni Dureyd, huşuu rükû ile açıklamıştır. (Cemhera) Esasen gönülden kopup gelen bir ürpertinin insanın başını sonuna kadar Rabbine eğmesidir. Buradaki 'salat' genel manasıyla ibadet, özel manasıyla namazdır. Namazın başı kıyam, ortası rükû, sonu secdedir. Namazın bir rekâtının ana hattını oluşturan bu sürecin kuru bir ayin olarak değil de kalbi bir ürpertiye bağlı olarak doğal süreç içinde gelişmesine huşu' denir. Sözün özü huşu Akleden kalbin namazına bedenin katılmasıdır."[118]

Bakara 2/238'de yer alan "es-Salat'ul- Vusta" tabiri, geleneksel tefsirlerde çokça tartışılmış ancak "es-Salat'ul- Vusta"nın ne olduğu konusunda net bir fikir sağlanamamıştır. Bu tabirin geçtiği ayet, inceleme konusu olan her iki eserde de tahlil edilerek gerekli karşılaştırmalar yapılmıştır.

Geleneksel Meallerde *"Namazlara ve **orta namaza** devam edin; gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun."*[119] şeklinde yer alan ayet, inceleme konusu olan Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Namazlarınıza ve namazı **en uygun** şekilde ifa etmeye dikkat edin ve Allah'ın huzurunda içten bir bağlılıkla durun"*[120]

İslâmoğlu Meali: *"Namazlarınızı, özellikle de **en ideal namazı** kılmaya gayret edin ve Allah'ın huzurunda gönülden bir bağlılıkla durun."*[121]

---

118 İslâmoğlu, s.660-661.
119 http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/238.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016
120 Esed, X/72.

Ayetin metninde geçen "vusta" ibaresi Meal ve tefsirlerde farklı izah edilmiştir. "Orta namaz, sabah namazı ve ikindi namazı şeklinde birçok rivayet tefsirinde yer almıştır.[122] Mukayese edilen Meallerde "vusta" ibaresi, "ideal, en uygun" şeklinde birbirlerine yakın bakış açılarıyla verilmiştir. Esed Meali'nde *"Namazı en uygun şekilde ifa etme"* diye çevrilirken, İslâmoğlu Meali'nde "*Özellikle en ideal namazı"* şeklinde kabul görmüştür. Esed Meali'nde, tüm namazları "*en uygun şekilde kılmak*" şeklinde verilmişken, İslâmoğlu Meali'nde *"En ideal Namazı kılın*" şeklinde birbiriyle aynı anlamda, aynı bakış açısıyla ama farklı kelimelerle verilmeye çalışılmıştır. Farklı olan yönleri ise Esed Meali'nde "en uygunluğa" dikkat çekilirken İslâmoğlu Meali'nde "en uygun olan namaza" dikkat çekilmesi olmuştur.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da Meallerin tefsirinde verilen kayıtlar ve kaynaklar ile ilgilidir. Esed Meali'nin tefsirinde şu kayıtlara dikkat çekilmiştir:

"Lafzen Orta (yahut en mükemmel) namaza. Bazı otoriteler bunun sabah (fecr) namazını ifade ettiğine inandıkları halde genel kabul gören görüş, ikindi (asr) namazını işaret ettiği şeklindedir. Ancak Muhammed Abduh, bu görüşü daha da ileri götürerek bunun en mükemmel şekliyle namaz anlamına da gelebileceğini söyler. Yani tüm zihin Allah'a yönelmiş olarak, huşu içinde ve Onun kelamını tefekkür ederek hulusi kalb ile namaz. (Menar, II/438)"[123]

İslâmoğlu Meali'nin tefsirinde ise şu bilgilere yer verilmiştir:

"Bizim en ideal namaz olarak karşıladığımız es-Salat'ül- Vusta ibaresi hakkında Şevkani tam On Sekiz görüş zikreder. Bu konuda Hadis Edebiyatında da hayli rivayet bulunmaktadır. Görüş ayrılıkları "orta" anlamına gelen vusta kelimesinin yorumundan kaynaklanır. Bu ikindi veya akşam namazı olarak tefsir edilmiştir. Ancak vusta ismi tafdil olarak "en ideal ve en faziletli" anlamlarına da gelir. Doğrusu bu

---

121 İslâmoğlu, s.82.
122 Aşağıda er-Razi, el-Beğavi, İbni Kesir ve el-Kurtubi'nin görüşlerine değinilecektir.
123 Esed, I/72.

konuda bir görüş birliği yoktur ve buna zorlayacak bir delil de yoktur. Ayette kesin ve net olarak bir tek namaz kastedilmez. Nasıl ki Kadir gecesi Ramazan içerisinde ve duanın kabul saati Cuma günü içerisinde gizleniyorsa, orta namazı da bütün namazların içinde gizlenmiştir. Mamafih bu namazı aramak için tüm namazlara itina gösterilmelidir."[124]

Esed Meali'nde, delil olarak Muhammed Abduh gösterilirken İslâmoğlu Meali'nde Şevkani delil gösterilmiştir. Esed Meali'nde işaret edilen vusta için mezkûr rivayet tefsirlerinde "*Sabah ve İkindi namazları*" tercih edilmişken İslâmoğlu Meali'nde işaret edilen rivayet tefsirlerinde vusta için "*ikindi ve akşam namazları*" tercih edilmiştir. Esed Meali'nde "*en mükemmel namaz*" ifadesinin dayanağı olarak Muhammed Abduh gösterilirken İslâmoğlu Meali'nde sadece "*vustanın ismi tafdil olarak en ideal ve en faziletli olduğu*" zikredilerek belli bir kaynak ismi zikredilmemiştir. Her iki eserde de farklı izahlarla "yakın bir duruş" benimsenmiştir. İslâmoğlu Meali'nde 'vusta'nın neden en ideal ve en faziletli namaz olduğu konusunda herhangi bir kaynak gösterilmemesi, Esed Meali'nden kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı şeklinde bir izlenim verebilir. Böyle bir durumun olup olmadığı ileriki mukayeselerin neticesinde daha iyi anlaşılacaktır.

Konuyla ilgili ilk dönem dirayet tefsirlerinden Mefatih'ul Gayb'ın müellefi er-Razi, es-Salat'ül- Vusta'nın yedi farklı görüşe geldiğini ve bu görüş sahiplerinin gerekçelerini ve isabetli olup olmadıklarını zikreder. Bu görüşlerden bazılarını destekleyenler sayıca daha fazla olabiliyorken, bazı görüşleri savunan müellifler/müfessirler de yalnız kalabilmektedirler.[125]

er-Razi'nin tespit ettiği kadarıyla es-Salat'ül- Vusta hakkında söylenenler "Sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve vitir namazları ile beş vakit namazın hepsidir."[126] Ayrıca er-Razi'nin de belirttiği gibi bazı müfessirler "vusta na-

---

[124] İslâmoğlu, s.82.
[125]er-Razi, *Mefatihul Gayb*, V/291.
[126] er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb,* V/292-293.

mazının açıkça belirtilmediğini, ayetten istenen tüm namazların dikkatli ve devamlı kılınması gerektiğini" vurgulamışlardır. Üzerinde çalışma yapılan her iki eserde de bu durum daha sade ve net biçimde dile getirilmektedir. er-Razi'nin yaptığı yorumlar ve aldığı deliller farklı şekillerde Beğavi'[127] ve İbni Kesir'de de yer almıştır. Ayrıca İbni Kesir'de namazı vaktinde kılmak, dikkatli olmak ve hududuna riayet ederek namaz kılmanın önemine değinilmektedir.[128]

es-Salat'ül- Vusta üzerine yapılan müstakil bir çalışmada tefsirlerde yer alan rivayet ve yorumlara çok detaylı bir şekilde yer verilerek bütün namazlara dair rivayetlerin olduğu belirtilmiş, ancak rivayetler arasında "ikindi namazının" ağırlıklı olarak tercih edilebileceği, bununla beraber en makul yorumun "öğle namazı" olabileceği vurgulanmıştır. Bu meselenin iki namaz arasında müphem bırakıldığına, bunun da bir hikmeti olabileceğine dikkat çekilmiştir.[129]

Buradan hareketle rivayatlere binaen vakit namazlarından herhangi birisinin "es-salat'ül- Vusta" olabileceği, inceleme konusu olan Meallerde de herhangi bir vakitten ziyade tüm vakitleri "en güzel, en ideal" şekilde kılmaya dikkat çekilmektedir. Bu yorumun kaynağının da Muhammed Abduh olduğu Esed Meali'nde belirtildiği halde İslâmoğlu Meali'nde belirtilmemektedir.

Ayrıca İslâmoğlu Meali ve Esed Meali'nde salat kavramının namaz için kullanıldığı birçok ayet de bulunmaktır. Bunlardan ortak olan bazıları şunlardır: Bakara 2/110, 177, 277, Nisa 4/162, Meariç 70/22-23-34, Mücadele 58/13, Nisa 4/43-77-101-102-103 vd.

---

[127] el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Mealimul Tenzil*, Daru't Tayyibe, Riyad, h.1409, I/287-289.

[128] İbni Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', *Tefsir'ul Kur'an'ul – Azim*, (Tercüme, Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2010.

[129] Yaşar, Yahya, "*Es Salatul Vusta" kavramının Rivayet ve Dirayet Ağırlıklı Tefsirler Bağlamında Metodolojik Tahlili*, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11. Yıl, 22. Sayı, 2013.

İslâmoğlu Meali ve Esed Meali'nde salat kavramına farklı anlam verilen ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/45, 153, Rum 30/31, Beyyine 98/5, A'la 87/15, Âl-i İmran 3/39, Alak 96/10, Kevser 108/2, Müddesir 74/43 vd.

1.2. Dua Anlamına Gelen Salat Kavramı

Salat'ın bir anlamının da dua olduğu belirtilmişti. Özellikle Tevbe 9/103, bu anlamda kullanılmıştır.[130] Ayet, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: … *Ve onlar için **dua et**; çünkü senin duan onlar için bir huzur (vesilesi) olacaktır...* [131]

İslâmoğlu Meali: *Ve onları **dua ile** destekle; Çünkü Senin duan, onlar için bir gönül ferahlığıdır…* [132]

Genel yaklaşıma uygun olarak, her iki Mealde de salat için dua karşılığı verilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ek olarak "dua ile destek ol" biçiminde bir yorum katılmıştır.

Salat kavramının dua anlamına geldiği[133] bir diğer ayet olan Ahzab 33/56, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Allah ve melekleri, şüphesiz, Peygamberi **kutsarlar**: (o halde) ey iman etmiş olanlar, siz de onu **kutsayın** ve kendinizi (o'nun rehberliğine) tam bir teslimiyetle terk edin!*[134]

İslâmoğlu Meali: *Şu kesin ki Allah ve O'nun melekleri Peygamber'i d**estekler**, ey iman edenler, siz de onu **destekleyin** ve tam bir teslimeyetle (onun örnekliğine) teslim olun!*[135]

---

[130] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 599.
[131] Esed, II/379.
[132] İslâmoğlu, s. 358.
[133] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 599.
[134] Esed, II/865.
[135] İslâmoğlu, s. 840.

Esed Meali'nde salat kavramı için yapılan "kutsayın" şeklindeki çeviri için herhangi bir açıklama yapılmamıştır. İslâmoğlu Meali'nde ise salat hakkında yapılan "destekleyin" ifadesi için detaylı açıklamalar yapılmıştır. Ayetin lafzen "salat ederler… salat edin." manasına geldiği, burada ise Allah ve meleklerin peygamber için yaptığı eylemi mü'minler tarafından da yapılmasının emredildiği belirtilmiştir. Ayetin sibakından ve aynı bağlamda yer alan ayetlerdeki salatın ifade şeklinden destek olarak çevrilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Klasik tefsirlerde yer alan bazı bilgiler aktarılmış, ancak burada hiçbir müfessirin "destek" açıklaması yaptığı görülmemiş, buna rağmen salat kelimesinin kök anlamının destek olduğu iddiasından yola çıkılarak buraya bu şekilde anlam verilmiştir. Ahzab 33/59'a ek olarak A'la 87/15'te yer alan salat için de benzeri açıklamalar yapılmıştır. Yine salatın çok anlamlı bir kelime olduğu, Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı bağlama göre anlam kazandığı hatırlatılmıştır. Lisan'ul Arab ve Tac'ul Arus referans gösterilerek salatın kök anlamına dair bazı örnekler verilerek destekleme ve dik durmayı sağlayan omurga anlamına geldiği belirtilmektedir.[136]

İslâmoğlu Meali'nde yer alan izahlar her ne kadar klasik tefsirlerde karşılık bulmamışsa da kelimenin etimolojik anlamına dair yapılan izahlar ile Kur'an-ı Kerim'de aynı kelimenin bağlamına göre anlam kazandığı dikkate alınırsa isabetli tespitlerin yapıldığı anlaşılacaktır. Bu yorumların güncel olması ve muhatap kitle üzerinden olumlu etki uyandırması beklenir. Açıklamaların sonunda "Allah a'lem" ile bitirilmesi takdiri hak eden bir davranış olarak kabul edilebilir.

1.3. Kilise Anlamına Gelen Salat

Salat'ın en genel anlamda dua ve ibadet anlamına geldiği belirtilmişti. Ayrıca bir ayette kilise anlamına da gelmektedir.[137] Kilise anlamına gelen

---

136 İslâmoğlu, s. 1249.

137 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 599; Güllüce, Hüseyin, *Salât Kavramı: Etimolojisi Ve Bazı Mülâhazalar*, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 23, Erzurum, 2005, s. 171.

salat, çoğul olarak salevat şeklinde Hac 22/40, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed Meali: *Onlar ki, sadece "Bizim Rabbimiz Allah'tır!" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Çünkü, Allah insanları birbirlerine karşı savunmasız bıraksaydı, şüphesiz o zaman, içlerinde Allah'ın isminin çokça anıldığı manastırlar,* ***kiliseler,*** *havralar ve mescidler (çoktan) yıkılıp gitmiş olurdu. Ve muhakkak ki Allah, O'nun davasına arka çıkanlara yardım edecektir: çünkü, Allah (her şeyi hükmü altında tutan) en yüce iktidar Sahibidir.*[138]

İslâmoğlu Meali: *Onlar ki, yalnızca "Bizim Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Zira eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla savunmamış olsaydı, o zaman içerisinde Allah'ın adının çokca anıldığı nice manastırlar,* ***kiliseler,*** *havralar ve mescidler yıkılıp giderdi. Ama Allah kendi (davasına) destek verenlere elbette yardım edecektir: çünkü Allah aklın almayacağı kadar güçlü ve yücedir.*[139]

Salevat kelimesi, her iki Mealde de doğal olarak "kiliseler" şeklinde yer almıştır. İki Meal arasındaki benzerlik kiliseler kelimesiyle sınırlı değildir. Başından itibaren bir benzerlik söz konusudur. Özellikle "*Onlar ki, yalnızca "Bizim Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar.*" ibaresi tek kelimeyle "yalnızca/sadece" ibaresinin değişikliğiyle kaynak belirtilmeden Esed Meali'nden İslâmoğlu Mealine iktibas edilmiş gibi durmaktadır.

Salât kavramıyla alakalı olarak şöyle bir sonuca varılabilir. Kur'an-ı Kerim'de her yerde aynı manada kullanılmadığı, inceleme konusu olan Meallerde de buna dikkat çekildiği, birçok yerde ortak çeviri yapıldığı halde zaman zaman birbirlerinden farklı çevirilerin de tercih edildiği görülmektedir. Salat, Kur'an-ı Kerim'de en yaygın olarak namaz anlamında geçmektedir. Daha sonra dua ve kiliseler anlamında da yer almaktadır. Klasik tefsirlerde

[138] Esed, II/678.
[139] İslâmoğlu, s. 649.

namaz anlamında kullanıldığı bazı durumlarda, inceleme konusu Mealler namaz yerine daha genel bir çeviri olan "ibadet" anlamını tercih etmişlerdir. Ayetlerin nüzul sebebi, mekkî oluşları, bağlamı ve etimolojik tahliller dikkate alındığında, ilgili ayetlerde salat'ın ibadet olarak yer alması, isabetli bir çevirinin olduğunu göstermektedir.

2. Oruç Ayetlerinin Karşılaştırılması

Oruç, Arapçadaki Savm kelimesinin karşılığıdır. Savm, kök olarak durgun rüzgâr, atın yemden geri durması, güneşin gün ortasında durması anlamında kullanılır. Sözlükte, "ister yiyecek, ister söz ve ister yürümek olsun bir şey yapmaktan geri durmak, bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, kalkmadan hareketsiz durmak" anlamına gelen Savm, İslâm'ın beş esasından biri olarak kabul edilmektedir. Terim olarak ibadet niyetiyle tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadarki süre içerisinde yeme, içme, cinsel ilişki ve kusmadan uzak durmaktır.[140] Bu süre içerisinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı tutmasına imsâk denir. Bu kelime "oruca başlama, orucun başlangıç anı" mânasında da kullanılır. Vakti gelince orucu usulüne göre açmaya, yani orucu sonlandırıp yeme içmeye başlamaya da iftâr adı verilir.[141]

Oruçla ilgili ayetler karşılaştırılırken oruç kelimesine verilen karşılıktan ziyade oruç kavramının geçtiği ayetler mukayese edilmiştir. Bakara 2/183, geleneksel bir Mealde şu şekilde yer almıştır: *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."*[142]

---

140 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 608; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 609.
141 Yitik, Ali İhsan, "*Oruç*" DİA, İstanbul, 2007, XXXIII/ 414.
142 Karaman vd, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 27.

Esed Meali'nde yer alan şekli şöyledir: *"Siz Ey imana ermiş olanlar! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı ki Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincine varasınız."*[143]

İslâmoğlu Meali'nde ise şu çeviri tercih edilmiştir: *"Siz Ey İman Edenler. Oruç tıpkı sizden öncekilere olduğu gibi size de yazıldı; belki bu sayede takvaya erersiniz"*[144]

Oruç kelimesi doğal olarak her iki Mealde ortak kullanılmıştır. Çünkü orucu başka bir kelime ve kavramla çevirmek mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Esed Meali'nde "İman Edenler yerine, İmana Ermiş olanlar" ile 'takva' kavramına yüklenen anlam dışında herhangi bir fark yoktur.

İslâmoğlu Meali'nde ise geleneksel hitap olan "Ey iman Edenler" tercih edildikten sonra iki özgün noktaya dikkat çekilmektedir. "oruç yazıldı." ve "bu sayede takvaya erersiniz." Ayeti üç bölüme ayıracak olursak birinci bölüm hitap kısmıdır. Bu bölümde Esed Meali'nde 'özgün' bir hitap tercih edilirken İslâmoğlu Meali'nde ise 'geleneksel' hitap tercih edilmiştir. Ayetin ikinci bölümünde ise Esed Meali'nde "*Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı" şeklinde* geleneksel bir bakış tercih edilmişken İslâmoğlu Meali'nde ise "*gibi size de yazıldı" gibi* özgün bir bakış tercih edilmiştir. Ayetin son bölümünde Esed Meali'nde "*Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincine varasınız"* şeklinde takva kavramına kendi özgün yorumu ile çeviri yapılmış, İslâmoğlu Meali'nde ise *"belki bu sayede takvaya erersiniz"* şeklinde takva kavramının geleneksel ve yaygın çevirilerinden biri tercih edilmiştir.

Ayetin tefsir kısmında Esed Meali'nde herhangi bir açıklamaya gerek görülmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise niçin farz kılındığı, önceki dönem-

---

143 Esed, I./51.
144 İslâmoğlu, s.64.

lerden beri devam ettiği yani orucun evrenselliği vurgulanmıştır.[145] Ayrıca Orucun tutulma gerekçesinin "takvaya ermek" olduğu vurgulanmış, Orucun ruhu besleyen, imanı diri tutan yönüne değinilmiştir.

Bakara 2/184 inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: "*Sayılı günlerde (oruç). Ancak sizden kim, hasta veya seyahatte olursa diğer zamanlarda (aynı gün sayısı kadar oruç tutmalıdır); ve (bu gibi hallerde) gücü yetenlere bir muhtacı doyurarak fidye vermek, bir yükümlülüktür…*"[146]

İslâmoğlu Meali: *"Sayılı günlerde… Sizden kim hasta ya da yolcu olursa, tutmadığının sayısı kadar diğer günlerde (oruç tutar) ve (bunlar arasından) ona gücü yetenler üzerine, bir yoksulu doyuracak fidye gerekir; …"*[147]

Ayetin ayrışma noktası olan "**وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ**" cümlesi, inceleme konusu Meallerde oruç tutmaya gücü yetenlerin, bir yoksulu doyuracak fidye vermesi gerekir" şeklinde anlaşılmıştır.

Aynı cümle diğer Meallerde farklı şekillerde yer almıştır.

TDV Meali: *"oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."*

Ömer Nasuhi Bilmen Meali: "*Oruca pek zor dayanabilecek kimse üzerine de fidye (bir miskin taamı), (farzdır*)",

Talat Koçyiğit Meali: "*Gücü yetmeyenlere de, bir yoksulu doyuracak fidye gerekir."* [148]

Dikkat edileceği üzere inceleme konusu Mealler aynı görüştedir. Ancak sonraki Meallerle karşılaştırılması yapıldığında farklı çevirilerin yapıldığı

[145] İslâmoğlu, 2012, s. 64.
[146] Esed, II/51.
[147] İslâmoğlu, s.64.
[148] http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/184.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016

görülür. Tartışma konusu olan durum ise orucu tutmaya gücü yetenlerin mi yetmeyenlerin mi fidye vereceğidir.

Ayette geçen anlam, farklı Mealle sınırlı kalmamış, Mealin anlaşılma biçimine göre fıkhi görüşlere alt yapı oluşturmuştur. Bu nedenle birinci grup Meallerden Esed Meali ve İslâmoğlu Meali'nden; ikinci grup Meallerden de "Kur'an Yolu Tefsiri'nden" ek açıklamalar getirilerek konu biraz daha tahlil edilmiştir.

Tefsirde, **يُطِيقُونَهُ** /yutikunehu fiiline "*Orucu tutmakta zorlananlar*" şeklinde mana verenlerin de olduğu bu şekildeki çeviriye de "*orucu tutabilecek durumda olanların*" fidye vermelerinin kastedildiği belirtilmiş ancak bu görüş kabul edilmemiştir. Bunun yerine "*bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebilecekleri*" görüşü kabul edilmektedir. Ayrıca bu görüşlerine mezhep âlimlerinden de destek alınmakta, o dönemlerde emzikli kadınlar ile yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş kimselerin bu grupta olduğu, günümüzde ise bu gruba "*dökümcü, maden, beton ve yol işçisi, tellâk, hamal gibi ağır işlerde çalışan kimselerin de "orucu tutmakta zorlananlar"* sınıfına dâhil edildiği" iddia edilmektedir. Dolayısıyla sayılan meslek erbabı da zarar gördükleri takdirde oruç tutmak yerine fidye verebilecekleri belirtilmektedir."[149]

Esed Meali'nde, ilgili ayetin tefsir bölümünde, yukarıdaki tartışmaya girilmiş Mealin gerekçesine kendi iddiasını destekleyen birtakım notlar düşülmüştür: "**يُطِيقُونَهُ** / *Yutikunehu*" ibaresinin birçok çelişkili ve zorlama yorumlara maruz kaldığı belirtilmektedir. Kendisinin ise "**الَّذِين يُطِيقُونَهُ**" "*Ellezine yutikunehu" "ona muktedir olanlar" manasına geldiği veya "onu yapabilecek olanlar" yahut "ona gücü yetenler" ve hu zamirinin de yoksul bir kişiyi beslemek fiiline*

149 Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* I/183-184.

raci olduğu varsayımına dayandığı[150] iddia edilerek orucu tutabilecek kimselerin ayrıca fidye vermeleri gerektiği belirtilmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde ise uzun ve detaylı bir tefsire gidilerek kısaca "yutikunehu'nun *yutavvikunehu* olabildiği ve bunun da tutmakta zorlananları kastettiği belirtilmektedir. Buradan yola çıkılarak aksi görüşte olanların delillerine ve iddialarına katılınmadığı belirtilmektedir. Ayrıca tartışmanın sonunda kullanılan *"kaza ile birlikte gücü yeten üzerine fidye vermek fidyesiz kazadan veya kazasız fidyeden daha hayırlıdır; kaza artı fidyeye gücü yetenlerin ikisini birden yapmaları birini yapmalarından daha hayırlıdır"*[151] cümlesi, Mealin yaklaşımını özetler mahiyettedir.

Burada ayrıca dikkat edilmesi gereken nokta "ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebileceklerdir." şeklinde verilen cümledir.

İncelenen iki Mealin bakışını ortaya koyacak cümleleri alt alta koymak gerekirse her iki Mealin de "*kaza ile birlikte gücü yeten üzerine fidye vermek*" gerektiği sonucuna vardıkları söylenebilir.

Oruç konusunda incelenen Bakara 2/185'te, iki farklı usul ve üslubun olduğu gözlenmektedir. Önceki ayette verilen detay karşılaştırmalara girmeden bu maddede sadece ayetin Meali karşılaştırılarak iktifa edilmiştir.

Esed Meali: *"Kur'an, insanoğluna bir rehber, bu rehberliğin apaçık bir delili ve doğruyu yanlıştan ayırt edici bir ölçü olarak (ilk defa) bu Ramazan Ayında indirilmiştir. Bundan dolayı, sizden kim bu aya erişirse onu baştanbaşa tutsun. Ancak hasta veya seyahatte olan, başka günlerde (aynı sayıda oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk çekmenizi istemez; ama (belirlenen günlerin) sayısını tamam-*

[150] Esed, I/52.
[151] İslâmoğlu, s.64-65.

lamanızı ve size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı yüceltmenizi ve (O'na) şükretmenizi (ister)."[152]

İslâmoğlu Meali: "*(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, insanlığa rehber olan, bu rehberliğin apaçık belgelerini taşıyan ve hakkı batıldan ayıran Kur'an işte bu ayda indirilmiştir. Sizden biri bu aya ulaştığında oruç tutsun; hasta ya da yolcu olan kimse de başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, sizi zora koşmak istemez; oruç günlerinin sayısını tamamlamanızı, sizi doğru yola ulaştırdığı için O'nu tekbir etmenizi ister; umulur ki şükredersiniz."*[153]

Görüldüğü üzere iki farklı çeviri tercih edilmiştir. Ancak burada İslâmoğlu Meali'nde eleştirilmesi gereken bir nokta ortaya çıkmaktadır. Ayetin son cümlesi "وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ" ile başlamakta, Allah lafzı açıkça bulunmasına rağmen İslâmoğlu Meali'nde Allah lafzı yerine "O" zamiri tercih edilmiş ve metindeki "Allah" lafzı, çeviride kayba uğratılmıştır. Oysa Meal'in mukaddimesinde "kaynak dilin imkânlarının hedef dile zayi edilmeden aktarılması"[154] "bir tek harfin dahi hakkının olduğu",[155] "bir tek harfin karşılıksız bırakılmaması ve metinde olmayan bir tek kelimenin metindenmiş gibi gösterilmediğine itina edildiği"[156] belirtilmektedir.

Oruç ile ilgili diğer bir ayet olan Bakara 2/187'nin ilk cümlesi inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: "*(gündüz) tutulan oruçtan sonraki gece boyunca kadınlarınıza yaklaşmanız helaldir: onlar sizin için bir elbise gibidirler ve siz de onlar için bir elbise gibisiniz…"*[157]

İslâmoğlu Meali: *"Oruç günlerinizin gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helaldir. Onlar sizin elbiseleriniz siz de onların elbiselerisiniz."*[158]

---

[152] Esed, I/51.
[153] İslâmoğlu, s.64.
[154] İslâmoğlu, s. XIX.
[155] İslâmoğlu, s. XX.
[156] İslâmoğlu, s. XXV.
[157] Esed, I./53.

İki Meal arasında tamamen farklı kelimeler ve yaklaşımlar tercih edilmiştir. Esed Meali'nde yer alan "(gündüz) tutulan oruçtan sonraki gece boyunca" ibaresi son derece özgün bir çeviridir. İslâmoğlu Meali'nde geleneksel bir çeviri tercih edilmiştir. İncelenen Meallerin çoğunluğu da İslâmoğlu Meali'ne benzer veya yakın çevirilerdir.[159]

Oruçtan bahseden başka ayetlerde örneğin Bakara 2/196, Ahzab 33/35, Mücadele 58/4'te, birbirlerinden farklı çevirilerde bulunmuşlardır.

Nisa 4/92, Maide 5/89-95 ve Meryem 26/19'da birbirlerine yakın çevirilerde bulunmuşlardır.

Ayrıca Tahrim 66/5'te "سَائِحَاتٍ" kavramı geçmekte olup geleneksel Meallerin birçoğunda "oruç tutan" anlamında kullanıldığı hâlde inceleme konusu olan her iki Mealde de oruç kavramına değinilmemiştir. Ancak yapılan çevirilerde de birbirlerinden farklı cümle kurulumlarına gitmişlerdir.[160]

İnceleme konusu olan her iki Mealde, oruç kavramının geçtiği ayetler bağlamında yapılan karşılaştırma sonucunda aynı çevirilerin sergilendiği gibi birbirlerinden farklı çevirilerin tercih edildiği de gözlenmektedir. Bununla birlikte, İslâmoğlu Meali'nde, daha önce kaleme alınan Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden yer yer iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

3. Hac Ayetlerinin Karşılaştırılması

Sözlükte "delil, hüccet, tartışma, kastetmek, yönelmek, ziyaret etmek, gitmek, bir şeyin etrafında dolaşmak"[161] manasına gelen hac, terim olarak ibadet niyetiyle Müslümanların Zilhiccenin 9-12. Günlerinde yani Kurban Bayramında Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret edip oradaki belli

---

158 İslâmoğlu, s.66.
159 http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/187.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016
160 http://www.kuranMeali.org/66/tahrim_suresi/5.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx.
161 Cevheri, *es-Sihah*, s. 211; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 263-264.

başlı görevleri yerine getirmeleridir.[162] İslâm'ın beş şartından biri olarak kabul edilen hac, İslâm'dan önceki din ve kültürlerde de farklı şekil ve usullerle ifa edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette hac veya hac menasikine değinildiğinden incelenen Mealler, hac ve hac uygulaması/menasiki bağlamında mukayese edilmiştir.

Bu başlık altında hac kelimesine verilen çeviriden ziyade hac ibadetinin geçtiği ayetlerin çeviri şekli tahlil edilmiştir. Zira "اَلْحَجّ" tabirinin geçtiği tüm yerlerde her iki Mealde de "hac" karşılığı verilmiştir. Hac ile ilgili ayetlerin çeviri şekli, kurulumları, edebi yönleri ve bakış açıları üzerinde durulacaktır. Gerekli görülen yerlerde açıklamalar da tahlil edilmiştir. Bununla birlikte "اَلْحَجّ" tabirinin" tartışma ve hüccet anlamına geldiği sınırlı birkaç ayetin varlığı da bilinmektedir.[163] Hüccet manasına gelen hacc tabiri, ibadet maksadının dışında yer aldığı için incelemeye gerek görülmemiştir.

Haccın farz olduğunu belirten Âl-i İmran 3/97, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır.:

Esed Meali: *"Apaçık işaretlerle dopdolu (Orası) bir zamanlar İbrahim'in durduğu yer(dir); kim içine girerse huzur bulur. Bundan dolayı, mâbedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah'a karşı yerine getirmek zorunda oldukları bir görevdir. Hakikati inkâr edenlere gelince, bilsinler ki, Allah, yarattığı âlemlerden bağımsızdır, her bakımdan Kendine yeterlidir."*[164]

İslâmoğlu Meali: *"Buna delalet eden işaretler hâlâ orda duruyor; orası İbrahim'in makamıdır; oraya giren herkes emin olur. Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin mabedi haccetmesi, Allah'ın insanlık üzerindeki hakkıdır. Kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah hiçbir varlığa muhtaç değildir."*[165]

---

[162] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 263-264; Harman, Ömer Faruk, "*Hac*" DİA, İstanbul, 1996,XIV/382.
[163] Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, Daru'l Kutub, Kahire, 1945, s. 194.
[164] Esed, I/108.
[165] İslâmoğlu, s. 123.

Esed Meali'nde "*Bundan dolayı, mâbedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah'a karşı yerine getirmek zorunda oldukları bir görevdir.*" şeklinde verilen bölümde Allah'a karşı bir görev'e vurgu yapılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde "*Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin mabedi haccetmesi, Allah'ın insanlık üzerindeki hakkıdır.*" şeklinde aynı vurgu "Allah'ın hakkı" olarak takdim edilmiştir. Birincisinde bir tarafa karşı öbür tarafın yapması gereken göreve dikkat çekilmişken ikincisinde bir tarafın hakkından (Allah'ın hakkı) bahsedilmesi farklı bir bakış açısının sergilendiği noktasında önemli ipuçlarıdır. Ayrıca cümle kurulumları farklı yapılmış, her ikisinde de edebî akıcılık söz konusudur.

Hac ile ilgili diğer önemli bir ayet olan Bakara 2/197, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Hac, belli aylarda ifa edilecektir. Her kim o (aylar)da haccı ifa edecekse, hac sırasında çirkin konuşmalardan, tüm yakışıksız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Her ne iyilik yaparsanız Allah onun farkındadır. Ve kendiniz için hazırlıkta bulunan -ama şüphesiz, tüm hazırlıkların en güzeli, Allah'a karşı sorumluluk bilincine sahip olmaktır. Öyleyse Bana karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, siz ey derin kavrayış sahipleri!"*[166]

İslâmoğlu Meali: *"Hac her yılın malum aylarındadır. Kim söz konusu aylarda haccı eda ederse artık o hac boyunca çirkin konuşmalardan, tüm yakışıksız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Zira ne tür iyilik yaparsanız Allah bunu bilir. Öyleyse (ebedi yolculuk için) azık hazırlayın. Hiç kuşkusuz yol azığının en hayırlısı sorumluluk bilincini kuşanmaktır. Bana karşı sorumluluk bilincinizin farkında olun. Ey derin kavrayış sahipleri.*[167]

Okuyucu, ikincisini okurken "acaba aynısını tekrar mı okuyorum?" endişesine kapılabilir. Çünkü her iki Meal nerdeyse tıpa tıp aynıdır. Zaten iki

---

[166] Esed, I/57.
[167] İslâmoğlu, s. 70.

Meal arasında neredeyse tüm kelimeler ve bakış açıları aynıdır. Hâliyle ikinci Mealin, birincisinden çok etkilendiği, hatta aynı kelimeleri naklettiği anlaşılacaktır. Bu ortak bakış, ayetlerin dipnot bölümüne de kısmen yansımış her iki eserde de "ma'lumat" üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.[168] Ayetin son cümlesine verilen Meal her ikisinde de "*Ey derin kavrayış sahipleri*" şeklinde olup İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden alıntı yapıldığı izlenimi verilmektedir.

Hac 22/27, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Bunun içindir ki, (ey Muhammed,) bütün insanları hacca çağır: yaya olarak ve hızlı yürüyen her (türlü) binek üstünde, (dünyanın) en uzak köşelerinden sana gelsinler."*[169]

İslâmoğlu Meali: *"Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler."*[170]

Metinde, "ala külli damirin" şeklinde geçen ifade sadece inceleme konusu iki Mealde *"hızlı yol alma yeteneğine sahip*" vasıta/binek şeklinde çevrilmiştir. Bu durumu teyid etmek için başka Mealler de incelenmiş ve şu çevirilerle karşılaşılmıştır: "*Binekler üstünde* (Diyanet), *incelmiş her bir binid* (Elmalılı), *zayıf develer* (Bilmen), *yorgun düşmüş develer* (Koçyiğit), *yorgun argın develer* (Karaman vd)".[171] Hâlbuki söz konusu Meallerde "binek" anlamı verilirken, Esed Meali'nde buna daha önce zikredilmeyen yeni bir anlam (hızlı yol alma yeteneğine sahip) yüklenmiştir. İslâmoğlu Meali'nde aynı anlam kendisinin özgün ifadesiymiş gibi Esed Meali'nden referans gösterilmeden kullanıldığı izlenimi verilmektedir.

---

168 Esed, I/57; İslâmoğlu, s. 70.
169 Esed, II/673.
170 İslâmoğlu, s. 645.
171 http://www.kuranMeali.org/22/hacc_suresi/27.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016

Hac Kelimesinin geçmediği ancak haccın en önemli ibadet yerlerinden biri olan “Safa ile Merve arası sa’y” ile ilgili ayetin çevirisinde Esed ve İslâmoğlu Mealleri’nde “sembol” ifadesi ile çeviri yapılırken diğer Mealler “nişane, işaret, alamet”[172] şeklinde kaynak dile daha yakın çevirilerde bulunmuşlardır. Esed ve İslâmoğlu Meallerinde ise kaynak dilden ziyade “sembol” ifadesi kullanılarak daha güncel ancak batı menşeli popüler bir kavram kullanılarak ayrı bir bakış izlenmiştir. Ayetin geneli için bir yargıda bulunmak mümkün değilse de başta “sembol” kelimesi olmak üzere belli başlı birkaç kelime/kavram üzerinden İslâmoğlu Meali’inde kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden yararlanıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Hac konusu ile ilgili incelenen diğer ayetlerde örneğin Bakara 2/196-198-199-200-203, Maide 5/1, Hac 22/25 ve diğer bazı ayetlerde birbirlerinden farklı çeviriler yaptıkları görülmektedir.

Ayrıca Bakara 2/189, Maide 5/2-96, vd. ayetlerde birtakım farklılıklar olsa da iki eser arasında açık şekilde bir benzerlik dikkat çekmektedir. Bu durumda iki Meal arasında aynı konuda bazen ortak bazen de farklı kelime ve kavramlarla çevirilerin tercih edildiği görülmektedir.

Hac ile ilgili yorum/tefsir bağlamında Esed Meali’nde Bakara 2/197-202 arası ayetlerin dipnotlarında İbrahimî gelenek üzerinden birtakım açıklamalar yapılmıştır. Haccın uygulama şeklinden, sayılı günlerde nasıl, nerede ve neler yapıldığından bahsedilmektedir. Arafat’ta toplanmanın sembolik olarak “Bütün ruhların Allah’ın yargısını bekledikleri kıyamet günündeki toplanmayı akla getirmeyi amaçladığı” vurgulanmıştır. Müzdelife yürüyüşü ile ilgili olarak da “Haccın en coşkulu anında Allah katında herkesin eşit olduğu ve ırk sınıf veya sosyal statü farklarının hiçbir şekilde insanları birbirle-

---

172 http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/158.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 27.12.2016

Not: Sadece Abdullah Parlıyan Meali’nde de sembol ifadesi kullanılmış ancak çeviri farklı şekilde kurulmuştur.

rinden ayıramayacağı bir topluluğa mensup olma bilinciyle"[173] hareket edildiğine vurgu yapılmıştır.

İslâmoğlu Meali'nde ise normal şartlarda mübah olduğu halde Hac esnasında yasaklanan tartışma, cinselliği kışkırtıcı konuşmalar ve davranışların yasaklanma gerekçesi olarak "Mahşerin provası" olduğu üzerinde durulup sahte dindarlık eleştirilerek, samimiyet vurgusu yapılmıştır. Hz. İbrahim'den itibaren bu ibadetin devam ediyor olmasına da "*Atalarınızın ocağındaki külü taşırsanız âdet, közü taşırsanız ibadet olur*." cümlesiyle izah edilmiş ve ibadetin müşrikler tarafından amaç ve özünden uzaklaştırıldığı, Kur'an-ı Kerim'in ise bunu tashih ettiği üzerinde durulmuştur.[174] Görüldüğü kadarıyla açıklama ve yorumlarda iki eser arasında Meallerdeki benzerliklerden ziyade farklılıklar bulunmaktadır.

4. Zekât Ayetlerinin Karşılaştırılması

Sözlükte artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü"[175] anlamlarına gelen zekât, dinen zengin kabul edilen Müslümanların, Kur'an-ı Kerim'de belirtilen yerlere mallarının bir bölümünü ibadet niyetiyle tasadduk etmeleridir.[176] Zekât İslâm'ın temel esaslarından biri kabul edilir ki sosyal barışı tesis eden en önemli İslâmi kurumlardan biridir. Zekât sayesinde zengin fakir arasındaki uçurum azalır, zenginlerin fakirlere olan merhameti tecelli eder, fakirlerin de zenginlere olan nefret ve kıskançlığı azalır. Zekât kavramına Meal ve tefsir müellifleri tarafından farklı manalar yüklenebildiği için araştırma konusu olan Mealler de zekât açısından mukayese edilmiştir. Mukayese yapılırken zekât kavramı a) zekât kelimesi anlamında b) zekât kavramının dışında yer alan anlamlardaki kullanımlar mukayese edilmiştir.

---

[173] Esed, I/57-58.
[174] İslâmoğlu, s. 70-71.
[175] Cevheri, es-*Sihah*, s. 454; , İsfehani, el-*Müfredat*, s. 459.
[176] Erkal, Mehmet, "*Zekât*" DİA, İstanbul, 2013, XLIII/206-207.

4.1. Istılahı Anlamında Zekât Kavramı

Zekâtın, Mushaf sıralamasında ilk geçtiği yer olan Bakara 2/43'de *"Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin."*[177] buyrulmaktadır.

Esed Meali: *"Namazda dikkatli ve devamlı olun, karşılıksız yardımda bulunun ve namazda rükû edenlerle birlikte rükû edin."*[178]

İslâmoğlu Meali: *"Namazı istikametle kılın, zekâtı gönlünüzden koparak verin, Allah'a rükû edenlerle beraber rükû edin!"*[179]

Esed Meali'nde tercih edilen *"karşılıksız yardımda bulunun"* ile İslâmoğlu Meali'nde tercih edilen *"zekâtı gönlünüzden koparak verin"* ibareleri birbirlerinden oldukça farklı çevirilerdir. İslâmoğlu Meali'nde geleneksel zekât ıstılahına bağlı kalınırken, Esed Meali'nde çeviriye esas teşkil eden gerekçede birtakım izahlara yer verilerek özgün çevirinin gerekçesi anlatılmaya çalışılmıştır.

Esed Meali'nde zekât'ın, İslâm hukukunda bireylerin benliklerini ve sermayelerini temizlemelerini anlamına geldiği, farz kılınmış bir vergi olduğu belirtilmektedir. Bu vergiden elde edilen gelirlerin başta fakirler olmak üzere farklı yerlere harcandığı vurgulanmaktadır. Zekât tabirinin Kur'an-ı Kerim'de her zaman Müslümanların zorunlu mali yükümlüğü anlamına gelmediği, sadaka ve diğer karşılıksız yardımlar yerine de kullanıldığı bu nedenle zekât anlamına gelen yerlerde "arındırıcı (malî) yükümlülük" farklı manalarda kullanılan yerlerde ise "karşılıksız yardım" tabirinin tercih edildiği vurgulanmıştır. Yani kavramın, geçtiği yerlerde, vahyin iniş süreci de dikkate alınarak uygun çevirinin Meale yansıtıldığına işaret edilmektedir.[180]

---

[177] Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* 2007, s. 6.
[178] Esed, I/13.
[179] İslâmoğlu, s. 19.
[180] Esed, I/13.

Esed Meali'nde zekât kelimesi için kullanılan "arındırıcı mali yükümlülük, karşılıksız harcamada bulunmak" şeklindeki çevirilere karşın aynı ayetler için İslâmoğlu Meali'nde zekât olarak genel ve geleneksel çeviri kullanılmıştır. Bu şekildeki kullanımların diğer bazıları şunlardır: Bakara 2/43-83-110-177-277, Nisa 4/77-162, Maide 5/55, Tevbe 9/11-18-60-71, Hac 22/78, Nur 24/56, Ahzab 33/33.

Yine Esed Mealinde zekât yerine "arındırıcı mali yükümlülük, karşılıksız harcamada bulunmak" gibi çeviriler tercih edilmiş bu çeviriler aynı şekilde İslâmoğlu Mealinde de yer almıştır. Esed Meali'nde zekât yerine farklı ibarelerin kullanıldığı ve İslâmoğlu Meali'nde de zekât yerine başka ibarelerin tercih edildiği ayetler genel olarak şunlardır: Maide 5/12, Araf 7/156, Tevbe 9/5, Meryem 19/31, Enbiya 21/73, Hac 22/41, Mü'minun 23/4, Nur 24/37, Neml 27/3, Rum 30/39, Lokman 31/4, Fussilet 41/7, Mücadele 58/13, Müzemmil 73/20, Beyyine 98/5.

Bazı yerlerde de tam aksi bir durum söz konusudur. Örneğin Meryem 19/55'te yer alan zekât kelimesi Esed Mealinde zekât, İslâmoğlu Meali'nde "arınmak için ödenmesi gereken bedel" şeklinde tercih edilmiştir.

İslâm hukukunda "zekâtın farz olduğunu bildiren ayet" olarak da kabul edilen Tevbe 9/60'ta ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Esed Meali ve İslâmoğlu Meallerinde "zekât" kavramına yüklenilen anlam birbirlerinden yine oldukça farklı iken ayetin diğer kelime ve cümleleri arasında müthiş benzerlikler söz konusudur. İlgili ayet, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"**Allah için sunulan şeyler**, yalnızca yoksul ve düşkünler, bu konuyla ilgilenen görevliler, kalpleri kazanılacak olan kimseler içindir; ve insanları boyunduruklarından kurtarmak için; ve borçlarını ödeyemeyecek durumda olanlar için; ve Allah uğruna girişilebilecek her türlü çaba için ve yolda kalmış kimseler için:*

bu, Allah'tan (uyulması zorunlu) bir yönergedir; çünkü Allah, doğru hüküm ve hikmetle yön gösteren mutlak ve sınırsız bilgi sahibidir."[181]

İslâmoğlu Meali: *"**Zekâtlar** yalnızca yoksullara ve düşkünlere, bu işi yapan görevlilere ve kalpleri kazanılacak kimselere, özgürlükleri elinden alınanlar ve borç yükü altında ezilenler için, Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet ve yolda kalmışlar için verilir. Bu Allah'ın koyduğu bir kuraldır. Ve Allah her şeyi bilir, her hükmünde tam isabet sahibidir."*[182]

Burada "bu işi yapan görevliler, borç yükü altında ezilenler, Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet/çaba ve yolda kalmışlar" şeklinde belirtilen ibarelerle birtakım kelime ve tamlamalar, geleneksel Meallerde olmayan ancak inceleme konusu iki Meale has kullanımlardır. Bu durum "kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimini" vermektedir. İslâmoğlu Meali'nde bazı kelimeler her ne kadar tıpatıp Esed Meali'ndeki gibi kullanılmamışsa da geleneksel Meallerde verilen kelime ve kavramların yerine farklı kelime ve kavramların tercih ediliş biçimi ve kastedilen manalar, Esed Meali'ndeki kullanımları çağrıştırdığı için aralarında önemli bir benzerliğin olduğu anlaşılmaktadır.

Zekât kavramına verilen ortak Mealle ilgili olarak da Araf 7/156 incelenebilir. Her iki Mealde de zekât kavramına ıstılahî anlamından farklı ancak birbirlerinin benzeri anlamlar verilmiştir.

Esed Meali: *"… (Allah) şöyle karşılık verdi: "Azabıma dilediğim kimseyi uğratabilirim, ama rahmetim her şeyi kuşatır, bunun içindir ki onu Bana karşı sorumluluk bilincine sahip olan, **arınmak için verilmesi gerekeni veren** ve ayetlerimize inanan kimselere pay olarak ayıracağım;"*[183]

---

181 Esed, II/365.
182 İslâmoğlu, s. 343.
183 Esed, I/304.

İslâmoğlu Meali: *“… (Allah) buyurdu ki: “Dilediğim kimseyi azabıma hedef kılabilirim fakat rahmetim her şeyi kuşatmıştır. En sonunda sorumlu davranan ve* ***arınıp yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödeyen*** *kimselere -ki onlar ayetlerimize inanan kişilerdir- onu paylaştıracağım”.*[184] Ayetin başından itibaren kurulum ve seçilen cümleler açısından mutlak bir benzerlikten söz edilebileceği gibi “kaynak belirtmeksizin alıntı” yapıldığına dair ipuçları da ortaya çıkmaktadır.

Diğer birçok konu veya kavramda dikkatleri celbeden durum burada da vakidir ki o da tercih edilen cümle kurulumu, kelimelere yüklenen anlam ve ortaya çıkan bakış açısıyla ilgili bazı farklılıklar olmakla birlikte genelde, Esed Meali’ndeki çeviriye benzer bir çevirinin İslâmoğlu Meali’nde de tercih edilmiş olmasıdır. Özellikle zekât kelimesi yerine Esed Mealinde tercih edilen “*arınmak için verilmesi gerekeni veren”* ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde *“ve arınıp yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödeyen*” şeklinde sadece iki kelime eklenerek, herhangi bir kaynak zikredilmeksizin iktibas edilmiştir.

İlgili ayetin tefsiri sadedinde Esed Meali’nde herhangi bir açıklama yapılmamışken İslâmoğlu Meali’nde birtakım izahlar kaynak belirtilmeden yapılmıştır. Zekâtın sözlük manasının ekonomik değil ahlaki olduğu, insanın akletme kapasitesi olan zekâ ile aynı kök oldukları, yine övgüye değer kılmak, saflaştırarak yüceltmek anlamına gelen çalışmakiye ile türdeş oldukları, ıstılahi olarak “muhtaçların yararı için verilen maldan” ziyade, “içten gelerek vermek” şeklinde anlaşılması gerektiği anlatılmıştır.

İslâmoğlu Meali’nde zekât ile ilgili Müzemmil 73/20’de birtakım izahlara gidilmiş, zekât için “karşılıksız harcamak, arınmak için fedakârlık yapmak, arınmak için bedel ödemek” gibi anlamlara değinilmiştir. Ayetin Mealinde ise “arındırıcı mali yükümlülükler” yerine “arınıp yücelmek için ödeyin” değinilmiştir.

---

[184] İslâmoğlu, s. 294.

Esed Meali'nde ise zekâtın hukuki anlamda kullanıldığı yerlerde "arındırıcı mali yükümlülükler", yalnızca fakirlere yönelik hayır faaliyeti anlamında geçmişse "sadaka veya karşılıksız yardım" tabirleri tercih edilmektedir.[185] Buradan anlaşılıyor ki Esed Meali'nde "arındırıcı mali yükümlülükler" ibaresinin gerekçesi mevcuttur, ancak İslâmoğlu Meali'nde "arındırıcı mali yükümlülükler" tabirinin niçin kullanıldığı sorusunun cevapsız kaldığı, kaynak belirtilmeden Esed Meali'nden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Daha fazla detaylara girmeden, İslâmoğlu Meali'nde genel olarak Nisa 4/162, Maide 5/12, Araf 7/156 ve Mü'minun 23/4'te kısmen farklı olsa da belirgin olarak Esed Meali benzeri çevirilerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Ancak Bakara 2/83-110-177-277, Nisa 4/77, Maide 5/55, Müzemmil 73/20 ve Beyyine 98/5'te de iki Meal arasında bariz farkların vaki olduğu, farklı kelime ve kavramlarla çeviri yapıldığı, cümlelerin birbirlerinden farklı kurgulandığı görülmektedir.

4.2. Istılahın Dışındaki Anlamlarda Yer Alan "Zekât" Kavramı

Zekât'ın bir anlamının da "temiz" olduğu belirtilmektedir.[186] Bu manada yer alan Kehf 18/19, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: … (şöyle eklediler:) *"Şimdi içinizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderin de, baksın yiyeceklerden **en temizi** hangisi ise size ondan azık olarak alıp getirsin …* [187]

İslâmoğlu Meali: *Şimdi (bunu bırakın) da, içinizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderin; bir bakıversin, yiyeceklerden **en temiz** ve uygunu hangisiyse, size rızık olarak onu getirsin;…*[188]

---

185 Esed, I/13-14.
186 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 459.
187 Esed, II/588.
188 İslâmoğlu, s. 558.

Her iki Mealde de "ezka" ifadesi en temiz şeklinde kullanılmıştır. Bu şekildeki kullanım iki Meale özgü değildir. Türkçe Meallerdin birçoğunda aynı şekilde çeviri tercih edilmiştir.[189] Ancak ayetin geri kalan kısmında da iki Meal arasında seçilen kelimeler ve cümle kuruluşu açısından benzerlik söz konusudur.

Zekâtın bir anlamı da insanın öz benliğini temizlemesidir.[190] Bu mananın yer aldığı Şems 91/9, ilgili Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Her kim (benliğini)* ***arındırırsa****, kesinlikle mutluluğa erişecektir.*[191]

İslâmoğlu Meali: *Kim kendini geliştirip* ***arındırırsa*** *o kesinlikle ebedi mutluluğa ulaşacaktır.*[192]

İki Meal arasında önemli oranda benzerlik görünmektedir. Seçilen kelime ve cümle kuruluşunun benzerliğinden yola çıkılarak Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Zekât'ın bir anlamının da "aklanmak" olduğu ifade edilmektedir.[193] Aklanmak anlamında geçtiği yerlerden Nisa 4/49, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed *Meali: Kendilerini* ***tertemiz sayanların*** *farkında değil misin? Hayır, aksine Allah dilediğini* ***temize çıkarır*** *ve kimseye kıl kadar haksızlık yapılmaz.*[194]

---

[189] http://www.kuranMeali.org/18/kehf_suresi/19.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx
[190] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 460.
[191] Esed, III/1273.
[192] İslâmoğlu, s. 1262.
[193] İsfehani, e*l-Müfredat*, 460.
[194] Esed, I/147.

İslâmoğlu Meali: *Baksana kendilerini **temize çıkaranlara**! Ama yoo! Allah dilediğini **temize çıkartır** ve kimseye zerre kadar haksızlık yapılmaz.*[195]

İki Meal arasında normal sayılabilecek bir farklılık vardır. Özellikle ilk cümle ve cümlede yer alan tertemiz sayanların/temize çıkaranlara ifadeleri birbirinden faklı şekilde kurulmuştur. Ayetin izahı sadedinde Esed Meali'nde Yahudi ve Hristiyanlara detaylı değinilmiş, kendilerinin temize çıkartılma girişimlerine karşı Allah teâla'nın ilkesi hatırlatılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde ise sadece bir cümleyle izah yapılmış ve burada kendilerini temize çıkartanların Yahudi ve Hristiyanlar oldukları belirtilmiştir.

Nisa 4/49'da yer aldığı şekilde, temizlenmek, temize çıkarmak, aklanmak ve önceki ayetlerde zikredildiği şekilde temizliğin türevleri olarak daha başka ayetlerde de yer almaktadır. Ancak asıl mukayese konusu ıstılahî anlamdaki zekât olduğu için daha fazla detaylara girilmememiş, verilen örneklerle yetinilmiştir.

5. Kurban ile İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması

Uzağın zıddı olan yakınlık, yakınlaşma anlamına gelen kurb kökünden türeyen kurban, genel olarak yakınlık, yakınlaşma, ünsiyet; özel olarak da Allah'a yakınlaşmayı ifade eder.[196] Terim olarak da Müslümanların Allah'a yakınlık sağlamak gayesiyle belirli hayvanları, usulüne uygun boğazlamalarıdır. Boğazlanan hayvanlara da kurban/kurbanlık denir. Kurban, hemen hemen bütün din ve inanışlarda olduğu gibi İslâm tarihinde de Hz.

[195] İslâmoğlu, s. 160.
[196] Cevheri, es-*Sihah*, s. 845; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 833.

Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar bütün peygamberlerin hayatında var olan bir ibadet olarak bilinir.[197]

Kurban mevzusuyla ilgili akla ilk gelen ayetlerden biri olan Kevser 108/2'nin karşılaştırılması yapılacaktır.

Esed Meali: *"ve (yalnız O'nun adına)* ***kurban kes****."*[198]

İslâmoğlu Meali: *"O halde namazı da* ***kurbanı da*** *Rabbine tahsis et!"*[199]

Her iki Mealde de birbirinden farklı bakış açıları sergilenmiş olup farklı cümle kuruluşları ile çeviri yapılmıştır. Esed Meali'nde çeviri ile ilgili herhangi bir açıklamaya gidilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise zaten kılınmakta olan namazın ve kesilmekte olan kurbanın Rabbe tahsis edilmesine yönelik birtakım ek bilgiler verilmiştir.[200] Burada namaz kılma ve kurban kesmenin emredilmediği, vahyin ilk günlerinden beri zaten kılınmakta olan namazı ve Hz İbrahim'den beri kesilmekte olan kurbanı Allah'a has kılma, ona tahsis etmenin emredildiği ifade edilmiştir. Bunun da "namazı ikame etmek", "kurbanı, vikaye etmek" olduğu, tevhid ve ihlasın gereği olarak yapıldığı belirtilmiştir.

İncelenen diğer bir ayet de Hac 22/28'in Mealidir. Konu bütünlüğünden dolayı 27 ve 28. ayetler birlikte verilmiştir.

Esed Meali: *Bunun içindir ki, (ey Muhammed,) bütün insanları hacca çağır: yaya olarak ve hızlı yürüyen her (türlü) binek üstünde, (dünyanın) en uzak köşelerinden sana gelsinler. De (bunun) kendilerine sağlayacağı yararları görsünler ve (kurban için) belirlenen günlerde, (bu amaçla) O'nun kendilerine rızık olarak sağla-*

[197] Güç, Ahmet, "*Kurban*" DİA, İstanbul, 2002. XXVII/433.
[198] Esed, III/1314.
[199] İslâmoğlu, s. 1312.
[200] İslâmoğlu, s. 1312.

dığı hayvanlar üzerine Allah'ın ismini ansınlar ve böylece siz de bunlardan yiyin ve darlık içindeki yoksulu da doyurun.[201]

İslâmoğlu Meali: *Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya, gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler. Ki bunun kendilerine sağlayacağı yararlara tanık olsunlar. Bir de belirlenen günlerde O'nun kendilerine rızık olarak sunduğu hayvanları (kurban ederken) üzerine Allah'ın adını ansınlar: işte bunlardan siz de yiyin, zor durumdaki ihtiyaç sahiplerine de yedirin."*[202]

Dikkat edildiğinde iki Meal arasında cümle kurulumu ve bakış açısı arasında bir benzerlik söz konusu iken kullanılan tüm kelime ve deyimler aynı değildir. Bu nedenle benzerlik var ancak birebir alıntı söz konusu değildir, denilebilir. Ayrıca ayetin tefsiri sadedinde Esed Meali'nde birçok yorum yapıldığı halde İslâmoğlu Meali'nde hemen hiçbir yorum yapılmamıştır.

Hac 22/37'nin mukayesesinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Esed Meali: *"(Fakat unutmayın ki,) onların ne etleri Allah'a ulaşır, ne de kanları; lakin O'na ulaşan, yalnızca sizin O'na karşı gösterdiğiniz bilinç ve duyarlıktır…"*[203]

İslâmoğlu Meali: *"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat sizden O'na ulaşan yalnızca O'na karşı gösterdiğiniz derin sorumluluk bilincidir…"*[204]

İki Meal arasında kısmi bir benzerlik söz konusudur. Parançalışma içerisindeki açıklamalardan tutun da ayetin son cümlesinde yer alan sorumluluk veya duyarlık gibi özgün ve birbirini çağrıştıran kavramlara kadar birbirlerine yakın tercihlerle beraber aynı cümle kuruluşları seçilmiştir. Ayrıca her iki Mealde de "التَّقْوٰى" kavramı için 'bilinç" merkezli çeviri yapılmıştır.

---

201 Esed, II/673.
202 İslâmoğlu, s. 645.
203 Esed, II/676.
204 İslâmoğlu, s. 647.

Esed Meali'nde ayetin açıklama kısmı ile ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamıştır. Ancak İslâmoğlu Meali'nde 'eşyanın insanın emrine amade kılınması, yerde, gökte ve ikisi arasında bulunan bitkiler, yıldızlar, nehirler, dağlar ve taşlar gibi hayvanların da insanın hizmeti için yaratılması' eksenli açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalar yapılırken ayetlerde geçen "teshir" kavramına atıfta bulunularak kurban kesmenin de insanın hak ve görevlerinden olduğu belirtilmiştir.[205]

Kurban kelimesinin ıstılahi anlamda geçtiği yer olan Âl-i İmran 3/183, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Allah, yakılarak sunulan bir **kurban** getirmedikçe, hiçbir elçiye inanmamamızı bize emretmiştir" iddiasında bulunanlara gelince, (Ey Peygamber, onlara) de ki: "Benden önce de peygamberler size hakikatin tüm kanıtlarını ve o hakkında konuştuğunuzu getirmişlerdi: Peki, söylediğinizde samimi idiyseniz neden onları katlettiniz?"*[206]

İslâmoğlu Meali: "*Allah, yakılarak sunulan bir kurban getirmedikçe hiçbir elçiye inanmamamızı emretmişti" diyenlere gelince: De ki: "Benden önce de size peygamberler gelmiş, hem hakikatin apaçık belgelerini hem de sözünü ettiğiniz şeyi getirmişlerdi. Peki, madem doğru söylüyordunuz da niçin onları öldürdünüz?"*[207]

Her iki Meal de aynı şekilde çeviride bulunmuşlardır. Ortak bakış bununla sınırlı kalmamıştır. Kurban kelimesinin yer aldığı cümlenin tamamı "Allah, yakılarak sunulan bir kurban getirmedikçe hiçbir elçiye inanmamamızı emretmişti" şeklinde aynen sanki Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak belirtilmeden iktibas edilmiştir. Açıklama kısmında da İslâmoğlu Meali'nde sadece Tevrat kaynakları referans

[205] İslâmoğlu, s. 648.
[206] Esed, I/128.
[207] İslâmoğlu, s. 139.

gösterilmiş herhangi bir detaya girilmemiştir. Esed Meali'nde ise konu ile ilgili Tevrat kaynaklı detaylı bilgiler verilmiştir.

Kurb kelimesinin diğer türevleri olan yakınlık, yakınlaşma ve akraba gibi anlamlara geldiği belirtilmişti. Istılahi anlam olan kurban ile direkt anlamı olmadığı için detaylarına girilmeden bir ayetle örnek verilerek iktifa edilmiştir.

Sebe 34/37, yakınlık manasına gelen kurb'dan türemiş olan "تُقَرِّبُ tukarribu" ifadesini barındırmaktadır.[208] Ayet, ilgili Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Sizi Bize **yaklaştıracak** olan, ne zenginliğiniz, ne de çocuklarınızdır, yalnızca iman edip doğru ve yararlı işler yapanlar (Bize yakın olabilirler); bu (gibi)leri, yaptıklarından dolayı çeşit çeşit ödüller beklemektedir ve onlar (cennet) köşkler(in)de (huzur ve) güven içinde yaşayacaklardır.*[209]

İslâmoğlu Meali: *Sizleri Bizim **katımıza yakın kılacak olan** ne servetinizdir, ne de soyunuz; fakat iman eden ve imanla uyumlu iş işleyen kimseler var ya: işte onları yaptıklarına karşılık ödülün en katmerlisi beklemektedir ve onlar yüce köşklerde, huzur ve güven ortamında yaşayacaklar.*[210]

Her iki Meal de farklı bir çeviriyi tercih etmişlerdir. Bu durumda, inceleme konusu Meallerin kurban kavramına bazen birbirlerine yakın, bazen de birbirlerinden farklı anlamları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Yorum bölümlerinde de aynı durum kendini göstermiştir. İki Meal arasında zaman zaman benzerliklerin varlığı gibi farklılıklar da vardır. Aslında her iki Mealde de kurb/kurban kelimelerine sistemli olarak aynı mananın verildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü, her yerde aynı tercihte bulunulmamıştır. Örneğin şu ayetlerde iki Meal arasında farklı tercihlerde bulunul-

---

208 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 835.
209 Esed, II/879.
210 İslâmoğlu, s. 854.

muştur: Tevbe 9/99, Beled 90/15, Âl-i İmran 3/45, Mutaffifin 83/28, Vakıa 56/85, Araf, 7/114, Meryem 19/52, Ahkaf 46/28.

İki Mealde bazı ayetlerin çevirisinde, birbirlerine yakın anlamların tercih edildiği görülmektedir. Örneğin Bakara 2/186, Nisa 4/172 ve Kaf 50/16, bunlardan bazılarıdır. Ayetler Rağıp el İsfehani'nin el-Müfredat isimli eserinin "kurb" maddesinden seçilmiştir.

6. Mucize İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Mucize, "عجز / a-c-z" kökünden türeyen ve aciz bırakan, karşı konulamayan, benzeri yapılamayan, geri kalmak, yaşlılık, zayıflık, harika, kusur etmek manalarına gelen bir kavramdır.[211] *"İyi bilin ki Allah'ı **aciz bırakacak** değilsiniz."*[212] *"Yazıklar olsun bana, bu karga gibi bile olmaktan **aciz kaldım**, dedi."*[213] *"Ayetlerimizin **başarısız kalması** için koşuşanlar, işte onlar cehennemliktirler."*[214] ayetlerinde sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Kavramsal olarak "Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay" diye ifade edilir. Mucize kelimesi Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ıstılahî manasıyla geçmemekle birlikte aynı anlama gelen "ayet, beyyine, hak, sultan ve burhan" kavramlarının karşılığı olarak kullanılmaktadır.[215]

Kur'an-ı Kerim'de en yaygın şekliyle "ayet" olarak yer alan mucize, gerek Kur'an ayetleri gerekse de harikulade olaylar şeklinde çoğu kez iç içe yer almaktadır. Kur'an, Hz. Peygamber'e sorulan sorulara cevap verirken daha önce mucize gönderildiğini, buna itiraz edildiğini ve itiraz edenlerin helak edildiğini,[216] mucize isteyenlere okunan Kur'an ayetlerinin yeterli olduğunu

---

[211] Cevheri, es-*Sihah*, s. 673; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 674.
[212] Tevbe 9/2.
[213] Maide 5/31.
[214] Hac 22/5.
[215] Bulut, İbrahim Halil, "*Mucize*" DİA, XXXI/350-352.
[216] İsra 17/59.

belirtmiştir.[217] Öyleyse Allah ona mucize vermiş midir, vermemiş midir diye bir konuyu tartışmaktan ziyade ayeti/mucizeyi yerli yerinde Kur'an sistematiği içerisinde anlamak esastır.[218]

Bazı müelliflerin mucize içerikli ayetleri "rasyonalize" ettikleri yani akilleştirerek sundukları, bazılarının da geleneksel rivayetlerin etkisi altında mucizeleri mütalaa ettikleri bir hakikattir.[219] Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'de birden fazla manaya gelebilecek birtakım ayetler, sebebi nüzul rivayetleri ve hadisler yardımıyla anlaşılmaktadır. Ancak hadislerin sıhhat açısından güvenilirliği aynı derecede değildir. Sahih ve zayıf hadislerin yanında mevzu hadislerin de varlığı, mucize içerikli ayetlere karşı müelliflerin farklı tavır geliştirmelerine neden olmaktadır. Genel olarak bakıldığında mucize konusunun, Kur'an'ın çizdiği çerçeve ve kavram dünyasının dışına çıkarılarak rivayetçi birikimin şekillendirdiği geleneksel tasavvur ile Batılı bilgi felsefesinin şekillendirdiği pozitivist tasavvur arasında sorunlu bir düzleme sıkıştırıldığı görülmektedir.[220] Mucize örneklerine girilmeden önce mucize anlamına gelen kavramlar ve bu kavramların yer aldığı ayetlere değinilecektir.

6.1. Mucize Anlamında Kullanılan Kavramlar

Mucize kelimesi, beyyine, sultan, burhan ve ayet kavramlarıyla karşılanmaktadır. Bu kavramların hepsinin eş anlamlı olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Ancak yer yer eş anlamlı olarak mucize'yi ifade etmek için kullanıldıkları görülmektedir.

---

217 Ankebut 29/50-51.

218 Namlı, Tuncer, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz*, XI. Kur'an Sempozyumu, Samsun, 2008, s. 126.

219 Baş, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, s. 78; Namlı, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz*, s. 125.

220 Namlı, s.125.

6.1.1. Beyyine Kavramı

Beyyine'nin kökü olan b-y-n ayırmak, ayrılmak, uzaklaşmak, açıklamak, açık seçik olmak, ortaya çıkmak, açık seçik hale getirmek, delil ve belge anlamlarına gelmektedir.[221] Beyyine, sözlükte bir şeyi ortaya koymak, ister akla dayalı olsun ister somut olsun açık delil demektir.[222] Tanım olarak Beyyine, kendisi gayet açık, bir başka şeyin açıklamasına ihtiyacı kalmamış olan ve bir davayı açık bir şekilde izah ve ispat etmeye yarayan delil demektir. Peygamberlerin mucizeleri de bu kabildendir.[223]

Beyyine kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de delil anlamında birçok yerde yer almaktadır. Örneğin Bakara 2/87'de " الْبَيِّنَاتِ/ beyyineler" kelimesi Meallerde[224] yaygın olarak "beyyine, belge, delil ve mucize" şeklinde yer almıştır. Aklîleştirme eğilimi içerisinde olan yaklaşımlar ile rivayet merkezli yaklaşımlar arasında mucizeye karşı farklı tutum bilindiğinden bir anlamı mucize olan beyyine'nin inceleme konusu olan Meallerdeki karşılığı ve izahı mukayese edilmiştir.

Beyyine kavramının Türkçeye mucize olarak çevrildiği Araf 7/73, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Semud (toplumuna da) kardeşleri Salihi (gönderdik). "Ey kavmim!" dedi, "Yalnızca Allah'a kulluk edin; Ondan başka tanrınız yok. Rabbinizden işte apaçık bir kanıt geldi size: "Allaha ait olan bu dişi deve* ***bir nişanedir sizin için****: öyleyse bırakın onu Allah'ın arzında otlasın ve sakın dokunmayın ona; yoksa çok can yakan bir azap yakalar sizi."*[225]

İslâmoğlu Meali: *Semud'a da soydaşları Salih'i (gönderdik). "Ey kavmim!" dedi, "Yalnızca Allah'a kulluk edin! Sizin O'ndan başka ilahınız yok. Doğrusu Rab-*

---

[221] Cevheri, es-*Sihah*, s. 120; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 182-183.
[222] İsfehani, el-*Müfredat*, s. 184.
[223] Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 61.
[224] http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/87.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx
[225] Esed, I/285.

binizden size açık ve net bir delil gelmiştir: İşte Allah'ın devesi; ***sizin için bir semboldür****: O halde bırakın onu, (Allah'ın devesi) Allah'ın arzında otlasın ve sakın ona bir kötülük yapayım demeyin! Yoksa size elem veren bir azap dokunur."*[226]

Mukayese konusu olan **"beyyine"** kelimesinin her iki Mealde aynı kelimelerle çevrilmediği ve "**bir nişanedir sizin için, sizin için bir semboldür"** şeklinde verilmesi, her iki eserde de "beyyine" ile ilgili farklı seçimlerin tercih edildiğihi göstermektedir.

Türkçeye mucize olarak çevrilen[227] beyyine kelimesi için Esed Meali'nde **kanıt**, İslâmoğlu Meali'nde **belge** diye çeviri yapılan tercihe örnek olarak Âl-i İmran 3/183 gösterilebilir.

Türkçeye mucize olarak çevrilen beyyine kelimesi için, her iki Mealde **hakikatin tüm delilleri** tabirinin kullanılmasına örnek olarak Tevbe 9/70 ve İbrahim 14/9 gösterilebilir.

Türkçeye mucize olarak çevrilen beyyine kelimesi için Esed Meali'nde **delil**, İslâmoğlu Meali'nde **belge** şeklinde çeviri yapılan yerler de mevcuttur. Nahl 16/44, bu şekildeki kullanıma örnektir.

Bunların dışında beyyine için Esed Meali'de **belirti**, İslâmoğlu Mealinde **delil** olarak yapılan çeviriye Taha 20/72, örnek gösterilebilir.

Her iki Mealde de beyyine kelimesine yapılan çevirilerde belli bir sistemden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Cümle kuruluşu olarak iki Meal arasında ciddi benzerlikler olmakla birlikte beyyine kelimesi için farklı çevirilerin tercih edilmesi, her ikisinde de mucize ifadesinin kullanılmasından uzak durulması ve kanıt, belge, belirti, delil gibi ifadelerin tercih edilmesi, genel olarak mucize olarak çevrilen ayetlerde aklîleştirme eğiliminin

---

226 İslâmoğlu, s. 275.

227 "Türkçeye mucize olarak çevrilen" ifadesi ile özellikle genel kabul görmüş Elmalılı, Diyanet Meali ve Karaman vd. yazdığı Mealleri ölçü alınmış, kuranMeali.org sitesinde yer alan kırk civarındaki Mealin genel yaklaşımı dikkate alınmıştır.

olduğu izlenimi edinilmektedir. Günümüzde mucize olarak anlaşılan ifadelerin nüzul dönemindeki anlamıyla karşılandığı görülmektedir.

6.1.2. Burhan Kavramı

Arapçada "berraklaştırmak, açıklığa kavuşturmak, hüccet, delil getirmek suretiyle ispat etmek, delil için ileri sürülen açıklamalar, anlamına gelen "b-r-h-n" kökünden türediği kabul edilen " بُرْهَانَ/burhan" her zaman kaçınılmaz olarak doğruyu gösteren, doğrulanması gereken kesin delildir.[228] İsfehan'iye göre deliller sıralamasında en kuvvetli delil burhandır.[229]

Kur'ân'da, Allah'ın apaçık delilleri olmaları itibariyle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e,[230] Hz. Musa (a.s)'ya[231] verilen mucizeler için burhan tabiri kullanılmaktadır. Çünkü bu mucizeler vasıtasıyla peygamber ile peygamber olmayanlar birbirinden kesin olarak ayırt edilebilmektedir. Müfessirler, Kur'an-ı Kerim'in bir adının da "burhan" olduğunu kabul ederler.[232] Burhan kavramıyla ifade edilen mucizeler, inceleme konusu Meallerde mukayese edilerek gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Kasas 28/32'de geçen " بُرْهَانَ/burhan" kavramı mucize anlamında anlaşılmakta, ayette yer alan "burhanani/iki burhan" için ayetin izahında iki delil, iki hüccet olduğu, burhanın aslının beyan olduğu, bu iki burhanın "değneğin yılan olması ve elinin beyazlaması" mucizeleri olduğu belirtilir.[233] Türkçede de burhan kavramının bu ayette mucize anlamına geldiği ifade edilmektedir.[234] Türkçe Meallerde genel olarak "burhan, kesin delil ve muci-

---

228 Cevheri, es-*Sihah*, s. 89; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* 270-271; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 137.
229 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 137.
230 Nisâ 4/174.
231 Kasas 28/32.
232 Duran, Mehmet Ali, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, Mart 2014, s. 62.
233 et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* XVIII/248; İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* VI/235.
234 Yavuz, VI/429.

ze"[235] şeklinde kullanılan ibarenin yer aldığı Kasas 28/32, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadırlar:

Esed Meali: *Ve şimdi) elini koynuna sok; lekesiz olarak bembeyaz (ışıl ışıl) çıksın! Ve bütün korkulardan sıyrılmış olarak (artık) kolunu kanadını indir! Bu iki şey, senin, Rabbin tarafından Firavun ve onun seçkinler çevresine (gönderilen bir elçi) olduğunu gösteren* ***alametlerdir****. Çünkü onlar yoldan çıkmış, yozlaşmış bir topluluk haline gelmiş bulunuyorlar.*[236]

İslâmoğlu Meali: *(Şimdi) elini göğsüne sok! her tür kusurdan arınmış olarak tertemiz, ışıl ışıl bir beyazlıkta çıkacaktır. Haydi tüm korku, hüzün ve kaygılarından uzaklaşarak kendini topla! İşte bu ikisi senin, Firavun ve onun kurmaylarına Rabbin katından (gönderildiğinin)* ***açık belgeleridir****: çünkü onlar yoldan sapmış bir toplum olup çıktılar.*[237]

Esed Meali'nde "***alametler***"[238] olarak geçen çeviri, İslâmoğlu Meali'nde "***açık belgeler***"[239] şeklinde yer almıştır. Burhan, inceleme konusu iki Mealde yer aldığı gibi geleneksel çevirilerde de genel olarak mucize şeklinde çevrilmemiştir. İlk dönem tefsirlerden Taberi'nin de mucize yerine aynı anlamdaki hüccet, ayet gibi ifadeleri belirtmiş olması, nüzul döneminde mucize'nin henüz bu günkü anlamını kazanmadığını gösterir. Bu nedenle, inceleme konusu iki Mealde, mucize yerine alametler, açık belgeler, hakikatin çalışmaahürü, hakikatin belgesi gibi çevirilerin verilmesi, salt aklîleştirme eğilimi olarak değil aynı zamanda kelimelerin, kavramların nüzul dönemindeki anlamlarıyla çevrilmesi gerektiği anlayışı olarak değerlendirilebilir.

---

[235] http://www.kuranMeali.org/28/kasas_suresi/32.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 12.2. 2015

[236] Esed, II/787.

[237] İslâmoğlu, s. 760.

[238] Esed, II/787.

[239] İslâmoğlu, s. 760.

6.1.3. Sultan Kavramı

Sultan, lugatte "baskın çıkmak, üstün gelmek, güç ve yetki sahibi, hüccet, delil, burhan, dili uzun olmak, sert sözlü olmak" anlamındaki " سُلْط s-l-t" kökünden gelip "hüccet, burhan, delil, kahr, kudret, kuvvet ve bunlara sahip olan kimse" demektir.[240] "سُلْطَانً/ Sultan" kavramı, Kur'ân'da "hüccet, delil, mucize, Kur'ân ayeti, istilâ, yetki ve yetkili kılma" gibi manalarda kullanılmaktadır.[241]

Sultan kavramının kadim tefsirlerde kesin delil yani Hz. Musa'ya verilen asa ve elin beyaz olması mucizesinin kastedildiği[242] Hud 11/96, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: Ve Gerçek şu ki, Biz Musa'yı ayetlerimizle ve **apaçık bir yetkiyle**.[243]

İslâmoğlu Meali: Doğrusu Biz Musa'yı da, ayetlerimizle ve **kesin bir yetkiyle**.[244]

Her iki Mealde de sultan kavramı için "yetki" ifadesinin tercih edilmesi, iki Meal arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Ayrıca, iki Mealde de yüklem kullanılmamış, "yetkiyle." ifadesinden sonra ayet bitirilmiştir. Bu durum, Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimini vermektedir. Ayrıca her iki Mealde de "mucize" kavramına değinilmemiş, sultan kelimesinin sözlük anlamlarından biri olan "yetki" ile çevrilmesi uygun görülmüştür. Bu durum "Ayetlere, ilk dönem eserlerde yer aldığı şekliyle sözlük anlamının verilip ıstılah anlamının verilmesinden kaçınılması ve aklîleştirme eğiliminin varlığıyla izah edilebilir.

240 Cevheri, e*s-Sihah*, s.505; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab*, III/2065-2066; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 507.
241 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 62.
242 ez-Zemahşeri, *El-Keşaf,* III/232; Kurtubi, *El-Cami' li Ahkami'l-Kur'an,* Müessetu'r Risale, Beyrut, 2006, 11/204.
243 Esed, I/444.
244 İslâmoğlu, s. 418.

Sultan kavramının aynı bağlamda yer aldığı, yine Hz. Musa'nın mucizesinden bahsedilen ancak bu sefer kardeşi Hz. Harun'la beraber zikredilen Mü'minun 23/45, Esed Meali'nde "**yetki**", İslâmoğlu Meali'nde "**güç**", şeklinde çeviriler tercih edilmiştir. Bu durum, Esed Meali için bir tutarlılık iken, İslâmoğlu Meali için aynı durumun söz konusu olmadığı izlenimini vermektedir.

Zariyat 51/38'de geçen ve **mucize** anlamına gelen[245] **sultan** kavramı, Esed Meali'nde "***otorite"***[246] şeklinde yer alırken, İslâmoğlu Meali'nde "***güç"***[247] şeklinde yer almıştır. Dolayısıyla aynı kelime ve kavramlarla çevirinin yapıldığını izah etmek mümkün değildir.

Sultan'ın ayet, beyyine ve burhanla yakın ilişkisi vardır. Kur'ân'da Allah elçisi olduğunu iddia edenlerin bu davalarında doğru sözlü olduklarını kanıtlamak üzere ortaya koydukları ayet, beyyine, hüccet ve benzeri deliller arasında en güçlüsünün "sultan" terimi olduğu görülür. İnsaf sahipleri için peygamberin doğruluğunu anlamada "ayet"ler yeterli olurken, önyargıdan uzak bir akıl için "beyyine" kabul ettirici, "burhan"ın da bazı peşin hükümleri yıkabilecek güçte açıklayıcı bir delil olmasına mukabil; sultan terimi, gerçeği kabullenmemeye kararlı olanları psikolojik yönden kabul etmeye zorlayıcı bir güce sahip delil anlamına gelir.[248]

İnceleme konusu Meallerin sultan kavramına yaklaşımları değişkenlik arz etmektedir. Bazı ayetlerde aynı anlamı vermelerine mukabil, bazı ayetlerde ise farklı çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Esed Meali'nde aynı çevirinin, benzeri bağlamlarda yeniden tercih edildiği görüldüğü halde İslâmoğlu Meali'nde aynı bağlamda yer alan aynı kavramın diğer ayette farklı şekilde çevrildikleri gözlenmektedir. Sultan kavramının bazı ayetlerde

---

245 Kurtubi, *El-Cami' li Ahkami'l-Kur'an,* 14/498.
246 Esed, III/1068.
247 İslâmoğlu, s. 1043.
248 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 63.

mucize olarak yer almasına karşın, inceleme konusu her iki Mealin, bu şekilde bir çeviriyi tercih etmemeleri, mucize içerikli ayetlerde aklîleştirmeye eğilim gösterildiği izlenimi vermekle birlikte, ilk dönem tefsirlerde yer aldığı şekliyle "ıstılahî" anlamdan ziyade sözlük anlamının kullanılmasına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir.[249]

6.1.4. Ayet Kavramı

" آيَةٍ/ Ayet" sözlükte apaçık alamet, delil, nişan, Kur'an ayetleri ve gerçekliği açık olan apaçık şeylere [250] verilen isimdir. Ayet, Allah'ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil, mucize ve Kur'an-ı Kerim surelerinin belli bölümlerinden her biri için kullanılan bir terimdir. Kur'an-ı Kerim'de 382 defa geçen ayet kavramı, ayetlerde yüksek bina, delil, ibret, mucize, emir/nehiy, kıyamet alametleri ve surelerden daha kısa olan Kur'an-ı Kerim'in bölümleri anlamında kullanılmaktadır.[251] Mucize anlamına gelen en yaygın kelime olan ayet kavramının işaret ettiği anlamlar birbirinden farklı başlıklar altından incelenmiş, kavramın izahı sonucunda uygun görülen mukayeseler yapılmıştır. Mucize anlamına gelen başlık, ayrıca açılmış olup bir sonraki konuda verilecek örneklere ait kavramsal çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

6.1.4.1. Ayet Kavramın Yüksek Bina Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının bir anlamının "yüksek bina" olduğu belirtilmiştir.[252] Hz. Hud'un kavmi yollar üzerine yüksek tepeler üzerine binalar inşa etmiş-

---

249 Baş, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum,* s. 104.
250 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 68; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 112-113.; ed-Dameğani, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed, *Kamusul Kuran Islah-ul Vücuh Ven- Nezair Fil Kur'an*, Daru'l İlmlil Melayin,Beyrut, 1983. s. 61.
251 Yavuz, Yusuf Şevki, "*Ayet*" DİA, 1991. IV/242.
252 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 112.

lerdir. Bu binalar, gelip geçenlerce uzaklardan görülebildiği için işaret anlamında "ayet" olarak kabul edilmiştir.[253]

Şuara 26/128, bunun en açık örneğidir. Ayet ilgili Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Her tepede cehalet eseri, (putperestçe) anıtlar, tapınaklar mı yükselteceksiniz*.[254]

İslâmoğlu Meali: Siz, abesle iştigal ederek her bir tepede yüksek bir anıt, bir yapı mı inşa ediyorsunuz?[255]

Her iki Mealde de ayet kavramı için "anıt" şeklinde bir çevirinin tercih edilmesi iki Meal arasında benzerlik olduğunu göstermekte, ancak ayetin tamamı için böyle bir benzerlikten söz etmek mümkün gözükmemektedir. Anıt şeklindeki çeviri için, Esed Meali'nde "kabilevî tanrılara tapınmak için tepelerde inşa edilen ve her biri ayrı bir tanrıya adanan semitik tapınak ve sunaklara işaret edildiği belirtilmekte, İslâmoğlu Meali'nde ise herhangi bir açıklamaya gerek görülmemektedir.

6.1.4.2. Ayet Kavramının "Allah'ın Sözleri" Anlamına Gelmesi

Allah'ın sözleri manasındaki ayet, Kur'ân'ın herhangi bir suresinde bulunan, başı ve sonu belli olup fâsılalarla ayrılan, sureleri oluşturan bir veya birkaç cümleden meydana gelen Allah kelamıdır.[256] Ayet kavramının, Kur'an-ı Kerim'de kullanılan en yaygın anlamı bu şekildedir. İncelenen iki Mealde bu ayetlerden bazıları Arapçadaki aslında olduğu gibi "ayet" şeklinde yer almaktadır. Yunus 10/2, buna örnek verilebilir:

---

253 Duran, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz, Sosyal Bilimler Dergisi*, s.59.
254 Esed, II/751.
255 İslâmoğlu, s. 724.
256 Duran, Mehmet Ali, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 48.

Esed Meali: *Elif-Lam-Ra. Bunlar, hikmetle dolu olan ilahi kitabın* ***ayetleridir.***[257]

İslâmoğlu Meali: *Elif-Lam-Ra! İşte bunlar, her hükmünde tam isabet kaydeden ilahi kelamın* ***ayetleridir***.[258]

Esed Meali'nde, ez-Zemahşeri kaynak gösterilerek ilahi kitabın ayetlerinden kastın bu sure olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde aynı kaynaklar zikredilerek Esed Meali'ndeki yorumları anımsatıcı açıklamalar yapılmış ve ilahi kitabın ayetlerinin bu sure olabileceği belirtilmiştir. Gerek ayete verilen Mealden, gerekse yapılan açıklamalardan Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Ayet kavramının Kur'an-ı Kerim'deki ayetler olduğu anlaşılan, Âl-i İmran 3/7'nin ilgili bölümü,[259] inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *İlahi kelamın özü olan açık ve kesin hükümlü* ***mesajlar*** *ile müteşabihleri kapsayan bu ilahi kelamı sana bahşeden O'dur.*[260]

İslâmoğlu Meali: *Yine O'dur sana İlahi Kelam'ı indiren. O'nun* ***ayetlerinden*** *bir kısmının hükmü kesin ve nettir; bunlar İlahi Kelam'ın anasıdır. Gerisi de müteşabihlerden oluşmuştur.*[261]

Esed Meali'nde mesaj olarak yer alan ayet ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde Arapçadaki gibi "ayet" olarak aktarılmış, herhangi bir tercüme veya Meale gerek duyulmamıştır.

---

[257] Esed, I/390.
[258] İslâmoğlu, s. 369.
[259] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* II/308.
[260] Esed, I/88.
[261] İslâmoğlu, s. 105.

Esed Meali: *Nitekim size, **mesajlarımı** iletmesi, sizi arındırması, vahiy ve hikmeti bildirmesi ve bilmediklerinizi öğretmesi için içinizden bir elçi gönderdik*.[262]

İslâmoğlu Meali: *İşte böylece, içinizden size **ayetlerimizi** okuyacak, sizi arındıracak, size ilahi mesajı ve hikmeti öğretecek ve ayrıca bilmediklerinizi size bildirecek bir elçi gönderdik.*[263]

Esed Meali'nde "mesajlarımı iletmesi" şeklinde yer alan ibare, İslâmoğlu Meali'nde "size ayetlerimizi okuyacak" biçiminde yer almıştır. Dolayısıyla iki eserde, farklı şekilde seçimler yapılmıştır.

Aynı şekilde Bakara 2/99-151, Yusuf 12/1, Hac 22/52'de iki eser arasında farklı şekilde çeviriler tercih edilmiştir.

Ancak Bakara 2/242'de her iki Mealde "*Allah size mesajlarını böyle açıklıyor.*" şeklinde ortak bir kullanım söz konusudur. Benzer şekilde iki eserde "**ayet** yerine **mesaj**" kullanılan ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/106-252, Enam, 6/54-55, Hud 11/1, Hicr 15/1 ve Nahl 16/101.

Esed Meali'nde "Allah'ın sözleri anlamındaki ayet" ifadeleri için genellikle mesaj tabiri kullanılmıştır. Bazen de ayet ifadesine karşılık aynen Arapçadaki gibi ayet şeklinde çeviri tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde de aynı şekilde "ayet ve mesaj" ifadeleri tercih edilmiştir. Bu tercihlerde yer yer Esed Meali ile ortak anlam tercih edilirken bazen farklı çeviriler tercih edilmiştir.

6.1.4.3. Ayet Kavramının Kanıt/Delil Anlamına Gelmesi

Ayet kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan anlamlarından birisi de kanıt/delildir. Arapçada "yol göstermek, irşat etmek" anlamındaki "delâlet" kökünden türetilmiş olan delil, "yol gösteren, doğru yola ve doğru sonuca götüren" manasına gelir. Kur'ân'da Allah'ın varlığına ve birliğine işaret

---

262 Esed, I/41.
263 İslâmoğlu, s. 55.

eden delillerden genellikle ayet diye söz edilir.[264] Yerin ve göklerin yaratılması, gece ile gündüzün peşi sıra gelmesi, dağların dikilmesi gibi birçok olay ayet olarak yer alır.[265]Peygamberlerden delil istendiğinde akla mucize de gelmektedir. Mucize anlamına gelen ayet kavramı "Ayet Kavramının Mucize Anlamına Gelmesi" başlığında ele alınmıştır. Bu başlıkta daha çok "kanıt, delil" anlamında yer alan ayetler incelenmiştir. İçerisinde ayet ibaresi kanıt/delil anlamında geçen Rum 30/22, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Göklerin ve yerin yaratılması, renklerinizin ve dillerinizin farklılaştırılması (da) O'nun **alametlerindendir**: bunda, kuşkusuz, (fıtri) bilgiye (anlama ve kavrama yeteneğine) sahip insanlar için dersler vardır!*[266]

İslâmoğlu Meali: *Yine gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da O'nun **mucizevi işaretlerinden** biridir: Şüphesiz bunda (farklılığın değerini) bilenler için mutlaka alınacak dersler vardır.*[267]

Esed Meali'nde "alamet" olarak çevrilen ayet kavramı, İslâmoğlu Meali'nde "mucizevi işaret" olarak karşılanmıştır.

Kanıt/Delil anlamına gelen ayet kavramı[268] için her iki Mealde de mesaj anlamı verilen ayetler de var. Örneğin Casiye 45/3, buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *Bakın, göklerde ve yerde inan(mak istey)enler için (ibret dolu) **mesajlar** vardır.*[269]

İslâmoğlu Meali: *Elbet göklerde ve yerde inanmaya gönlü olanlar için sayısız **mesajlar** vardır.*[270]

---

264 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 52.
265 Yavuz, "*Ayet*" IV/242.
266 Esed, I/824.
267 İslâmoğlu, s. 796.
268 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* VII/81.
269 Esed. II/1018.
270 İslâmoğlu, s. 990.

Aynı minvalde gelen Bakara 2/164'te yer alan ayet kelimesi her iki Mealde yine "mesaj" olarak yer almıştır.

İki Meal arasında ciddi benzerliklerin olduğu, her ikisinde de ayet kavramı için **"işaret**" şeklinde çeviri yapılan birçok ayet görülmektedir. Örneğin mucize anlamına gelen ayet kelimesinin yer aldığı Enbiya 21/32[271] buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *ve göğü güvenli bir kubbe, bir çatı olarak yükselttik? Ve yine de onlar (yaratılışın) bu açık **işaretlerin**e inatla sırt çeviriyor.*[272]

İslâmoğlu Meali: *Ve göğü güvenlikli bir kubbe olarak tepelerine diktik; ama onlar, bu tür göstergelerle **işaret ettiğimiz** (hakikatlere) sırt çeviriyorlar.*[273]

Kanıt/delil anlamına gelen ayet kavramının yer aldığı ayetlerden iki Meal arasında farklı tercih olan durumlardan, Esed Meali'nde **belirti**, İslâmoğlu Meali'nde **delil** olarak verildiği de görülmektedir. Örneğin Şuara 26/197[274] buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *İsrailoğulları arasındaki (birçok) bilginin bu (gerçeği) bilmeleri onlar için yeterli bir **belirti** sayılmaz mı?*[275]

İslâmoğlu Meali: *İsrailoğullarına mensup alimlerin bunu bilmeleri onlar için **delil** olarak yeterli değil miydi?*[276]

Esed Meali'nde ayet kavramı yerine "belirti" kelimesinin tercih edilmesine yönelik kısa bir izah yapılmıştır. İsfehani'nin el-Müfredatı kaynak gösterilerek ayet teriminin muhtelif anlamları arasında işaret, sembol ve simgenin olduğu, bununla birlikte ayet terimine Kur'an'da en sık ilahi mesaj denildiği belirtilmektedir. Bunun içindir ki sözcüğün mecaz olarak Hz. İsa için

---

[271] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* V/450.
[272] Esed, II/650.
[273] İslâmoğlu, s. 621.
[274] Kurtubi, *El-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, XVI/77.
[275] Esed, II/757.
[276] İslâmoğlu, s. 730.

kullanılması, muhtemelen, onun Allah'ın mesajının insana ulaşmasında bir araç, bir vesile, yani bir peygamber olması ve dolayısıyla Allah'ın rahmetinin bir simgesi olması anlamınadır, denilerek kaynak olarak da ez-Zemahşeri ve er-Râzî gösterilmiştir.[277] Esed Meali'nde mucize yerine ilahi mesaj ifadesinin kullanılması, muhtemelen İngilizcede mucizeye bu şekilde karşılık verilmesi (divine help/ilahi yardım) ve hedef kitlenin dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır.

İki Meal arasında "ayet" ibaresine verilen çevrilerde belli bir sistemden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Örneğin Fussilet 41/37'de yer alan "güneşin ısı ve ışık; ayın da aydınlık kaynağı olmasının delili" manasında anlaşılan[278] ayet ibaresi için Esed Meali'nde **işaret**, İslâmoğlu Meali'nde **ayet** seçilmiştir.[279] Besin kaynağı ve binek olarak kullanılan çeşitli hayvanların insanların emrine verilişine binaen delil olarak yer alan Taha 20/54, her iki Mealde de **ders** şeklinde yer almıştır.

6.1.4.4. Ayet Kavramının Alamet, Sembol, İşaret Anlamın Gelmesi

Ayet kavramının alamet, sembol, simge ve işaret gibi anlamları da bulunmaktadır.[280] Bir hükmün varlığının işareti olan, ancak o hükmün ne varlığıyla ne de gerekli olmasıyla ilgisi bulunmayan şey anlamında kullanılan alâmet, lügatte "emare, belirti, nişan, iki toprak parçası arasındaki sınır, yollara dikilen işaretler" gibi mânalara gelir.[281] Bu şekilde Kur'an-ı Kerim'de birçok defa yer almaktadır. Örneğin ayet kavramının alamet, sembol, simge

---

277 Esed, II/611.
278 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 52.
279 Esed, III/977; İslâmoğlu, s. 948.
280 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 68; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 112-113; Dameğani, *Kamusul Kuran Islahu'l Vücuh Ven- Nezair Fil Kur'an*, s. 61.
281 İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, IV/3084; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 54.

ve işaret anlamlarına geldiği Bakara 2/248, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Peygamberleri olan, "Bakın, meşru hükümranlığın bir* ***işareti*** *olarak size içinde Rabbiniz tarafından bahşedilmiş bir iç huzuru, bir sükunet bulunan ve Musa'nın ve Harun'un ailelerinden geriye kalmış olup da meleklerce muhafaza edilen mirası içinde barındıran bir kalp bağışlanacaktır. Eğer (gerçekten) inanıyorsanız, bunda sizin için bir* ***işaret*** *vardır" dedi.*[282]

İslâmoğlu Meali: *Ve Peygamberleri onlara dedi ki: "Bakın, onun otoritesini meşru kılan* ***belge*** *olarak size içinde Rabbiniz tarafından bahşedilmiş bir gönül huzuru ile Musa'nın ailesi ve Harun'un ailesinden geriye kalan, meleklerin yüklediği bir gönül bağışlanacaktır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, bunda sizin için bir* ***işaret*** *vardır.*[283]

Ayet sözcüğü, Esed Meali'nde işaret, İslâmoğlu Meali'nde ise belge olarak tercüme edilmiştir. İşaret'in alamet anlamına geldiği açıktır. Bu tercih Taberi, İbni Kesir ve Elmalılı[284] gibi müfessirlerin tercihine uygundur. Ancak İslâmoğlu Meali'nde belge şeklinde bir tercih yapılarak tutarsız bir çeviri örneği verilmiştir. Oysa ayetin devamında genel olarak Türkçe Meallerde "tabut/sandık" olarak çevrilen bölüm, Esed Meali'nde kalp, İslâmoğlu Meali'nde "gönül huzuru" şeklinde yer almıştır.[285] İslâmoğlu Meali'nde, kaynak belirtilmeden Esed Meali'ndeki çeviri ve yorumlardan istifade edildiği izlenimi oluşmaktadır. Kaynak olarak belirtilen el-Müfredatta tabutun sözlük anlamının tabut olduğu, Bakara 2/248'de bu anlamda yer aldığı, bu tabutun ağaçtan yapılmış bir sanduka olduğu ve içerisine hikmet yerleştirildiği belirtilmektedir. İslâmoğlu Meali'nde bu asıl yorumlar göz ardı edilmiş, ikincil

---

282 Esed, I/74.

283 İslâmoğlu, s. 85.

284 et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* IV/461; İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* I/227-228; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* II/142.

285 http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/248.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 12.01.2017.

bir görüş olarak nakledilen ve el-Müfredatta ayetle ilişkilendirilmeyen "kalp" şeklindeki görüş ölçü olarak kabul edilmiş,[286] tabut kelimesi gönül huzuru olarak çevrilmiştir.

Ayetin son cümlesinde yer alan "ayet" ibaresinin her iki Mealde işaret şeklinde geçmesi, Esed Meali'nde ilk geçen cümleyle uyumluluk arz ederken İslâmoğlu Meali'nde uyumluluk sağlanmamıştır. Bu durum İslâmoğlu Meali açısından "metin içi tutarsızlık" olarak değerlendirilebilir.

Aynı şekilde Âl-i İmran 3/41'de "alamet" anlamına gelen ayet kavramının,[287] sözlük anlamına uygun olarak Esed Meali'nde "işaret" olarak yer aldığı gibi, kendisinden etkilendiği anlaşılan İslâmoğlu Meali'nde de "işaret" olarak yer almıştır.[288] Benzeri bir tutum Meryem 19/10'da da sürdürülerek her iki Mealde de işaret kelimesi tercih edilmiştir.

Alamet/işaret manasına gelen ayet kavramının,[289] incelenen her iki Mealde, aynen Arapçadaki gibi "ayet" olarak aktarıldığı yerler de vardır. Örneğin İsra 17/12'de bu şekilde bir tutum sergilenmiştir.[290] Esed Meali'nde ayet kavramının bu şekilde tercih edilmesine yönelik birtakım izahlar yapılmış, buradaki anlam örgüsü içerisinde "ayeteyn yani iki sembol" olduğu, bunun da manevi ya da ruhani karanlık ve aydınlıkla alakalı olduğu bildirilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda, Esed Meali'ndeki çevirinin kaynak gösterilmeden İslâmoğlu Meali'ne iktibas edildiği izlenimi hâsıl olmaktadır.

---

286 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 191.
287 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 54.
288 Esed, I/96; İslâmoğlu, s.111.
289 Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 54.
290 Esed, II/561; İslâmoğlu, s. 530.

6.1.4.5. Ayet Kavramının İbret, Ders Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının anlamlarından biri de ibret olarak belirtilmiştir.[291] Aşmak, geçmek anlamına gelen ibret, görünenden görünmeyene geçmek, nesnelerin ve olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarmaktır.[292] Kur'an-ı Kerîm'de genellikle tarihî birtakım olaylar, önceki toplumların halleri ve onların başına gelenler anlatılıp bu olaylardan ders çıkartılması istendiğinde, ibret mânasında ayet kavramının kullanıldığı görülmektedir.

İbret anlamına gelen ayet kavramının yer aldığı Yusuf 12/7'nin, inceleme konusu Meallerdeki karşılığı aşağıdaki gibidir:

Esed Meali: *Gerçek şu ki, Yusuf ve kardeşlerin(in kıssasında)da (hakikati) arayanlar için (çıkarılacak nice)* ***dersler*** *vardır*.[293]

İslâmoğlu Meali: *Doğrusu, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında, öğrenmek) isteyenler için asla tüketip bitirilemeyecek kadar çok* ***dersler*** *vardır*.[294]

İbret kavramıyla aynı anlama gelebilecek olan ders kelimesinin seçilmesi normal karşılanacak bir durumdur. Ancak Esed Meali'nde yer aldığı şekilde İslâmoğlu Meali'nde de yer alması, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi verebilir. Çünkü Türkçe yazılmış olan Meallerin büyük çoğunluğunda, burada ayet kavramı için ibret tercih edilmiştir.[295]

Benzeri bir durum Âl-i İmran 3/190'da şu şekilde yer almıştır.

---

[291] Dameğani, *Kamusul Kuran Islah-ul Vücuh Ven- Nezair Fil Kur'an,* s. 61.
[292] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab* IV/2782; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 55.
[293] Esed, II/456.
[294] İslâmoğlu, s. 430.
[295] http://www.kuranMeali.org/12/yusuf_suresi/7.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 12.01. 2017.

Esed Meali: *Kuşkusuz, göklerin ve* ***yerin*** *yaratılışında ve gece ile gündüzün birbirini izlemesinde derin kavrayış sahipleri için alınacak* <u>*dersler*</u> *vardır.*[296]

İslâmoğlu Meali: *Kuşkusuz göklerin ve* ***yeryüzünün*** *yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini izlemesinde derin kavrayış sahipleri için alınacak* <u>*dersler*</u> *vardır.*[297]

Ayet, baştan sona Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne yer/yeryüzü kelimesinin dışında aynen iktibas edilmiştir. Benzer yerleri "kalın" göstermek gerekirdi. Ancak burada benzemeyen tek kelime kalın gösterilmiştir. Ayet kavramı de her iki eserde "ders" şeklinde yer almıştır. Aynı şekilde ayet için her iki Mealin ders olarak çeviri yaptığı yerler vardır. Örneğin Nahl 16/69, Sebe, 34/9.

Ankebut 29/35'te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali'nde **açık işaretler**, İslâmoğlu Meali'nde **apaçık belgeleri olan işaretler** şeklinde yer almıştır. Ayetin açıklamasında, Esed Meali'nde Lut Gölü'yle ilgili yapılan yorumların benzeri, İslâmoğlu Meali'nde de vücut bulmuş, aynı noktaya dikkat çekilmiştir.[298]

Ayet kelimesinin ibret anlamında kullanıldığı başka ayetler de vardır. Örneğin helak edilen Lût kavminin akıbetinin anlatıldığı ve kalıntılarında ibretler olduğunun bildirildiği Hicr 15/75-77'te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali'nde **ders**, İslâmoğlu Meali'nde **ibret** şeklinde yer almıştır.[299]

Düşünen insanlar için içerisinde ibretlerin yer aldığı Tufan'ın vukûundan sonra Hz. Nuh ve gemidekilerin güven içinde karaya çıkmasından bahseden Ankebût 29/15'te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali'nde **işaret**, İslâmoğlu Meali'nde **belge** şeklinde yer almıştır. Hz. İbrahim'in ateşten kur-

---

296 Esed, I/129.
297 İslâmoğlu, s. 141.
298 Esed, II/810; İslmaoğlu, s. 781-782.
299 Esed, II7523; İslâmoğlu, s. 491.

tarılmasından bahseden Ankebut 29/24'te yer alan ayet kavramı, her iki Mealde de **ders** olarak yer almıştır.[300]

Düşünen insanlar için alınacak derslerin/ibretlerin olduğu anlaşılan Ahkaf 29/27'de yer alan ayet tabiri, inceleme konusu Meallerde mesaj şeklinde ortak olarak yer almıştır.

Anlaşılan odur ki ibret manasına gelen ayet kelimesinin yer aldığı ayetlerde, genel olarak ortak bakış açısı sergilenmiştir. Bazen de İslâmoğlu Meali'nde Esed Meali'nden faklı olarak "ayet, ders, ibret" şeklinde çeviriler yapılarak farklı yaklaşım sergilenmiştir.

İki Meal arasında ayet kavramının farklı şekilde çevrildiği yerlerden biri olan Yasin 36/33, buna örnek gösterilebilir:

Esed Meali: *Onlar, ölü toprağa can vermemizde ve beslenmeleri için topraktan ürünler çıkarmamızda (yaratma ve diriltme gücümüzün)* ***işaretini*** *görürler.*[301]

İslâmoğlu Meali: *Ölü toprakta dahi onlar için bir* ***ders*** *vardır: Onu Biz dirilttik, beslenmeleri için ondan tohumları Biz çıkardık.*[302]

Ayet kavramı Esed Meali'nde **işaret** olarak verilmişken İslâmoğlu Meali'nde **ders** olarak verilmiştir. Aynı ayetin izahında Elmalılı Tefsiri'nde "açık bir delil ve alamet" şeklinde açıklanmıştır.[303]

Ayet kavramına yaklaşım noktasında iki Meal arasında genellikle ortak bakış ve çeviri, bazen de farklı bakış ve çeviriler tercih edilmiştir. Esed Meali'nde ayet yerine seçilen kelimelerin niçin seçildiğine dair gerekçeler mevcuttur. Ayet yerine en yaygın olarak "mesaj" ifadesi tercih edilmiş[304] ve bu

300 Esed, II/809; İslâmoğlu, s. 781.
301 Esed, II/900.
302 İslâmoğlu, s. 876.
303 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* VI/412.
304 Esed, II/1360. (Burada dizinde yer alan "mesaj maddesi" ile ilgili Esed Meali'nde yüzden fazla örneğin geçtiği sayfa numaraları verilmiştir.)

isim eserin adı (Kur'an mesajı) olmuştur. Esed Meali'nde birçok Arapça kavramın anlamına uygun İngilizce anlamı (İngilizceden de Türkçeye çevrilmesi) verilmesinin temelinde hitap ettiği batılı okuyucu profili etkili olmuştur. Ayet kavramı için yaygın olarak mesaj ve işaret ifadelerinin kullanılmış olması, Esed Meali'ne özgü bir yaklaşım olup Arapça kavramın öz anlamına uygun gelebilecek karşılıklar bulmak maksadıyla kullanılmıştır.[305] Ayet yerine "ayet, mesaj ve işaret" ibarelerinin tercih edilmesinde genel olarak bir sistemden söz etmek mümkünse de bazen bu sisteme uyulmadığı da görülmektedir.

Aynı durum İslâmoğlu Meali için söz konusu değildir. Yani ayet kavramına verilen çevirilerde bir düzen görünmemektedir. Deyim yerindeyse rastgele tercihler yapılmıştır. Niçin ayet kavramının aynen aktarıldığının izahı yapılmamıştır. Daha çok Esed Meali örnek alındığı izlenimi oluşturulmuştur. Ancak ayet içerisindeki bazı kelimelerde değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır.. Bu değişiklikler bazen tutarlılığın sağlanmasına engel teşkil etmiştir.

6.1.4.6. Ayet Kavramının Mucize Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının sözlük anlamları arasında aciz bırakan, hayrette bırakan, şaşkınlık uyandıran, hârika gibi karşılıklar bulunmaktadır.[306] Kur'an-ı Kerim'de en yaygın olarak Allah'ın ayetleri ve mucize anlamında yer almaktadır. Şarkiyatçı yazar Montgomery Watt "ayet" kelimesinin hem ilahî kudreti gösteren "işaret" hem de Kur'ân'ın bir parçası anlamına gelmesi bir tesadüf değildir,[307] diyerek ayetin, hem Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki sözlerini hem de mucize anlamında geldiğini teyit etmiştir. Bu nedenle aynı ayetlerin kimi müelliflerce Kur'an ayeti, kimilerince de mucize olarak çevrilmesi

---

305 Esed, I/XVİ.

306 İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* I/185; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz,* s. 52.

307 Duran, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, s. 46.

mümkündür. Çünkü peygamberler, tebliğ vazifelerini icra ederken, muhatapları tarafından "kanıt/mucize" getirmeye davet edilmişlerdir.[308] Peygamberler de Allah'ın yardımıyla bunu ispat yoluna gitmişlerdir. İşte peygamberlerin bu ispatları "ayet" şeklinde tecelli etmiştir. Ayetler Kur'an Meallerinde farklı kelimelerle ayet, mucize, kanıt, belge ve diğer farklı kullanımlarla çevrilmiştir. Şimdi Türkçede yaygın olarak mucize anlamına gelen ayet kavramı üzerinde durulacak, yeri geldikçe de mucize örneklerine değinilecektir.

Bakara 2/73'te (önceki ayetlerle beraber okunduğunda) Allah'ın bir mucizesi olarak "ölünün diriltilmesi" hadisesi anlatılmaktadır. Bu mucizenin inceleme konusu Meallerdeki karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

Esed Meali: *Biz dedik ki: "Bu* ***(prensibi) bu gibi (çözümlenmemiş cinayet olaylarının bazılarında da uygulayın****: Bu yolla Allah canları ölümden korur ve* ***kendi iradesini*** *size gösterir ki (bunu görüp) muhakemenizi kullan(mayı öğren)ebilirsiniz."*[309]

İslâmoğlu Meali: *Bu maksatla dedik ki: "****Bu (prensib)i bu türden (çözünlenmemiş cinayet olaylarından) bazılarına da uygulayın****!" Allah aklınızı kullanabilesiniz diye ölüyü işte böyle diriltir ve* ***ayetlerini*** *size bu şekilde gösterir*.[310]

Esed Meali'nde "*kendi iradesini size gösterir*" şeklinde yer alan "ayet" kavramı, İslâmoğlu Meali'nde "*ayetlerini size bu şekilde gösterir*" şeklinde yer almıştır. Dolayısıyla iki eser arasında "ayet" kavramına yüklenen anlam birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Ayrıca *"Bu (prensib)i bu türden (çözünlenmemiş cinayet olaylarından) bazılarına da uygulayın*" bölümü kaynak gösterilmeksizin alıntı yapıldığı izlenimi vermektedir.

---

[308] Şuara 26/154, Enbiya 21/5.
[309] Esed, I/21.
[310] İslâmoğlu, s. 28.

Ayet Türkçe Meallerde yaygın olarak "*Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir*."[311] şeklinde yer almışken, ilgili bölüm inceleme konusu her iki Mealde de mucizeden ziyade, akıl/mantık sınırları dahilinde olabilecek hadiseler çerçevesinde sunulmaya çalışılmıştır.

Ayet kavramının Esed Meali'nde mucize anlamında kullanılmadığı halde İslâmoğlu Meali'nde mucize olarak kullanıldığı yerler de vardır. Örneğin Yusuf 12/105, bunlardan biridir. İlgili ayetin Meallerdeki karşılığı şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Kaldı ki, göklerde ve yerde nice **ayetler, işaretler** var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar*!

İslâmoğlu Meali: *Göklerde ve yerde ne **mucizeler** var ki, (insanoğlu) yanından geçip gider de onlara dönüp bakmaz bile.*

Ayet kavramının Esed Meali'nde nişane, İslâmoğlu Meali'nde ise sembol olarak yer almasına da rastlanmaktadır. Örneğin Araf 7/73'ün Meali şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: … *Allaha ait olan bu dişi deve bir **nişanedi**r* …[312]

İslâmoğlu Meali: *İşte Allah'ın devesi; sizin için bir **semboldür***…[313]

Neml 27/12'de "**تِسْعِ آيَاتٍ/** Dokuz mucize" tabiri yer almaktadır. Cenâb-ı Allah'ın Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'u, Firavun ve onun ileri gelenlerine ayetlerle gönderdiği ama onların büyüklük taslayıp kabul etmeyi kibirlerine yediremedikleri anlatılmaktadır. Buradaki "âyât" ifadesi özellikle Hz. Mûsâ'ya verilen "dokuz mûcize" olarak anlamlandırılmıştır. Ayette geçen "Dokuz Mucize" ifadesi, Esed Meali'nde "Dokuz mesaj", İslâmoğlu Meali'nde ise

---

311 http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/73.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 28.01.2017
312 Esed, I/285.
313 İslâmoğlu, s. 275.

"Dokuz ayet de içinde olmak üzere (bütün mucizeler)" şeklinde birbirlerinden tamamen farklı biçimde yer almıştır.

İnceleme konusu iki Meal'in birçok konuda olduğu gibi mucizeye yaklaşımı da genel olarak benzer olmakla birlikte bazen farklı yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Genel yaklaşımdan farklı olarak iki Mealde, mucizeye akıl/mantık sınırları dahilinde olabilecek hadiseler çerçevesinde yaklaşıldığı bazen de genel eğilime riayet edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali'nde kaynak belirtilmeden Esed Meali'nden alıntı yapıldığı gibi bir izlenim varsa da farklı yaklaşım sergilendiği de görülmektedir. Esasen, iki Mealde de görülmekle birlikte İslâmoğlu Meali'nde daha yaygın olarak iç tutarlılıktan uzak bir mucize tablosu çizildiği anlaşılmaktadır. Ayet kelimesinin karşılığı olarak, mucize, işaret ve sembol ifadeleri kullanılmıştır. Bu kavramların nerede niçin tercih edildiği açıkça belirtilmeyip benzeri kullanımın tekrarında aynı kavram kullanılmadığı için bazı yerlere düşülen notlarda anlaşılma sağlanamamıştır.

6.2. Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan Bazı Mucizeler

Kur'an-ı Kerim'de tevhid mücadelesi kapsamında muhataplarını ikna etmek için Allah'ın emri doğrultusunda peygamberlere birtakım mucizelerin ikram edildiği belirtilir. Bunlar arasında Hz. İbrahim'in talebi doğrultusunda kuşların alıştırılması/diriltilmesi, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, Hz. Musa'nın değneği taşa vurduğunda su çıkması, değneği denize vurduğunda denizden yolun açılması ve "gece yolculuğu" hadisesi gibi örnekleri verilmektedir. Bu örnekler inceleme konusu Meallerin yaklaşımları bağlamında mukayese edilmiştir.

6.2.1. Hz. İbrahim ve Kuşların Alıştırılması/Dirilmesi

Hz. İbrahim'in Allah'tan "ölüleri nasıl dirilttiğini sorduğu ve Allah'ın bunu Hz. İbrahim'e gösterdiği olay, Bakara 2/260'ta özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

Genel olarak, dört kuşun yakalanıp alıştırılması veya parçalanması, her birinin ya da bir parçasının bir dağın başına konulması ve çağrıldığı zaman da kuşların gelmesi şeklinde aktarılır."[314]

Esed Meali: *"Hani İbrahim, "Ey Rabbim! Ölüye nasıl hayat verdiğini bana göster!" demişti. O da, "Yoksa inancın yok mu?" diye sormuştu. (İbrahim) cevap vermişti: "Hayır, ama (görmeme izin ver) ki kalbim tamamen mutmain olsun." "Öyleyse" demişti Allah, "Dört kuş al ve onlara sana itaat etmeyi öğret; sonra onları (etrafındaki) her tepeye ayrı ayrı sal; sonra da çağır: uçarak sana gelecekler. Bil ki Allah her şeye kâdirdir, hikmet sahibidir."*[315]

İslâmoğlu Meali: *"Hani İbrahim demişti ki "Rabbim, ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster! O da "Yoksa inanmadın mı?" diye sordu. Cevap verdi: "Hayır, fakat kalbim mutmain olsun diye." "O halde dört kuş al ve onları kendine (itaate) alıştır; bunun ardından onları ayrı ayrı bir tepeye sal ve onları çağır; uçarak sana gelecekler: iyi bil ki Allah her işinde mükemmeldir, her hükmünde tam isabet edendir."*[316]

Bu bölümde, her iki Mealin yaklaşımı da benzer olup "kuşların kesip parçalandığı değil alıştırıldığının" savunulduğu görülmektedir. Hatta ifadeler birebir uyuşmakta ve verdikleri mesaj da birebir örtüşmektedir. Her iki Mealin mesajı da "kuşların alıştırılmasının insanın dirilişine örnek olduğu" yönünde algılanmaktadır. Bazı geleneksel Meallerde geçen "parçala" kısmı, bu Meallerde "kendine alıştır ve ayrı ayrı sal" olarak verilmiştir. Bu durum özellikle "akılcı eğilimin" Meal ve tefsirlere yönelik bir yaklaşımı olarak telakki edilebilir. Ancak konu hakkında yapılan müstakil bir çalışmada, temel lügatlere ve dil bilimsel çalışmalara dayanılarak "alıştırmanın daha kadim bir tercih olduğu" vurgulanmaktadır.[317] Bu yaklaşım, kavramların ilk dö-

---

[314] http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/260.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 28.12. 2016.

[315] Esed, I/80.

[316] İslâmoğlu, s. 90.

[317] Ateş, Abdurrahman, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim'e Gösterilmesi,* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, cilt: VII, sayı: 1, s. 26-27.

nemde kullanıldıkları anlamı tercih etmeyi esas alan, aklı işlevsel kılan olağanüstülükten ziyade olağan duruma vurgu yapan bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca geleneksel yaklaşımın mucize saydığı birçok olay, akıl/mantık örgüsü içerisinde yorumlanarak, dikkatler sadece "Kur'an-ı Kerim'in mucize olduğuna" çekilmek istenmektedir.[318]

Bir karineye binaen yorum ve değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Herkesin her ayeti aynı derecede anlaması beklenemez. Kuşları kendine alıştırıp terbiye etmek, insanların yapabilecekleri bir şeydir. Ayette, kendisine alıştırılan kuşları çağırmak "ölülerin ruhlarının diriltilip yükselişine" benzetilmektedir. İbrahim'in sorusu bu şekilde cevaplanmıştır. Aklı önceleyen, kavramların nüzul dönemindeki anlamlarını önemseyen yaklaşım, genellikle asrın idrakine Kur'an'ı söyletme iddialarıyla isabetli yorumlar yapabilmektedir. Burada da bu isabetli yorumlara rastlamak mümkün gözükmektedir. Bununla birlikte kadim ulemadan ez-Zemahşeri,[319] İbni Kesir,[320] er-Razi,[321] el-Kurtubi,[322] Elmalılı[323] gibi müfessirler, kuşların kesilip parça parça edildiklerini, etleri, kanları ve tüylerinin birbirlerine karıştırıldıklarını, sonra da Hz. İbrahim seslenince canlanıp Hz. İbrahim'e doğru uçtuklarını belirtirler. İslâmoğlu Meali'nde, bu yorumlar dikkate alınmamış, daha çok Halil b. Ahmed (v. 175), Ferra (v. 207), Ezheri (v. 370), Cevheri (v. 393), İbni Faris (v. 395), İsfehani (v. 502) gibi dil âlimlerinin görüşlerine uygun bir çeviri yapılmıştır.[324] Bunlar ek olarak Esed Meali'ndeki çeviri kaynak gösterilmeden iktibas edildiği izlenimi de oluşmaktadır. Çünkü her iki Me-

---

318 Esed, II/572; İslâmoğlu, s. 788.
319 ez-Zemahşeri, *El-Keşaf,* I/492-494.
320 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* II/110.
321 er-Razi, Fahruddin, *Mefatihul Gayb*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1981, VII/44.
322 Kurtubi, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmet İbni Ebi Bekr, *el Camiu'l Li Ahkamil Kur'an*, Müessetu'r Risale, Beyrut, 2006, IV/313-316.
323 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/888-890.
324 Ateş, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim'e Gösterilmesi, s. 26-27.*

alde de kuşları kesmek yerine kuşları itaat etmeye alıştırmaktan bahsedilmektedir.

6.2.2. Hz. İbrahim'in Ateşte Yanmaması

Hz. İbrahim, müşriklerin kutladığı bir bayram gününde, putların bulunduğu mabede girip bütün putları kırmış, elindeki baltayı da putların en büyüğünün boynuna asmıştı. Yaptığı bu hareketinden dolayı zalim yönetici Nemrut ve adamları tarafından ateşe atılmıştı. Allah'ın emri doğrultusunda ateş, Hz. İbrahim'e karşı serin ve esenlik verici kalmış, Hz. İbrahim'i yakmamıştı.[325] Ateşin Allah'ın emri doğrultusunda Hz. İbrahim Peygamberi yakmamasına Esed Meali'nde farklı birtakım izahlar getirilmiştir. Olayın anlatıldığı Enbiya 21/69-70, inceleme konusuMeallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Ey ateş! İbrahim için **serinlik ve esenlik ol**!" dedik. Bu arada onlar İbrahim'e tuzak kurmaya çalıştılar; ama Biz onların bütün yapıp ettiklerini boşa çıkardık.* [326]

İslâmoğlu Meali: *"Biz 'Ey Ateş' dedik; "İbrahim'e karşı **serin ve esenlikli ol**. İşte onlar (İbrahim'e) karşı bir düzen kurmak istediler; fakat Biz onların (düzenini) boşa çıkardık."*[327]

Ayetin Mealinde bir benzerlik var. Çeviri açısından kaynak belirtilmeden aktarım yapıldığı izlenimi oluşabilse de diğer Meallerdeki genel tercihe uygun bir çeviri söz konusudur. Burada incelenmesi gereken diğer bir nokta, Mealde verilen ya da verilmek istenen mesaj nedir? Bu soruya her iki Mealin gerekçeli tefsirine bakılarak karşılaştırma yapılacaktır.

---

[325] İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* V/352; ez-Zemahşeri, e*l-Keşaf,* IV/154; Beğavi, *Me'alimü't-Tenzil,* V/326.
[326] Esed, II/656.
[327] İslâmoğlu, s. 628.

Esed Meali'inde "Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı ve ateşin yakmadığı" şeklinde bir iddianın doğru olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca "Kur'an'ın hiçbir yerinde Hz. İbrahim'in fiilen ve maddî varlığıyla ateşe atıldığı ve mucizevî bir biçimde ateşin içinde yanmadan tutulduğu ifade edilmemektedir." denilmekte ve "Allah onu ateşten kurtardı" ifadesi, daha çok, "onun ateşe hiç atılmadığı" anlamına geldiği iddia edilmektedir. Müfessirlerin bu ayetle ilgili aktardıkları rivayetlerin "farklı, tutarsız, detaylı ve israilîyat kökenli olduğu, bu nedenle göz ardı edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu itirazlar yapıldıktan sonra Hz. İbrahim'in ateşe atılmaktan kurtarılması ile ilgili de birtakım rasyonel ve subjektif yorumlara gidilmiştir. *"Hz. İbrahim'in zulüm ateşine maruz kaldığını ama buna karşı gösterdiği direnç sayesinde sonraki hayatında üstün bir manevî güce, ruhsal kararlılığa ve iç huzuruna (selâm) eriştiğini temsîlî bir üslup içinde anlatmaktadır."*[328] denilerek, âdeta bu durumun mucize olmadığı, sıradan bir olay olduğu ve Allah tarafından temsili bir olay olarak anlatıldığı belirtilmektedir.

Aynı ayetin İslâmoğlu Meali'nde sanki isim belirtilmeden Esed Meali'ne itiraz edilip Esed Meali'nde yer alan iddialara cevap verilmiştir. Aynı konuya temas eden Saffat 37/97 delil olarak zikredilmiş ve şu açıklamalara yer verilmiştir: "*Bu tür mucizeleri aklileştirmek için tevil etmek yersizdir. Mucizeler, ilahi-kevni yasalarla uyum içinde gerçekleşir. Ateşin yakması ilahi bir yasadır. Ateşte insan vücudu da yanar, bu da ilahi yasadır. Vücudun ateşte yanmaması buna aykırıdır. Bu ayette İbrahim yanmadı denilmiyor, aksine "Ey ateş İbrahim'e dokunma, ona serin ve esenlikli ol!" deniliyor. Ateşten yakıcılık alınmış, sonuçta Hz. İbrahim yanmamış değil, ateş onu yakmamıştır. Çünkü Allah ateşin yakma özelliğine müdahale etmiştir. Yani bir alt yasasını bir üst yasasıyla aşmıştır. Zira Allah koyduğu yasaların mahkûmu değil hâkimidir…"Serin ol" emri "esenlikli ol" emrine vav ile bağlanmıştır. Birinci emir yakmama emri, ikinci emir üşütmeme emridir.*[329]

---

[328] Esed, II/656.
[329] İslâmoğlu, s. 628-629.

İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'ndeki akılcılığa bir karşı çıkış söz konusudur. Esed Meali'nde mucize kabul edilmiyorken, İslâmoğlu Meali'nde; kadim tefsirlerde[330] de belirtildiği gibi ateşin Hz. İbrahim'i yakmadığı, 'ilahi müdahale/mucize' şeklinde izah edilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde Hz. İbrahim'in yanmaması hadisesi ile ilgili yapılan izahlarda "mucizenin birileri tarafından aklîleştrildiği" anlaşılmaktadır. Birçok ayetin izahında Esed Meali'ndeki açıklamalar, kaynak belirtilmeden aktarıldığı gibi burada da kaynak belirtilmemiştir. Ancak isim verilmeden bu sefer aksi yorumlar yapılmış, Esed Meali'ndeki aklîleştirmeye meyilli yorumlar eleştirilmiştir.

6.2.3. Hz. Musa ve Denizin Yarılması

Hz. Musa ve kendisine tabi olan İsrailoğulları, birlikte Allah'ın emriyle Mısır'dan çıkıp denize yöneldiler. Denize vardıklarında, Firavun ve ordusu da arkalarından kendilerine yaklaştı. Allah Teâlâ Hz. Musa'ya "değneğini denize vur" diye emretti, Hz. Musa da değneğiyle denize vurunca deniz yarıldı. Hz. Musa ve beraberindekiler açılan yollardan geçtiler. Firavun ve ordusu da aynı yollara girince deniz tekrar kapandı ve firavun, ordusuyla beraber boğuldu.[331]

Denizin yarılması olayı tefsirlerde bu şekilde mucize olarak aktarılmaktadır. Ancak burada "denizin yarılmasını" geleneksel yaklaşım ile rasyonel yaklaşımın nasıl değerlendirecekleri önemlidir. Bu nedenle inceleme konusu Mealler hadisenin anlatıldığı Şuara 26/63 bağlamında mukayese edilmiştir.

Esed Meali: *Bunun üzerine, Musa'ya: "Asanla denize vur!" diye vahyettik. (Musa söyleneni yapınca) deniz ortadan yarıldı; öyle ki, açılan yolun her iki yanında sular koca dağlar gibi yükseldi.*[332]

---

[330] İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* V/352; ez-Zemahşeri, *El-Keşaf,* IV/154; Beğavi, *Me'alimü't-Tenzil,* V/326.

[331] İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* VII/128-129; ez-Zemahşeri, *El-Keşaf,* IV/396; er-Razi, *Mefatihul Gayb,* XXIV/139

[332] Esed, II/747.

İslâmoğlu Meali: *Bunun üzerine Musa'ya "Asanla denize vur!" diye vahyettik. Ardından deniz infilak edip ikiye ayrıldı; öyle ki, yolun her (iki) yanından sular ulu dağlar gibi yükselmişti.*[333]

İki Meal arasında belirgin bir uyumun varlığı dikkat çekmektedir. Ayetin ilk cümlesi olan "*Bunun üzerine Musa'ya "Asanla denize* vur!" *diye vahyettik.*" bölümü sanki tamamen ortaktır. Ayrıca suların dağlar gibi yükselmesi de ortak kullanıldığı izlenimi vermektedir.

Esed Meali'nde ayetin açıklaması bölümünde "denizi geçme mucizesi" ismen zikredildiği halde aklileştirme yapılmaktadır. Hadisenin geçtiği yerin bugünkü Süveyş Kanalı bölgesinde meydana geldiği, kıssanın geçtiği çağlarda bu bölgenin şimdiki kadar derin olmadığı, sığ olduğu, cezir (geri çekilme) dönemlerinde burada karşıdan karşıya geçilebildiği belirtilmektedir. Ayrıca med dalgalarıyla da suların tekrar kavuştuğu belirtilerek "denizi geçme mucizesinin" böyle bir dönemde meydana gelmiş olabileceği vurgulanmaktadır.[334] Yine aynı konunun geçtiği Taha 20/77 açıklamasında da "*Onlara denizin ortasında kupkuru (güvenli) bir yol tutuver*" ifadesi, Taberi kaynak gösterilerek "*Onlara denizin ortasında kuru bir yol seçiver*" şeklinde bir yorum yapılmakta, mucizenin gerçekleştiği durumun aslında o dönem için sıradan bir olay biçiminde yansıtılmaktadır.[335]

İslâmoğlu Meali'nde ise mucize oluşa herhangi bir itiraz gözükmemektedir. 1-2 ve 3 numaralı dipnotlarda, kulun darda kalmasına Allah'ın yetişmesi, Allah ile beraber olanlara başkasının herhangi bir zarar veremeyecek olması, akletmeyenlerin denizin yarılmasından veya suların durulmasından ders almadıklarından bir netice elde edemeyecekleri belirtilerek mucizenin varlığına vurgu yapılmaktadır.[336] "Denizin yarılması hadisesiyle" ilgili Taha

---

[333] İslâmoğlu, s. 720.
[334] Esed, II/747-748.
[335] Esed, II/634.
[336] İslâmoğlu, s. 720-721.

20/78'in dipnotunda, denizin kendisine yüklenen görevi yerine getirerek kulun yardımına yetişmesi de mana açısından mucize formatında aktarılır. Hadisenin anlatıldığı bir diğer ayet olan Bakara 2/50'de ise bu hadisenin gerçekleştiği yerin neresi olduğu hususunda Tevrat kaynaklı birtakım bilgiler verilmekte; ancak olayın özüne girilmemektedir.

6.2.4. Hz. İsa'nın Kuşları Diriltmesi

Her peygamberin toplumuna tebliğde gösterdiği birtakım deliller, ayetler, işaretler ve mucizeler vardır. Hz. İsa'nın Kur'an'da bildirilen mucizelerinden birisi, toplumuna çamurdan kuş sureti yapıp ona üflemesi ve o çamurdan yapılan kuş suretinin Allah'ın izniyle kuş olmasıdır.[337] Konunun geçtiği Âl-i İmran 3/49'un ilgili kısmı, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ve Onu İsrailoğulları'na elçi (yapacak)". "Ben, size Rabbinizden bir mesaj getirdim. Sizin için çamurdan, adeta kaderinizin suretini yapacağım ve sonra ona üfleyeceğim ki Allah'ın izniyle (sizin) kaderiniz olsun.*[338]

İslâmoğlu Meali: *Üstelik onu İsrailoğullarına elçi yapacaktır; şöyle (diyen bir elçi): "Ben size Rabbimden bir mesaj getirdim. Size çamurdan kuşa benzer bir maket yapar, ardından ona üflerim, Allah'ın izniyle kuş oluverir.*[339]

Çamurdan yapılan kuş sureti, mucize eseri olarak Allah'ın izni ile hayat bulup uçacak iken Esed Meali'nde "kaderin suretine" dönüşmüştür. İslâmoğlu Meali'nde ise kadim tefsir geleneğinde anlatılan şekliyle aktarımda bulunulmuş, sadece güncel bir çeviri ile 'suret' yerine 'maket' tercih edilmiştir.

---

[337] ez-Zemahşeri, *El-Keşaf,* I/525; er-Razi, *Mefatihul Gayb,* VIII/62; İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* II/44.
[338] Esed, I/98.
[339] İslâmoğlu, s. 113.

Esed Meali'nde "kuş sureti" yerine "kaderinizin sureti" şeklinde tercüme edilmesinin gerekçesi babında dil tahliline gidilmiş, "tayr" kelimesinin Kur'an'daki farklı yerlerde mecazî olarak "kader, talih" anlamlarına geldiği belirtilmiştir. Referans gösterdiği ayetlerde birtakım karinelere binaen teşbih sanatının kullanılmış olmasını, burada herhangi bir karineye ihtiyaç duymadan taşıması diğer Meal ve tefsirlerde rastlanılan bir durum değildir. Konuya çok ayrıntılı temas edilen er-Razi Tefsiri'nde birçok yorum yapılmış ancak "Mâide süresindeki, "Hani, çamurdan kuşa benzer bir şey yapıyordun." ayeti,[340] "halk" kelimesinin takdir ve tasvir etme, suret verme manalarına geldiğine delâlet eder."[341] denilerek "somut bir tasarlamadan" bahsedilmekte, Esed Meali'ndeki yorumların kapısı kapatılmaktadır.

Dolayısıyla Hz. İsa'nın kuş resmi yapıp ona üflemesinin anlatıldığı mucizeye, her iki eserde çok faklı şekilde yaklaşılmış, herhangi bir aktarım söz konusu edilmemiştir.

6.2.5. İsra ve Mi'rac Olayı

İsra, س-ر-ء kökünden gelir. س-ر-ء, hem fiiller hem de cisimler için kullanılmakta olup hızlı gitmek, koşmak, koşuşmak, çabuk gitmek ve gece yürüyüşü anlamına gelir.[342] Miraç ise merdiven, yukarı doğru çıkmak, anlamına gelen ع-ر-ج kökünden gelmektedir.[343] Hz. Peygamberin bir gece Mescidi Haram'dan Mescidi Aksa'ya götürülmesine İsra, Mescidi Aksa'dan göklere çıkarılmasına da Mi'rac denir. Türkçede her iki kavramın yerine genelde Mi'rac kullanılmaktadır. Müslümanların çoğunluğu tarafından Mi'racın gerçekleştiğine inanılan gece, (Receb ayının 27. gecesi) Mi'rac Gecesi olarak kabul edilmektedir.[344] Peygamberimizin yapmış olduğu bu yolculuğun bede-

---

340 Mâide, 4/110.
341 er-Razi, *Mefatihul Gayb,* VIII/62-63.
342 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 490. İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 493.
343 Cevheri, *es-Sihah*, s. 686; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 688.
344 Yavuz, Salih Sabri, "*Mi'rac*" DİA, İstanbul, 2005, XXX/ 132-135.

nen mi, ruhen mi, rüyada mı, uyanıkken mi olduğu hususunda rivayetlerde farklılıklar bulunmakta; bu farklılıklar da ulema arasında ihtilafa dönüşmektedir. Bu ihtilaf Meal ve tefsirlere de yansımıştır. İnceleme konusu Meallerde, İsra ve Mi'rac olayı bağlamında mukayese edilmiştir.

İsra olayının anlatıldığı İsra 17/1, Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Yüceliğinde sınır olmayan O (Allah) ki kulunu geceleyin, kendisine bazı alametlerimizi göstermek için (Mekke'deki) Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürdü. Çünkü gerçekten her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur."*[345]

İslâmoğlu Meali: *"Yarattıklarına benzemekten münezzeh, mutlak aşkın ve yüce O (Allah) ki, kulunu gecenin bir vaktinde Mescidi Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescidi Aksa'ya ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye yürüttü: zira O, evet sadece O'dur her şeyi işitip gören*."[346]

Burada kastedilen mescidin, Filistin'deki Mescidi Aksa olduğu hakkında iki Meal arasında bir fikir birliğine varılmıştır. Ancak ayetin, "*Mescidi Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescidi Aksa'ya ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye yürüttü"* bölümü ile ilgili farklı bakışlar söz konusudur. Örneğin Esed Meali'nde "mi'rac" kabul edilirken İslâmoğlu Meali'nde "mi'rac" kabul edilmemiş, "isra" ile yetinilmiştir.[347]

Esed Meali'nin sonunda "ek" adı verilen bölümlerin dördüncüsünde "Ek IV Gece Yolculuğu" başlığıyla bir bölüm açılmış ve İsra/Mi'rac olayı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda, Mi'rac Hadisesiyle ilgili temelde iki görüşün bulunduğu, bunlardan ilkinin Hz. Peygamberin Mescid-i Haram'dan Mescidi Aksa'ya bedenen gittiği, oradan da göğe yine bedenen çıktığı, dolayısıyla Peygamberimizin bu gece yolculuğunun hem ruhen hem

---

[345] Esed, II/559.
[346] İslâmoğlu, s. 527.
[347] Esed, II/559; İslâmoğlu, s. 527.

de bedenen gerçekleştiğini belirten çoğunluğun görüşü hatırlatılmıştır. İkinci görüşe göre ise (Bu görüş Hz. Aişe, Muaviye'nin ve Hasan-ı Basri'nin de görüşü olarak belirtilmş) bu yolculuğun bedenen gerçekleşmediği, rüyada gerçekleşen ruhi bir yolculuk olduğu belirtilmiştir.[348]

Esed Meali'nde bu iki görüş zikredildikten sonra ikinci görüşe yakın, bir üçüncü görüş ortaya atılmıştır. Ruhi yolculuğun doğru olduğu, ancak ruhi yolculuğun rüyadan ibaret olmadığı belirtilerek İsra ve Mi'rac olayının bedensel olduğuna inanmak için yeterli derecede ikna edici delil olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu hadisenin objektif gerçekliğinden şüphe etmeye de gerek görülmemiştir. İlk dönem kelam âlimlerinin yeterli psikoloji bilgisine sahip olmadıkları bu nedenle ancak iki yol tahmin edebildikleri vurgulanarak o dönem için bu kadarının yeterli olabileceği savunulmuştur. Güncel psikolojik veriler ile bazı rivayet tahlillerinden Peygamberimizin "Gece Yolculuğunun" (İsra ve Mi'rac) ruhi bir tecrübe olduğu, bu tecrübenin de ruh veya canın bazen bedenden geçici olarak ayrıldıkları, zamanı ve mekânı aşabildikleri, birtakım kavrayışlar içerisine girebildikleri belirtilmiştir. İşte "İsra ve Mi'rac" hadisesinde, "Hz. Peygamber'in esrarlı tecrübeleri de böyle bir ruhi yolculuk olabilir." denilmektedir.[349]

İslâmoğlu Meali'nde ise İsra ile ilgili değişik bilgiler aktarılmakta, İsra hadisesinde mecazî bir dilin kullanıldığı belirtilmektedir. Bu mucizede Hz. Peygamber'e Mescidi Aksa'nın harap edilmeden önceki halinin gösterildiği, Efendimizin yüceltildiği ve beşeri kimliğinin de ön planda tutulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca yüce Rabbimizin aşkın, Efendimizin de beşeri yönlerine atıfta bulunularak aşırı yüceltmeciliğe de karşı çıkılmıştır.[350]

---

[348] Esed, III/1337-1338.
[349] Esed Meali III/1338.
[350] İslâmoğlu, s. 528-529.

İnceleme konusu olan iki eserde mecaz ifadesi etrafında yapılan yorumlardaki kısmi benzerlikler dışında genellikle farklı açıklamalar yapılmış, ayete ve özellikle "mi'rac" hadisesine çok farklı yaklaşılmıştır.

Mucize konusunda iki eser arasında farklı yaklaşım sergilenen durumlardan bazılarının geçtiği yerler şunlardır:

İki eser arasında diğer bazı mucizeler konusunda da farklı kanaatler söz konusudur. Örneğin Hz. Salih'e gönderilen dişi devenin anlatıldığı İsra 17/59, Hz. Musa'nın elini koynundan çıkardığında bembeyaz oluşunun anlatıldığı Araf 7/108, Hz. İsa'nın bebek iken konuşmasının anlatıldığı Meryem 19/29, Hz. Yunus'un balığın karnında kalmasının anlatıldığı Saffat 37/142-144'de, iki eser arasında belirgin farklar gözlenmektedir.

Ayrıca iki eser arasında bazı mucizelere yaklaşım konusunda aynı bakış açısının muhafaza edildiği görülmektedir. Örneğin Hz. Musa'nın değneğinin yılan olduğunun anlatıldığı Araf 7/107-108, Hz. İsa'nın sofra istemesinin anlatıldığı Maide 114-115 gibi ayetlerde de iki eser arasında benzerliklerin olduğu gözlenmektedir.

Yine iki eser arasında birbirlerinden farklı oldukları halde "bazı özgün kelimelerin" tercih edilmesinde ortak hareket edildiği izlenimi edinilmektedir. Ancak İslâmoğlu Meali'nde, daha önce telif edilen Esed Meali'nden "kaynak gösterilmeden yararlanıldığı" izlenimi doğmaktadır. Örneğin, ağlamaktan gözleri görmeyen Hz. Yakub'un, gömleği gözlerine sürünce gözlerinin açılmasını anlatan Yusuf 12/96, bu duruma örnek gösterilebilir. Diğer Meallerde "gördü, görmeye başladı, gözü açıldı" şeklinde çevrilen "فَارْتَدَّ بَصِيرًا" ibaresi, iki Mealde de "ışığına kavuştu" şeklinde sıra dışı bir tercihle çevrilmiştir.[351]

İki eser arasında mucizeye yaklaşım konusunda genel olarak üç durum ortaya çıkmaktadır. Bunların ilki, Esed Meali'nde mucize sayılmayan bazı

[351] Esed, I/478; İslamoğlu, s. 451.

durumların, İslâmoğlu Meali'nde mucize sayıldığı yerlerdir. İkincisi, her ikisinde mucize sayılmayan durumların varlığının anlaşılmasıdır. Burada örnekleri de verilerek iki eser arasında ciddi benzerliklerin olduğu, Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne geçen bilgilerde kaynak zikredilmediği görülmektedir. Üçüncüsü çok az rastlanan bir durum olmakla beraber Esed Meali'nde mucize sayıldığı halde İslâmoğlu Meali'nde mucize sayılmayan durumlardır.

7. Ayetlere Bilimsel Yaklaşım Açısından Karşılaştırma

Bilim, geniş anlamda "bilmek, öğrenmek" anlamına gelir ve her tür bilgi ya da öğrenmeyi içerecek biçimde kullanılır. Arapçadaki el-ilm ve Latincedeki scive kelimeleri 'bilmek' anlamındadır.[352] TDK Sözlüğü'nde ise "*Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim*" şeklinde bir tarif yapılmıştır.[353] Bazı ayetler, günümüzde bilimsel bilginin konusu olmuş, deney/gözlem gibi araştırmaların ilgi alanına dâhil olmuştur.[354] Hatta Kur'ân'ın bütün ilimleri ihtiva ettiği, bilimsel konuları aydınlattığı anlayışı gelişmiştir. Kur'ân ibarelerindeki bilimsel ıstılahları açıklamaya, onlardan çeşitli ilimleri ve felsefî görüşleri çıkarmaya çalışan anlayış, zamanla "Bilimsel Tefsir Ekolü" adını almıştır. Bilimsel tefsir yöntemini benimseyen anlayışa göre Kur'ân, dinî, itikadî ilimlerin yanı sıra, diğer ilimleri de kapsamaktadır. Bu konuda bir adım daha ileri gidilerek, "bütün ilimlerin ilk nüvesi Kur'ân'da mevcuttur" merhalesine varılmıştır.[355]

Kur'an-ı Kerim, çeşitli ilimlerin konularını sadece nazil olduğu çağdaki anlayışa göre değil, gayesine hizmet edecek şekilde ve her çağın anlayışına

---

[352] http://www.enfal.de/sosyalbilimler/b/033.htm 02.06.2017

[353] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58345cc605bd94.89433980

[354] Ateş, Abdurrahman, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2002, cilt: II, sayı: 4, s. 117.

[355] Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu,* s. 117.

göre izah etmektedir. Bu bakımdan her çağın insanı kevnî konulara taalluk eden ayetleri, kendi çağlarının bilimsel anlayışlarına göre yorumladıkları için aralarında anlayış farkları meydana gelmiştir. Sahâbî döneminde bilinen ve geçerli olan anlayışa göre izah edilen bir Kur'an terimi, daha sonraki bir müfessir tarafından zamanının bazı gelişmelerinin etkisiyle daha farklı bir şekilde izah edilebilmiştir. Örneğin "*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?*" ayeti,[356] buna örnek olarak verilebilir.[357] Abdullah b. Abbas'ın bu ayet ile ilgili: *Gök bitişikti, yağmur yağdırmıyordu; yer de bitişikti, bitki bitirmiyordu. Allah yeri yarattığında göğü yağmurla, yeri de bitkileri bitirmesi suretiyle yardı.*" şeklinde bir açıklama yaptığı rivayet edilir.[358] Ancak modern dönemlerde müfessirler "dünyanın güneşten ayrılan bir kütle olduğu şeklindeki bilimsel sonuçlardan yola çıkarak bu ayeti açıklama yoluna gitmişlerdir.[359]

Her çalışma kendi antiçalışmaini beraberinde getirir misali, Bilimsel Tefsir Ekolü de kendi antiçalışmainin oluşmasına dolaylı yönden kaynaklık teşkil etmiştir. Bilimsel Tefsir Ekolüne itiraz edenler, ayetlerin anlamında zorlama yorumlara gidildiğini, ayetlerin anlamının dışında anlamlar verildiğini, Kur'an'ın ihtiva etmediği şeylerin Kur'an'a dâhil edildiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bilimsel meselelerin zaman ve mekâna göre değişmesi sebebiyle bu anlayışın Kur'an'a zıt olduğu, beşeri ilimlerin sebat, istikrar ve nihaî görüş tanımadığı, ilmin nazarında bugün doğru olan bir şeyin, yarın hurafe ve saçma bir hale gelebileceği ifade edilmektedir.[360]

Bilime kaynaklık ettiği düşünülen ayetlere yaklaşım noktasında Bilimsel Tefsir Ekolü ve Buna karşı çıkan yaklaşım olmak üzere temelde iki iki eğili-

---

356 Enbiya, 21/30.
357 Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu,* s. 118.
358 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* VI/317.
359 Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu,* s. 118.
360 Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu,* s. 135-136.

min oluşundan hareketle bu iki eğilimin inceleme konusu Mealler üzerindeki etkileri incelenecek, Mealler konuyla ilgili sınırlı sayıda bazı ayetler bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Bilime kaynaklık ettiği düşünülen[361] ayetlerden birisi olan Yasin 36/38, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed Meali: *Ve güneş(te de onlar için bir işaret vardır):o, kendine ait bir yörüngede akıp gider; bu, kudret sahibi ve her şeyi bilen (Allah)ın iradesinin bir sonucudur.*[362]

İslâmoğlu Meali: *"Güneşte de (bir ders vardır): o kendisi için tayin edilmiş mekân ve zamana bağlı olarak hareket eder durur, işte bu, en yüce olanın, her şeyi bilenin takdiridir."*[363]

Burada aynı yere parançalışma koyup benzer bir açıklama yapmakla zaten uyum içerisinde gidildiği izlenimi edinilmektedir. Ancak durum bundan ibaret değildir. Her ikisinin tefsir bölümünde de birbirleriyle uyumlu izahlar yapılmıştır. Şöyle ki, Esed Meali'nde, ilgili ayet için "mütevatir olmayan kıraatlerin yardımıyla, "*O hiç ara vermeden (yani, hiç durmadan) (kendi yörüngesinde) hareket eder*" şeklinde bir yorum yapılmıştır."[364] Aynı ayetin İslâmoğlu Meali'ndeki açıklamasında "Müstekarr'ın mekân ve zamana delalet etmesine dayanılarak, bu hareket, sadece yörüngesel olanı değil, güneş sisteminin uzay içindeki hareketini de ifade eder"[365] denilmekte ve "müstekarra şeklinde okunduğunda bir durakta durmaksızın" manasına geldiği belirtilmektedir. Verilen atıflar/kaynaklar farklı gibi durmaktadır. Ancak vardıkları sonuç her ikisinde de İbni Mes'ud okuyuşuyla "lâ mustekarra lehâ" şeklinde de okunabileceği hatta bu okunuşun daha isabetli olacağı yönündedir.

---

361 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* VI/416-418.
362 Esed, II/900.
363 İslâmoğlu, s. 876.
364 Esed, II/900.
365 İslâmoğlu, s. 877.

Bu tercihe bağlı olarak yapılan izahlar ve her iki Mealde de "Güneşten" sonra parançalışma açılıp "bir ders/ibret vardır" deme gereği duyulması iki Meal arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır.

Konu ile ilgili diğer bir ayet de Hadid 57/25'tir. İlgili ayette kitap, demir ve mizan işlenmiş, birçok Mealde konuya izah getirilmeye çalışılmıştır. İnceleme konusu olan Meallerde de şu şekilde çeviri yapılmıştır:

Esed Meali *"Doğrusu, (daha önce de) elçilerimizi (bu) hakikatin bütün kanıtları ile gönderdik ve onlar aracılığıyla vahyi bağışladık (ve böylece, doğru ile eğriyi tartabilmeniz için size) bir terazi (verdik) ki insanlar adaletle davranabilsinler ve (size) içinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri (kullanma yeteneği) bağışladık…"*[366]

İslâmoğlu Meali: *"Doğrusu Biz elçilerimizi hakikatin apaçık belgeleriyle gönderdik; onlarla birlikte Kitab'ı ve insanlığı adaletle ayakta tutsun diye mizanı indirdik ve içinde hem kahredici bir güç hem de insanlar için sayısız faydalar bulunan demiri indirdik. …"*[367]

Görüldüğü üzere her iki eserde de "doğrusu elçilerimizi hakikatin kanıtlarıyla/ belgeleriyle gönderdik" cümlesi neredeyse ortaktır. Sonraki cümlelerde ise konuya farklı yaklaşılmış, farklı kelime ve cümlelerle maksat anlatılmaya çalışılmıştır. Her iki eserin konuya bakışı da özgün denebilecek niteliktedir. Ancak İslâmoğlu Meali'nde biraz daha geleneksel anlayışa yakın bir çizgi çizilmiştir.

Esed Meali'nde ilgili ayetin tefsirinde, Allah tarafından insana bahşedilen doğru ile yanlışı ayırabilme, doğal kaynakları kullanabilme ve araç yapabilme yeteneğine vurgu yapılmıştır. Bu araçların yapıldığı temel maden olan demirin yeryüzünde bolca bulunması, olumlu ve olumsuz birçok alanda kullanılabilmesi, savaş aletleriyle beraber günümüz teknolojik gelişmele-

---

366 Esed, III/1117.
367 İslâmoğlu, s. 1090.

rin her kademesinde kendisinden yararlanılan, vazgeçilemeyen, neredeyse alternatifi olmayan yegâne kaynak oluşuna temas edilmiştir. Ayrıca esere özgü üslupla şu açıklamalar yapılmıştır:

Modern hayatın en bariz yüzünü oluşturan bu hızlanan makineleşme süreci, insan toplumunun temel yapısını tehdit etmekte ve böylece "ilahî rehberlik" kavramında anlamını bulan bütün manevî/ahlakî ve ruhî duyarlıkların giderek kaybolmasına sebep olmaktadır. Kur'an insanı bu tehlikeye karşı uyarmak için, yanlış kullanıldığı takdirde "demir"in taşıdığı potansiyel kötülüğü (be's), başka bir deyişle, insanın teknolojik yaratıcılığının sarsıcı/yıkıcı hale gelerek, ruhsal bilincini gölgelemesine ve sonuçta bütün bireysel ve sosyal mutluluk imkânlarını yok etmesine yol açması tehlikesini -sembolik ve mecazî olarak- vurgulamaktadır."[368]

İslâmoğlu Meali'nde ise aynı ayetin tefsiri için kitap, mizan ve demirin dengeli bir hayatın üç sacayağı oluşuna, kitabın vahyi, mizanın adaleti, demirin de kuvveti temsil ettiğine değinilmiş, bu üç önemli olgunun Allah tarafından indirilmiş yani ikram edilmiş olduğu belirtilerek şu bilgilere yer verilmiştir:

"Demirin hem yararı hem de zararı dile getirilerek, kitapsız ve adaletsiz kalan bir gücün tahribatına gönderme yapılıyor. Mizan aynı zamanda din anlayışındaki dengeye tekabül eder. Zımnen: Hıristiyanlıktaki Ruhbanlık, terazisiz ve endazesiz bir aklın eseridir."[369]

Esed Meali'nde demirin teknolojik imkânları üzerinde durulduğu, kitap ve mizana pek vurgu yapılmadığı halde İslâmoğlu Meali'nde kitap, mizan ve demir üçlüsünden bir denge olarak bahsedilmektedir. Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde üçünün de fonksiyonlarından kısa ama kifayetli bir şekilde bahsedilip Hristiyanlığa eleştiri yöneltilmektedir. Aslında İslâmoğlu Meali'nde Yahudilikteki seküler anlayış eleştirilip Hristiyanlık aşırılığının karşısına

---

[368] Esed, III/1117-1118.
[369] İslâmoğlu, s. 1090.

yerleştirilebilir ve bu şekilde dengeye dikkat çekilebilirdi. Yorumun bu kısmı eksik kalmış gibi durmaktadır.

Elmalılı Tefsiri'nde, kitap ve mizanla ilgili kısa bir izah yapıldıktan sonra demirle ilgili çok detaylı açıklamalar yapılmış sonra da önemli müfessirlerden er-Razi kaynak gösterilerek kadim birtakım bilgiler aktarılmıştır. Demirin altın ve mücevherden daha değerli olduğu, iğneden ipliğe her sahada kullanıldığı, sanayinin bel kemiğini oluşturduğu, mezarların onunla kazıldığı, şehirlerin onunla yapıldığı, madencilikte demirle ileri bir seviyeye gelindiği, makinelerin demirle yapıldığı gibi açıklamalar yapılarak demirin önemine değinilmiştir.[370] Ancak inceleme konusu Mealler bu yorumlara yeterince girememiş, daha az ve sınırlı yorumlarla konuyu bağlama yoluna gitmişlerdir.

Aynı ayetin (Enbiya 21/30) inceleme konusu Meallerdeki karşılığı şu şekildedir:

Esed Meali: *Peki, hakkı inkâra şartlanmış olan bu insanlar, göklerin ve yerin (başlangıçta) bir tek bütün olduğunu ve Bizim sonradan onu ikiye ayırdığımızı ve yaşayan her şeyi sudan yarattığımızı görmüyorlar mı? Hala inanmayacaklar mı*?[371]

İslâmoğlu Meali: *İnkârda ısrar eden o kimseler görmezler mi ki; gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve (hareket edebilen) her canlıyı sudan var ettik? Buna rağmen hala inanmayacaklar mı*?[372]

Ayetin çevirisinde tamamen farklı kelimeler ve ifadeler tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde "ratk" kavramı ile âlemin varoluş öncesi potansiyel hali, "fetk" kavramı ile de âlemin fiili varlık olarak ortaya çıkma halinin kastedilmiş olabileceği belirtilmektedir. Er-Razi'nin Ebu Müslim'den aldığı rivayet ve Bakara 2/117 ile Fatır 35/1, ayrıca referans olarak gösterilmiştir.

---

[370] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* VII/436-437.
[371] Esed, II/650.
[372] İslâmoğlu, s. 621.

Ancak bu bilgiler okuyucu ve alan uzmanları için doyurucu görünmemektedir. Esed Meali'nde ise hem Kur'ani bilgilerin bilimsel bilgilerle izah edilmesinin yararsız olduğu kısaca belirtilmiş, hem de ayete bilimsel izah getirilmiştir. Bu açıklama aşağıdaki gibidir:

"Kural olarak, Kur'ânî ifadeleri, bugün doğru gibi göründüğü halde yarın yeni bir buluş ya da teoriyle pekala yanlışlığı ortaya konabilecek durumda olan "bilimsel buluş ya da teorilerle" açıklamaya, yorumlamaya çalışmak boş ve yararsızdır. Bununla birlikte, Kur'an'da deyimsel olarak "gökler ve yer" diye ifade edilen evrenin başlangıçta bir bütün, tek bir kütle olduğunu dile getiren yukarıdaki yanılmaz atıf, evrenin başlangıçta tek bir elementten, yani hidrojenden meydana gelen bir bütün, tek bir kütle olduğunu ve bu bütünsel kütlenin sonradan merkezî çekim yüzünden büzüşüp muhtelif noktalarda yoğunlaştığını ve böylece zaman içinde münferit nebula, galaksi ve güneş sistemlerine ve bunlardan da giderek yıldızlara, gezegenlere ve onların uydularına dönüştüğü yolundaki bugün hemen hemen bütün astrofizikçilerin paylaştığı görüşü şaşırtıcı bir biçimde doğrulamaktadır."[373]

Esed Meali'nde bu yorumda çağdaş bilime ait birtakım kavramların kullanılması dikkat çekicidir. Örneğin element, hidrojen, tek kütle, merkezi çekim, nebula, galaksi, güneş sistemi, uydu ve astrofizikçi ifadeleri Kur'an'nın Meali ve tefsirlerinde alışık olmadığımız kavramlardır.

Fatır 35/12 de konunun izah edilmesinde önemli bir yer tutması açısından önemlidir. Denizler arasında sanki büyük bir engel varmış gibi gözüken bu durumun Kur'an-ı Kerim'de yer alması konuya bilimsellik ve teolojik bakış perspektifinden bakılmasını sağlayabilir.

Esed Meali: *"(O'nun için benzerlik ve farklılık yaratmak da kolaydır:) o halde, (yeryüzündeki)* ***iki büyük su kütlesi*** *aynı olamaz; birisi tatlı, susuzluğu giderici, içimi güzel iken ötekisi tuzlu ve acıdır..."*[374]

---

[373] Esed, II/651.
[374] Esed, II/888.

İslâmoğlu Meali: *"Dahası (O'nun benzerler arasında farklılıklar yaratması da zor değildir.)* ***İki büyük su kütlesi*** *(bile) aynı olmayabilir: şu biri tatlı, susuzluğu giderici, içimi kolay, o biri tuzlu, acı…"*[375]

Diğer Meallerde "bahr" kelimesi "deniz"[376] olarak verildiği halde üzerinde araştırma yapılan her iki Mealde de "su kütlesi" olarak verilmektedir. Esed Meali'nde gerekçe olarak Furkan 25/53'teki açıklamaya atıf yapılarak belirtilen ayet ile ilgili birtakım izahlara yer verilmektedir. Bu minvalde, bahr kelimesinin genellikle deniz anlamına geldiği bununla beraber nehir, göl gibi büyük tatlı su kütleleri için de kullanılabildiği, yukarıdaki ayetin genel anlam örgüsüne uygun olarak yan yana veya iç içe bulunan biri tatlı ve biri de tuzlu iki büyük su kütlesi anlamına gelebileceği belirtilmektedir.[377]

Ayrıca seçilen kelimeler ve tercih edilen cümle kurulumu da ortak bir bakışı yansıtması açısından önemlidir. Ayetin metninde yer almadığı halde her ikisinde de aynı manaya gelen *"O'nun için benzerlik ve farklılık yaratmak da kolaydır"* ibaresi parançalışma içerisinde verilmiştir.

İslâmoğlu Meali'nde ilahi yasaların çift kutupluluk sayesinde daha iyi anlaşıldığı iddia edilmektedir. İyinin değerinin kötüyle, imanın değerinin küfürle anlaşıldığı gibi tatlı ve tuzlu su kütlelerinin farklı olmasında, insanların hakikatlere gösterdikleri tepkilerin çift kutuplu olduğunun gösterilmesi amacına dönük mecazî bir misal olduğu vurgulanmaktadır.[378]

Çağdaş bir tefsir olan "Kur'an Yolu Tefsiri"nin Furkan 25/53 için yaptığı açıklamalar incelendiğinde, bahr kelimesi için burada da "su kütlesi" tabiri tercih edildiği, su kütlesi olarak çevrilen bahr kelimesinin Arap dilinde büyük sular için kullanıldığı; Kur'an'da da gerek nehir gerekse deniz anlamın-

---

[375] İslâmoğlu, s. 864.
[376] http://www.kuranMeali.org/35/fatir_suresi/12.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 02.04.2017
[377] Esed, II/736.
[378] İslâmoğlu, s. 865.

da kullanıldığı belirtilmiştir. Konuyla ilgisinden dolayı Râzî'den aşağıdaki ifadeler aktarılmıştır: "*Görünen o ki burada kastedilen, Allah'ın kudretine başka bir delil göstermektir. Şöyle ki, iki büyük su kütlesi görünüşte birbirine benzemekte fakat sularının özellikleri açısından birbirinden farklılık taşımaktadır. Bu farklılıklarına rağmen ikisinde birbirine benzer durumlar da vardır; meselâ ikisinde de taze et bulunmakta, ikisinden de süs eşyası çıkarılabilmektedir. İki benzerde farklılıklar meydana getirebilen ve iki farklı şeyde benzerlikler var edebilen, ancak fillerinde muhtar ve mutlak kudret sahibi Allah olabilir. "İki su kütlesinin bir olmadığına işaret etmesi de O'nun eşsiz kudretine ve iradesinin her yere nüfuz ettiğine delildir.*"[379]

Yine Furkan 25/53'ün Mealinden bahsetmek konu açısından yerinde olur. Ayetin Esed Meali'ndeki çevirisi şu şekildedir: "*İki büyük su kütlesini -ki bunlardan biri tatlı ve susuzluğu giderici, diğeri tuzlu ve acıdır- birbirine salıveren ve ikisinin arasına bir engel, karışmalarını önleyen bir perde koyan O'dur*." [380]

İslâmoğlu Meali'nde ise şu şekilde bir çeviri yapılmıştır. "*Hem iki denizi birbirine salan, hem de biri tatlı –susuzluğu giderici ve diğeri tuzlu- acı olduğu halde bu ikisi arasına karışmalarını önleyici (görünmez) bir perde ve aşılmaz bir engel koyan yine O'dur.*"[381]

Dikkatle incelendiği takdirde önceki ayetten farklı olarak; Esed Meali'nde bahr yerine yine "su kütlesi" ifadesi kullanıldığı halde, İslâmoğlu Meali'nde "bahr" yerine "deniz" kullanılmıştır. Ancak sonraki ifadelerde dikkat çekici bir benzerlik göze çarpmaktadır. Her iki ayetin aynı olduğu, fakat kelimelerin yerlerinin değiştirildiği gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda daha sonra yazılan İslâmoğlu Meali'nde, kendisinden önce yazılan Esed Meali'nden yararlanıldığı, hatta iktibaslar yapıldığı halde kaynağın zikredilmediği izlenimi edinilmektedir.

---

379 Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, IV/435-436.
380 Esed, II/736.
381 İslâmoğlu, s. 707.

Bilimsel konulara temas ettiği düşünülen ve iki Meal arasında benzerlik olan diğer bazı ayetler şunlardır: Tarih biliminin ilgi sahasna girdiği düşünülen Rum 30/2-3, biyoloji biliminin ilgi sahasına girdiği düşünülen, insan yaratılışının evrelerini anlatan Hac 22/5, Coğrafya bilimiyle ilgili yer ve göklerin yaratılışını anlatan Kaf 50/38, örnek olarak gösterilebilir.

Modern dönemde, kevni ayetler izah edilirken bilimsel gelişmelere kayıtsız kalmak mümkün değildir. Genel kabul görmüş bilimsel çalışmalara dikkat edilmeli, ancak bilimsel çalışmaların beşeri ürünler olduğu, ileriki zamanlarda değişiklik geçirebilecekleri dikkate alınarak, bilimin mutlak doğru olarak görülmemesi gerekir. Allah kelamı olan ayetlerin, modern bilime test ettirilerek kabul edilmesini sağlama kaygısından uzak durulmalıdır. Bilimsel gelişmelere atıf yapılmalı, ufuk açıcı ifadelere yer verilmeli ve değişkenlik ile görecelilik ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. İnceleme konusu her iki Mealde de bilimle irtibatı kurulabilen ayetlerde, bilim olması gerekenden fazlasıyla dikkate alınmışr.

C. Kıssaların Geçtiği Ayetlerin Karşılaştırılması

Kıssa, izlemek, izi takip etmek, bir haberi araştırma, nakletme, bir olayı anlatma, hikâye etme,[382] anlamına gelmektedir. Kur'an, tarihte yaşanmış olayları anlattığı için ondaki kıssalara hikâye denilmez. Çünkü hikâye; gerçek veya tasarlanmış bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılmasına denilir.[383] Kur'an ise eskilerin hikâyelerini değil, geçmişlerin gerçek haberlerini, tarihlerini anlatır.

Kur'an bir hayat ve hidayet kitabıdır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu, huzurunu ve kurtuluşunu temin etmek üzere öğütler, hükümler ve misaller verir. Bu misalleri bazen yaşanmış olaylar ve kahramanları üzerinden sunar. Anlattığı olaylardan dersler ve ibretler çıkarılmasını ister. Birçok

---

382 İsfehani, *el-Müfredat*, s, 847.

383 http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5836e19d920f22.53307981 19.05.2017

kıssanın sonunda "bunda düşünen bir toplum için dersler/ ibretler vardır" der. Çocukların ve gençlerin eğitiminde tarihî, dinî ve ahlâkî kıssaların büyük bir önemi vardır. Çocuklar ve gençler bu yöntemle kendilerine rol model aldıkları kahramanları örnek almaya çalışırlar. Hz. Yusuf kıssası, Yusuf Suresinin girişinde "en güzel kıssa, hayat hikayesi" olarak anlatılır. Bazen fikirler, bu şekilde hayat öyküleri üzerinden edebi bir dille "düz anlatımdan" çok daha etkili bir şekilde muhataba aktarılır. İster olumlu sonuçlar, ister kötü davranışlar olsun bunların iyi ve korkunç neticeleri, hikâye üslubuyla anlatılır ve insanlar bu yolla kötülüklerden sakındırılır.[384]

Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık 1/3'ünün kıssalardan yani peygamberlerin tevhid mücadelesinden oluştuğu bilinmektedir. Meal ve tefsirlerin konuya yaklaşım biçimleri genelde bu olayların vaki olup olmadığı, kıssada geçen olayın hakikat mi mecaz mı olduğu, kıssanın geçtiği yerin neresi olduğu ve diğer birtakım detay konular yönündedir. Meal ve tefsirlerin kıssalara yaklaşımı bununla da sınırlı değildir. Son dönemlerde "tarihselcilik, evrenselcilik, pozitivizm" gibi akımların Meal ve tefsirler üzerindeki etkisi bilinmektedir. Seyyid Ahmet Han, Ahmedüddin Amritsari, Gulam Ahmed Perviz, Reşid Rıza, Muhammed Heykel, Mevlana Muhammed Ali ve Muhammed Esed gibi âlim ve araştırmacılar geleneksel mucize anlayışından oldukça farklı görüşler dile getirmişlerdir.[385] Onların görüşlerine karşı da birtakım cevaplar verilmiş ve kayda değer bir tartışma meydana gelmiştir. Bu tartışmalara fazla kaymadan mevzubahis iki Meal de kıssa bağlamında değerlendirilecektir.

1. Hz. Âdemin Halifeliği Kıssası

Âdem kıssasının ilk geçtiği yer olan Bakara 2/30, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

---

384 Ünal, Halit, "*Kıssa*" Şamil İA, VI/336.
385 Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadıyanilik ve Kur'an*, s. 153.

Esed Meali: *İşte o zaman Rabbin meleklere: "Bakın, Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım!" demişti. Onlar: "Seni övgüyle yüceltip takdîs eden bizler dururken, orada, bozgunculuğa ve yozlaşmaya yol açacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler. (Allah:) "Sizin bilmediğiniz (çok şey var, onları) Ben bilirim!" diye cevapladı.*[386]

İslâmoğlu Meali: *"Hani, senin Rabbin melaikeye "Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim" dediği zaman da şöyle sormuşlardı. "Yeryüzüne fesat çıkaran ve kan dökmekte olan birini mi atayacaksın, üstelik biz seni hamd ile tesbih ve takdis edip dururken! (Allah) cevap verdi. "Şu kesin ki ben sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim."*[387]

Her iki Mealde de birbirlerinden farklı bakış açıları sergilendiği gibi birbirlerinden farklı cümle kuruluşları da tercih edilerek özgün kalınmaya çalışılmıştır. Özellikle Esed Meali'nde "*Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım*!" ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde *"Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim"* biçiminde tamamen farklı bir perspektifle çevrilmiştir. Ancak kıssa konusunda Meallerden ziyade açıklama bölümünün yer aldığı dipnot/tefsir bölümlerine bakılması konunun anlaşılması noktasında yardımcı olmuştur.

Esed Meali'nin tefsir bölümünde halife teriminin başkasının yerini almak anlamındaki ha-le-fe fiiline vurgu yapılarak insanın yeryüzündeki meşru hâkimiyetini göstermek için kullanıldığına değinilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki farklı ayetlere atıf yapılarak insanın yeryüzünün halifesi yani mülkiyetin kendisine emanet edilen kişi olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır.[388]

İlgili yerin izahı için İslâmoğlu Meali'nde gramer tahlilinin ardından Esed Meali'nde yapılan yorumlara benzer izahlar yapılarak insanın "Allah'ın halifesi değil yeryüzünün halifesi" olduğu, iyi olanın temsilcisi, söz-

---

386 Esed, I/11.
387 İslâmoğlu, s. 14.
388 Esed, I/12.

cüsü hatta siyasi anlamda kullanıldığı kısacası "yeryüzünün kalfası" olduğuna vurgu yapılmıştır.[389]

İlk paragrafta geçen "Bundan sonraki temsilî anlatım," ifadesinden Esed Meali'nde bu ayette belirtilen "Yeryüzünde bir halifenin yaratılacağı" kıssası temsilî bir anlatımdır. "Kur'an'da özellikle insanın "yaratılış" ve çoğalma serüveninin niceliğiyle ilgili ayetlerde ce'ale fiili kullanılmaktadır." ibaresinden de İslâmoğlu Meali'nde konunun ilk yaratılış olmadığı temsilî bir anlatım olduğu yönündedir.

Halife kavramına yükledikleri anlam itibariyle aynı bakış açılarını sergiledikleri açıktır. Mealde yansıttıkları genel bakışta Esed Meali'nde "halifenin yaratılmasına" dikkat çekilirken İslâmoğlu Meali'nde "Halife'nin tayin edildiğine" dikkat çekilmektedir. Bu bariz farkın dışında her iki eserde de "Allah'ın değil yeryüzünün halifesi" vurgusunun yanında temsilî bir anlatımın yapıldığı yaklaşımını sergilemeleri "iki Meal arasındaki benzerliğe" dair kanaatleri güçlendirebilir.[390]

2. Ashabı Karye Kıssası

Yasin 36/13-32 arası bölümde anlatılan kıssa "Ashabı Karye kıssası" olarak anlatılır. Farklı beldeler için de kullanılan "Ashabı Karye" tabirinin, köy halkı veya kasaba halkı gibi anlamlara geldiği de bilinmektedir. Ashabı-Karyeye iki peygamber gönderilmiş, halkın onları dinlememesi üzerine üçüncü bir peygamber daha görevlendirilmiştir. Bölge halkından sadece bir kişi iman etmiş, cesaretle elçileri savunmuş ve halka da inanmalarını tavsiye etmesi üzerine şehit edilmişti. Neticede Allah'ın elçilerine karşı koymanın cezası olarak bu karye halkının müthiş bir sesle (sayha) helak edildiği bildi-

---

[389] İslâmoğlu, s. 15.
[390] İslâmoğlu, s. 15.

rilmektedir.[391] İnceleme konusu olan iki Meal, Yasin Suresi'nde anlatılan "Ashabı Karye" bağlamında değerlendirilecektir.

Esed Meali'nde "*Onlara, elçilerimizi gönderdiğimiz o şehir halkı(nın hikayesin)i örnek olarak anlat.*"[392] diye başlıyor. Aynı cümle İslâmoğlu Meali'nde ise " *ONLARA, kendilerine elçiler gönderdiğimiz şehir halkının hikâyesini anlat.*[393]

Aradaki fark veya benzerliği daha iyi görebilmek için farklı bir Mealden de mukayese yapılmalıdır. Örneğin farklı bir Mealde şöyle ifade edilmiştir: "*Ve onlara, o şehir halkını örnek ver, hani oraya gönderilen Peygamberler gelmişti.*"[394]

Konunun içeriği ile ilgili olmamakla beraber cümlede geçen "ONLARA" ifadesinin her iki Mealde ortak olarak verildiği ilk etapta göze çarpmaktadır. Sonrasında ise Esed Meali'nde *"o şehir halkı(nın hikayesin)*i örnek olarak anlat" denilerek "örnek" olmasına vurgu yapılmış iken İslâmoğlu Meali'nde "hikayesini anlat" şeklinde dolaysız aktarım seçilmiştir. Buradan hareketle farklı noktalara dikkat çekildiği izlenimi oluşuyorsa da "büyük/küçük harf" kullanımında "ONLARA" ifadesini bu şekilde büyük harflerle yazma yöntemi incelenen iki Meale özgü olmalı ki başka Meallerde bu duruma rastlanmamaktadır.

Esed Meali'nde, müfessirlerin, "bu şehirlerin ve elçilerin kimliği" konusundaki çeşitli iddiaları eleştirilmekte ve spekülasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu kıssada gerçek yer ve kişilerin olmasına karşı çıkılmakta, tarihi bir olaydan ziyade tamamen temsîlî bir anlatımın olduğu iddia edilmektedir. Bu temsil Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından tebliğ edilen ve temelde aynı manevî hakikatleri kapsayan üç büyük peygamber ve onların ortak mesajıdır. Kıssada zikredilen "şehir" ise Esed Meali'ne göre,

---

[391] Aydemir, Abdullah, "*Ashabı Karye*" DİA, İstanbul, 1991, III/468.
[392] Esed, II/898.
[393] İslâmoğlu, 2012, s. 876.
[394] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* s. 442.

"bu üç dinin içinden çıktığı ortak kültürel çevreyi simgelemektedir"[395] Hz. İsa ve Hz. Musa'nın çabalarının yetersiz kalmaları üzerine Allah, onları üçüncü ve son elçi Muhammed (s.a.v.) tarafından tebliğ edilen mesajı yoluyla desteklemiş olmaktadır.

İlgili ayetlerin geçtiği konu, şehir ve şahıslar hakkında İslâmoğlu Meali'nde de benzeri yaklaşımlara yer verilmiştir: Önce gönderilen elçilerin tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Yemen'e gönderilen Muaz Bin Cebel gibi "elçinin elçileri" yani "davetçiler" oldukları vurgulanmaktadır. Akabinde bu şehrin Antakya olmasına İbni Kesir kaynak gösterilerek karşı çıkılmaktadır. Aslında bu şehrin Antakya olup olmadığı hususunda farklı rivayetlerin eş değer biçimde aktarılmasından hareketle bu konuda henüz net bir karara varılmadığı da söylenebilir.[396]

İslâmoğlu Meali'nde tüm bu yorumlardan sonra "bu şehri; dünya, elçileri de Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olarak anlamak mümkündür."[397] denilerek kaynak belirtilmeden Esed Meali'nden iktibas yapıldığı kanaatini uyandıracak biçimde simgesel bir yoruma gidilmekte ve herhangi bir kaynak gösterilmemektedir.

16. ve 17. ayetlerin her iki Mealdeki sıralanışı, 17. ayetin satırın sonundan başlaması 16. ayette her ikisinde de (elçiler) ifadesinin parançalışmade belirtilmesi, iki Meal arasındaki şekli benzerliği de güçlendirmektedir.

Söz konusu kıssanın temsilî olduğu var sayılırsa ilk elçilerin Hz. İsa (as) ve Hz Musa (as), sonradan destek olarak gönderilenin de Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu kabul edilebir. Ancak 20. ayette "Şehrin en uzak köşesinden koşarak gelen adam kim olmalıdır?" Ayrıca her üç peygamberin de destekçisi olarak gelen ve mücadeleleri sonunda şehit olan kişi veya kavimlere dair

---

395 Esed, II/898.
396 İslâmoğlu, s. 875.
397 İslâmoğlu, s. 875.

Kur'an-ı Kerim'de en küçük bir bilgi bulunmamaktadır. Esed Meali'nde yapılan bu temsilî yoruma kaynak gösterilmediği gibi kendisinden birçok ayetin çevirisinde olduğu gibi burada da yararlandığı anlaşılan İslâmoğlu Meali'nde herhangi bir kaynak gösterilmemesi anlaşılır bir durum olarak değerlendirilmemektedir.

3. Zülkarneyn Kıssası

Mekke döneminde Yahudilerin veya müşriklerin Hz. Peygamberi imtihan etmek maksadıyla sordukları bazı sorularına cevap mahiyetinde nâzil olan Kehf 18/83-98'de bahsi geçen kıssaya verilen isimdir. Kıssada geçen kahramanın peygamber, melek, kral veya salih bir kul olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Zülkarneyn kıssasının yaşandığı yer ve dönem konusunda da ittifak bulunmamaktadır.[398]

İki Eser, Zülkarneyn kıssası üzerinden mukayese edilmiştir. Kıssadan bahseden on sekiz ayetin tamamını aktarmak çok yer kaplayıp anlatımı da sıkıcı hale getireceğinden tek tek yazılması uygun görülmemektedir. Bunun yerine bazı ayetlerin çevirisinin verilip diğerlerinin de tefsir bölümlerinin karşılaştırılması yeterli olacaktır. Kehf 18/83, ilgili Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar; de ki: "onu hatırlatacak bir şey anlatayım."*[399]

İslâmoğlu Meali: *Bir de sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar; de ki; "Size ona ilişkin birtakım anı(lar) nakledeyim."*[400]

Verilen Meallerin her ikisinde de birbirilerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta "kıssaya bakış" olduğu için, ilgili ayetlerin tefsir bölümüne bakılacaktır. Esed Meali'nde Zülkarneyn ile ilgili

---

[398] Öztürk, Mustafa, "*Zülkarneyn*" DİA, İstanbul, 2013, XXXXIV/564.
[399] Esed, II/601.
[400] İslâmoğlu, s. 572.

klasik tefsirlerde yer alan "iki boynuzlu, İskender, Himyeri Kralı" gibi tabirler eleştirilmektedir. Bunların yerine Zülkarneyn'in gerçek bir şahsiyet olmadığı, temsilî bir kişilik olduğu, Zülkarneyn sıfatıyla anılan kişiye bahşedildiği ifade edilen iki güç ve iktidarın kaynağı, yani, hükümdarlık kudreti ve itibarı ve Allah'a inanmanın kendisine kazandırdığı manevî/ruhanî gücü üzerinde durulmaktadır.[401]

Aynı ifadeler, biraz özetlenerek İslâmoğlu Meali'nde de yer almıştır: Burada da kıssanın bir mesel olduğu, Zülkarneyn'in tarihsel bir kişilik olmadığı, Makedonyalı İskender ya da Himyer krallarından biri olma ihtimalinin oldukça zayıf olduğu, iki boynuz tabirinden batı ve doğu gibi iki çağ veya iki coğrafya olabileceği vurgulanmaktadır. Yine kıssanın mesajının Esed Meali'nde olduğu gibi, beş kıssa/mesel üzerinden hayat, servet, makam-mevki, bilgi ve iktidarın göreceliği ve geçiciliği hakikatinin işlenmiş[402]olabileceği iddia edilmektedir.

Tefsirlerde Zülkarneyn hakkında birçok görüş ve şahıs ismi ortaya atılmıştır.[403] Ortaya atılan isimler araştırmaya konu olan her iki Meal tarafından aynı ifadelerle tenkit edilmiştir. Tefsirlerde gerçek bir kişilik üzerinde dururken araştırmaya konu olan iki Mealde de "temsilî bir kişilik" ağırlıklı odak noktası olmuştur. Yine bu kişiliğin temsilî olmasına dayanak olarak herhangi bir kaynak ismi her iki eserde de zikredilmemiştir.

İncelenen ayetlerin ışığında mevzubahis iki eserde dikkate değer bir uyumun söz konusu olduğu gözlenmektedir. Her iki eserde de sergilenen bakış, ayetlerde aktarılan kıssaların daha çok "temsilî anlatım" olduğu yönündedir. Sadece önceki başlıkta yer alan (Ashabı Karye) kıssada İslâmoğlu Meali'nde geleneksel çizgiye yakın yorumlar yapılmış, Esed Mea-

---

401 Esed, II/602.
402 İslâmoğlu, s. 573.
403 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,* VI/131; et-Taberi, *Camiu''l Beyan an Te'vil Ay'il Kur'an,* XVI/369-371; el-Kurtubi, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an,* XIII/364-367.

li'ndekinden biraz farklı bir bakış sergilenmiştir. Ancak "üç elçinin; Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olabileceği iddiası her iki eserde de kaynak belirtilmeden aynı formatta sunulmuştur. Bu da diğer kıssalarda olduğu gibi her iki eser arasında modern yorumların yapılmasına dair ortak bir bakış sergilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ek olarak İslâmoğlu Meali'nin daha sonra yazıldığı dikkate alınırsa, Esed Meali'nden etkilendiği ve kaynak belirtilmeden aktarımlarda bulunulduğu söylenebilir.

D. Gayb İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Gayb, Arapçada "gözle görülemeyen, duyularla idrak edilemeyen, insan bilgisinin dışında kalan her şeye" denilir.[404] Gözle görülemeyen her şey gayb alanına dâhildir. Burada kalbin hissedip hissetmemesi önemli değildir.[405] Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe, Allah ile buluşmaya iman ve cennet, cehennem, ölümden sonraki diriliş, kıyamet günü gibi konuların hepsi gayb kapsamına girer.[406] Diğer bir tanıma göre gayb, duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır. Bu da kendisine delâlet eden bir şey bulunan ve kendisine delâlet eden bir şey bulunmayan diye iki kısma ayrılır.[407] Aklen bilinemeyen, dinde iman edilmesi gereken hususlara gayb denilir.

Gayb kavramının sözlük anlamına bağlı olarak terim anlamını şu şekilde ifade etmek mümkündür: Tarihi olaylar, gizli ve sır olan şeyler, bir şeyin veya olayın iç yüzü, fizikî dünyada başkalarınca görülemeyen ve bilinemeyen her şeydir. Ayrıca Allah, melek, ahiret, cin kavramları da gayb kapsamında değerlendirilir.[408] Günümüz koşullarında ise maddi olmayan, gözlemlenemeyen, test edilemeyen, laboratuvar ortamında incelenemeyen, kı-

---

404 Cevheri, *Mu'cem'us Sihah*, s. 788; İsfehani, *el-Müfredât*, Kahire, 475.
405 İbni Manzur, *Lisanul Arab*, s. 601.
406 et-Taberi, *Camiu'l Beyan*, I/242; Kurtubi, e*l Camiu'l li Ahkamil Kur'an,* I/163.
407 er-Razi, *Mefatih'ul Gayb*, II/30-31.
408 Çelebi, "*Gayb*" XIII, 406.

sacası fizik ötesi denilebilecek konuların gayb kapsamına girdiği söylenebilir.

Gayb kavramı, Kur'an'da "vahiy, Allah, melekler, peygamberler, ahiret, ahiretteki varlıklar ve olgular, şeriatların haber verdiği bilgiler, Kur'an ve ondaki gaybî haberler, kaza ve kader"[409] anlamlarında da kullanılmıştır. Bununla beraber, insanların içlerinde taşıdıkları şeyleri, gelecekleri ve dönecekleri yerle ilgili hususları, geçmişte kalmış kişi ve olayların bilgisini, insan dışı varlıklar dünyasını, kıyametin zamanını, ahiret hayatını ve gelecek olayları içine alacak biçimde hep hazır olanın zıddı anlamında kullanılmıştır.[410]

Ayetlerden anlaşılacağı gibi peygamberler gaybı bilmezler; ancak sahip oldukları bazı gaybi bilgiler, Allah'ın bilgilendirmesinden dolayıdır. Aksi takdirde onlar da kendi güçleri ile gaybı bilemezler.[411] Allah dışında hiç kimsenin mutlak gayb olan âlemle ilgili şeyler bilmesi mümkün değildir. Sihirbazların ve onların yardımcıları olan şeytanların gaybı bilmesi mümkün değildir. Kur'an'da onlar için "kulak hırsızları" ifadesi kullanılmaktadır.[412]

Âlimler, gaybı "mutlak gayb ve izafi gayb" şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Mutlak gaybın sadece Allah tarafından bilinen bir alan olduğu, izafi gaybın ise Allah tarafından peygamberlere bildirilen bir alan olduğu belirtilmektedir.[413]

Tefsirlerde gayb konusu ayetler bağlamında değerlendirilmekte, gerek gayb lafzına gerekse de gayb konusuna giren ayetlerde ilgili yorumlara yer verilmektedir. Örneğin Razi[414], Kurtubi,[415] Taberi,[416] Zemahşeri[417] gibi mü-

---

[409] Albayrak, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 39, İstanbul, 2003, s. 66.
[410] Örneğin Bakara 2/3, Meryem 19/ 61, Enbiya 21/49, Sebe 34/53, Hadid 57/25.
[411] Çelebi, "*Gayb*", XIII, 406.
[412] Hicr 15/18.
[413] Çelebi, "*Gayb*", XIII, 406.
[414] Razi, *Mefatihul Gayb,* II/3.
[415] Kurtubi, *el-Camiul Li Ahkamil Kur'an,* I/251-252.

fessirler, gayb ile ilgili "gözle görülemeyen, hissedilemeyen varlık" şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde ise "insan idrakini aşan hakikatler" şeklinde geleneğe bağlı bir çizgi muhafaza edilerek özgün bir yorum yapılmaktadır. Ancak hangi konunun "insan idrakini aştığı, hangisinin aşmadığı" konularında farklı değerlendirmelere yer verilmekte, zaman zaman "insan idrakini aşan konular, insan idrakinin dâhilindeymiş gibi" zikredilmektedir.[418]

Maddi hayatın dışında olması, gaybın insanlarca bilinememesini zorunlu kılar. Bu nedenle Kur'an, sürekli gaybın yalnız Allah tarafından bilinebileceğini ifade eder. *"Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilemez."*[419] *"Gayb, Allah'ındır."*[420] *"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır, onları Allah'tan başkası bilmez."*[421] Ayrıca Hz. Peygamber'e de "*Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem."*[422]demesi emredilir.

Kur'an'da, gaybın Allah'tan başka hiç kimse tarafından bilinemeyeceği belirtilmekle beraber, peygamberlere vahiy yoluyla bir takım bilgilerin aktarıldığına vurgu yapılır. *"Allah, sizi gayba muttali kılacak değildir; ancak Allah, rasuller'inden dilediğini seçer."*[423] *"Gaybı bilen O'dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez; ancak razı olduğu rasule gösterir."*[424]

Ayetlerden anlaşılacağı üzere bazı konular mutlak gayb alanına tekabül ederken, bazı konular ise Allah tarafından elçilerine bildirilmiştir. Bunun dışında, bazı konuların gayb alanına girip girmediği, gayb alanına girse bile nasıl yaklaşılması gerektiği müellifler tarafından farklı telakki edilmiştir. Bu

---

416 Taberi, *Camiu'l Beyan,* I/241-242.
417 ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf,* I/153.
418 İslâmoğlu, s. 6-7, 872, 1035.
419 Neml 27/65.
420 Yunus 10/20.
421 En'âm 6/59.
422 En'âm 6/50.
423 Âl-i İmrân 3/179.
424 Cin 72/26-27.

nedenle inceleme konusu Meallerde gayb kavramına verilen anlamlar farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Şimdi bu başlıklar sırasıyla incelenecektir.

1. Gayb: Duyularla İdrak Edilemeyen

Gayb kavramının Kur'an'da ilk geçtiği yer "*Onlar gayba iman ederler.*"[425] ayetidir. Ayette yer alan gaybla ilgili Razi, kendisinin ve çoğunluğun görüşü "duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olan" şeklinde bir izah ile Ebu Müslim İsfehani'nin kabul ettiği "hazır olanın zıddı, gıyabında olmaktır." Şeklinde bir görüşe sahip olduğunu belirtir.[426] Taberi de "gözleriyle görmedikleri, cennete, cehenneme, sevaba, günaha, cezaya, mükâfata içten inanırlar. Ve Allaha meleklere, kitaplara ve Peygamberlere de iman ederler."[427] şeklinde bir izah getirmiştir. Kurtubi de bu konunun ihtilaflı olmakla beraber zikrettiği bazı manalardan sonra özetle gayb ile kastın, "Mü'minler/Muttakilerin, münafıkların zıddına, vicdanlarında, kalplerinde Allah'tan korktuğunu" belirtmiştir.[428]

Bakara 2/3'te yer alan gayb kavramı inceleme konusu Meallerde "insan idrakini aşan" şeklinde yer almış, ayetin tamamı şu şekilde verilmiştir:

Esed Meali: *"Onlar ki, insan idrakini aşa(n olguların varlığı)na inanırlar."*[429]

İslâmoğlu Meali: *"O hidayete erenler ki, idraki aşan hakikatlere bütünüyle iman ederler.*[430]

Ayet'te yer alan "بِالْغَيْبِ " ifadesinin her iki Mealde de "İnsan idrakini aşan" biçiminde kullanılması daha sonra yazılan İslâmoğlu Meali'nde, daha önce yazıldığı bilinen Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden iktibas yapıldı-

---

425 Bakara 2/3.
426 Razi, *Mefatihul Gayb,* II/31.
427 Taberi, *Camiu'l Beyan,* I/242.
428 Kurtubi, e*l-Camiul Li Ahkamil Kur'an,* I/252.
429 Esed, I/4.
430 İslâmoğlu, s. 6.

ğı düşüncesini uyandırmaktadır. Oysa geleneksel Meallerin birçoğunda غيب kavramı aynen Türkçeye "gayb" şeklinde aktarılmıştır.

Meal kısmındaki bu benzerlik tefsir kısmına yansımamış, ayetin yorumunda farklı bakış açıları sergilenmiştir. Esed Meali'nde gayb'ın niçin insan idrakini aştığı yönünde yorumlar yapılırken, İslâmoğlu Meali'nde ise bu soruya cevap verilmemiş, bu tercihin gerekçesi izah edilmemiştir. Bunun yerine "gayb" kavramının "bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatabın gıyabında olan olaylara delalet eder." şeklinde açıklamalar yapılmıştır.[431]

İslâmoğlu Meali'nde ayrıca "*yu'minune bi'l-gaybi*" ibaresinin Ebu Müslim İsfehani'den yararlanılarak "*Başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında da iman ederler.*" şeklinde de çeviri yapılabileceği belirtilmiştir. Gerekçe olarak Bakara 2/14'teki *"mü'minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk"* [432] diyen münafıklara bir karşılık olabileceği vurgulanmıştır. İslâmoğlu Meali'nde yukarıda belirtilen izahlara rağmen, gayb ayetine verilen Mealde, Esed Meali'nin hemen hemen aynısının verilmiş olması, "iç tutarlılık ve özgünlük açısından" tenkit edilmesi gereken bir durumdur. Ayetin açıklaması sadedinde yapılan izahlara bakıldığında "*Onlar Allah'a başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başlarına kaldıklarında da iman ederler."* şeklindeki çevirinin yapılması beklenirdi. Çünkü izahlar bu ifadeyi destekler biçimde yapılmaktadır. Oysa Esed Meali'ndeki çeviri tercih edilmekte ve bu çeviri ile ilgisi olmayan açıklamalar yapılmaktadır.

Benzeri bir durum Yasin 36/11'de de görülmektedir.

---

[431] İslâmoğlu, s. 112.

[432] Ayetin tam Meali: "*İnananlara rastladıkları zaman, "İnandık" derler, elebaşlarıyla baş başa kaldıklarında, "Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz" derler.*" Bakara 2/14.

Esed Meali: *"Sen ancak (ilahî) uyarıyı can kulağıyla dinleyen ve insan kavrayışının ötesinde bulunmasına rağmen Rahmân'dan korkan kişiyi uyarabilirsin!*[433]

İslâmoğlu Meali: *"Ne ki sen, sadece ilahi uyarıya tabi olan ve idraki aşan bir hakikat olmasına rağmen O rahmet kaynağına derin bir ürpertiyle saygı duyan kimseyi uyarabilirsin:*[434]

Esed Mealinde gayb ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: "G*ayb (genellikle ve hatalı olarak "görünmeyen" şeklinde çevrilir), Kur'an'da insanın kavrayış alanının ötesinde bulunan, onu aşan hakikatin tüm safhalarını ifade etmek için kullanılır. Bu nedenle, bilimsel gözlemlerle ispatı veya reddi söz konusu olamaz, hatta genel kabul görmüş spekülatif düşünce kategorileri içinde bile yeterli biçimde kapsanamaz. Örneğin, Allah'ın varlığı, evrenin yaratılış amacı, ölümden sonraki hayat, zamanın gerçek mahiyeti, ruhsal güçlerin varlığı ve birbirleriyle ilişkileri vb. gibi... Ancak asıl hakikatin gözlemlenebilen çevreden çok daha fazlasını kapsadığına ikna olan bir kişi, Allah'a imana ve böylece hayatın bir anlamı ve gayesi olduğu inancına ulaşabilir. Kendisinin ancak "insan idrakini aşan olguların varlığına inananlar için bir rehber" olduğuna işaret etmek suretiyle Kur'an; aslında, zihinleri bu temel öncülü kabullenemeyenler için kapısının -zorunlu olarak- kapalı olacağını söylemektedir*."[435]

Ayetin başka Meallerdeki çevirisi, inceleme konusu olan Meallerin çevirisi hakkında bir takım ipuçlarını elde etmede kapı açacaktır. TDV Meali'nde: *"Sen, ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve görmeden Rahmân'dan korkan kimseyi uyarabilirsin."*[436] Elmalılı Meali'nde: *"Sen, ancak Kur'an'a uyan, görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin."* Şaban Piriş Meali'nde: "*Sen, ancak Kur'an'a uyan, görmediği halde Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin."* şeklinde verilmektedir.

---

433 Esed, II/896.
434 İslâmoğlu, s. 872.
435 Esed, I/4.
436 Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 439.

İslâmoğlu Meali'ndeki "idraki aşan bir hakikat" ile Esed Meali'ndeki "insan kavrayışının ötesinde" ibareleri birbirlerini çağrıştırmaktadır. Her iki ifade de aslında olağan dışı bir duruma işaret etmektedir. Bu nedenle gerek İslâmoğlu Meali'nde gerekse de Esed Meali'nde geleneksel yoruma dayalı bakış açısı gözlenmekte olup, sadece bu durum özgün cümlelerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

İslâmoğlu Meali'nde seçilen "idraki aşan bir hakikat" ifadesi, diğer Türkçe yazılan Meallerle mukayese edildiğinde özgün denebilecek bir tercih iken; Esed Meali ile mukayese edildiğinde tam özgün olunamadığı kanaatini oluşturmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise İslâmoğlu Meali'nde, gayb kavramına daha önce geçen "gıyabında" yerine burada "insan idrakini aşan bir hakikat" şeklinde anlam verilmesidir. Buna gerekçe olarak da Meal yazmada takip edilen usulün anlatıldığı giriş bölümünde cevap niteliğinde bazı izahlara rastlamak mümkündür. Bu terimlerin zaman içinde kazandıkları ıstılahî anlamlardan mümkün olduğunca uzak durma, vahyin ilk nüzul ortamında bu terimlerle ne murad ediliyorsa onu esas alma, kavramların nüzul sürecinde farklı anlamlarda kullanılabileceği gibi farklı vurgulara sahip olabilmesi"[437] gibi açıklamalar bunlardan bir kaçıdır.

Görüldüğü üzere kaynak gösterilerek belirtilen Meallerde yer alan, "*görmediği halde*" kısmı inceleme konusu Meallerde *"idraki aşan"* şeklinde yer almaktadır. Gayba, sadece görülmeyen değil aynı zamanda "insanın duyamadığı, dokunamadığı yani idrakinin/kavrayışının ötesindeki bir olgu" olarak bakılabilir. Bu nedenle tercih edilen çeviri, modern zamanlarda geçerli bir bakış olarak kabul görebilir. İslâmoğlu Meali'nde, bu tercihe gerekçe olan kaynak, Ebu Müslim İsfehani olarak gösterilmiştir. Bu görüş aynı zamanda Fahruddin er-Razi'nin Tefsiri'inde de belirtilen üç görüşten birisi olarak yer almıştır. er-Razi kendisinin ve çoğunluğun görüşü olarak "duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır." görüşünü zikrettikten

[437] İslâmoğlu, s. XX. (Mukaddime)

sonra Şia'ya ait olan "Beklenen Mehdi (Mehdi Muntazar) görüşünü de zikreder.[438]

İslâmoğlu Meali'nde kaynak belirtilmediği halde, Esed Meali'ndeki ifadenin hemen hemen aynısının kullanılmış olması, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşturmaktadır. Diğer Meallerdeki gibi "gayb" şeklindeki çevirinin tercih edilmesi de beklenmemektedir. Ancak daha özgün bir ifadenin tercih edilmesi, gerekçeli Meal için uygun görünmektedir.

2. Gayb: Bir Şeyin Veya Olayın İçyüzü

Kur'an'ın bazı ayetlerinde gaybı bilmenin Allah'a ait olduğu ve hiç kimsenin bu hususta bilgi sahibi olmadığı beyan edilmektedir. "*Gayb* yalnız *Allah'a aittir."*[439] *"De ki: gökte ve yerdekiler gaybı bilmezler, onu ancak Allah bilir"* gibi ayetler.[440] Musa ve Salih kul kıssasının geçtiği pasajda Salih kul, Musaya "*(iç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"*demektedir.[441] Bu şekilde, insanın iç yüzünü anlayamayacağı bir bilgiye vurgu yapan başka bir ayet olan Yunus 10/20, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *O halde, (onlara) de ki: "**İnsanoğlunun görüp algılayamayacağı şeylerin bilgisi** ancak Allah'a özgüdür. Öyleyse, bekleyin (O'nun iradesi tecelli edinceye kadar:) hem, ben de sizinle bekleyeceğim*!"[442]

İslâmoğlu Meali: *Bir de diyorlar ki "Ona Rabbinden mucizevi bir belge gönderilmeli değil miydi" Buna karşılık de ki "**Aşkın hakikatler** yalnızca Allah'a ait bir alandır. Şimdi artık bekleyin (akıbetinizi) iyi bilin ki, ben de sizinle birlikte bekleyeceğim."*[443]

---

438 Razi, *Mefatihul Gayb,* II/25-30.
439 Yunus 10/20.
440 Neml 27/65.
441 Kehf 18/68.
442 Esed, I/394.
443 İslâmoğlu, s. 373.

Ayette yer alan "gayb" ifadesi için Esed Meali'nde "İnsanoğlunun görüp algılayamayacağı şeylerin bilgisi", İslâmoğlu Meali'ndeyse "*Aşkın hakikatler*" şeklinde çevrilmiştir. Gerekçe olarak Esed Meali'nde herhangi bir açıklama yapılmamıştır. İslâmoğlu Meali'nde ise konunun "mucize" olduğu için, "aşkın hakikat" olarak çevrildiği, gaybın bu bağlamda, sadece ilahi bilgiye değil, aynı zamanda ilahi eyleme de tekabül ettiği vurgulanmıştır. Burada gayb ile ilgili geleneksel yaklaşımın devam ettirildiği görülmekle beraber edebi bir dil ile ifadeler güncellenmiştir.

Bu konuda dikkat çekebilecek bir ayet olan Neml 27/65, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *De ki: "Göklerde ve yerde olan hiç kimse, (yani) Allah'tan başka (hiç kimse) yaratılmışların **duyu ve tasavvur alanı dışında kalan gerçekleri** bilemez".*[444]

İslâmoğlu Meali: "*De ki: Göklerde ve yerde Allah'tan başka hiç kimse, **idraki aşan hakikatleri** asla kavrayamaz; hiç kimse öldükten sonra ne zaman diriltileceğini de bilemez".*[445]

Esed Meali'nde gayb kavramının açıklamasında şöyle bir izah yapılmıştır: *"Yaratılmışların duyu ve tasavvur alanı dışında kalan gerçekler" ifadesiyle aktardığımız ğayb terimi, bu anlam örgüsü içinde, açıkça anlaşılacağı üzere, Allah'ın Zâtı'nı, yaratılmış âlemin görünür vechesi altında yatan nihaî gerçekliği ve bu âlemin yaratılmasındaki aslî anlam ve amacı ifade etmektedir.*[446]

İslâmoğlu Meali'ndeyse gayb hakkında bu ve benzeri bağlamlarda "insan idrakini aşan hakikatler" olarak çevrilmesinin gerekçesi, içkin bir varlık olan insanın aşkın hakikatleri kavrayamayacağı belirtilmiştir. Kavranamayan hakikatlerin ise imanın alanına dâhil olduğu vurgulanmış, özetle gayb

---

444 Esed, II/775.
445 İslâmoğlu, s. 747.
446 Esed, II/775.

konusunda imanın idrake değil, idrakin imana tabi olduğu ifade edilmiştir. İdrak ile ilgili Ferra ve Taberi gibi kaynaklara başvurularak "yüksek bir şeyi engin bir şeyin seviyesine indirmek" şeklinde bir tarif yapılmıştır.[447] Bu durumda, gayb bilgisinin insanların özellikle de bu tartışmayı yapan muhatap müşrik kitlesinin idrakinin üzerinde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Gayb ile ilgili olarak "bir şeyin veya olayın iç yüzünü ifade eden farklı bir kavram" gündeme gelmektedir ki o da "ledün" olarak ifade edilir. Ledün لدن kelimesi عند/yanında sözcüğünden daha özel bir anlamı ihtiva etmektedir. Çünkü o bir sonun başlangıcını gösterir. Taraf, kat ve derununda gibi anlamlara gelen ledün, K. Kerimde "azab, rahmet, özür ve ilimle" birlikte kullanılmaktadır. "*Hakikaten* ***benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete*** *ulaştın*."[448] "*Rabbimiz bize* ***katından bir rahmet*** *ver*."[449] "*Onun için* ***katından*** *bana* ***bir çocuk*** *ihsan et*."[450] "*Bu değerli kitapla* ***katından gelebilecek olan bir belaya*** *karşı onları uyarsın diye*."[451] "*Bana* ***katından*** *yardım edici* ***bir kuvvet*** *ver*."[452] Bu ayetlerde yer alan ledün kelimesi, hep katından, tarafından şeklinde anlaşılmaktadır.[453]

Kehf 18/65'te yer alan ledün kelimesi "ilmi-i ledün" tamlaması şeklinde, "Allah katından bir ilim" şeklinde anlaşılmıştır.[454] Burada bu ilmin, Allah'tan bir kula bahşedilmesi, birçok ilmi disiplinin konuyla alakadar olmasına neden olmuştur. Doğal olarak en çok tefsir ilmi ile başlayan bu disiplin-

---

447 İslâmoğlu, s. 747-748.
448 Kehf, 18/76.
449 Kehf, 18/10.
450 Meryem, 19/5.
451 Kehf, 18/2.
452 İsra, 1/80.
453 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 958.
454 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 958.

ler, kelam, fıkıh, hadis ve tasavvufun yanında psikoloji, felsefe gibi beşeri ilimleri de bünyesine katmıştır.[455]

"Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik." Mealindeki cümle, Hızır'a öğretilmiş olan ilmin özel bir ilim olduğunu ifade eder. Allah Teâlâ tarafından olağanüstü yollarla öğretildiği için İslâmî literatürde bu ilme söz konusu ayetin lafzından hareketle "ledün ilmi" denilmektedir.[456]

Peygamberlere vahyedilen ilimlerin tamamı ledün ilmi olmakla birlikte, ayetteki anlatım tarzı ve hadislerdeki açıklamalar, Hızır'a öğretilmiş ilmin özel bir ilim olduğunu gösterir. Nitekim konuyla ilgili zikredilen hadiste Hızır "*Ey Mûsâ! Ben, Allah'ın ilminden bir ilme sahibim ki sen onu bilmezsin; onu bana Allah öğretti.*"[457] diyerek buna işaret etmektedir.[458] Bu ayetlerin izahını yapan bazı müfessirlere göre Hz. Musa'nın ilmi, "*hükümleri bilmek ve zahir ile fetva vermektir*." Hızır'ın ilmi ise "*eşyanın bâtınını (iç yüzü) bilmektir*", dolayısıyla buna, "*bâtın ilmi*" veya "*hakikat ilmi*" de denmiştir.[459]

Müfessirlerin açıklamalarından anlaşılan ledün ilmi, fikrî bir çabayla elde edilmeyip Allah tarafından, sırf Allah vergisi olan bir mukaddes kuvvetin tecellisidir. Etkilenenden etkileyene, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil, etki edenden etkilenene, vücuttan vicdana gelen birinci derecede bir ilimdir. Nefsin hakikate ulaşması değil, hakikatin nefiste meydana çıkmasıdır. Bilimsel ortamlarda deneyi yapılamaz, reddi veya kabulü söz konusu olamaz. Ayetlerde geçen örneklerden bir sonuca varmak gerekirse ledün ilminin, insanların çalışarak elde edebileceği bir bilgi olmayıp, Allah'ın bildirmesiyle bilinen gayb bilgisi veya onun bir çeşidi olduğu söylenebilir.[460]

---

455 Topaloğlu, Bekir, "*Batın*" DİA, İstanbul, 1992, V/187; Uludağ, Süleyman, "*Batın İlmi*" DİA, İstanbul, 1992, V/188-189.
456 Karaman vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*, III/489-490.
457 Buhari, *İlim*, 44; Müslim, *Fezail*, 170 (2380)
458 İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI/114.
459 Karaman vd, *Kur'an Yolu Tefsiri*, III/489-490.
460 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/3263.

Aynı ayet, İslâmoğlu Meali'nde: "*Sonunda orada kendisine katımızdan bir lütufta bulunarak (ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan birini buldular*."[461] biçiminde yer almaktadır. Çeviride tercih edilen "(ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz" ifadesi, müphem bir durum kazanmıştır. Bu müphemliği de özellikle parançalışma içine alınan "ilmimizden" ifadesi oluşturmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde Allah'ın Hızır'a verdiği ilim, geleneksel anlayışa uygun bir şekilde çevrilmiş ve açıklama bölümünde aynı yol izlenmiş, aşağıda belirtildiği gibi derinlikli bir bakışla vurgu yapılmıştır.

Aynı ayette geçen "*dayanamadığın işlerin iç yüzü*" ifadesi, olayda gayba taalluk eden bir durumun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İslâmoğlu Meali'nde "*Hızır'ın tüm yapıp ettiklerinin kendi bilgi ve iradesinin bir sonucu değil, ilahi bildirim ve iradenin bir gereği olduğu gerçeği, yüzeysel bir bakışın ise bu iradenin doğru anlaşılabilmesi için yetmediği*"[462] kanısına varılmıştır. Bu durumda, gayb ve ilahi iradeye yaklaşım noktasında olağan üstü durumun olağanlaştırılmadığı, vahyin mana ve maksadının anlaşılması noktasında geleneksel teamülün devam ettirildiği, bununla birlikte güncel yorumlar yapıldığı gözlemlenmektedir.

Kehf 18/68'de geçen "*(İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin*?"[463] şeklinde çevrilebilen ifade, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *çünkü tecrübe alanı içinde kavrayamayacağın şeye nasıl katlanabilirsin ki*?[464]

İslâmoğlu Meali'nde "*Kaldı ki sen, tecrübî bilgi kapsamına tümüyle girmeyen şeye nasıl (ve neden) katlanasın ki?"*[465]

---

461 İslâmoğlu s. 571.
462 İslâmoğlu, s. 573.
463 Diyanet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s. 300; Elmalılı, *Meal*, s. 302; Bilmen, *Meal*, s. 302.
464 Esed, II/599.
465 İslâmoğlu, s. 570.

Her iki Mealde de “kavrayamadığın, iç yüzünü bilemediğin, tecrübî bilgi kapsamının dışı şeklinde” geleneksel bakış açısından uzaklaşılmadan, farklı bir ifadeyle karşılık verilmektedir. Ancak, İslâmoğlu Meali’nde daha önce yazıldığı bilinen Esed Meali’nden etkilendiği görülmektedir. Çünkü “tecrübe alanının dışında” ifadesi Esed Meali’ne ait özgün bir çeviridir. İslâmoğlu Meali’nde de aynı ifadenin kullanılmasından dolayı bir atıf yapılması bilimsel çalışmalarda istenen bir davranış olarak önümüzde durmaktadır.

Kehf 18/80’de gaybla ilgili dikkate değer bir nokta yer almaktadır. Geleneksel Meallerin “*Oğlana gelince, anne-babası mümin kimselerdi. Onun bunları azgınlık ve küfür ile sarmasından korktuk.*”[466] şeklinde çevirdikleri “خَشِينَا/haşina” ibaresi Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “*kaygı verici bilgi/belirti*” şeklinde aktarılmıştır. Diğer Meallerin çevirisinde gelecekten bahseden gayb içerikli bir bilginin “Salih kul Hızır” tarafından bilinmesine dikkat edilmişken, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “normal insanlarda görülebilecek sıradan bir bilgi/kuşku” şeklinde aktarılarak insan idrakinin üzerindeki bir bilgi sıradanlaştırılarak, aklîleştirme eğilimi ile sunulmuştur.

Ayetin izahında Esed Meali’nde şu izahlara yer verilmiştir: “Lafzen, “korktuk” -Fakat akılda tutulmalıdır ki, *haşiye* fiili, bu birincil anlamının dışında, bazan “korku yahut kaygı verici buldu”, yani, sonuç olarak, “kötü bir şeyin olacağını kestirdi, yahut bildi” anlamını da ifade eder (*Tâcu’l-’Arûs*, yukarıdaki ayete ilişkin özel bir atıfla). Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, bilge kişinin ifade ettiği “korku” ya da “kaygı”, haricî belirtiler yoluyla yahut iç sezgi yoluyla (ki, sonraki ayetin ikinci paragrafında geçen “(bütün) bunları ben kendiliğimden yapmadım” sözünün de gösterdiği gibi, bu sonraki yolla olması daha mümkündür) varılmış pozitif “bilgi”yle eş anlamlıdır.” Haşina için “korktuk, çekindik, kestirdik” gibi anlamların verilmesi ve

---

466 http://www.kuranMeali.org/18/kehf_suresi/80.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 18.04.2017

iç sezgiye atıf yapılması, Esed Meali açısından makul bir yorumun yapıldığı izlenimi verilmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde aynı ayetin dipnotunda Taberî kaynak gösterilerek "خَشِينَا" için "*duyu ve gözlem dışı yolla idrak edilen bir bilgi türü*" yorumu yapılmakta, ancak Taberi'nin tercihi, Türkçeye "idrak dışı bilgi" değil, "*endişe verici bilgi*" şeklinde çevrilmektedir.[467] Bu durum, belki de Meallerde olması gereken "çağının insanlarına hitap etme çabasının ürünü" olarak kabul edilmelidir. Ancak gayb bilgisinin, endişe/kaygı verici bir bilgi şeklinde sunulması, yeterince izah gerektiren bir yaklaşımdır. Çünkü atıf yapılan Taberi, "خَشِينَا" için "علمنا" bildik, biliyorduk" şeklinde bir açıklama yapmıştır.[468] Allah'ın gelecekle ilgili bir bilgiyi Hızır'a öğretmiş olması, "kendisine katımızdan ilim verdiğimiz bir kul" ayetiyle uyumludur.

İslâmoğlu Meali'nde zaman zaman "zahirî ve Bâtınî bilgi sistemlerine" de atıf yapıldığı halde birçok yerde "*batınî bilgi sisteminin*" ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği noktasında çözüm önerileri sunulmamaktadır. Kullanılan ifadelerden dolaylı olarak gayb ve mucizelerin, "bâtınî bilgi sistemi" şeklinde yorumlandığı anlaşılmaktadır. Batınî bilgi sistemine uyulmaması, İslâmoğlu Meali'nde dikkat çekici bir çelişkinin barındığını gözler önüne sermektedir. Batınî bilgi sisteminin, şeklen kabul edildiği hâlde, ilgili ayetlerde "kaygı verici bilgi, kuşku" gibi gündelik hayatın kavramlarıyla karşılık bulması, okuyucuya "gayb ve ilahi bilgi' ile ilgili yeterli izahat yapılmadığı noktasında, İslâmoğlu Meali'ne eleştiri yöneltilebilir. İkinci bir eleştiri de benzeri ifadenin yer aldığı Esed Meali'ne atıf yapılmadığı için yapılabilir.

Yeri gelmişken burada gayb kavramının kapsamına giren, ledün ilminin İslam'daki yeri ile ilgili olarak aşağıdaki hatırlatmaların yapılmasında yarar görülebilir:

---

467 İslâmoğlu, s. 573.
468 Taberi, *Camiu'l Beyan*, XV/357.

"Allah'tan gelen, vasıtasız elde edilen bilgiler, İslamî bilgi sisteminde vahiy ve ilham olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların ikisi de Allah katından (ledün) gelir. Vahiy, objektif ve genel; ilham ise sübjektif ve özeldir. Allah, peygamberine gerekli gördüğünde sır ve gayba ait bilgi de verir, ama ilhama mazhar olan velilerine vahyetmez. Aslında ilhamın tek kaynağı ilahi değildir. Şeytan da insana ilham edebilir. İlhamın ilahi mi, şeytani mi olduğu hususunda zaman zaman karışıklıklar yaşanabilir. Bu nedenlerden ötürü ilhamı, vahiyden üstün tutmak sağlıklı değildir. Temsilî de olması mümkün olan bu kıssadan da anlaşılacağı gibi ilham; belli konulara ait özel bir bilgi olup meşruiyeti, vahye uygunluğu ölçüsünde geçerlidir. Vahiyle uyuşmayan ilham ve ilham iddiaları, geçerli kabul edilmemektedir."[469]

Buradan hareketle, ledün ilminin ilham mı yoksa vahiy mi olduğu tartışmasına girilmesi pek sağlıklı olmasa gerek. Allah katından verildiği kesin olan bilgiler vahiy kapsamında mütalaa edilir ve bu vahiy, Peygamberlere verilen bilgi türüdür.

İslâmoğlu Meali'nde bir şeyin veya olayın iç yüzü manasına gelen gayb kavramı için, "insan idrakini aşan hakikat" şeklinde bir yorumun yapılması, geleneksel anlayışın devam ettirildiğini göstermektedir. Sadece modern dönemin zihnini dikkate aldığı, edebi ifadeler kullandığı ve güncel yorumlar yapıldığı görülür. Aynı şekilde, sıradan insanların kavrayamadığı "ilmi ledün" için yapılan "olayların iç yüzü ve çok boyutlu bakış" şeklindeki yorumlarda, gayb inancına genel anlayışa uygun bir şekilde yaklaşıldığı görülmektedir.[470] Ancak "خَشِينَا" ifadesi için, Esed Meali'nde yer alan kaygı verici bilgi, şeklinde bir yorum yapılması, buradaki olayın da bir "iç yüzünün ve çok boyutlu olduğunun" ıskalandığını göstermektedir. Bütün bu durumlardan dolayı İslâmoğlu Meali'nde, "bir şeyin veya olayın içyüzü" manasına gelen gayb olayı ile ilgili olarak, bütüncül bir yaklaşımın sergilenmediği izlenimi edinilmektedir.

---

469 Karaman vd, *Kur'an Yolu Tefsiri*, III/573.
470 İslâmoğlu, s. 571.

3. Gelecek Anlamında Gayb Bilgisi

Gayb ile ilgili önemli bir konu da henüz gerçekleşmemiş ancak ileride gerçekleşecek olan olaylardır. Kur'an'da zaman açısından geçmiş, hal ve gelecek olmak üzere üç kategoriye ayrılabilen birçok gaybi habere yer verilmektedir. Bizanslıların Mecusi İranlılar karşısında yakın bir gelecekte galibiyet elde edeceğini,[471] Mekke'nin fethini,[472] ve İslâm'ın parlak istikbalini müjdeleyen[473] ayetler de Kur'an'ın geleceğe dair gayb haberlerindendir.[474]

Gelecek bilgisi konusunda birçok noktaya temas edilen Musa ve Salih Kul kıssasında bahsi geçen Salih Kula Allah'tan verilen ilmin mahiyeti (ilmi ledün), geleceğe ilişkin verdiği haberler ve Salih Kul'a izafeten yer alan "haşîna/korktuk, çekindik, kaygılandık" ifadesi, "gelecek anlamına gelen gayb" bilgisi şeklinde mütalaa edilebilir. Aynı ayetlere diğer başlıklarda ayrıca temas edilmiştir.

Gelecek içerikli bir haber konusunda Rum 30/2-4'te de dikkate değer bilgiler yer almaktadır. Hicret öncesinde Mekkede müşrikler, Müslümanlara her türlü eziyeti yaparlarken aynı esnada Ehl-i Kitap olan Bizans İmparatorluğu, Mecusi Persler karşısından yenilmişti. Mekke müşrikleri buna sevinmiş "kitapsızlar, kitaplıları yendi" diyerek Müslümanların morallerini bozmak istemişlerdi. Olay üzerine Kur'an, bir mucize olarak, gelecekteki bir sonucu haber verdi: 3 ilâ 9 yıl içinde, Bizanslılar İranlılara galip gelecek ve müminler sevineceklerdi. Nitekim 624 yılında Bizanslılar İran'a girdiler. Bundan başka, aynı yıl Müslümanlar Bedir'de önemli zaferler elde ettiler.[475] Ayetler ilgili Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

---

471 Rum 30/4-5.
472 Fetih 48/11, 15, 16, 27.
473 Nur 24/55.
474 Çelebi, "*Gayb*" XIII/406.
475 ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, IV/524; Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 403.

Esed Meali: *BİZANSLILAR yenilgiye uğradı, yakın bir yerde; ama bu yenilgiye rağmen (yeniden) üstünlük sağlayacaklar, birkaç yıl içinde: (çünkü) karar yetkisi, eninde sonunda Allah'a aittir.* İşte o gün inananlar sevineceklerdir *(2-4)*

İslâmoğlu Meali: *RUMLAR yenilgiye uğradılar, (üstelik) en yakın yerde, ama onlar bu yenilgilerinin ardından yeniden galip geleceklerdir. (hem de) birkaç yıl içerisinde (tabi ki) mutlak karar, önünde sonunda Allah'a aittir (şimdi müşriklerin sevindiği gibi) o gün de mü'minler sevineceklerdir. (2-4)*

İlk kelimenin her iki Mealde de tamamen büyük harfle başlaması ve son kelimenin ortak bir kelime seçilmesi iki Meal arasındaki benzerliğe işaret etmektedir. Her iki eserde ayetlere benzeri açıklama getirilmiştir. Özellikle İslâmoğlu Meali'nde burada gayb içerikli bilginin taşıdığı mucizeye dikkat çekilmiştir. Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden yararlanıldığı izlenimi oluşmakla beraber başka kaynaklardan da yararlanılarak daha fazla ve detaylı bilgilere yer verilmiştir.

4. Gıyabında Anlamında Gayb

Gayb'ın bir anlamının da "bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında" olduğu bilinmektedir.[476] Bakara 2/14'te yer alan "mü'minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk" ifadesinden, mü'minlerin yanında iman ettikleri, mü'minlerin gıyabında "onlarla alay ettiklerini söylemeleri" "bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında" ifadesini izah etmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde Bakara 2/3'ün çevirisinde gayb kavramına *"idraki aşan hakikatler*" şeklinde karşılık verilmesine rağmen, dipnot bölümünde "*başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler.*" şeklinde tefsir edilmektedir. Bu yoruma gerekçe olarak Bakara 2/14'teki *"mü'minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldık-*

---

[476] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 768.

larında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk" [477] diyen münafıklara bir karşılık olabileceği"[478] şeklindeki ifade gerekçe olarak savunulmaktadır.

Yorum kısmında dikkat çekilen *"başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler."* ifadesi, birçok Mealde dikkate alınmamasına rağmen nahiv açısından gayb kavramını karşılamaktadır.[479] Ayrıca yorumda belirtilen münafıklar gibi olmayıp hem yalnız başına hem de dışarıda inanmak, "ihlâs" kavramına da dâhil edilebilir.

Gayb kavramının bizatihi yer aldığı ve "bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında" anlamına geldiği yer olan Âl-i İmran 3/44, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Sana (şimdi) vahyettiğimiz şey, senin idrakini aşan bir hususla ilgilidir: zira, hangisinin Meryem'in hâmisi olacağını kur'a ile belirlediklerinde sen onlarla birlikte değildin, ve (o konuda) birbirleriyle çekiştiklerinde yanlarında yoktun.*[480]

İslâmoğlu Meali: (Ey Nebi!) *"Sana aktardığımız bu bilgi, senin gıyabında olup biten olayların haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himaye edecek diye kur'a çektiklerinde sen yanlarında değildin; onlar (bu konuda) birbirleriyle tartışırlarken de yanlarında değildin."*[481]

Ayette yer alan gayb için Esed Meali'nde "senin idrakini aşan bir husus", İslâmoğlu Meali'nde "*senin gıyabında olup biten olaylar*" şeklinde tercih edilmiştir.

---

477 Ayetin tam Meali: *İnananlara rastladıkları zaman, "İnandık" derler, elebaşılarıyla baş başa kaldıklarında, "Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz" derler*. Bakara 2/14.
478 İslâmoğlu, s. 6-7.
479 Albayrak, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* s. 70-71.
480 Esed, I/96.
481 İslâmoğlu, s. 111.

Aynı ayet, Elmalılı ve TDV Mealleri'nde: "*Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir*." biçiminde yer almaktadır. Üzerinde tarama yapılan 40 civarında Mealin[482] hiçbirisinde İslâmoğlu Meali'nde zikredilen *"muhatabın gıyabında olan olaylar*" şeklinde bir çeviri yapılmamakta, hepsinde birbirlerine yakın olarak "gayb haberleri" şeklinde verilmektedir. İslâmoğlu Meali'nde adı geçen ayet ile ilgili dipnot bölümünde şu izahlara yer verilmektedir: "*Kur'an'da gayb kavramı farklı şekillerde kullanılmaktadır. Buna göre gayb kavramı, bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatabın gıyabında olan olaylara delalet eder. Bu anlamda vurgu sonuncusuna yöneliktir."*[483] Ayette, yer alan "gayb haberleri, muhatabın gıyabında olanlar" diye tercih edilmekte ve bu tercih yapılan kısa bir izahla gerekçelendirilmektedir. "Gıybet" kelimesinin, "gıyabında konuşmak" şeklinde anlaşılması, İslâmoğlu Meali'ndeki çevirinin isabetli olduğunu ve izahların makul kabul edilebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca ayetin devamında yer alan "kur'a çektiklerinde sen yanlarında değildin" ibaresi, öncesinde yer alın gaybın, gıyabında olduğunu destekler mahiyettedir.

Yusuf 12/52'de geçen gayb kavramına İslâmoğlu Meali'nde: "*Ben gıyabında ona ihanet etmedim*"[484] şeklinde verilen bölüm Esed Meali'nde "*Efendimin arkasında (yokluğunda, ondan gizli) ihanet etmedim*"[485] şeklinde yer almaktadır. Aynı bölüm, Elmalılı Meali'nde "*Ben ona arkasından hıyanet etmedim*."[486]

---

[482] Mealler: Abdulbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Adem Uğur, Ahmet Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Fikri Yavuz, Ali Ünal, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet İşleri, Heyet (Karaman vd.), Edip Yüksel, Elmalılı Orijinal, Elmalılı Sadeleştirilmiş, Gültekin Onan, Harun Yıldırım, Hasan Basri Çantay, Hayrat Neşriyat, İbni Kesir, Kadri Çelik, Muhammed Esed, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Sadık Türkmen, Seyyid Kutub, Şaban Piriş, Yaşar Y. Nuri Öztürk, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Ümit Şimşek. Burada Süleyman Ateş Meali istisna tutulmalıdır. Çünkü Süleyman Ateş Meali'inde "Onlar ki gaybde (gizlide, içtenlikle) inanırlar" şeklinde çeviri yapılmıştır.

[483] İslâmoğlu, s. 112.

[484] İslâmoğlu, s. 440.

[485] Esed, II, 466-467.

[486] Elmalılı, *Meal*, s. 242.

biçiminde yer almaktadır. Bu durum, gayb kavramının bazı durumlarda, geçici olarak uzakta, gıyabında olan durumlar için de kullanılabileceğini göstermektedir.

Esed Meali'nde izah bölümünde yokluğunda için, "lafzen onun yokluğunda ya da ondan gizli (bi'l ğayb)" şeklinde açıklama yapılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde ayrıca bir açıklama yapılmamıştır. Ancak her iki Mealde Yusuf 12/52 için yapılan çeviri, genel kabul görmüş anlayışa uygun olduğu, ayrıca çeviri ve yorum arasında bir uyumun varlığı da görülmektedir. Çünkü Hz. Yusuf, Azizi için "Ben burada olduğu gibi Azizin burada olmadığı durumlarda (gıyabında) kendisine sadakat gösteriyorum" demektedir.

Yapılan çeviri ve izahlardan "gayb" için ilgili ayetlerde gıyabında anlamının verilmesi isabetli görünmektedir. Birçok Mealde dikkatlerden kaçmış gibi duran bu ayrıntıya İslâmoğlu Meali'nde ilgili kaynaklar referans gösterilerek dikkat çekilmiştir.

Gayb ile ilgili inceleme konusu iki Mealde genel olarak, ıstılah anlamından ziyade nüzul dönemi anlamı ve ayetin bağlamı dikkate alınarak çeviri yapılmaya çalışılmıştır. Klasik tefsirlerden ziyade sözlüklerin yardımıyla anlam verilmeye çalışılmış, tefsirlerden destek bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Esed Meali'nde çeviri örnekleri daha özgün iken İslâmoğlu Meali'nde bu özgünlük yerini bazen Esed Meali'ndeki çeviri ve yorumların benzerlerinin yapılması şeklinde kendini göstermektedir. Her iki Mealde gayb kavramına, modern dönem de dikkate alınarak, aklîleştime eğilimi içerikli yorumların yapıldığı görülmektedir.

Sonuçta gayb, sadece görülmeyen değil aynı zamanda "insanın duyamadığı, dokunamadığı yani insan idrakinin/kavrayışının ötesinde" bir olgudur. Bu nedenle tercih edilen çeviri modern zamanlarda geçerli bir bakış olarak kabul görebilir. Ancak sonradan yazılan İslâmoğlu Meali'nde, bu "tercihe gerekçe olan kaynak" belirtilmediği için akademik tenkit gerektiren bir durum arz etmektedir. Esed Meali'nde ise bu tercihin kaynağının ne ol-

duğu hususunda yeterli kanıt getirilmemiştir. Ancak aradığımız kanıt, Tefsirde Heterodoksi adlı (aslı "Muhammed Ali'nin The Holy Qur'an" adlı yayımlanmış yüksek lisans çalışmai) çalışmada belirtildiği üzere Muhammed Ali Lahori üzerinden Kadıyanilik izlerini göstermektedir.[487] Zira belirtilen çalışmada, Gaybi varlık alanları olan "kıyamet, ahiret, ba's, amel defteri, cennet, cehennem, araf, melek, cin, şeytan, kürsi" gibi birçok konuda Muhammed Ali'nin yaptığı yorumlara ve Muhammed Esed'in kaynak belirtmeden aynı yorumları tekrarlamasına dikkat çekilmiştir.[488]Muhammed Ali'den kaynak belirtilmeden Esed Meali'ne nakledilen yorumlar, aynı şekilde kaynak belirtilmeden İslâmoğlu Meali'nde yeniden vücut bulmuş izlenimi vermektedir.

Gayb konusuyla ilgili ara başlıklarda yapılan değerlendirmelere binaen İslâmoğlu Meali müellifinin, müstear isimle Yeni Şafak gazetesinde Esed Meali'ni değerlendirirken önerdiği şu ilkeleri buraya alıntılamak uygun olmalıdır. "*Eğer bir Meal eleştirilecekse, genel geçer ilkelere ilaveten, şu temel hususlar göz önünde bulundurulmalıdır: 1. Meal-tefsiri hazırlayanın bir usulü var mı? 2. Varsa, koyduğu ya da benimsediği bu usule riayet etmiş mi? 3. Hazırlanan Meal-tefsir kendi içerisinde tutarlı mı?*"[489] Burada belirtilen ilkeler, aynen müellifin kendi Meali'ne uyarlandığında mucize konusunda değinildiği gibi gayb konusunda da "baştan sonra bir usul'ün takip edilmediği, iç tutarsızlıkların hâkim olduğu, aynı bağlamda yer alan ifadelerin rastgele çevrildiği" görülmektedir. Meal'in mukaddimesinde "takip edilen usul" adında bir başlık konulmakta, içeriğinde de detaylı açıklamalar yapılmakta, ancak bu açıklamalara mucize ve gayb konularında özellikle riayet edilmediği görülmektedir.

---

[487] Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadiyanilik ve Kur'an*, s. 95-105.
[488] Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadiyanilik ve Kur'an*, s. 95-96.
[489] http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/subat/24/shocaoglu.html 28.02.2017

E. Ayetlerin Belağat Yönüyle Karşılaştırılması

بلغ kökünden gelen بلغات/belağat, sözlükte "sözün dil açısından doğru olması, kast edilen manaya tamamen uygun olması ve kendi içinde doğruluğu dile getirmesi"[490] şeklinde tarif edilir. Sözün açık ve seçik olması, yerinde ve zamanında söylenmesi, maksadına uygun dile getirilmesi, muhataplarında istenen etkiyi uyandırması belağat teriminin kapsamına girmektedir. Bu yetenek bazı kişilerde doğuştan olabileceği gibi bazı kişilerde ise eğitimle kazandırılabilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadiste bu ilme dair birçok örnek bulmak mümkündür.[491] "*Rahman insana beyanı öğretti.*"[492] ayetinde belağatın, beyanın insanın özünde olduğu belirtilir. Ayrıca "*Kendilerine öğüt ver ve **içlerine işleyecek güzel söz söyle/*** **قولا بليغا**"[493] ayeti de belağatın manasını vurgulamaktadır.

İlim olarak ise düzgün ve yerinde söz söyleme usul ve kaidelerini inceleyen belağat, beyan bedii ve meânî, olmak üzere üç başlık altında incelenir. Allah'ın ne dediğini en ince ayrıntılarına kadar ortaya koyan ilim dalı olarak belağat, tefsir ilminin de önemli bir alanı haline gelmiştir. Zamanla İslâm dünyasının sınırları genişleyip ana dili Arapça olmayan Müslüman toplulukların Kur'an-ı Kerim'i yanlış okuma ve haliyle yanlış anlama endişesi ortaya çıkınca Arap dili gramerinin kurallar halinde tespitine ihtiyaç duyuldu. Eserlerde, dil ve edebiyat meseleleri yanında mecaz, temsil, emir, dua, istiare, teşbih vb. konulardan söz edilmiş, hatta teşbih çok ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir."[494] Kur'an-ı Kerim'in içeriklerinin en ince detaylarına kadar anlaşılabilmesi, ilahi murad ve maksadın insanlara ulaştırılabilmesi için be-

---

490 Cevheri, *es-Sihah*, s. 106; İsfehani, e*l-Müfredat*, s, 168.
491 Kılıç, Hulusi, "*Belağat*" DİA, İstanbul, 1992, V/380.
492 Rahman 55/4.
493 Nisa 4/63.
494 Kılıç, "*Belağat*" V/382; Coşkun, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi*, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları, Tartışmaları İlmi Toplantılar Dizisi, 14 Ekim 2000, İstanbul, s. 2-4.

lağat ilminin anlaşılabilmesi gerekir.[495]

Sonraki dönemlerde Müslümanların yabancı kültürlerle teması sonucunda ortaya çıkan bazı problemlere kelamcıların çözüm getirmeleri, özellikle İslâm'a ve Kur'an-ı Kerim'e yöneltilen eleştirilere cevap aramaları Belağat ilminin gelişmesi açışından faydalı olmuştur. Müfessirler Kur'an'ın i'câzı üzerinde dururken, i'câzı kavrama yollarından biri olan belağat ve fesahatla ister istemez meşgul olmuşlardır.[496] Söz konusu belagat, daha çok Arapça ile alakalı bir durum olduğundan, Arapça dışındaki bir dilde yazılmış eserleri Arapça belagat üzerinden incelemek zor bir durum olsa gerektir. Çünkü Arapça kelime ve cümle yapılarında meydana gelen edebi sanatlar, tercüme sonrası hedef dile aynı şekilde aktarılamayabilir. Bu nedenle bir müfessirin veya Meal müellifinin, ayetlerin çevirisinde belağatı ne kadar ve nasıl dikkate aldıkları önem arz etmektedir. Kur'an-ı Kerim belağat açısından şaheser olduğundan ayetlerin tamamını incelemek konunun kapsamını aşacaktır. İnceleme konusu Meallerde belağat bağlamında sınırlı bazı ayetlerin karşılaştırılması ile iktifa edilmiştir.

Rahman Suresi'nin 55/1-4 ayetlerin inceleme konusu Meallerdeki çevirisi şu şekildedir:

Esed Meali: *1 RAHMÂN, 2 Bu Kur'an'ı (insana) öğretti. 3 O, insanı yarattı: 4 ona açık ve berrak şekilde düşünmeyi ve konuşmayı öğretti.*[497]

İslâmoğlu Meali: *1 RAHMAN ?... 2 Kur'an'ı O öğretti, 3 insanı O yarattı 4 İnsana kendini ifade etmeyi O öğretti."*[498]

---

[495] Eren, Cüneyt, *Arap Belagatının Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasına Katkısı*, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi
Savı XX, İzmir 2004, s. 115-138.
[496] Kılıç, "*Belağat*" V/382.
[497] Esed, III/1095.
[498] İslâmoğlu, s. 1068.

İki Meal arasında belirgin bir benzerlik söz konusudur. Esed Meali'nde tamamı büyük harflerle çevrilen "RAHMAN" kelimesi, aynen İslâmoğlu Meali'ne de yansımıştır. Türk dili açısından cümlenin ilk kelimesinin tüm harflerini, herhangi bir kısaltma olmadığı müddetçe, büyük harfle yazmak geçerli bir durum değildir. Burada Esed Meali'ndeki tercih, aynen İslâmoğlu Meali'nde de vücud bulunca, kaynak göstermeden iktibas yapıldığı izlenimi hâsıl olmaktadır. İki ve üçüncü ayetlerde de sadece kelimelerin yerleri değiştirilerek, aynen aktarıldığı izlenimi edinilmektedir. Çünkü 3. ayetle ilgili Esed Meali'nde "insanı" kelimesi cümlenin başında yer almadığı için i harfi küçük yazılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali'nde "insanı" kelimesi, cümlenin başına getirildiği halde "i" harfi, değiştirilmemiş, aynı şekilde küçük harfle yazılmıştır.

4. ayetle ilgili olarak da farklı yazım söz konusudur. Esed Meali'nde Rağıp ve Tacul Arus kaynak gösterildiği halde İslâmoğlu Meali'nde herhangi bir kaynak gösterilmemiş, sadece ta'lim ile ilgili açıklama yapılmıştır.

Aynı surenin sürekli tekrarlanan "*Artık Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz*" ayeti, Esed Meali'nde "*Öyleyse, Rabbinizin hangi nimet ve kudretini inkâr edebilirsiniz?*" biçiminde yer alırken İslâmoğlu Meali'nde de benzeri şekilde "*O halde Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?*" biçiminde yer almaktadır. KuranMeali.org sitesindeki Meallerin ikisi burada inceleme konusu olan ve üçü dipnotta belirtilen toplam 5 tanesi haricindeki tüm Meallerde, "tukezziban" kısmı "yalanlarsınız" şeklinde yer almaktadır.[499] Bu durum her iki Mealin belağat konusundaki yaklaşımlarının yakınlığı konusunda önemli bir ayrıntıyı gözler önüne sermektedir.

---

499 http://www.kuranMeali.org/55/rahman_suresi/16.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 22.12.2016.
(A. Fikri Yavuz, S. Yıldırım, Ü. Şimşek tarafından hazırlanan Meallerde de "inkar etmek" şeklinde çeviri tercih edilmiştir.)

Belağat açısından karşılaştırma konusu olan diğer bir bölüm de Nas Suresi'dir. Nas Suresi inceleme konusu olan Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *De ki: Sığınırım ben insanların Rabbine,* ***2*** *insanların Hakimine,* ***3*** *insanların İlahına;* ***4*** *fısıldayan sinsi ayartıcının şerrinden,* ***5*** *insanların kalbine fısıldayan;1* ***6*** *görünmez güçler(in) ve insanlar(ın bütün ayartmaların) dan.*[500]

İslâmoğlu Meali'nde ise şöyle bir çeviri tercih edilmiştir: "*1.(Ey Muhatap) De ki: Sığınırım ben Rabbine insanlığın 2 Sahibine insanlığın 3 İlahına insanlığın 4 Sinsi ve sinik vesvese kaynağının şerrinden, 5 o ki, sürekli kalplerine fısıldıyor insanların 6 ister görünmeyen-bilinmeyen ister görünen bilinen türden.*"[501]

Cümle kuruluşları birbirinden farklıdır. Bazı kelimelerin ortak oluşu da birçok Mealde olduğu gibi makul karşılanan bir durumdur. Ancak dikkatlerden kaçmayan husus son ayette geçen "cin" kelimesinin Esed Meali'nde "görünmez güçler", İslâmoğlu Meali'nde de "görünmeyen bilinmeyen türden" ifadelerinin kullanılmasıdır. Gayb ayetlerinin karşılaştırılması yapılırken "cinler" konusunun her iki Mealdeki yaklaşımları belirtildiğinden burada ayrıca değinilmeyecek, sadece belağat açısından yapılan mukayesede, iki Meal arasındaki benzerliğe dikkat çekilerek iktifa edilmiştir.

Ayrıca belağat konusu başlığı altında incelemenin mümkün olabileceği şu yerlerde iki Meal arasında belirgin farklılıklar söz konusudur: Müddesir 74/18-30, , Tekvir 81/1-19, Karia 101/1-11, Zelzele 99/1-8, Adiyat 100/1-11, Felak 113/1-5.

F. Kadınlarla İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması

İnsanlığın yarısı kadınsa geri kalan yarısı da kadının eşi ve çocuklarıdır. Hatta bir anlamda insanlığın tamamı kadınların çocuklarıdır. Hayatın tamamını kapsayan bir konu olması hasebiyle İslâmda da çok önemli bir alanı

---

500 Esed, III/1327.
501 İslâmoğlu, s. 1329.

teşkil eder kadın meselesi. İslâm kadına hak ettiği üzere "anne" olarak saygı duyulmasını öngördüğü gibi eş olarak da haklarını teminat altına almıştır. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde kadınlara nasıl muamele edilmesi gerektiğinden anne, eş ve kız evladı olarak kendilerine verilmesi gereken haklara kadar birçok konuda kadınlardan bahsedilmektedir. Kadınlardan bahseden ayetler nikâh, talak, miras, özel haller ve kadının şahitliği gibi aile hukuku başlıklarında incelenebilmekte ve Meal yazarları tarafından da gelenek ve modernizm bağlamında konuya farklı yaklaşılabilmektedir.

1. Kadınların Yaratılışı

İslâm'da erkekle kadın bir bütünün parçalarıdır. Biri diğeri için vazgeçilmez hayat arkadaşıdır. Kur'an-ı Kerim'de yaratılışa paralel olarak, hak ve sorumluluklar yönünden erkeklerle âdil konumda olan bir kadın portresi çizilmektedir. Kadın Allah'ın kulu olması bakımından erkekle eşit seviyededir; dinî hak ve sorumlulukları da aynı düzeydedir. İslâm'ın gelişinden önce toplumda hak ettiği yeri alamayan kadın, İslâmiyet'le insana yakışır haklara sahip olmuştur. Kadının durumundaki bu önemli değişikliği bizzat Kur'an-ı Kerim getirmiş ve Hz. Peygamber bunu tamamlamıştır. Hz. Peygamber'in kadınlarla ilgili hadisleri ve sünneti, Kur'an'ın çizdiği bu çerçeveye uygundur. Kadınlar, onun şahsında her zaman meseleleriyle ilgilenen, eşleriyle olan anlaşmazlıklarında ara buluculuk yapan, haklarını koruyan; kocalara, eşlerine iyi davranmalarını öğütleyen ve kendi yaşayışıyla da buna örnek olan bir dost ve hami bulmuşlardır.

İslâm toplumlarındaki uygulamaların her zaman yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak şekillendiğini söylemek mümkün değildir. Bazen kökleşmiş ataerkil aile anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde kadın haklarını kısıtlayan telakki; ayet ve hadislerin yorumlanmasına dayandırılmak istenmiş, bazen de sıhhati şüpheli hadislere yaygınlık kazandırılarak bu yorumlara

uygun bir zemin hazırlanmıştır.[502] Bunun yanında erkeklere peygamberlik, imameti kübra (devlet başkanlığı), imameti suğra (Namazda imamlık), kadılık/hâkimlik, müezzinlik, aile reisliği ve şahitlik (örneğin Bir erkek, iki bayan gibi) gibi imkânların veriliyor olması, zahiren erkeği bir nebze kadınlara nazaran daha avantajlı kılmaktadır.[503]

Kadınlara karşı iyi davranmak, tatlı ve yumuşak dille konuşmak, kaba ve sert hareket etmemek Kitap ve Sünnetin emri olduğu halde, süreç içerisinde gelenek, dini uygulamalara dâhil olmuştur. Kadınla ilgili ayetlerde geleneksel yaklaşımla aklı ön plana çıkaran yaklaşımlar arasında belirgin farklılıklar gözlenmektedir. Bu durum haliyle Meallere de yansımaktadır. Bu nedenle ilgili ayetlerden bir kısmı bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Nisa 4/1, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ey insanlar! Sizi bir tek can(lı)dan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun."*[504]

İslâmoğlu Meali*: EY insanlık! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın var eden Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun."*[505]

İki Mealin cümle kuruluşu, meseleye bakışı ve kullandıkları kelimelerin birçoğu ortaktır. İslâmoğlu Meali, Esed Meali'nden daha sonra yazıldığı için ondan kaynak gösterilerek alıntı yapılması gayet doğaldır. Ancak herhangi bir kaynak gösterilmeden alıntı yapılması ve sübjektif ifadelerde bu kadar benzerlik gösterilmesi kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi edinilmektedir.

---

502 Aydın, M. Akif, "*Kadın*" DİA, İstanbul, 2001, XXIV/86-87.
503 Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadıyanilik ve Kur'an*, s. 238.
504 Esed, I/132.
505 İslâmoğlu, s. 144.

Ayetin Meali'ndeki bu benzerlik tefsir bölümüne de yansıtılmıştır. Esed Meali'nin dipnot bölümünde, nefs kavramının anlamının, "*akıl, can, canlı, canlı varlık, ruh, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü, temel ilke ve insan*" olduğu vurgulanır, ancak buradan Hz. Âdem'in kastedildiğini iddia eden genel ve geleneksel yoruma karşı çıkılır. Muhammed Abduh'un El Menar'ı kaynak gösterilerek "onun" zamiri yerine, insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurguladığı için "insanlık" karşılığının tercih edilme gerekçesi anlatılır. Hz. Âdem ile Havva'nın yaratılması konusundaki genel algının Kitab-ı Mukaddes'in tasvirlerine ait olduğu belirtilerek bu görüşe katılınmadığı[506] belirtilir. "zevcehâ/eşi" ifadesinin çevirisi hakkında "her iki eşi işaret ettiği, er-Razi'nin Ebu Müslim'den naklettiği "ondan (minhâ) eşini yarattı" ibaresinin, "onun kendi cinsinden, eşini yani karşı cinsini yarattığı" bununla da Muhammed Abduh'un görüşünün desteklendiği belirtilir."[507]

Aynı ayetin İslâmoğlu Meali'ndeki karşılığında da benzeri yorumlar yer almaktadır. "Zevc" için "eş, çiftlerden her biri" olduğu belirtilerek kelimenin hem "eril" hem de "dişil" yapısına karşılık gelebilecek şekilde "eril veya dişil olmayan" bir kelime olduğu vurgulanmaktadır. Kur'an'da aynı kelimenin dişiler, erkekler, bitkiler ve hayvanlar için kullanıldığı belirtilmektedir.[508]

İslâmoğlu Meali'nde dikkat çekilen diğer bir nokta da Esed Meali'ndeki gibi "Ondan da eşini yarattı" ifadesindeki 'ondan' zamiri üzerinde odaklanmasıdır. İslâmoğlu Meali'nin 3 numaralı dipnotunda birtakım izahlar

---

506 Katılınmadığı ifadesinin yaygın olmadığı bilinmektedir. Ancak resmi kurumlar olan Resmi Gazete, TBMM'nin kanunlarında ve Genel Kurmay Başkanlığının basın açıklamasında bu ifadeyi kullandıkları görülmüştür. İlgili web sayfaları için aşağıdaki linklere bakılabilir.
http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131217-13.htm 20.01.2017.
https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4673.html 20.01.2017.
http://www.hurriyet.com.tr/genelkurmay-dan-aciklama-alevi-sehitlerin-cenaze-torenlerine-katilinmadigi-dogru-degil-29923128

507 Esed, I/132.

508 İslâmoğlu, s. 957.

yapılmakta, "ondan da eşini" ibaresinin, onun cinsinden yaratıldığı şeklinde anlaşılması gerektiği savunulmaktadır. Yine ondan ibaresi, eşin de aslı olan biyolojik kökenin bölünerek çoğalmasına delalet edebildiği söylenir. Bu görüşe kaynak olarak Ebu Müslim'den naklen er-Razi gösterilmektedir."[509]

Atıf yapılan "er-Razi'nin Ebu Müslim'den nakline" kadar ortak ifadeler kullanılmakta ve buna uygun olarak aynı bakış açısı sergilenmektedir. Burada aynı kaynaktan beslenildiğinden herhangi bir sorun söz konusu değildir. Asıl sorun açıkça faydalanıldığı halde "isim belirtilmeden Esed Meali'nin gerek Meal bölümünde gerekse tefsir bölümünde" iktibas yapıldığı izlenimi uyandıracak kadar benzerliklerin söz konusu olmasıdır. Ayrıca Esed Meali'nde kaynak olarak er-Razi'ye ek olarak Muhammed Abduh ve eseri El Menar zikredildiği hâlde, İslâmoğlu Meali'nin açıklama bölümünde ayetler haricinde herhangi bir atıf söz konusu edilmemekte, sadece "Ebu Müslim'den naklen er-Razi" şeklinde bir dipnot verilmekte, yararlanıldığı anlaşılan Esed ve Abduh'a herhangi bir atıfta bulunulmamaktadır.

Şaşırtıcı bir alıntı da İslâmoğlu Meali'nde yer alan "insanlık" kelimesinin niçin tercih edildiği belirtilmediği halde Esed Meali'nde, sanki İslâmoğlu Meali'nin çevirisine gerekçe yazılıyormuş gibi "M. Abduh'un insanlık şeklindeki tercihi kaynak belirtilerek aktarılmıştır.

Meselenin farklı yönlerden de izahı adına çağdaş bir tefsir olan "Kur'an Yolu Tefsiri"nden de araştırmaya katkı sağlanacaktır. "Kur'an Yolu Tefsiri"ndeki açıklamaya göre, "Kur'an'da nefis (çoğulu enfus), "insan, insanın veya başka bir şeyin kendisi, insanın hayatta iken insan olmasını sağlayan, insanın onun sayesinde, ona sahip olduğu için insan olduğu, ölünce de ebedî varlığını devam ettiren unsuru"[510] denilmektedir. Bu şekilde "nefs" kavramına değinilmekte, aşağıdaki ifadelerde de "ondan da eşini yaratan" bölümüne ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

---

509 Buhari, *Enbiya*, 2, Müslim, *Rada* 18.
510 Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* II/10.

Ayette geçen "sizi bir tek nefisten yaratan" ibaresinden hareketle "ondan da eşini yaratan" denilmesi; insanlardan her birinin babası ve anası bulunduğuna, her bireyin üreme kanunları çerçevesinde meydana geldiği ifade edilmektedir. Yine yapılan izahlarla Havva'nın Âdem'in bir parçasından/kaburgasından değil de onun özünden, ona benzer olan aynı asıldan ve aynı kökten oluştuğu şeklinde anlamak gerektiği belirtilmektedir. Yorumlara ek olarak Rum, Nahl ve Şura Sureleri'nin ilgili ayetleri[511] delil getirilerek "ikisinin de aynı özden yaratıldığı" çalışmai savunulmaktadır.

Sonuç olarak da İslâmoğlu Meali'ndeki yoruma benzer şekilde, Havva'nın aslının, Âdem'in kaburgası olduğu değil de "Kadın kaburga gibidir." çalışmai savunulmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'ndekine benzer şekilde, "Kur'an Yolu Tefsiri"nden de kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı kanaati hâsıl olsa da bu durum, bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.[512] Kaynak belirtmeksizin yapılan alıntılar ile başka eserlerdekine son derece benzeyen yorumlar, ifadeler, izahlar getirildiğinde bilimsel açıdan olduğu kadar İslâmi Bilgi Sistemi açısından da sorun teşkil edeceği belirtilmelidir.

2. Evlilik

Nikâh, aslen evlilik sözleşmesidir. Sonra istiare olarak cima, beraber olma ve evlenme anlamında kullanılmıştır.[513] Sözlüklerde birleştirme, bir araya getirme, evlenme, evlilik; cinsel ilişki gibi anlamlara da gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer'an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapçada "eş" manasına gelen zevc, erkek eş; zevce bayan eş, ezvac ise çoğul anlamıyla bayan eşleri, hanımları ifade et-

511 Rûm 30/21, Nahl 16/72 ve Şûra 42/11.
512 İslâmoğlu, s. 145; Karaman vd. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, II/10.
513 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 1065; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 1084.

mek için kullanılır.[514] Bir bayan için imraetun, bayanlar için ise nisa kelimesi kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de kadınlardan bahseden birçok ayet ve sure olmakla birlikte müstakil olarak Nisa (kadınlar) Suresi bu konuyu (evlilik, miras, mehir ve kadınlara yönelik birçok konuyu) uzun uzadıya ele alır. Şartlarına uygun yapılan nikâh sonucu taraflara nafaka, mehir, nesep, cinsel yararlanma ve çocuk edinme gibi hak ve yükümlülükler doğmaktadır.

Ayetlerde nikâh ve nikâh sonucu oluşan sorumluluklara değinilmektedir. Meal ve tefsirler de konuyu kendi yaklaşım biçimlerine göre farklı değerlendirdiklerinden inceleme konusu olan iki eser, nikâh ayetleri kapsamında karşılaştırılacaktır.

Çok evlilik konusunun en yoğun geçtiği sürelerin başında hiç şüphesiz Nisa Suresi gelmektedir. Bu nedenle Nisa Suresinden ilgili bölümler incelenecektir. Nisa 4/3, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Eğer yetimlere karşı adil davranamamaktan korkuyorsanız, o zaman, size helal olan (diğer) kadınlardan biri ile evlenin -(hatta) ikisi, üçü veya dördü (ile); ama onlara adil bir tarafsızlıkla muamele edemeyeceğinizden korkarsanız, o zaman (sadece) bir tane ile- yahut meşru şekilde sahip olduklarınız ile (evlenin)"*[515]

İslâmoğlu Meali: *"Ve eğer yetimlere, adil davranamamaktan korkuyorsanız size helal olan diğer kadınlardan biriyle evlenin.(hatta) ikisi, üçü, dördüyle; ama onlara adil davranamamaktan korkuyorsanız, o zaman bir tanesiyle ya da meşru olarak sahip olduklarınızla (yetinin)…"*[516]

Parançalışma içerisindeki (hatta) dâhil aynı kelimeler kullanılmış ve aynı bakıştan da öte tıpatıp bakış sergilenmiştir. Dikkat edildiğinde çeviride o kadar benzerlik var ki bu durum farklı iki Meali karşılaştırmaktan ziyade aynı Mealin iki farklı baskısını karşılaştırma havası oluşturmaktadır.

---

514 Atar, Fahrettin, "*Nikâh*" DİA, İstanbul, 2001, XXXII/112-113.
515 Esed, I/132.
516 İslâmoğlu, s. 144.

Aynı durum Nisa 4/20 için de geçerlidir.

Esed Meali: *Ama eğer bir kadını bırakıp yerine başka birini almak isterseniz, birincisine verdiğiniz hiçbir şeyi -ne kadar çok da olsa- geri almayın. Ona iftira ederek ve bu yüzden açık bir günah işleyerek verdiğinizi geri almak hiç olur mu?"*[517]

İslâmoğlu Meali*: Fakat eğer bir kadını bırakıp yerine başka bir kadın almak isterseniz, birincisine külçe külçe altın vermiş olsanız dahi hiçbir şeyi geri almayın. Ona iftira ederek ve bu nedenle açıkça günaha girerek verdiğinizi geri almak olur mu?"*[518]

Burada 'ama' yerine 'fakat' ile başlanmış sonunda ise 'hiç olur mu' yerine 'olur mu' denilmiş, orta kısımda ise 'ne kadar çok da olsa' yerine külçe külçe denilmiş geri kalan kısımda ise cümlenin kurulumu aynen muhafaza edilmiştir.

Kadınlar konusunun en çok geçtiği surelerden biri de Nur Suresi'dir. Nikâh konusunun yer aldığı Nur 24/32, inceleme konusu Meallerde şöyle yer almıştır:

Esed Meali: *Ve içinizden bekâr olanları ve kadın ya da erkek kölelerinizden (evlenmesi) uygun olacak olanları evlendirin. (Evlenmeye niyeti olanlar) yoksul iseler, (bu sizi kaygılandırmasın,) Allah onları lütfuyla destekleyecektir….*[519]

İslâmoğlu Meali: *Ve içinizden bekar olanları, erkek ve kadın esirlerinizden (evliliğe) elverişli olanları evlendirin. Yoksul da olsalar Allah onları lütfuyla destekleyecektir…"*[520]

Burada köle/esir değerlendirmesi gibi bazı noktalarda da farklılıklar görünmektedir. Köle ve esirler konusu ayrı bir başlık altında yeniden ele alınmıştır. Bu ayette iki Meal arasındaki yakınlık, herhangi iki Meal arasındaki

---

[517] Esed, I/138.
[518] İslâmoğlu, s. 151.
[519] Esed, II/714.
[520] İslâmoğlu, s. 686.

yakınlıktan biraz farklı olarak aynı cümle kuruluşu (özne, tümleç ve yüklemlerin sıralanma biçimi) konusundaki benzerliktir. Ayrıca her ikisinin de '*Allah onları lütfuyla destekleyecektir'* cümlesini aynen kullanmalarına dikkat çekilmelidir. Çünkü diğer Meallerin tamamına yakını "Allah onları lütfuyla zenginleştirir" şeklinde çeviride bulunmuşlardır. "destekler" ibaresi inceleme konusu Meallerin haricinde sadece iki Mealde yer almaktadır.[521]

Bu değerlendirmeler yapılırken, iki eser arasındaki benzerlikler, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimini oluşturmaktadır. Detaylara girmeden şu ayetlerde de benzeri durumun olduğu görülmektedir: Nur, 24/3, Bakara, 2/230-232.

Makul karşılanabilecek miktardaki benzerliğin haricinde genel olarak farklı yaklaşım sergiledikleri yerler de olmuştur. Örneğin Bakara 2/221, Nisa, 4/22-25, Ahzab 33/49 ve Mümtehine 60/10.

3. Miras

Sözlükte "kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye" anlamlarındaki irs ya da virâse kökünden türeyen mîrâs kelimesi, "ölüden geriye kalan şey, akit ve benzeri bir işlem olmaksızın sahip olunan servet,[522] bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey" manalarında kullanılır. Fıkıh terimi olarak irs ve miras, ölen bir kimsenin (muris) mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütününü ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de kalıcı mülk ve hâkimiyetin Allah'a ait olduğunu bildiren iki ayette[523] miras kelimesi geçtiği gibi bu kökten türemiş isim ve fiiller gerek sözlük anlamlarında gerekse hukukî ilişki bakı-

---

521 http://www.kuranMeali.org/24/nur_suresi/32.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 03.05.2016

522 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1147.

523 Âl-i İmrân 3/180; Hadîd 57/10.

mından mirasçılık mânasında birçok ayette yer alır. Hadislerde de benzeri kullanımlara sıkça rastlanır.[524]

Birçok konuda olduğu gibi miras konusunda da Meal ve tefsirler arasında 'gelenek ve modernizm' açısından farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerde en dikkat çekici nokta "kadınlara ve erkeklere mirastan verilecek pay" oranıdır. Konu önce Nisa 4/7 çerçevesinde ele alınmış daha sonra da diğer ayetlerle birlikte değerlendirmeler yapılmıştır.

Esed Meali: *Ebeveynin ve akrabanın geride bıraktıklarından erkekler bir pay alacaklardır. Ebeveynin ve akrabanın bıraktığında, ister az ister çok olsun, kadınların da bir payı olacaktır; (Allah tarafından) tayin edilen bir paydır bu!*[525]

İslâmoğlu Meali: *Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında erkeklerin bir payı (zaten) vardır. Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında az ya da çok kadınların da bir payı olmalıdır. (Allah tarafından) farz kılınan bir paydır bu."*[526]

Diğer Meallerin hiç birisinde[527] "*Allah tarafından*" diye bir kayıt düşülmediği halde sadece mukayese edilen iki Mealde ve her ikisinde de '*Allah tarafından*' ibaresi parançalışma içinde gösterilmiştir. Ayrıca bazı kelimeler farklı olsa da cümle kurulumu birbirine benzemekte, aynı şekilde devrik cümle kurulmakta ve "…bir paydır bu" şeklinde bitirilmektedir.

Konunun en çok tartışıldığı ayet hiç şüphesiz Nisa 4/11'dir. Esed Meali'nde ayetin ilk cümlesi *"Çocuklarınız (ın varisliği) konusunda Allah size (şunu) emreder: Erkek, iki kadının hissesine eşit (bir miktar) alacaktır; …"*[528] şeklinde verilmiştir.

---

[524]Aktan, Hamza, "*Miras*" DİA, İstanbul, 2005, XXXI/143.
[525] Esed, I/134.
[526] İslâmoğlu, s. 146.
[527] http://www.kuranMeali.org/4/nisa_suresi/7.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 12.03. 2017
[528] Esed, I/134.

İslâmoğlu Meali'nin çevirisinde ise "*Allah size çocuklarınız konusunda (şunu) tavsiye eder: Erkek, iki kadının payına denk alır, …*" şeklindedir.[529]

Görüleceği gibi iki Mealde de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Ayetin tefsirinde Esed Meali'nde kısa bir açıklama ile ayete genel olarak değinilmiş ancak önemli bir nokta olan "bire iki" oranına değinilmemiştir.[530] Miras kanunu'nun, İslam hukuku içerisinde çok özel ve ayrıntılı bir alana sahip olduğu, bu kanunun kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiği, Miras Kanunu ile ilgili araştırmanın, bu ayetlerin açıklanması için hazırlanan notların ilgisinin dışında kaldığı belirtilmiştir.[531]

Gerekli ve detaylı açıklama İslâmoğlu Meali'nde yer bulmuş, ayetin diğer ayetlerle mukayese edilmesi, sebebi nüzulün incelenmesi, sahabeden örnek gösterilmesi sonucu varılan nokta "bire iki" oranının çeşitli illetlere bağlı olduğu açıklanmıştır. "bire ikinin bire bir" olabileceğine dair açık kapı aralanmış ancak yine de kesin bir dil kullanılmamıştır. Yapılan izahlarda dönemin şartlarının dikkate alınması, ilahi taksimatın mutlak olmaktan ziyade numune olabileceği, ayrıca modernitenin bu mesajı anlamaktan uzak olduğu belirtilmiştir.[532]

İslâmoğlu Meali'ndeki izahlara rağmen modenite karşısında bir mahcubiyetin olduğu sezinlenmektedir. Zira erkeğin kadınla miras konusunda paydaş olduğu halde ½ oranında avantajlı olduğu tek nokta, aynı anne/babanın kardeşleri olarak mirasa ortak oldukları durum için geçerlidir. Diğer durumlarda yani kadının eş, anne, nine vb. hak sahibi olduğunda mutlak eşitlik vardır. İki kardeş olarak paydaş oldukları durumda ise erkeğe

---

529 İslâmoğlu, s. 146.

530 Esed Mealinde konu hakkında şu not düşülmüştür: *Yakın akrabaya düşen kanunî miras paylarını açıklayan 11-12. ayetler ile ilgili notlarımda, bu emrin bütün hukukî sonuçlarını tahlil etmeye girişmedim. Miras kanunları, İslam Hukuku'nun çok özel ve ayrıntılı dallarından birinin konusudur ve onların kapsamlı şekilde incelenmesi, Kur'an metnini belli bir ihtisası olmayan okuyucunun anlayışına sunmaktan başka bir amaç gütmeyen açıklama notlarının ilgi alanı dışında kalmaktadır.*

531 Esed, I/134.

532 İslâmoğlu, s. 147-186.

getirilen mali yükümlülükleri dengelemeye matuf bir orantının söz konusu olduğu aşikârdır. Şöyle ki erkek; eşinin, kızının, kız kadeşinin ve babasının olmadığı durumlarda annesinin de geçimini sağlamakla yükümlüdür. Kadın erkeğe bakmakla sorumlu değilse de erkek, hanımı zengin bile olsa ona bakmak zorundadır. Evlilikte ve boşamada erkek, eşine mehir ödemekle yükümlüdür. Boşandıkları takdirde erkek, hanımına iddet nafakası da ödemek durumundadır. Bu durumda nimet/külfet dengesi dikkate alınırsa erkek kardeşin, kız kardeşine oranla ½ daha fazla hak sahibi olması kaçınılmaz bir durumdur.[533]

4. Boşanma

Boşanma, Arapçadaki " طَلَّقَ/talak" kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Bırakma, ayrılma, bağdan kopma, serbest kalma anlamlarına gelen talak,[534] İslâm hukuku'nda, nikâhla kurulan evlilik bağının çözülmesi, ortadan kaldırılmasıdır.[535] İslâm'a göre evlilikten maksat, huzurlu bir aile hayatı kurmak ve böyle bir yuvada iyi bir nesil yetiştirmektir.[536] Eşler arasında daima huzur ve mutluluğun olması istenir. Ancak böyle yüce gayelerle kurulan evliliklerin hepsinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Bazen ölüm ve hastalık gibi tabii engeller, bazen da geçimsizlik, eşlerin birbirini sevmemesi, anlaşamama gibi engeller evliliğin başarı ve devamına mani olur. İslâm, evliliğin asıl gayesinden uzaklaştığı, eşlerin bir arada huzurla yaşamalarına imkân kalmadığı, ihtiyaç ve zaruretlerin gerektirdiği hallerde evliliğin sona erdirilmesine izin vermiştir. Bu izin doğrultusunda evliliğe, erkek tarafından doğrudan ya da kadından aldığı bir bedel karşılığında son verilebileceği gibi, talâk hakkını elinde tutan kadın tarafından, hâkim veya hakem kararıy-

---

[533] Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri, *Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler,* İslami Araştırmalar Cilt: 10, Sayı: 4, 1997, s. 265-266.
[534] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 639.
[535] Arik, M. Selim, *Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar*, Diyanet İlmi Dergi, 40. Cilt, 1. Sayı, 2004, s. 101.
[536] Döndüren, Hamdi-Köten, Akif, "*Talak*" Şamil İA. VII/375-376.

la da son verilebilir. Bu son verme işlemi talak veya boşanma adıyla yeni bir hukuki sürecin başlangıcı anlamına gelir.[537]

Boşanma yani talak konusu da Mealleri ve tefsirleri tanıma noktasında önemli bakış açıları sunmaktadır. Bu nedenle konunun geçtiği ayetlerden Bakara 2/227 incelenmiştir. Ayet inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ama eğer ayrılmaya kararlı iseler, unutmayın ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*[538]

İslâmoğlu Meali: *Ama eğer ayrılmaya karara verirlerse, bilsinler ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir."*[539]

Görüldüğü gibi her iki Mealde birbirinin benzeri olan hatta aynı olan ifadeler kullanılmıştır. Diğer Meallerde rastlanılmayan, "ama" sözcüğü inceleme konusu olan her iki Mealde de aynı formatta "ama eğer" biçiminde yer almıştır. Ayetteki cümlenin kuruluş biçimi de aynı şekilde benzerliğini korumuştur.

Boşanma konusunda diğer bir ayet olan Talak 65/2 de incelenmiştir. فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ" ifadesi inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Böylece, iddetlerinin sonuna yaklaşmak üzere olduklarında, ya onları uygun bir şekilde tutun, yahut uygun bir şekilde bırakın."*[540]

İslâmoğlu Meali'nde: *"İmdi, sürelerinin sonuna yaklaştıklarında ya onları meşru bir biçimde tutun, ya da meşru bir biçimde ayırın."*[541]

---

537 Döndüren ve Köten, "*Talak*", s. 376.
538 Esed, I/67.
539 İslâmoğlu, s. 77.
540 Esed, III/1159.
541 İslâmoğlu, s. 1138.

İki eser arasında birbirlerinden farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Ayetlerin tefsir bölümlerinde de bu farklılıklar devam ettirilmiştir. Esed Meali'nde şahitliğin gerekliliğine Meal kısmında yer verilmişken gereklilik konusunda açıklamalara değinilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde şahitlerin gerekliliğine değinilerek şahitlerin olmasını vacip görmeyen ulemaya eleştiri yöneltilmiştir. Gerekçe olarak da şahidi olmayan talakta mağdurların meydana gelebileceği, nikah akdinde şahitlerin gerektiği gibi boşanma akdinde de aynı şekilde gerektiği ve nikah akdindeki zararın alım-satım akdindeki zararla karşılaştırılamayacak kadar büyük olduğu zikredilmiştir. Aslında nikâh kıyarken nasıl ki şahitler gerekli ise boşanmada da şahitlerin varlığı bir ihtiyaçtır. Tıpkı ayetin devamında yer alan *"İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir*." emri gereği, şahitlerin varlığının dikkate alınması, adaletin ikamesi için olumlu bir yaklaşımdır.

5. Örtünme

Örtünmek Arapçada tesettür, cilbab, hicab ve hamr kelimeleriyle karşılanır. "Hamr çoğulu humur/ خُمُرِ, bir şeyi örtmek, himar örtünen şey ve kadının kendisiyle başını örttüğü örtüdür. "Başörtülerini yakalarına kadar vursunla/salsınlar" ayetinde geçen başörtüsü, "hamr" kelimesi ile karşılanmıştır.[542] S-t-r kökünden gelen setr/ستر, örtünmek ve örtünen şey demektir. [543] Tesettür "Örtünmek, gizlenmek, kuşanmak, başkaları ile kendisi arasına perde koymak, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek" anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak erkek veya kadının fıtrî, tabii, örfî veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini örtmesi demektir.[544] Bir kimsenin örtmesi gereken ve başkasının bakması haram olan yerlerine "avret yeri" denir. Erkek veya kadının, başkasının yanında avret yerlerini örtmesi gerektiğinde

---

542 Cevheri, *es-Sihah*, s. 316; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 362.
543 Cevheri, *es-Sihah*, s. 474; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 480.
544 Apaydın, Yunus, "*Tesettür*" DİA, İstanbul, 2011, XL/542.

görüş birliği vardır. Sağlam olan görüşe göre, bir kimse tek başına olduğu zaman da örtünmelidir. Yıkanma, tabiî ihtiyaç, taharetlenme gibi hâcetler dışında, tenha bir yerde de bulunsa, namazda veya namaz dışında avret yerlerinin örtülmesi farzdır. Bunun delili Kur'an ve sünnettir.[545]

Tesettürün başörtüsünden ibaret olmadığı, kadının eli-yüzü ve ayakları hariç bütün vücudunu kapladığı, asrı saadetten günümüze kadar genel olarak kabul gören bir anlayıştır. Mezhepler arasında ayrıntılarda farklılıklar bulunmakla beraber (ayakların örtünmeye dâhil olup olmadığı gibi) tesettürün varlığı ve sınırları konusunda modern döneme kadar bir sorun oluşmamıştır. Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru başlayan batılılaşma serüveninde tesettür konusu da nasibini almış, tartışmaların önemli bir gündemi olmuştur. Batılılaşmayı savunan aydınlar, örtünmeyi modernleşmeye aykırı görmüş, konuyu dini değerler bağlamında görmek istememişlerdir. Ancak İslâmcı aydınlar ise konunun dini tercihler bağlamında değerlendirilmesi gerektiği ve örtünmenin ilerlemeye mani olmadığı konusunda görüşler belirtmişlerdir. Aynı tartışma 20. yüzyıl boyunca devam etmiş, 21. yüzyılda da başta Türkiye olmak üzere, Müslümanların gayri müslimlerle beraber yaşadığı bütün ülkelerde halen devam etmektedir.[546] Kur'an-ı Kerim'deki tesettür ayetlerinin "gelenek ve modernizm" bağlamında tartışmalara konu olması, inceleme konusu olan eserlerin görüşlerine başvurulmasını gerekli kılmaktadır.

Tesettür ile ilgili değerlendirilecek ayetlerden ilki, Nur 24/31, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; iffetlerini korusunlar; (örfen) görünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında, cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar ve bunun için, başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Cazibe ve güzelliklerini kocalarından… başka kimsenin*

---

545 Döndüren, Hamdi, "*Tesettür*" Şamil İA. 2000, VIII/65; Apaydın, "*Tesettür*", XL/542.
546 Apaydın, "*Tesettür*", XL/538.

önünde açığa vurmasınlar; ve (yürürken) gizli görkem ve güzelliklerini belli edecek şekilde ayaklarını yere vurmasınlar."[547]

İslâmoğlu Meali: *Mü'min kadınlara da söyle, bakışlarını (yasak) olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, cazibe ve güzelliklerini bunlardan görünen kısımlar dışında, (kamuya) açmasınlar; bunun için de başörtülerini yakalarının üzerine sıkıca tuttursunlar; cazibe ve güzelliklerini yalnızca (sayılanlara...) gösterebilirler. Bir de yürürken, gizli olan ziynetlerini teşhir etmek için ayaklarını yere vurmasınlar."*[548]

Alıntı yapılan bölümden de anlaşılacağı üzere benzerlikler dikkat çekicidir. Ayette geçen " زِينَتَهُنَّ/ziynetlerini" ifadesi, *"cazibe ve güzelliklerini"* şeklinde iki Meale özgü olarak kullanılmıştır. Esed Meali'nde parançalışma içerisinde 'yürürken' diye verilen bölüm İslâmoğlu Meali'nde parançalışma kullanılmadan aktarılmıştır. Ayetin metninde geçen 'zinet', Meallerde "zinet, süs vb." olarak geçmekte iken, her iki Mealde de "cazibe ve güzelliklerini" biçiminde yer alması aslında güncel olması açısından güzel bir bakış sergilenmiş ancak, birbirinin aynısı olması dikkate değer "benzerlik" olarak bulunmuştur.

İki eserin açıklama bölümünde de ortak noktalara vurgu yapılmakta, bazı kelime ve kavramların üzerinde durulmaktadır. Her iki eserde de "illa ma zahara minha"nın izahına yer verilmekte, müphem olduğu, 'cari olan örfün belirleyici olduğuna değinilmektedir. Esed Meali'nde er-Razi kaynak gösterilerek Kaffal adlı bir âlim/ravinin tercihine değinilmekte, İslâmoğlu Meali'nde ise eser adı verilmeden, Kaffal ismi zikredilerek benzeri açıklamalar yapılmaktadır. Bu durumda İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden yararlanıldığı hatta iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır. Ancak buna ek olarak birtakım güncel yorumlara gidilmiş, örtünmenin kadınlar için sosyal hayatta var olmalarını güçlendiren bir unsur olduğu,

---

547 Esed, II/712.
548 İslâmoğlu, s. 684.

dişiliğinin saklanarak kişiliğiyle toplumda var olmasının önünün açıldığı belirtilmektedir.[549]

Tesettür konusunda incelenen diğer bir ayet olan Ahzab 33/59, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama (unutma ki) Allah, çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır!"*[550]

İslâmoğlu Meali: *Sen Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına, (bütün) mü'minlerin hanımlarına (toplum içine çıktıklarında) üzerlerini (tesettürü tam sağlayan) giysilerini almalarını söyle: bu onların (mü'min ve saygın) kadınlar olarak tanınmaları ve rahatsız edilmemeleri için daha uygundur: Ve Allah zaten tarifsiz bir bağış, eşsiz bir merhamet kaynağıdır."*[551]

İki Meal arasında çok bariz benzerliklere rastlanmaktadır. Esed Meali'nde "*bütün mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında*)" şeklinde aktarılan bölüm, İslâmoğlu Meali'nde *"(bütün) mü'minlerin hanımlarına (toplum içine çıktıklarında)*" şeklinde neredeyse aynen aktarılmıştır. Sonraki bölümde verilen iki Meal arasında "*tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini*" ifadesinin kullanımı ortaktır. Diyanet Meali'nde ilgili bölüm "*onların tanınıp incitilmemeleri*" şeklinde verilmişken,[552] Elmalılı Meali'nde "*bu onların tanınmalarına, tanınıp da eza edilmemelerine*" şeklinde verilmiştir.[553] Ancak örtü manasına gelen cilbab için, Esed Meali'nde "*dış kıyafetler*" diye çeviri yapılırken İslâmoğlu Meali'nde "*tesettürü tam sağlayan giysiler*" şeklindeki çeviri tercih edilmiştir.

---

549 İslâmoğlu, s. 684, 685.
550 Esed, II/ 865.
551 İslâmoğlu, s. 840.
552 Diyanet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 2006, s. 425.
553 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* s. 427.

Açıklama bölümünde ise Esed Meali'nde Nur 24/31'e atıf yapılarak herhangi bir açıklamaya gidilmemişken, İslâmoğlu Meali'nde "dışarı çıkarken örtünmenin gerekçesinin" bu ayette anlatıldığı, örtünün burada toplumsal yönüne, tanınıp incitilmemelerinden dolayı örtünmeleri gerektiğine dair izahlar yapılmıştır.[554]

Tesettürk konusundaki bir diğer ayet olan Nur 24/60, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve (Bilin ki) artık cinsi arzu duymayacak kadar kocamış kadınların, cazibe ve güzelliklerini açığa vurmak niyeti taşımaksızın (dış) giysilerini çıkarmalarında bir sakınca yoktur. Ama böylelerinin bile sakınmaları kendileri için daha hayırlı olur. Allah, mutlak ve sınırsız bilgi sahibi olarak, her şeyi işitmektedir*.[555]

İslâmoğlu Meali: *Bir de, kadınlardan artık cinsel arzu duymayacak kadar yaşlanmış olanlar var; işte böylelerinin, bedeni teşhir amacı taşımaksızın, giysilerinden bir kısmını çıkarmalarında bir beis yoktur. Ama iffetleri üzerine titrerlerse bu kendileri için daha hayırlıdır: zira Allah (ağızlardan çıkan) her şeyi işitir, (kalplerde olan) her şeyi bilir.*[556]

Esed Meali'nde "*cazibe ve güzelliklerini açığa vurmak niyeti taşımaksızın (dış) giysilerini çıkarmalarında bir sakınca yoktur.*" ifadesi İslâmoğlu Meali'nde "*bedeni teşhir amacı taşımaksızın, giysilerinden bir kısmını çıkarmalarında bir beis yoktur*" şeklinde yer almıştır. Her iki Mealde de farklı kelime ve cümleler tercih edilerek aynı anlama gelebilecek bir mesaj verilmeye çalışılmıştır. Bu durumda, iki Mealde de tesettür konusuna aynı yaklaşıldığı ancak, farklı kelime ve tabirlerle karşılıklar verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

---

554 İslâmoğlu, s. 841.
555 Esed, II/722.
556 İslâmoğlu, s. 694.

6. Kadınların Özel Durumları

Kadınların özel durumlarından kasıt "âdet yani hayız/ حيض" konusudur. Kelime olarak belli özellikleri bulunan ve belli dönemlerde rahimden akan bir çeşit kan anlamına gelen hayız, terim olarak ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akan kanı ifade eder.[557] Kadınlarda ergenlikten menopoza kadar görülen bu fizyolojik olaya "hayız hali" denilir.[558] Türkçede "hayız" yerine, âdet, aybaşı, kirlilik ve ay hali gibi kelimeler de kullanılır. Bir kadının rahminden üç türlü kan gelebilir. Birincisi doğumdan sonra belli bir süre gelen lohusalık kanıdır. İkincisi belirli yaşlar arasında ve belirli aralıklarla gelen hayız kanıdır. Üçüncüsü ise bu ikisi dışında kalan ve bir hastalıktan kaynaklanan "istihaze" kanıdır. Her üç durum da dini manada temizlik, namaz, Kur'an okuma, oruç, itikaf, hac, cinsi münasebet, boşanma, iddet ve hamileliğin tespiti gibi birçok dini hükümle irtibatlı olduğundan İslâm literatüründe önemli bir yer işgal etmiş ve İslâm âlimlerince ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Kadın, âdet görmeye yaklaşık dokuz yaşlarında başlar ve elli beş yaşına kadar devam eder. Bu yaşların dışında rahimden gelecek kan "özür kanı" sayılır. Âdet gören kadın buluğa girmiş, artık namaz, oruç, hac gibi bütün şer'i emir ve yasaklara muhatap olmuş demektir.[559]

Bakara 2/222 açıkça ay hâlinden bahsettiğinden, Mealleri değerlendirmede üzerinde durulması gereken başlıca ayetlerdendir. Bu nedenle iki Mealin de bu konu ile ilgili bakışlarına yer verilecek, kullanılan bazı ifadeler değerlendirilecektir.

Esed Meali: "*Sana (kadınların) ay halleri hakkında soruyorlar. De ki: "O bir zayıflık halidir. Bu yüzden, ay hali sırasında kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın; temizlendiklerinde ise Allah'ın emret-*

---

[557] Cevheri, *es-Sihah*, s. 277: İsfehani, *el-Müfredat*, s. 318.
[558] Yavuz, Yunus Vehbi, "*Hayız*" DİA, İstanbul, 1998, XVII/51.
[559] Yavuz, "*Hayız*" , XVII/51; Döndüren, "*Hayız*" Şamil İA. 2000, III/225.

tiği şekilde onlara yaklaşın. Doğrusu, Allah pişmanlıkla kendisine yönelenleri ve özlerini temiz tutanları sever."[560]

İslâmoğlu Meali: *"Sana kadınların ay hali hakkında soruyorlar. De ki: "o sıkıntı verici bir rahatsızlıktır: Ay hali sırasında kadınları (rahat) bırakın ve onlar temizleninceye kadar (cinsel) ilişkiye girmeyin! Temizlendikleri zaman, Allah'ın size emrettiği gibi yaklaşın!" hiç kuşkusuz Allah özden tevbe edenleri sever, özden temizlenenleri de sever."*[561]

Görüldüğü gibi ayette her iki Mealde normal karşılanabilecek bir benzerlik vardır. Ancak her iki Mealde kullanılan "öz" kavramı yaygın olmadığı için dikkat çekmektedir. Bunun dışında her iki Mealde de özgün bakış açıları sergilenmeye çalışılmış olup, güncel mesajlar da verilmektedir.

Konuya ışık tutacak diğer bir ayet de Bakara 2/228'dir. Ayetin sadece ilgili cümlesi olan "**وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ**" ifadesi, Esed Meali'nde: *"Boşanmış kadınlar, evlenmeksizin üç ay hali boyunca bekleyeceklerdir."*[562] *şeklinde yer almaktadır.* Aynı ibarenin İslâmoğlu Meali'ndeki karşılığı ise şöyledir: *"Boşanmış hanımlar, üç temizlenme Suresince kendilerini gözetlerler."*[563] Her iki Mealin bakış açıları farklıdır. Aynı zamanda iki Meal, çeviriyi de farklı kelime ve kavramlarla yapmaktadırlar.

Kadınlerın özel durumlarından iddet konusunun yer aldığı ayetlerden Bakara 2/228, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Boşanmış kadınlar, evlenmeksizin üç ay hali boyunca bekleyeceklerdir: Çünkü eğer Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanıyorlarsa, Allah'ın rahmetinden yarattıklarını gizlemeleri meşru değildir…* [564]

---

[560] Esed, I/65.
[561] İslâmoğlu, s. 75.
[562] Esed, I/67.
[563] İslâmoğlu, s. 77.
[564] Esed, I/67.

İslamoğlu Meali: *Boşanmış hanımlar, üç temizlenme süresince kendilerini gözetlerler. Zira eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal değildir*.[565]

Esed Meali'nde üç kur' için, "üç ay hali" ifadesi kullanılırken İslamoğlu Meali'nde "üç temizlenme süresi" ifadesi kullanılmıştır. Ayetin çevirisine ve yorumlarına her iki Mealde de farklı yaklaşım söz konusudur. Ayrıca iddetin yer aldığı Talak 65/1 için Esed Meali'nde "*onlar için belirlenmiş olan i*[566]*ddeti gözetecek şekilde boşayın*" İslâmoğlu Meali'nde ise "*onları bekleme süresini gözeterek boşayın*"[567] ifadesi yer almıştır. Her iki Mealde iki "bekleme süresi hakkında" birbirlerinden farklı ve özgün yorumlar yapılmıştır.

Bu durumda iki eserin "kadınların özel durumlarına" yaklaşımı, farklılık göstermekte, bazı ayetlerde kısmi bir benzerlik söz konusu ise de genel olarak farklı bakış açıları sergilenmektedir.

7. Kadınların Şahitliği

Şahit, hazır olan, bir şeye şahit olan, tanıklık eden anlamlarına gelir.[568] Fıkıh terimi olarak "bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi" ifade eder.[569] Kur'an-ı Kerim'de kadınların şahitliği yer yer özel olarak zikredilmiş, yer yer de bir erkek yerine iki kadın gibi tabirler ile kullanılmıştır. İslâm düşüncesinin, Batılı rasyonalist hatta pozitivist düşünceyle âdeta çatışma içerisine girdiği son asırlarda, kadın konusu bu tartışmalarda daima gündem olmuş ve bu minvalde kadının şahitliği konusu sürekli dile getirilmiştir.

---

565 İslâmoğlu, s. 77.
566 Esed, III/1159.
567 İslâmoğlu, s. 1138.
568 İsfehani, e*l-Müfredat* s. 566.
569 Apaydın, Yunus, "*Şahit*" DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII/278.

"iki erkek veya bir erkekle iki kadın" tabirlerinin geçtiği ve "müdayene/borçlanma ayeti" olarak da bilinen Bakara 2/282'nin "şahitliği ilgilendiren ifadesi" inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *"Ve içinizden iki erkek şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, kabul edebileceğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadını şahit tutun ki onlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatabilsin. Ve şahitler çağrıldıklarında reddetmesinler."*[570]

İslâmoğlu Meali: *Ve erklerinizden iki kişinin şahitliğine başvurun! Eğe iki erkek bulunmazsa bu durumda doğruluğundan emin olduğunuz kimselerden bir erkekle iki kadını şahit tutun ki ikisinden biri şaşırır, unutur ve yanılırsa diğeri ona hatırlatabilsin! Ve şahitler de çağrıldıklarında kaçınmasınlar!"*[571]

Esed Meali ve İslâmoğlu Meali arasında yoğun kelime benzerliğinin ve cümle kuruluşlarının ortak olduğu anlaşılmıştır. Öyle ki her ikisinde açıklama yapma gereği konulan dipnot, "hatırlatabilsin" yargısından sonra getirilmiş, zaten "فَتُذَكِّرَ" ibaresine, incelenen 40 civarında Meallerden sadece araştırma konusu olan iki Meal "hatırlatabilsin" çevirisini tercih etmiş, diğerleri "hatırlatsın, hatırlatması, hatırlatmak üzere" şeklinde çeviriler tercih etmişlerdir.[572] İki eserin ayete yönelik çevirisinde bazı farklı kelimeler kullanılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bir cümle aynen alınıp, içerisindeki kelimelerin ya eş anlamlısı seçilmekte ya da Mealin Meali denebilecek bir uygulamayla farklı sözcükler seçilmiştir. Seçilen farklı sözcükler de yine Esed Meali'nde seçilen özgün sözcükleri çağrıştırmaktadır.

Esed Meali'nin tefsir bölümünde, "M. Abduh'un Menarı" kaynak gösterilerek, bir erkek yerine iki kadının şahitliğinin kadınların ahlaki veya akli melekeleri ile ilgili bir husus olmadığı bunun kadınların ticari işlemlere er-

---

[570] Esed, I/85.
[571] İslâmoğlu, s. 99.
[572] http://www.kuranMeali.org/2/bakara_suresi/282.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 17.09.2016

keklerden daha az aşina olmaları ile izah edilmektedir. İslâmoğlu Meali'nde ise "kadının ticaret ve ticari anlaşmalar konusundaki bilgisizliğinden kaynaklanabilecek muhtemel hataları önleyici bir tedbirdir." denilmekle, farklı kelimelerle aslında aynı şey ifade edilmektedir. Aradaki fark ise Esed Meali'nde yorumlara gerekçe kabilinden kaynaklar belirtilmesi ancak İslâmoğlu Meali'nde herhangi bir kaynak zikredilmemesidir.

8. Kadınların Dövülmesi

İslâm'da kadın konusu konuşulurken en çok gündeme getirilen konulardan biri de hiç şüphesiz ki kadının dövülmesi meselesidir. İslâm'ın yumuşak karnı gibi görülen dövme meselesi, yerli ve yabancı oryantalistlerin, feministlerin, ateistlerin dillerine doladıkları, hiç düşürmeden tekrarladıkları en önemli konudur. Buna mukabil, Müslüman olup, akılcı eğilimler taşıyan bazı kişi ve kuruluşlar da "dövme olayının" olmadığını, bu konunun yanlış anlaşıldığını belirterek savunmacı bir anlayış içerisine girmektedirler. Konunun geçtiği tek ayet olan Nisa 4/34 incelenerek, mukayese edilmiştir. Ayetin inceleme konusu Meallerdeki karşılığı şöyledir:

Esed Meali: *ERKEKLER, kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın koru(nmasını buyur)duğu mahremiyeti koruyan sadık ve itaatkâr kadınlardır. Kötü niyetlerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara (önce) nasihat edin; sonra yatakta yalnız bırakın; sonra dövün ve bundan sonra itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Allah gerçekten yücedir, büyüktür.*[573]

İslâmoğlu Meali*: "ERKEKLER Kadınların koruyup gözeticisidirler; Çünkü Allah erkeklerle kadınları farklı alanlarda üstün yeteneklerle donatmıştır; bir de erkekler servetlerinden harcama yapmaktadırlar. Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah'a) itaat eden; Allah'ın koruduğu (iffeti eşlerinin) yokluğunda da koruyan*

573 Esed, I/143.

kadınlardır. Sadakatsizlik etmelerinden çekindiğiniz kadınlara gelince: Onlara önce öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, nihayet (geçici bir süre) ayırın! Daha sonra size itaat ederlerse aşırı giderek onlar aleyhine bir yol benimsemeyin! Allah gerçekten yücedir, büyüktür."[574]

Ayetin ilk kelimesi her iki Mealde de "ERKEKLER" şeklinde verilmiştir. Bu örnek sadece inceleme konusu olan iki Meale ait bir husustur. İncelenen kırk civarındaki Mealde sadece kelimenin ilk harfi büyük yazılmıştır.[575] Sonraki cümlelerde dikkat edileceği gibi iki-üç cümle aynıdır ve birbirinden etkilenerek yazılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ayette geçen salihat, diğer Meallerde "saliha kadınlar, iyi kadınlar" şeklinde geçmekteyken karşılaştırma konusu olan her iki Mealde de "dürüst ve erdemli kadınlar" şeklinde geçmesi, ilk yazılan Meal için özgün sayılabilen bir yaklaşım iken sonradan yazılan Meal için "alıntı" sayılabilen bir uygulamadır. Çünkü 'salihat' için 'dürüst ve erdemli kadınlar' diye çevirmek Türkçe Meallerde rastlanılmayan bir durumdur.

Ayette geçen 'وَاضْرِبُوهُنَّ /vedribuhunne' ifadesi için Esed Meali'nde 'genel ve geleneksel yaklaşım' sayılabilen 'dövün' ifadesi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali'nde 'ayırın' şeklinde çevrilmesi, özgün bir o kadar da tartışmalı bir çeviri olarak değerlendirilmektedir. Zira geleneksel tefsirlerde bu şekilde bir ayrıma rastlanmadığı gibi İslâmoğlu Meali'nde de bu istisnai çeviriye herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Aksine başta er-Razi olmak üzere birçok müellif buradaki 'وَاضْرِبُوهُنَّ vedribuhunne' emrinin "onları dövün" şeklinde anlaşılması gerektiğinde ittifak etmişler ancak "nasıl dövülecekleri" hususunda ihtilaf etmişlerdir.[576]

---

574 İslâmoğlu, s. 157.

575 http://www.kuranMeali.org/4/nisa_suresi/34.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 02.03.2016

576 er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, VIII/21-22.

İslâmoğlu Meali'ne benzer şekilde, kadınların dövülmesi değil de evden çıkarılması gerektiği kanaati birkaç Mealde yer almıştır. Örneğin, "*nihayet onları evden çıkarın/bulundukları yerden başka yere gönderin*!" şeklinde Yaşar Nuri Öztürk Meali'nde, "*nihayet onları çıkarın*" şeklinde Edip Yüksel Meali'inde, "*onları geçici olarak evden uzaklaştırınız.*" şeklinde Bayraktar Bayraklı Meali'nde yer almıştır. Buna karşın 'وَاضْرِبُوهُنَّ/vedribuhunne' ifadesi yaygın Meallerin tümünde "dövün, vurun" şeklinde yer almıştır.[577] Burada "dövün/vurun" yerine "çıkarın/uzaklaştırın/ayırın" şeklinde çeviren müelliflerle ilgili "modernist" tabirinin kullanılıyor olması, İslâmoğlu Meali'nde de bu eğilimin olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bu eğilim birtakım haklı iddialar taşıyabilir. Ancak Kur'an'ı çağın idrakine sunma çabası, zaman zaman "Batılı insanın değerlerine uyum sağlama" eğilimine dönüşebilir. Buna, Batı kaynaklı pozitivist, feminist eleştiriler de eklenince bir mahcubiyet hissi ile sonuçta "ayetlerin modernize" edildiği izlenimi oluşmaktadır.

Ayetin lafzında geçen "vurun, dövün" ifadesinin, "ayırın, uzaklaştırın" şeklinde mecrasından sürüklenmesinin altında yatan nedenlerden biri belki de en önemlisi "ayetin nüzul ortamının" dikkate alınmamasıdır. Ayetin sebeb-i nüzulu bağlamında anlatılan rivayette "kocasından dayak diyen Habibe binti Zeyd adında bir kadın, kocasını Peygamberimize şikâyete gelir. Bunun üzerine inen ayet, kocaya ve dolayısıyla bütün kocalara, kadınların itaatsizlik, huysuzluk, saygısızlık, serkeşlik gibi durumlarında hemen dövmemelerini, bunun yerine alternatif yöntemler uygulamalarını, bu yöntemlerden netice alınmazsa son çare olarak dayağa başvurulmasını ister.[578] Esed Meali'nde bu duruma dikkat edilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde "vurun, dövün" yerine farklı bir çevrinin tercih edilmesi, Esed Meali'nden farklı bir çeviri yapıldığını gösterir. Ancak bu sefer

---

[577] http://www.kuranMeali.org/4/nisa_suresi/34.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx 05.11.2016

[578] Özsoy, Ömer, *Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine –Karı Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği*, İslâmiyât, V (2002), sayı 1, s. 124.

başka bir problem meydana gelmiştir. O da tefsirlerde ayetin iniş bağlamından bahsedildiği halde, yapılan yorumlarla âdeta bağlam dikkate alınmamış, Rasulullah'ın hiç kadın dövmediği, kadınların dövülmesine karşı çıktığı gerekçesiyle burada dövmenin olmadığı şeklinde zorlama bir anlam iddia edildiği için eleştiriyi hak edecek şekilde tahribata ve tahrifata kapı aralanmıştır.[579]

Burada belirtilen bölümler dışında inceleme konusu olan ayet bağlamında her iki eserde benzer tercihler olduğu gibi farklı yanlar da bulunmaktadır.

Kadınlarla ilgili genel olarak iki Meal arasında ortak yanların bulunduğu, bazen kaynak belirtilmeden alıntı yapıldığı, bazen de iki eser arasında makul farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır.

G. Misal/Temsil İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Misal/Temsil'in kök anlamları arasında "benzer, denk, aynı cinsten olan şey, bir şeyin herhangi bir manada diğerine benzemesi, başkası örnek alınarak yapılan veya düşünülen şey, darb'ı mesel, örnek, atasözü[580] gibi anlamlar bulunmaktadır. Benzetmek, benzeri ve dengi olduğunu söylemek[581] demek olan misal, Kur'an-ı Kerim'de "ibret, delil, söz ve sıfat anlamlarında da kullanılmıştır.[582] Her dilde sözü güçlendirmek, daha etkili söylemek, dikkat çekici bir üslupla söylemek için birtakım edebi sanatlar kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen edebi sanatları sıkça kullandığı için müelliflerin bu sanatları değerlendirme biçimleri birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle inceleme konusu olan iki Meal, Misal/Temsil içerikli ayetler bağlamında değerlendirilecek, gerekli karşılaştırmalar yapılacaktır. Misal/Temsil

---

[579] İslâmoğlu, s. 158.
[580] Cevheri, es-*Sihah*, s. 971; *el-Müfredat*, s. 987-988.
[581] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* I/218; Durmuş, İsmail, "*Temsil*" DİA, İstanbul, 2011, XL/434.
[582] Altuntaş, Halil, *Kur'and'a Temsili Anlatım*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 26 -Sayı: 4, (Ekim-Kasım-Aralık), 1990, s. 53.

içerikli ayetlerin içerisinde lafzî olarak Misal/Temsilin yer aldığı durumlar vaki olduğu gibi yer almadığı durumlar da vakidir. Her iki durum da ayrı ayrı incelenmiştir.

1. İçerisinde Misal/Temsil Kelimesi Yer Alan Ayetlerin Karşılaştırılması

Yunus 10/24'ün ilgili bölümü, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Bu dünyadaki hayatın örnekçesi gökten indirdiğimiz yağmurunki gibidir."*[583]

İslâmoğlu Meali: *"Bu dünyanın cezbedici hayatı, olsa olsa şu misale benzer"*[584] şeklinde yer almıştır. Görüleceği üzere İki Meal arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir. Misal/Temsil kelimesinin Esed Meali'ndeki karşılığı örnekçe ile karşılanmışken İslâmoğlu Meali'nde "misal" şeklinde yer almıştır.

Misal/Temsil'in yer aldığı diğer bir ayet olan Zümer 39/29, ilgili Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: (*Bu amaçla,) Allah size bir örnek olay anlatmaktadır: Tümü birbiriyle ihtilaflı birçok ortağı olan kimsenin emrindeki adam ile tamamen bir kişiye bağlı bulunan adam(ın hikayesi); içinde bulundukları şartlar açısından bu iki adam eşit olabilir mi? (Hayır,) bütün övgüler (yalnız) Allah'a mahsustur; fakat çoğu bunu anlamaz.*[585]

İslâmoğlu Meali*: (Bu bapta) Allah size hepsi birbirine rakip birçok ortağın emri altında bulunan bir adamla, sadece bir kişiye bağlı bir adamın durumunu misal*

---

[583] Esed, I/397.
[584] İslâmoğlu, s. 375.
[585] Esed, III/941.

gösterir: bu ikisinin durumu eşit midir? Allah'a hamd olsun ki hayır, ama onların çoğu bunu kavramaktan bile acizdirler.[586]

İki Meal arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar tefsir bölümünde de varlığını hissettirmiştir. Esed Meali'nde birçok ortağın, efendileri çok olan, ilahi güçlerin çokluğu şeklinde izah edilirken İslâmoğlu Meali'nde bu konuya temas edilmemiştir. Ayrıca yine Esed Meali'nde örnek olay/kıssa meselin Latince "parable" demek olduğu esas olarak bir benzerliği yani bir şeyin başka bir şeye benzerliğini gösterdiği, ancak bazen, sıfat/tabiat veya hâlet bir şeyin "durum"u olduğu belirtilmektedir. 29. ayette belirtilen durumun, bu anlamlardan sonuncusuna daha uygun düştüğü, çünkü insanın iki çatışan davranışının getirdiği duruma işaret edildiği, bir taraftan Allah'ın aşkın birliğine ve benzersizliğine inanmak, diğer taraftan yaratılmış varlıklara yahut Allah'ın, suretleri olduğu varsayılan varlıklara ilahî güçler ve sıfatlar yakıştırma anlamına geldiği belirtilmiştir.

Misal/Temsilin örnek anlamına geldiği ayetlerden Nahl 16/75, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali*: Allah (işte size iki insan) örneği veriyor: (biri) hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasına bağımlı bir köle; (diğeri de) kendisine katımızdan (bir armağan olarak) güzel bir rızık bahşettiğimiz (özgür) bir insan ki, o rızıktan gizli açık (gönlünce, doğru yolda) harcamalar yapıyor. İmdi, (düşünün), bu iki insan hiç bir tutulabilir mi? Bütün övgüler Allah'a yakışır: ama onların çoğu bunu bilmezler.*[587]

İslâmoğlu Meali: *(İşte, örnek olarak) Allah size şu misali verir: Başkasının boyunduruğu altındaki köle sınıfına mensup birini (düşünün; bir de) kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiğimiz ve ondan açık ve gizli hayırda bulunan (hür) birini... Şimdi bunların (ikisi de) bir tutulabilir mi? Övgülerin en mükemmeline*

586 İslâmoğlu, s. 916.
587 Esed, II/544.

yalnız (iradeyi yaratan) Allah layıktır: fakat onların çoğu (bunun dahi) farkında değiller![588]

Dikkat edildiği gibi temsil kelimesi ile ilgili bölüm her iki Mealde de farklı işlenmiştir. Ayetin geri kalan kısmında iki eser arasında normal karşılanabilecek bazı benzerlikler söz konusudur. Şöyle ki işte örnek olarak ifadesinin yazımı, hür/özgür kelimesinin parançalışmale verilmesi buna örnek gösterilebilir. Ayetin tamamı için ise iki Mealde de birbirlerinden farklı kelimler, cümle kuruluşu ve üslup benimsenmiştir.

Ayrıca bu şekilde kısmi benzerlik olup, genelde farklı olan ayetlerden bazıları şunlardır: Haşr 59/21, Nahl 16/60, Cuma 62/5, Araf 7/176, Rum 30/58, Hac 22/73, Ankebut 29/41.

Ayrıca bazı ayetlerde ise ortak kelimelerin kullanıldığı, cümle kuruluşu ve perspektifin aynı olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Rad 13/35, Şura 42/11, Bakara 2/261, İbrahim 14/24-25-26.

2. İçerisinde Misal/Temsil Kelimesi Yer Almayan Temsil / Misal İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Bu başlık altında içerisinde Misal/Temsil kelimesi geçmediği halde Misal/Temsil içerikli olan ayetler incelenmiştir. Edebiyatta bir hakikati, diğer bir hakikate, bir hayale veya meşhur bir mesele benzeterek örneğe ait bir şekilde ifade etmeye "temsil" adı verilir ki teşbih veya istiare, hakikat ve mecaz kısımlarına ayrılır. [589]Kur'an-ı Kerim, baştan sona edebî sanatları içerisinde barındıran, benzerinin insanlar tarafından bir araya getirilmesi mümkün olmayan bir kitaptır. İ'cazı, sadece muhtevasıyla değil, kullandığı dilsel özellikleriyle de kendini göstermektedir. Bu yönünün diğer dillere çevrilmesi öteden beri mümkün görünmemiş, sadece, yaklaşık anlamıyla çevrildiği için "Meal" adıyla anılmıştır. Meallerde bu edebi zenginliğe ge-

---

588 İslâmoğlu, s. 512.
589 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* I/218.

nelde dikkat edilmeye çalışıldığı halde ara sıra dikkat edilemediği de ifade edilmiştir. İnceleme konusu Meallerin bu konudaki yaklaşımları incelenmiş, gerekli mukayeseler sınırlı ayetler çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır. Bu ayetlerden Bakara 2/18, inceleme konusuMeallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Onlar, sağır, dilsiz, kördürler ve (artık) geriye dönüşleri de yoktur.*[590]

İslâmoğlu Meali: *Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler: artık onlar (hakikate) dönemezler.*[591]

Her iki Mealde farklı üslup kullanılmış, seçilen kelimleler de birbirilerinden farklı tercih edilmiştir. Esed Meali'nde dipnotlarda herhangi bir açıklamaya gidilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise insanın âdeta tüm duyularının iptal olduğu hipnoz durumunun resmedildiği yorumu yapılmıştır.

Ayette yer alan "kör, sağır ve dilsiz" ifadeleri hakaret olmayıp temsilî olarak "hakikatten o kadar uzaklaşmışlar ki şaşkın ve sersem" olduklarını ima ile ifade etmek üzere kullanılmışlardır.[592]

Diğer bir ayet olan Hac 22/11'de "gönülden, içten gelerek değil de, bir kenardan, belli bir maksat için dindarlık eder veya dil ucu ile Müslüman olana benzetilen "uçurumun kenarındaymış gibi kulluk edenlere" değinilmiş,[593] inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve insanlardan kimi de vardır ki, Allah'a (imanla küfrün) sınır(ın)da kulluk eder; öyle ki, başına bir iyilik gelse, O'ndan hoşnut olur; ama başına sınayıcı bir güçlük gelse hemen bütünüyle yüz çevirir ve böylece dünyayı da, ahireti de kaybeder; zaten, hiçbir şeyle kıyaslanamayan kayıp da gerçekte budur*![594]

---

[590] Esed, I/7.
[591] İslâmoğlu, s. 10.
[592] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* I/218.
[593] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* V/476.
[594] Esed, II/669.

İslâmoğlu Meali: *Yine insanlardan kimileri de vardır ki, Allah'a (iman ve küfrü birbirinden ayıran) sınırda kulluk eder; öyle ki, eğer kendisine bir iyilik dokunsa onunla tatmin olup sevinç duyar; fakat başına bir musibet gelse yüzüstü dönüverir; dünyayı da ahireti de kaybeder: nitekim telafisi en zor kayıp da budur*.[595]

İki Mealin cümle kuruluşu, kullandıkları kelimler, " حَرْفٍ/harfin" tabirine verdikleri çeviri, parançalışma içerisine iman ve küfür yerleştirip eklemeleri ortaktır. Bu kadar benzerlikten dolayı, İslâmoğlu Meali'nde kaynak belirtilmeden Esed Meali'nden iktibas yapıldığı izlenimi söz konusudur.

Ayrıca temsil konusuna örnek olabilecek ayetlerden Fatır 35/13, Hucurat 49/12, Kaf 50/30 ve Sad 38/23'te ortak bakış açıları sergilenmiş, kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi hâsıl olacak ölçüde benzerlikler söz konusudur.

Bununla beraber Lokman 31/27, Nisa 4/49, Zilzal 99/7-8, Fussilet 41/11, Tevbe 9/109, Araf 7/154, Hac 22/31 ve Yasin 36/51-52'de de birbirlerinden farklı bakış açıları sergilenmiş olup farklı çeviriler tercih edilmiştir.

Burada karşılaştırma konusu yapılan ayetler seçilirken Diyanet İslam Ansiklopedisi Temsil maddesi,[596] Elmalılı Tefsiri[597] ile Seyyid Kutub'un Kur'an'da Edebi Tasvir[598] isimli eserinden yararlanılmıştır.

H. Bazı Kur'an'î Kavramların Karşılaştırılması

Kavramlar, bir fikri, bilimi, sanatı, dini, ideolojiyi veya meslek dalını anlatmak için kullanılan araçlardır. Bu araçların doğru, yerli yerinde kullanılması kişiyi hedefine ulaşmada başarılı kılar. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'e eşyanın isminin (kavram)[599] öğretildiği anlatılır.[600] Kavramlar, toplumların

---

595 İslâmoğlu, s. 11.
596 Durmuş, İsmail, "*Temsil*" DİA, İstanbul, 2011, XL/434-435.
597 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili.*
598 Kutub, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, 1967. Ankara.
599 Esed, I/12; Aydın, Mustafa, *Kur'anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

tarihi ile birlikte genişler, daralır, yeni anlamlar kazanırlar. Kur'an'da yer alan kavramların da tarihi süreç içerisinde aynı akıbetle karşılaştığı bilinmektedir.[601]

Meal yazılırken, İslâm kültüründeki zengin Kur'an'î birikimin, modern dilbilimsel yöntemlerle tahlil edilerek temel dini kavramların netleştirilip, benzerleriyle aralarındaki ince ayrımların ortaya konulması gerekir. Ayrıca bu kavramların başka dillerdeki karşılıklarının, mezkûr işlemler sonucunda ulaşılan tespitlere göre belirlenmesinin zaruri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim Meali hazırlanırken temel hedef, öncelikle Allah'ın mesajını doğru anlamak ve anladığını başka bir dile başarılı şekilde aktarabilmektir.[602] Bunun ilk merhalesi de ayetlerin ve ayetlerde yer alan kavramların sahabe döneminden itibaren kazandığı/ kaybettiği anlam olaylarını ortaya çıkarmaktır.

Esed Meali'nde bu duruma dikkat çekilmektedir. Nüzul sonrası süreçte, mezhepleşme/kurumsallaşma sürecinde oluşmuş kavramların, Kur'an'ın anlaşılmasına katkısı olmadığını, bunun yerine ilk kullanıldıkları dönemdeki anlamları ile modern dönemdeki karşılıklarının tercih edildiği belirtilmektedir.[603] İslâmoğlu Meali'nde de benzeri iddialar söz konusudur. Dilin canlı olduğu bu nedenle lafızların sonradan oluşmuş şer'i ve fıkhi karşılıkları yerine lügat anlamlarının tercih edildiği belirtilmiştir.[604]

Kavramlara yüklenen anlamlar Meal ve tefsirlere göre farklılık arz ettiğinden, inceleme konusu Mealler, Kur'an'da sıkça yer alan bazı kavramların geçtiği ayetler bağlamında mukayeseye tabi tutulacaktır.

---

600 Bakara 2/31.
601 Aydın, Mustafa, *Kur'anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13-14.
602 Gözübenli, Beşir, *Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/82-83.
603 Esed, I/XXV.
604 İslâmoğlu, s. XXIII.

1. İlah

Tapınılan, kulluk edilen, ibadet edilen, akılların hayret ettiği, kalplere rahatlık ve iç huzuru veren, sıkıntıdan, korkudan kurtaran varlık demektir. Bir görüşe göre Allah lafzı, "ilah" tan, الله\الله şeklinde türemiştir. Çoğulu "alihetun"dur.[605] Her türlü mabut için kullanılan ilah kavramı, İslam'a girişte Allah'tan başkasını kabul etmeyip sadece Allah'ı tanımak, kabul etmek anlamına gelir. Türkçede bir alanda yaratıcılığı ile hayranlık uyandıran, çok beğenilen, çok tutulan kimse için İlah veya Tanrı tabiri kullanılır.[606] İlah kavramına, Türkçede Tanrı, İngilizcede God,[607] Farsça'da Hüda[608] gibi karşılıklar verilmektedir.

Ayetlerde[609] belirtildiğine göre ilah bizatihi var olan, başkasına ihtiyacı bulunmayan ebedi hayatla diri olan, yaratan, öldürüp dirilten, rızık veren, ilmiyle bütün varlıkları kuşatan, esirgeyen ve bağışlayan, evrenin yegâne hâkimi olup daima üstün gelen, en güzel isimlere sahip olan, peygamberleri vasıtasıyla insanlara mesaj gönderen en yüce varlıktır.[610]

Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin de İlah ve İlahlara inandıkları, bazı konularda onlara yalvardıkları ve hatta onlar için kurban adadıkları anlatılır.[611] Yine o İlahlardan "izzet ve şeref bekledikleri[612], kendilerine yardım edeceklerini umdukları,[613] Allah'ı bırakıp da çağırdıklarının, hiç bir şey yaratama-

---

605 Cevheri, es-*Sihah*, s. 52; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 114; İsfehani, *el-Müfredat s.* 89-90; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* I/45.

606 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d260 2045daa9. 26049619 22.03.2017

607 https://www.google.com.tr/#safe=active&q=%C3%A7eviri& 22.03.2017

608 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* I/45.

609 Bakara 2/255,Cuma 62/11, Mülk 67/1, Haşr 59/24, Fetih 48/28, İhlas, 112/1-4.

610 Yavuz, Yusuf Şevki, "*İlah*" DİA, İstanbul, 2010, XXII/ 64.

611 En'am 6/136.

612 Meryem 19/81.

613 Yasin, 36/74.

yacağı, onların kendilerinin yaratılmış olduğu, yalvardıklarının diriler değil ölüler olduğu belirtilir.[614]

Esed Meali'nde İlah için, tanrısal özellik taşıdığı düşünülen/vehmedilen her şeydir,[615] denilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise, İlah'ın yönetici, mabut olduğu aktarılır.[616] İki eserde de İlah ve Tanrı kavramlarının detaylı izahına rastlayamadık. Ancak ayetlere verilen çeviriler üzerinde durulacaktır.

İlah kavramının mushaf sıralamasına göre ilk defa yer aldığı Bakara 2/133, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Evet, siz, (ey İsrailoğulları,) Yakub'un, son nefesini vermeye yaklaşırken oğullarına: "Ben gittikten sonra siz kime kulluk edeceksiniz?" diye seslendiğine şahitsiniz. Onlar: "Senin **tanrına**, ataların İbrahim, İsmail ve İshâk'ın **Tanrısına**, o Tek **Tanrı**'ya kulluk edecek ve O'na teslim olacağız!" diye cevap verdiler.*[617]

İslâmoğlu Meali: *Ve siz (Ey İsrail oğulları), Yakup'un ölüm döşeğinde oğullarına "Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?" diye sorduğuna, onların da "Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın da **İlahı** olan tek **ilaha** kulluk edeceğiz ve yalnızca O'na teslim olacağız" dediklerine şahit olmadınız mı*?[618]

İlah kavramı, Esed Meali'nde "**Tanrı**", İslâmoğlu Meali'nde "**İlah**" olarak yer almıştır. Aynı şekilde ifadelerin çokça tercih edildiği görülmektedir.[619]

---

614 Nahl, 16/20-22.
615 Esed, II/525.
616 İslâmoğlu, s. 1329.
617 Esed, I/36.
618 İslâmoğlu, s. 49.
619 Aynı bağlamda seçilen ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara, 2/163, Âl-i İmran 3/19, Maide 5/116, Araf 7/59-65, Tevbe 9/31-129, Yunus 10/90, Hud 11/50-61,Rad 13/30, Nahl, 16/2-22-51, İsra 17/42, Kehf, 18/15-110, Taha, 20/8, Enbiya 21/108, Hac 22/34, Fussilet, 41/6, Furkan 25/43.

İlah kavramının her iki Mealde "**İlah**" olarak çevrildiği ayetlere de sıkça rastlanmaktadır.[620] Esed Meali'nde "**İlah**", İslâmoğlu Mealinde "**Tanrı**" olarak çevrildiği ayetlere de Âl-i İmran 3/2'de olduğu gibi az da olsa rastlanmaktadır. Yine nadiren görülen bir çeviri şekli de her iki Mealde "**İlah**" için "**Tanrı**" şeklinde çeviri yapılmasıdır. Bu duruma da Casiye 45/23 örnek gösterilebilir.

İlah kavramının kullanımıyla ilgili olarak iki Meal arasında kısmi bir benzerliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Esed Meali'nde "**Tanrı**" kavramının daha yaygın "**İlah**" kavramının ise daha az kullanılmasına karşılık, İslâmoğlu Meali'nde "**İlah**" kavramı daha çok kullanılmış, "**Tanrı**" kavramı ise az tercih edilmiştir.

2. Rab

Terbiye etmek, olgunlaştırmak, yetiştirmek manasına gelen r-b-b kökünden türeyen Rab; malik, sahip, efendi, mabud manalarına gelmekte olup mutlak olarak sadece Yüce Allah için kullanılır.[621] Rab, Allah'tan başkası için tek başına kullanılmaz, ancak izafetle kullanılabilir. Rabbu'd-dar (ev sahibi), Rabbetu'd-dar (ev hanımı) gibi. Rububiyyet denilince anlaşılan mana, sonsuz kuvvet ile idaresi altına alan, tedbir ve terbiyedir. Yani bunları yapabilecek sonsuz bir güce sahip olmaktır.[622] Bir kavmin Rabbi, o kavmi besleyendir. Allah, rablerin Rabbidir. Rububiyet O'na aittir.[623] Kur'an-ı Kerim'de, Rabbin sıfat tamlaması ve mübteda-haber konumundaki cümle içi bağlantılarının tamamına yakın kısmında Allah'ın azameti, aşkınlığı, lütufkârlığı,

---

[620] Örneğin Bakara 2/255, Âl-i İmran 3/6-62, Nisa 4/87-171, Maide 5/73, En'an 6/19-46-74-102, Hud 11/14, İbrahim, 14/52, Ankebut, 29/46, Saffat, 37/4.

[621] Cevheri, es-*Sihah*, s. 383; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab*, Daru'l Marife, Kahire, h. 1119 (m. 1707), s. 1547; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 407.

[622] İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, I/131, Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/77.

[623] ez-Zemahşeri, Ebi Kasım, Carullah Mahmud Bin Ömer İbni Ahmed, *Esasu'l Belağa*, Daru'l Kutub, 1144 (h), Beyrut, I/328.

bağışlayıcılığı, şefkat ve merhameti, rızık verici, yol gösterici, yardım edici ve koruyucu oluşu ifade edilmektedir.[624]

Kur'an-ı Kerim'de Rabb, rabbi, rabbuke, rabbihi, rabbena, rabbukum, erbab, ribbiyyun, rabbaniyyun gibi kullanımlara sahip olup yüzlerce ayette yer almaktadır.[625]

İncelenen Meallerin, içerisinde Rab kelimesinin yer aldığı ayetlere yaklaşımı, çevirileri ve yorumları mukayese edilmiştir. Rab kelimesinin ilk defa yer aldığı Fatiha 1/2, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Her türlü övgü, yalnızca Allah'a özgüdür, bütün âlemlerin **Rabbi**.*[626]

İslâmoğlu Meali: *Hamd, bütüm âlemlerin **Rabbi** Allah'a mahsustur*.[627]

Her iki Mealde de "Rab" için geleneksel çeviri tercih edilmiştir. Esed Meali'nde Rab için, başka bir dilde tek bir kelimeyle karşılanamayacak kadar geniş ve girift bir anlam demetine sahip olduğu, bir şeyin sahipliği ve bunun gereği olarak o şey üzerinde otorite iddiasında bulunmayı ve bir şeyi başından sonuna kadar oluşturma, sürdürme ve besleme kavramlarını içerdiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, ailesi üzerinde otorite sahibi olduğu için aile reisinin rabu'd-dar (evin efendisi) olarak adlandırıldığı, eşinin de ev hanımı olması hasebiyle rabbetu'd-dar (evin hanımı) olarak çağrıldığına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca belirtme takısı (harf-i tarif) olan "Elif Lam" ile başladığında Rabb'ın Kur'an'da, özellikle bütün kâinatın yegâne besleyicisi ve idame ettiricisi dolayısıyla her türlü otoritenin nihai kaynağı olan Allah için kullanıldığı ifade edilmektedir.[628]

---

624 Topaloğlu, Bekir, "*Rab*" 2007, XXXIV/372.
625 Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, s. 285- 299.
626 Esed, I/4.
627 İslâmoğlu, s. 2.
628 Esed, I/4.

İslâmoğlu Meali'nde "rab" için çok kısa bir tanım yapılmıştır. Buna göre Kur'an'ın "âlemlerin Rabbi"ni göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan her şeyin Rabbi olarak tanıttığı,[629] yani bütün varlığın, kâinatın ve içindekilerinin rabbi olduğu belirtilir.

Rab kavramının yer aldığı bazı ayetlerde, "Rab" yerine farklı anlamların verildiği de görülmektedir. Bu şekilde bir anlamın yer aldığı Kehf 18/38, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bana gelince, (biliyorum ki) benim Rabbim Allah'tır ve ben* ***tanrısal nitelikleri*** *O'ndan başka kimseye yakıştıramam.*[630]

İslâmoğlu Meali: *Fakat bana gelince: şu kesinki O benim* ***her şeyimi borçlu olduğum*** *Allah'tır. Ve ben* ***her şeyimi borçlu olduğum*** *birine hiç kimseyi ortak koşmam.*[631]

Esed Meali'nde "**tanrısal nitelikler**" olarak karşılık gören "rab" kavramı İslâmoğlu Meali'nde "**her şeyimi borçlu olduğum**" şeklinde karşılık görmüştür. Esed Meali'nde çeviri ile ilgili olarak "rabbime kimseyi ortak koşmam ya da "koşmayacağım" şeklinde de çeviri yapılabileceği," yani, "Zenginliği ya da yoksulluğu asla Allah'tan başka bir güce yahut yaratıcı bir âmile izafe etmem/edemem." şeklinde gerekçelendirilmiştir.

İslâmoğlu Meali'nde ise Rab için tercih edilen anlamın en uygun olan anlam olduğu, Fatiha 1/2, referans gösterilerek yapılan "göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğunu" belirten ifadeye atıf yapılmıştır.

Rab kavramının Türkçeye de aynı şekilde "Rab" olarak çevrildiği ayetler, daha yaygındır.[632] Aynı şekilde "Rab" kavramının "Rabbim, senin Rab-

---

[629] Şuara 26/24
[630] Esed, II/594.
[631] İslâmoğlu, s. 564.

bin, onun Rabbi, bizim Rabbimiz, sizin Rabbiniz ve Rabbul âlemin" şeklinde izafetle geldiği ayetlerde, her iki Mealde de aynı şekilde "Rab" şeklinde çevrilmiştir.[633] Rab kavramının yer aldığı bazı ayetlerde, Esed Meali'nde "rab"dan farklı çeviriler yapılırken İslâmoğlu Meali'nde "rab" olarak çeviri yapılmıştır. İsra 17/102 bu duruma örnek gösterilebilir. Esed Meali'nde "hükümranlık tahtının efendisi", İslâmoğlu Meali'nde "mutlak otorite sahibi" şeklinde yapılan çeviriler de görülmektedir. Enbiya 21/22 bunun bir örneğidir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah lafzından sonra en fazla geçen, Allah'ı tanıtmada en sık başvurulan kavram "Rab" kavramıdır.[634] Mekke müşrikleri "Rab" kavramına yabancı değillerdi. Allah için kullandıkları bu nezih kavramı, aynı zamanda putları için de kullanmaktaydılar. Kur'an, müşriklerin en çok kullandığı ancak mecrasından kopardığı kavramlardan olan "Rab" kavramına "yaratan Rabbinin adıyla oku", "âlemlerin Rabbine hamdolsun", "insanların Rabbine sığınırım", "Rabbinin hükmüne sabret" diyerek daha kuşatıcı bir bakış getirmiş, müşrik zihin algısını tevhit bakışıyla ıslah etmiştir. Tarihi süreçte içerisi boşaltılan kavramlara, vahyin diriltici ruhuyla yeniden hayat vermiştir. Kur'an'ın yeniden şekillendirdiği bu kavramlar, Arapçadan diğer dillere tercüme edilirken kimi zaman aynen aktarılmıştır. Ancak muhatap zihinlerin Kur'an'ın maksadı ve manasıyla bu kavramları anlamasına yeterli olanak sağlanamamıştır. Bu durumun farkında olan Muhammed Esed, Meali'nde kavramları hedef dile tercüme etmeye, kavramları yeniden üretmeye çalışmıştır. Ancak, Rab kavramını genellikle olduğu gibi aktararak ara sıra birden fazla kelimeyle karşılık bulmaya çalışmıştır. Aynı durum

---

632 Örneğin Bakara 2/131, Maide 5/28, En'am 6/164, Araf 7/54, Tevbe 9/129, Yunus 10/20, Hud 11/66, Ra'd 13/16, Kehf 18/14, Meryem 19/65, Taha 20/70, Mü'minun 24/93, Şuara 26/12, Yasin 36/58, Nebe, 78/37. Diğer ayetler için bakınız: Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim,* s. 286.

633 Örneğin En'am 6/45, Araf 7/54, Yunus 10/19, Şuara 26/109-127-145-164-180-192, Neml 27/8. Ayrıca bakınız Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim,* s. 288-296.

634 Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim,* s. 285-299.

İslâmoğlu Meali için de söz konusu olmuştur. Aynı ayetin çevirisinde bu durum pek yaşanmamışken farklı ayetlerde yapılan çevirilerde, Esed Meali'nin diğer ayetin çevirisinde kullandığı özgün çevirinin benzeri bir çeviri ile İslâmoğlu Meali'ne yansıdığı görülmektedir. Rab kavramının yer aldığı ayetlerin büyük çoğunluğunda Arapçadaki ifadenin geleneksel yaklaşıma uygun bir şekilde çevrilmesi, benzerliklerin asgariye inmesinde etkili olmuştur, denilebilir.

3. Ruh ve Ruhu'l Kudüs

Ruh, r-v-h harflerinden müteşekkil olup rih'ten türemiştir. İnsanın nefes aldığı hal, Cebrail, nefsin bir bölümünü;[635] bol ve geniş olmayı;[636] hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları def etmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne denmiştir.[637] Kavram olarak "Ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından insanın bedenine üflenen ve ölümü anında insan bedeninden çıkarılan idrak edici ve bilici hakikati ifade eder."[638] Kur'an-ı Kerim'de yer alan ruh kelimesi, birden fazla anlama geldiği için Meallerde farklı tercihlerle karşılık bulmuştur. Örneğin ruh, hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları defetmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne isim olmuştur. İşte İsra 17/85'te zikredilen durum budur. Ayet inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bir de, sana ilahi esinlenme(nin mahiyeti) hakkında soru soruyorlar. De ki: "Bu esinlenme Rabbimin buyruğuyla (cereyan etmekte)dir; ve (ey insanlar, siz bunun mahiyetini anlayamazsınız, çünkü) bu konuda size pek az bilgi verilmiştir.*[639]

---

635 İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu*, Ebu'l Hüseyin Ahmed bin Zekeriyya, Daru İhya'u Turas Ul Arabi, Beyrut, 2008, s. 408; Cevheri, e*s-Sihah*, s. 434.
636 İbni Manzur, *Lisan'ul Arab,* s. 1790.
637 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 446.
638 Yavuz, Yusuf Şevki, "*Ruh*" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 187.
639 Esed, II/575.

İslâmoğlu Meali: *Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbimin (akıl sır ermez) işlerindendir ve size bu konuda çok sınırlı bir bilgi verilmiştir.*[640]

İslâmoğlu Meali'nde ruh ile ilgili olarak genel ve geleneksel olan çeviri tercih dilmiş iken Esed Meali'nde hemen hiçbir Mealde[641] yer almayan bir çeviri olan "ilahi esinlenme" tercih edilmiştir.

Esed Meali'nde tercih edilen "ilahi esinlenme" ile ilgili gerekçe olarak, ruh'tan kastın vahiy olduğu yönündedir. Ruh'un geçtiği başka bir ayet olan Nahl 16/2'de ruh'un kelime olarak "can, hayat soluğu" manasına geldiği, Kur'an-ı Kerim'de "ilham, esin ve özellikle vahiy" manasına geldiği belirtilmiş kaynak olarak da ez-Zemahşeri ve er-Razi gösterilmiştir.[642] Canın bedendeki işlevi ile vahyin dindeki yerinin aynı olduğu belirtilerek burada olduğu gibi aynı bağlamdaki ayetlerde yer alan ruh'un vahiy olması gerektiği ifade edilmiştir.

İslâmoğlu Meali'nde de ruh ile ilgili benzeri yorumlar yapılmış, Nahl 16/2 referans gösterilerek "ruh'un anlamlarından bir tanesinin de vahiy anlamına geldiği belirtilmiştir. Burada da Esed Meali'ne paralel yorumlar yapılarak vahyin hayata ruh katan bir mesaj olduğu, nasıl ki ruhunu yitiren bir insan cesede dönüşüyorsa vahiysiz bir hayatın da aynı anlama geldiği vurgulanmıştır. Parançalışma içerisinde Esed Meali'ndeki gibi kaynak olarak "ez-Zemahşeri ve er-Razi" gösteriliyorsa da ek olarak Esed Meali de zikredilerek yorumlarından istifade edilmesine karşılık; emeğe saygı ve ahlaki bir gereklilik sergilenmeliydi.[643]

Hz. Âdem'e ruhuna üflenişinden bahseden Hicr 15/29, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

---

640 İslâmoğlu, s. 545.
641 http://www.kuranMeali.org/17/isra_suresi/85.ayet/kurani_kerim_Mealleri.aspx
642 Esed, II/527.
643 İslâmoğlu Meali'nde "alıntı yaparken kaynak gösterilmesi emeğe saygı ve ahlaki bir gerekliliktir." seklinde bir uyarı yer almaktadır. İslâmoğlu, s. IV. (Kitabın kimliğinin tanıtıldığı bölüm)

Esed Meali: *Ona belirli bir biçim verip de ruhumdan üflediğim zaman onun önünde yere kapanın!*[644]

İslâmoğlu Meali: *İzleyin; ne zaman ki onu şekillendirir de kendisine ruhumdan üflersem, derhal yere kapanıp onun (hizmetine) amade olun!*[645]

Meallerde "ruh" kavramı aynı olmakla birlikte ayetin tamamı farklı kelimelerle çevrilmiş, farklı bakış açıları tercih edilmiştir. İzah kısmında ise Esed Meali'nde "ruhumdan üfleme" ile ilgili olarak "ona hayat, bilinç ve duyarlılık bahşetmesi yani can bahşetmesi şeklinde mecazî bir ifade olarak anlaşılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde ise çok geniş açıklamalar yapılmış ancak "ona başta hayat olmak üzere, kendi özelliklerinden, sıfatlarından sınırlı düzeyde verilmesi" şeklinde Esed Meali'ndeki izahı çağrıştıran bir yoruma yer verilmiştir.

Nebe 78/38'de "meleklerin ileri gelenlerinden" manasına gelen ruh[646] inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *bütün (insan) ruhların(ın) ve bütün meleklerin saf saf sıralandıkları Gün: Rahman'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşmayacak ve (herkes, yalnız) doğruyu söyleyecek.*[647]

İslâmoğlu Meali: *o gün (insanlığa ait) bütün ruhlar ve melekler saf saf kıyama duracak; kimse ağzını açamayacak; ancak Rahman'ın izin verdikleri müstesna; onlar da sadece doğruyu söyleyecek.*[648]

"Bütün insan ruhları" ile "insanlığa ait bütün ruhlar" arasında pek bir fark gözükmemektedir. Her iki Mealde de insan parançalışmae alınmış ve aynı çeviri yapılmıştır. Açıklama kısmında da her iki Mealde ruh'un tekil olduğu ancak İbni Abbas, Katade ve Hasanı Basri'ye dayandırılarak çoğul

---

644 Esed, II/516.
645 İslâmoğlu, s. 484.
646 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 446.
647 Esed, III/1227.
648 İslâmoğlu, s. 1215.

tercih edildiği belirtilmiştir. Bu durumda Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Bazı ayetlerde ruh, Cebrail manasında yer alır. Örneğin bu manada yer aldığı belirtilen[649] Şuara 26/193, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *onunla, mutlak güvenilirlik derecesinde olan vahiy inmiştir.*[650]

İslâmoğlu Meali: *O güvenilir ruh ile birlikte geldi.*[651]

Esed Meali'nde "ruh" kelimesi için güvenilir olan vahiy, İslâmoğlu Meali'nde ise güvenilir ruh tercih edilmiştir. İki eser arasında farklı tercihler söz konusudur. Ancak burada yer alan "ruh" genel olarak Cebrail şeklinde Türkçeye çevrilmiş olması, açıklama kısmında da incelenen iki Mealde birbirlerini destekleyen cümlelerin hatta aynı kelimelerin kullanılmış olması, Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne bilgi akışı olduğu izlenimi vermektedir. Örneğin her iki Mealde de burada yer alan ruh için hemen tüm klasik tefsirlerin "ruhul emin" için vahiy meleği cebrail'i anladıkları, buna karşın burada "vahiy" olması gerektiği izah edilmiştir. Esed Meali'nde Meal ile tefsir arasında uyum söz konusu iken, İslâmoğlu Meali'nde Mealde yer almayan "vahiy" ifadesi açıklama kısmında yer almıştır.

Aynı ifadenin yer aldığı Kadir 97/4, Esed Meali'nde "İlahi esin", İslâmoğlu Meali'nde "vahiy" olarak yer almıştır.

Mü'min 40/15'te vahiy anlamına gelen ruh kelimesi, inceleme konusu Meallerde şu şekilde çevrilmiştir:

---

649 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 446.
650 Esed, II/757.
651 İslâmoğlu, s. 730.

Esed Meali: *O, bütün (varlık) derecelerinin en yücesi olarak kudret tahtına kurulmuştur. O, Kendi iradesiyle* ***kullarından dilediğine vahiy indirir*** *ki (bütün insanları) O'na kavuşacakları Gün(ün gelip çatacağı) konusunda uyarsın;*[652]

İslâmoğlu Meali: *Zira O, bütün varlık hiyerarşisinin en yücesi olarak hükümranlık makamına kurulmuştur. O duruşma günü hakkında uyarmak için* ***kullarından dilediğine*** *katından* ***vahiy indirir.***[653]

"*Kullarından dilediğine vahiy indirir*" bölümü birbirine benzemektedir. Ayette yer alan "vahiy" ifadesi, birçok Mealde aynı şekilde yer aldığı için inceleme konusu Meallere özgü bir kullanım değildir. Ancak açıklama kısmında her iki Mealde de "ruh teriminin vahiy olarak çevrilmesi konusunda Nahl 16/2'ye bakılması önerilmiştir. Bu durum iki eser arasındaki benzerliği ortaya koyması noktasında önem arz etmektedir.

Nisa 4/141'de Esed Meali'nde "can" olarak yer alan "ruh" kelimesi,[654] İslâmoğlu Meali'nde geleneksel şekilde "ruh" olarak karşılık bulmuş, ancak açıklama bölümünde kaynak belirtilmeden Esed Meali'ndeki yorumların aktarıldığı şeklinde bir izlenim söz konusu olmuştur.[655]

Bundan başka bazı ayetlerde de iki Meal "ruh" kavramına aynı karşılığı vermiş,[656] bazı ayetlerde de farklı yaklaşım sergilenmiştir. Örneğin, Nisa 4/171, Sad 38/72, Mearic, 70/40.

Ruhu'l-kudüs terkibi, ruh ve kudüs kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Ruh; "insanın nefes aldığı hal, Cebrail, nefsin bir bölümünü; bol ve geniş olmayı; hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları def etmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne" denmişti. Kudüs ise, söz-

---

652 Esed, III/957.
653 İslâmoğlu, s. 928.
654 Esed, I/179.
655 İslâmoğlu, s. 187.
656 Örne/
*ğin Meryem 19/17, Hicr,15/29, Secde 32/9, Mü'min 40/15, Şura 42/52, Tahrim 66/12, Nebe 78/38.

lükte "takdis etmek, kutsal, değerli, temiz, korunmuş alan" demektir.[657] Ruhu'l Kudüs ise vahiy getiren melek, Cebrail olarak kabul edilir. Ruhu'l-kudüs veya Ruhu'l Emin olarak yer alır.[658]

Kur'an-ı Kerim'de ilk geçtiği yer olan Bakara 2/87'de inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Biz Musa'ya ilahi kelamı bahşettik ve birbiri ardınca O'nu izleyen elçiler gönderdik: Meryem oğlu İsa'ya da hakikatin tüm kanıtlarını vahy ettik ve O'nu* ***kutsal ilham*** *ile güçlendirdik.*[659]

İslâmoğlu Meali: *Musa'ya ilahi kelamı vermiş ve birbiri ardınca onu izleyen peygamberler göndermiştik. Meryem oğlu İsa'ya da gerçeğin açık belgelerini vermiş ve onu* ***kutsal ruh*** *ile güçlendirmiştik.*[660]

İki Meal'in cümle kuruluşları ve çevirileri ortaktır. Ruh'ul kudus için Esed Meali'nde "**kutsal ilham**", İslâmoğlu Meali'nde "**kutsal ruh**" tercih edilmiştir. Esed Meali'nin açıklama bölümünde "Ruhu'l-Kudüs'ün, kutsallık ruhu biçiminde çevrilmesi gerektiğine, ruh teriminin Kur'an'da sık sık "ilahî ilham" anlamında kullanılmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, ashaptan şair Hassân b. Sâbit'e Rûhu'l-Kudüs nimeti bahşedilmesi için duada bulunduğuna da değinilmiştir."[661]

İslâmoğlu Meali'nde de benzeri açıklamalara yer verilmiş "Kutsal ruhu, Allah'ın peygamberlerinin akıl ve marifetlerini kendisiyle desteklediği vahyin ruhu" olarak açıklayan "Menar Tefsiri"ne atıfta bulunulmuş, kutsallığın ise, onunla insanı terbiye etmenin kutsallığıyla ya da vahyin terbiyesiyle insan benliğinin kutsal olanın etkisi altında kalmasıyla açıklandığına dikkat çekilmiştir. Esed Meali'nde olduğu gibi, Allah Rasulü'nün Şair Hassan bin

---

657 Cevheri, *es-Sihah*, s. 841; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 829.
658 İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu,* s. 408; Cevheri, e*s-Sihah*, s. 434, İsfehani, e*l-Müfredat,* s. 446.
659 Esed, I/24.
660 İslâmoğlu, s. 32.
661 Esed, I/24.

Sabit'e "Allah seni kutsal ruh ile desteklesin!" duasına atıfta bulunulmuş kaynak olarak sadece "Buhari, Müslim" denilerek cilt, bab ve sayfa numaralarına yer verilmemiştir.[662]

Her iki eserin Meal ve tefsirlerinde bir birlerine yakın ifadeler ve bakış açıları sergilenmiştir. Kutsal ruh ile ilgili sergiledikleri tavır da birbirinden uzak değildir. Oysa klasik metinlerimizde birtakım tanımlamalar yapıldığı halde, ruh'un gerçek manasını Allah'tan başka kimsenin tam olarak bilemeyeceği, Yüce Allah tarafından: "Sana ruhtan sorarlar, de ki: Ruh, Rabb'imin emrindendir. Size ilimden pek az bir şey verilmiştir"[663] şeklinde belirtilmiştir. Yine "ruh ve kudüs" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen "Ruh'ul Kudüs" tabiri Kur'ân-ı Kerîm'de üçü Hz. Îsâ (Bakara 2/87-253, Mâide 5/110), biri Kur'an'la (Nahl 16/102) ilgili olan dört âyette geçmekte, dördünde de Cebrâil kastedilmektedir. Hz. Îsâ hakkındaki ayetlerde onun Ruh'ul kudüs ile desteklendiği, Nahl suresinde (16/102) ilâhî vahyin Ruh'ul Kudüs vasıtasıyla indirildiği bildirilmektedir.[664] İnceleme konusu iki Mealde de bu çeviriye katılınmamış, kutsal ruh ve kutsal ilham şeklindeki çeviri tercih edilmiştir.

4.Takva

Bir işi, onu rahatsız edecek ve ona zarar verecek şeylerden korumak, def etmek demek olan (v-k-y) vikaye kökünden gelen takva, insanın kendi canını korkulan şeylerden sakınmasıdır. Şeriatta ise takva, insanın kendisini günahlardan, hatta sakıncalı şeylerden sakındırması anlamında kullanılmıştır.[665] Takva sahibine muttaki denilmiştir. Takva kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 17 yerde geçmekte, aynı kökten gelen ittika, taki, etka, müttaki gibi diğer

---

662 İslâmoğlu, s. 32-33.
663 İsrâ 17/85.
664 Harman-, Ömer Faruk, "Ruh" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 216-217; Turgay, Nurettin, "*Ruhu'l Kudüs*" Şamil İA. VII/ 59; İsfahânî, Ragıp El, *el-Müfredât*, s. 446; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*,V/3125.
665 Cevheri, *es-Sihah*, s. 1156; İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu*, s. 106; İsfehani, e*l-Müfredat*, 1176.

türevleri ve fiil şekilleri Kur'an-ı Kerîm'de 285 yerde geçmektedir.[666] Takva kelimesi, sözlük ve terim anlamları ile ismi faili olan muttaki kelimelerinin yer aldığı ayetler bağlamında, inceleme konusu Meallerde mukayese edilmiştir.

4.1. Takva'nın Kök ve Sözlük Formunda Yer Aldığı Ayetler

Takvanın kök olarak türdeşi olup sözlükte "korunmak, sakınmak anlamına gelen "veka, ku, ki, taki" gibi kelimelerin yer aldığı ayetlerde, incelenen her iki eserde farklı tutumlar sergilendiği görülmüştür. Bazen aynı çeviri tercih edilmiş, bazen de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Örneğin "vekina" ifadesinin yer aldığı Bakara 2/201'in çevirisi Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ama içlerinde öyleleri de var ki: "Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de ve bizi ateşin azabından* ***koru****!" diye dua ederler*.[667]

İslâmoğlu Meali: *Fakat öyleleri de var ki, onlar "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik güzellik ver, ahirette de iyilik güzellik ver ve bizi ateşin azabından* ***koru****" diye yakarırlar*.[668]

Her iki Mealde de genel ve geleneksel çeviriye uygun olarak "koru" şeklinde çeviri tercih edilmiştir.

Sözlük anlamında yer alan takva ayetlerine örnek olarak Şuara 26/108, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Öyleyse artık Allah'a* ***karşı sorumluluk bilinci taşıyın*** *ve benim izimden yürüyün!*[669]

---

[666] Uludağ, Süleyman, "*Takva*" DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.
[667] Esed, I/57.
[668] İslâmoğlu, s. 70.
[669] Esed, II/749.

İslâmoğlu Meali: Ş*u halde,* ***Allah'a karşı sorumlu davranın*** *ve beni izleyin!*[670]

Her iki Mealde de klasik "korkma, sakınma" ifadesi yerine "sorumluluk" kavramı ile çeviri tercih edilmiştir.

İki eserin takva kelimesine sözlük anlamına uygun olarak "korumak, sakınmak"[671] şeklinde çeviri yaptıkları diğer ayetlerden bazıları şunlardır; İnsan 76/11, Duhan 44/56, Tahrim 66/6.

Rad 13/34'te yer alan "vakin" tabiri için Esed Meali'nde "korumak", İslâmoğlu Meali'nde "savunmak" şeklinde bir çeviri tercih edilmiştir. Aynı suresin 37. ayeti için Esed Meali'nde yine "koruyucu", İslâmoğlu Meali'nde "sığınak" ifadesi kullanılmıştır.

Takva kavramının sözlük anlamıyla geldiği Bakara 2/41, Mü'minun 23/52, Şuara 26/144, Ankebut 29/16, Ahzab 33/55, Hucurat 49/13, Nuh 71/3 ve Leyl 92/17'de her iki Mealde "sorumluluk bilinci" anlamı verilmiştir.

4.2. Takva'nın Kavram Formunda Yer Aldığı Ayetler

İnsanın canını tehlikelerden koruması gibi kendisini günahlardan sakınması da gerekir. Takva, Dinin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen azami titizliktir.[672] Kur'an-ı Kerim'de nüzul sırasına göre takvanın ilk yer aldığı ayet olan[673] Şems 91/8, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

---

[670] İslâmoğlu, s. 722.
[671] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 1176.
[672] Uludağ, "*Takva*" DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.
[673] Takvanın nüzul sırasına göre ilk geçtiği ayetin Şems 91/8 olduğu tespiti İslâmoğlu Meali'ne aittir, s. 1263.

Esed Meali: V*e nasıl ahlakî zaaflarla olduğu kadar Allah'a karşı* ***sorumluluk bilinciyle*** *de donatıldığını*![674]

İslâmoğlu Meali: V*e nihayet insan benliğine iyiyi ve kötüyü tanıyıp sorumsuz* ***ve sorumlu davranma yeteneğini*** *yerleştiren (şahit olsun) ki.*[675]

Her iki eserde de takvaya sorumluluk anlamı verilmiştir. Esed Meali'nde ayetin genel anlamı üzerinde durulurken İslâmoğlu Meali'nde takva kavramı izah edilmiştir. Takvanın iniş sürecinde ilk kullanıldığı yerin bu ayet olduğu, kök manasının "biri diğerine zarar veren iki şey arasına engel koyarak zarar göreni zarar verenden korumak" olduğu, kalkanıyla kendisini korudu, ifadesi kullanılırken yer alan kavramın "itteka" olduğu, dile getirilir. Hadislerden ve sahabe uygulamalarından yola çıkılarak takva için "insanı sorumlu hareket etmeye götüren sorumluluk bilinci" şeklinde tarif edilir. İki eserin sözlük anlamındaki takva kelimesine[676] aynı şekilde "sorumluluk bilinci" şeklindeki çeviriyi çokça tercih ettikleri görülmektedir.[677]

Takva kelimesinin geçtiği her yerde inceleme konusu eserler aynı anlamı tercih etmemişlerdir. Esed Meali'nde "ilahi sorumluluk bilinci", İslâmoğlu Meali'nde ise Arapçadaki gibi "takva" şeklinde çeviri yapılan ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Maide 4/2 ve Necm 53/32'de bu şekilde yer almıştır. Bakara 2/281'de yer alan takva kelimesi için Esed Meali'nde "aklınızda tutun, çıkarmayın", İslâmoğlu Meali'nde "bilincinde olun" şeklinde, yine ikincisinin birincisinden etkilenmesine örnek teşkil edecek şekilde verilmiştir. Yusuf 12/109'da yer alan "takva", Esed Meali'nde sorumluluk bilinci, İslâmoğlu Meali'nde "bilinç" şeklindeki çeviri tercih edilmiştir. Bu örnekler

---

674 Esed, III/1273.
675 İslâmoğlu, s. 1262.
676 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1176.
677 Örneğin, Bakara 2/189, Âl-i İmran 3/102, Nisa 4/1, En'am 6/32, Araf 7/35, Yunus, 10/6, Nahl 16/128, Nur 24/52, Zümer 39/73, Nahl 16/30, Meryem 19/72, Talak 65/2.

Esed Meali'nde iç tutarlılığın daha fazla bulunduğu, ancak İslâmoğlu Meali'nde bu durumun söz konusu olmadığı izlenimini vermektedir.

4.3. Takva Kavramının Muttaki Formunda Kullanıldığı Ayetler

Takvadan bahseden bazı ayetler, takvanın ismi faili olan Muttaki formatında gelmektedir. Bu duruma hemen Bakara 2/2'de rastlanmaktadır. Ayet, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *BU İLAHÎ KELÂM–ki üzerinde hiçbir şüpheye yer yoktur–* ***Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olanlara*** *bir rehber (olarak indirilmiş)tir.*[678]

İslâmoğlu Meali: *İŞTE kendisi hakkında hiçbir kuşkuya yer olmayan bu ilahi kelam,* ***takva sahipleri*** *için bir hidayet rehberidir.*[679]

Esed Meali'nde "Muttaki" kavramı için, "Allah'tan korkun" şeklindeki alışılagelen çeviri, takvanın olumlu manasını yansıtmadığı gerekçesiyle terkedilmiştir. Takvanın olumlu manayı içermesi, O'nun her zaman ve her yerde hazır olduğunun farkında olmayı ve kişinin bu farkında oluşun ışığı altında kendi varlığını biçimlendirme arzusunu içermesi gerektiği belirtilmiştir. Mütercimlerin genelde "kötülükten sakınma, korunma, korkma" şeklindeki çevirisinin ilahî sorumluluk bilinci kavramının sadece belirli bir yönünü yansıttığı, tamamını yansıtmadığı vurgulanmaktadır.[680]

İslâmoğlu Meali'nde de Esed Meali'ndeki ifadeleri çağrıştıran açıklamalar mevcuttur. Takvanın tek bir sözcükle karşılanamayacak merkezi bir kavram olduğu, Japon bilgin Toshihiko Izutsu'nun takva'nın anlamına dair yaptığı semantik kazının, kendisini "sorumluluk" kavramına ulaştırdığı belirtilmiştir. Ancak bu bilginin, Izutsu'nun hangi eserinden alındığı belirtilme-

---

678 Esed, I/4.
679 İslâmoğlu, s. 6.
680 Esed, I/4.

miştir. Bununla birlikte, İzutsu'nun Kur'an 'da Allah ve İnsan[681] adlı çalışmasında "*Takva kelimesi, cahiliye devrinde her canlı varlığın, dışarıdan gelecek yıkıcı bir kuvvete karşı kendini savunma davranışıdır. Bu kelime, İslam'a özgü tevhid inancı alanına nakledilince çok önemli bir dini anlam kazanır: Takva; hüküm günündeki Tanrı azabı korkusu" sahnesinden geçerken kişisel saf dindarlık anlamına varır.*" şeklinde bir açıklama vardır. Aynı kitabın 41. sayfasında "*Kur'an'ın nefis tasfiye ve çalışmakiyesinin, üzerine oturduğu temel taşı mevkiini kazanmıştır. Fakat cahiliye devrinde bu, sadece çok yaygın olan bir çeşit hayvansal içgüdü, korkuya karşı kendini savunma içgüdüsü manasına gelirdi.*" şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Ayrıca ileriki sayfalarda "*Zaman geçtikçe takva son derece kuvvetli olan uhrevi rengini kaybederek neticede "dindarlık" kelimesiyle ifade edilebilen anlama gelmiştir.*" denilmiş, cahiliye döneminde takvanın dünyevi bir kavram olduğu, İslam'la takvanın uhrevi bir boyut kazandığı belirtilmiş ancak "sorumluluk" kavramından bahsedilmemiştir.[682]

Takva kavramı için seçilen "sorumluluk bilinci" ifadesinin, Esed Meali'ndeki haliyle İslâmoğlu Meali'nde yer alması, kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimini güçlendirmektedir. Bu durum, İslâmoğlu Meali'nde "akademik ve bilimsel yeterlilik" konusunda eksikliklerin olduğu şeklinde izah edilebilir. Aslında takva'nın sözlük ve kavramsal manasındaki örneklerinden elde edilen sonuçlar muttaki kavramı için de ortaya çıkmaktadır ki İslâmoğlu Meali'nde "takva ve muttaki" kavramlarının çevirisinde iç tutarlılık sağlanamamıştır. Aslında bu tutarsızlığın farkına varılmış olmalı ki "*Biz takva'yı, Allah'a izafetle kullanıldığında "Allah'a karşı sorumluluk bilinci" ile yalın olarak kullanıldığında "sorumluluk bilinci" ile karşıladık. Bazen de orijinal haliyle bıraktık. Bunu sadece cümlenin akışı ve dil estetiği açısından değil, kavramın bağ-*

---

681 Izutsu, Toshihiko, *Kur'anda Allah ve İnsan*, (tercüme, Süleyman Ateş) Ankara Üniversitesi, 1975, s. 6, 21,41.
682 Izutsu, *Kur'anda Allah ve İnsan,* s. 222.

lama göre değişen vurguları sebebiyle tercih ettik." şeklinde bir izah yapılmıştır.[683]

Muttaki ibaresinin, bağlama göre muttakiler, takva sahipleri ve sorumluluk bilinci taşıyanlar diye çevrileceği belirtilmiştir. Ancak, hangi bağlamda hangi ifadenin tercih edileceği yazılmamış, burada kastedilen bağlamın ne olduğu izaha muhtaç kalmıştır.

Muttaki kavramının yer aldığı ayetler genel olarak her iki Mealde de "sorumluluk bilinciyle hareket edenler, sorumluluk bilinci duyanlar" şeklinde çeviri verilmiştir.[684]

Bazen de Muttaki kavramının yer aldığı ayetlerde Esed Meali'nde "sorumluluk bilinciyle hareket edenler" şeklindeki çeviri devam ettiği halde, İslâmoğlu Meali'nde "muttakiler" şeklinde çeviri verilmiştir.[685]

Âl-i İmran 3/133 ve 138'de sırasıyla "U'iddet lil muttekin, Mev'izetun lil muttekin" ibareleri yer almıştır. Esed Meali'nde diğer takva içerikli ayetlerde olduğu gibi "sorumluluk bilinci taşıyanlar" şeklinde çeviri yapılmıştır. İki ayetin aynı sayfada ve aynı bağlamda yer almasına rağmen İslâmoğlu Meali'nde 133. ayet için "muttakiler", 138. ayet için "sorumluluk bilincini kuşananlar" şeklinde çeviri yapılmasının maksadı veya bağlamı anlaşılamamıştır.

Klasik tefsirlerde takvaya ve aynı kökten gelen emir kiplerine genellikle, "Allah'tan korkun, ona karşı gelmekten sakının" anlamı verilmiştir. Söz konusu fiilin kökü korku anlamını da içermekle birlikte bu korkunç bir şeyden çekinmeyi değil seven birinin sevdiğinin gönlünü incitmekten çekinmesini, yaratanına karşı saygı ve sorumluluk duyma hassasiyetini ifade ettiği için,

---

683 İslâmoğlu, s. 7.

684 Bu ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/180-194-241, Âl-i İmran 3/76-115-138, Maide 5/27, Araf, 7/128, Tevbe 9/4, Hud 11/49, Meryem 19/85, Enbiya 21/48, Nur 24/34, Şuara, 26/90, Kasas 28/83, Sa'd 38/28 vd.

685 Âl-i İmran 3/133, Hicr 15/45, Nahl, 16/30, Furkan, 25/74 vd.

"Allah bilinci, Allah'a karşı sorumluluk bilinci" ifadeleri kavramının içerisine daha uygun görünmektedir.[686] İslâmoğlu Meali'nde takva kavramı için yapılan çeviriler, uygun olmakla birlikte, aynı bağlamda ancak farklı ayetlerde yer alan ifadelerin birbirinden farklı çevrilmesinin gerekçeleri izah edilememiştir. Özellikle bazı ayetlerde sadece Arapçasının aynen Türkçeye aktarılması (yani sadece alfabesinin değiştirilmesi) pek anlaşılır görülmemiştir. Bu durumda takva içerikli ayetlerin Mealinde iç tutarlılıktan bahsetmek mümkün görünmemektedir.[687]

5. Kitap

Kitap, (كتاب) yazmak, farz kılmak, hükmetmek, dikmek, anlamına gelen "كتب" kökünden türemiş bir mastardır. Kitap, harfleri yazıyla birbirine ekleyip dizmeyi, hem de masdar-isim olarak bu şekilde oluşturulan yazılı metni ifade etmek üzere kullanılmıştır.[688] Kur'an-ı Kerim'de her iki şekilde de kullanımı mevcuttur. Kitap, Kur'an-ı Kerim'de vahiy, Tevrat, amel defteri, levh-i mahfuz gibi anlamlarda kullanılmıştır.[689]

5.1. Kitabın Vahiy Anlamına Geldiği Ayetler

Peygamberlerden her birine gönderilen ilahi mesajlara kitap denilmektedir. Kitap kelimesinin yazılı metni ifade etmekle birlikte istiare yoluyla metnin sözlü şekli için de kullanıldığı, dolayısıyla Allah kelamının sözlü şekline de kitap denildiği belirtilir.[690] Kitabın "vahiy" manasında geldiği ayetlerden Meryem 19/30, ilgili Meallerde şu şekilde yer almıştır:

---

686 Uludağ, "*Takva*", XXXIX/484.
687 Ayetler Mu'cem'ul Müfehres Li Elfaz'il Kur'an'dan seçilmiştir. Konu tasnifleri de İsfehani'nin *el-Müfredat*'ından seçilmiştir.
688 Cevheri, e*s-Sihah*, s. 899; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 892.
689 Üzüm, İlyas, "*Kitap*" DİA, İstanbul, 2002, XXVI/121.
690 İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 892; Üzüm, "*Kitap*", XXVI/121.

Esed Meali: *(Fakat çocuk:) "Bakın," dedi, "Allah'ın kuluyum ben. O bana* ***ilahi mesajı*** *bahşetti ve beni peygamber yaptı.*[691]

İslâmoğlu Meali: *(İsa) dedi ki: "Ben Allah'ın kuluyum: O bana* ***ilahi vahyi*** *ulaştırdı ve beni peygamber tayin etti.*[692]

Esed Meali'nde ilahi mesaj olarak yer alan kitap ifadesi, İslâmoğlu Meali'nde ilahi vahiy olarak yer almıştır. Kısmi bir benzerlik söz konusu ise de farklı vurguların ön plana çıkartıldığı söylenebilir.

Esed Meali'nde, kitap ile ilgili niçin Mushaf anlamında kitap kelimesinin seçilmediği ile ilgili birtakım izahlar yapılarak kitap kelimesinin klasik tefsirlerde Kur'an kastedilerek mushaf anlamında çevrilmesi doğru bir tercih olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Kur'an'ın nazil olduğu 23 yıllık dönemde onun okunuşunu dinleyenler, onu bir mushaf olarak algılamadılar. Zaten Kur'an, Hz. Peygamber'in vefatından ancak yıllar sonra tek bir ciltte toplanmıştı. Aksine kitap kelimesi, ketebe (yazdı) veya mecazî olarak "hüküm verdi" fiilinden türetilmiş olmasından dolayı "ilahi kelam" veya "vahiy" olarak anlaşılmaktaydı. Aynı şey, bu terimin daha önce nazil olan metinler için kullanılmasında da geçerlidir. Çünkü Kur'an, şu gerçeği sık sık vurgular: ilahi kelamın önceki örnekleri zamanla büyük tahrifata maruz kalmışlardır ve yaşayan kutsal "kitaplar" asıl vahiyleri hiçbir şekilde temsil etmemektedirler."[693]

İslâmoğlu Meali'nde kitapla ilgili açıklama yapılan ve Esed Meali'ne doğrudan atıf yapıldığı için önemli bir yer olan Hicr 15/4, her iki Mealde şu şekilde yer almaktadır:

---

691 Esed, II/612.
692 İslâmoğlu, s. 5823.
693 Esed, I/XXVI. (Önsöz)

Esed Meali: *Biz, çünkü hiçbir toplumu, (önceden)* ***ilahî bir kelâmdan*** *bütünüyle haberli kılmadan helak etmedik;*[694]

İslâmoğlu Meali: *Zira Biz hiçbir memleketi, (önceden) bilinip anlaşılan* ***ilahi bir vahye*** *muhatap kılmadıkça helake sürüklememişizdir*.[695]

Esed Meali'nde ayetin izahı sadedinde, bir toplumun, bilinen bir kitaba (kitâbun ma'lûm) sahip olmadıkça yani, söz konusu toplum ya da halkın, ilahî bir kitap ya da mesaj ya da peygamber aracılığıyla doğrunun, eğrinin anlamından haberdar kılındığı halde bilerek bu ilahî rehberi tepip reddetmedikçe helak edilmeyeceği ifade edilmiştir.[696]

İslâmoğlu Meali'nde Hicr 15/4'ün izahında, "maksadı lafız ve manaya hakem kılarak kitabın ma'lum ibaresinin doğru anlamına ulaşan Muhammed Esed'e borçlu olduğu" belirtilmiştir. Bu şekilde kaynağın belirtilmesi, takdire şayan bir durum olduğu gibi diğer birçok ayette aynı hassasiyetin gösterilmesi ilmi eserlerden beklenen bir tavırdır. Ayrıca kitap ifadesi için aynı surenin 1. ayetinin izahında "el kitab" ile vahyin kayıtlı tabiatına atıf yapıldığı, Kur'an ile üretilmeye müsait sözlü bir hitap oluşuna atıf yapıldığı anlatılmaktadır. Sözün geldiği kaynağından dolayı kitap, sözün söylendiği hedefinden dolayı da Kur'an adını aldığı belirtilmektedir."[697]

Ancak her iki eserde de vahiy manasına gelen "kitap" kelimesi için çok farklı çeviriler tercih edilmiştir. Bu tercihlerde belli bir uyumdan söz etmenin mümkün olmadığı gibi, tutarlılıktan söz etmek de mümkün gözükmemektedir.

---

694 Esed, II/514.
695 İslâmoğlu, s. 482.
696 Esed, II/514.
697 İslâmoğlu, s. 482-483.

Örneğin Kitap kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde Esed Meali'nde "vahiy" İslâmoğlu Meali'nde ise "kitap" şeklinde çeviri yapılmasına örnek olarak, Nisa 4/153 ve Hadid 57/25 gösterilebilir.

Enfal 8/75'te, Esed Meali'nde "düstur", İslâmoğlu Meali'nde "Allah'ın yasası" şeklinde çeviri yer almıştır.

Kitap kelimesi Şura 42/17'de, her iki Mealde de "vahiy" olarak yer almıştır.

Kitabın Esed Meali'nde "ilahi kelam", İslâmoğlu Meali'nde "kitap" olarak yer almasına Bakara 2/79 örnek gösterilebilir.

Kitabın Esed Meali'nde "vahiy", İslâmoğlu Meali'nde "mesaj" olarak yer almasına Bakara 2/285 örnek gösterilebilir. Kitabın aynı bağlamda yer aldığı Nisa 4/136 için Esed Meali'nde yine "vahiy" denilirken, İslâmoğlu Meali'nde bu sefer "ilahi kelam" denilmiştir. Kitap kelimesi bu ayette 3 defa yer almış, İslâmoğlu Meali'nde sırasıyla "ilahi kelam, mesaj ve vahiy" anlamları verilmiştir. Esed Meali'nde ise kitabın geçtiği iki kelime, tek tümcede "safha safha vahiy, ikincisinde sadece vahiy" olarak çevrilmiş ve bir tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Yani Esed Meali'nde kitap için sadece "vahiy" ifadesi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali'nde aynı ayette yer alan üç tane kitap kelimesi için her seferinde ayrı bir tercihte bulunulmuş ve bir tutarlılık sağlanamamıştır. Tercih edilen farklı anlamlar için ayetin izahında herhangi bir gerekçe sunulmamıştır.

Bu örneklerden yola çıkılarak, kitap kelimesinin klasik literatürde kitap veya vahiy olarak çevrilmesine karşın inceleme konusu Meallerde çok farklı çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu çevirilerde bir düzen ve tutarlılığın olmadığı da söylenebilir. Özellikle İslâmoğlu Meali'nde aynı bağlamda hatta aynı ayette yer alan "kitap" kelimeleri için farklı anlamlar tercih edildiği, bilinen bir düzenin takip edilmediği izlenimi edinilmektedir. Vahiy manasına gelen kitap kelimesine birçok kelime ve kavramda yer aldığı şekilde, kavramsal manadan ziyade nüzul dönemine ait sözlük manasının

verilmeye çalışıldığı söylense de "Allah'ın yasası, mesaj, ilahi kelam, sicil" gibi anlamların tercih edilmesi, durumun pek de öyle olmadığı, güncel ve birbirinden farklı anlamların tercih edildiği izlenimi verilmektedir. Eğer burada, vahyi her kesimin anlayabileceği, günümüz insanına, Akif'in deyimiyle "asrın idrakine sunma" çabası varsa bu takdire şayandır. Ancak bir tertip ve düzen içerisinde yapılması ve referans alınan kaynakların yerli yerinde gösterilmesi amaca daha çok hizmet edecektir, diye düşünülmektedir.

5.2. Kitabın Levh-i Mahfuz Anlamına Gelmesi

Sözlükte "yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey" anlamındaki levh ile "korunmuş" manasındaki mahfuz kelimelerinden oluşan levh-i mahfüz "üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satıh" demektir.[698] Kur'an-ı Kerim'de levh-i mahfuz terkibi, sadece bir surede,[699] geçer. Diğer ayetlerde kitap, kitab'ı mübin, kitab'ı meknun, kitab'ı mestur, ümmül kitab terkipleri hep levh'i mahfuz yerine kullanılır.[700]

Levhi mahfuz kelimesinin açıkça yer aldığı Buruc 85/22, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *kaybolmayan bir **levha** üzerine (işlenmiş (bir hitabe))*.[701]

İslâmoğlu Meali: *tarifsiz bir **hafızada** koruma altına alınmıştır.*[702]

Kaybolmayan bir levha olarak Esed Meali'nde yer alan "levh-i mahfuz" ifadesi, İslâmoğlu Meali'nde "tarifsiz bir hafıza" olarak yer almıştır. "kavramsal olarak Türkçeye de "levh-i mahfuz" olarak geçen kavram, iki Mealde de tercüme edilmiş, sözlük manalarına uygun anlamlar tercih edilmiştir.

---

[698] Yavuz, Yusuf Şevki, "*Levh-i Mahfuz*" DİA, İstanbul, 2003, XXVII/151.
[699] Buruc 85/22.
[700] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 894; Yavuz, "*Levh-i Mahfuz*" XXVII/151.
[701] Esed, III/1255.
[702] İslâmoğlu, s. 1240.

Esed Meali'nde gerekçe babından levh-i mahfûz'un lafzen, iyi muhafaza edilen bir levha anlamına geldiği, bu ifadenin tek başına, Kur'an'ın bir tanımını vermekte olduğu belirtilmiştir. Mealin devamında, bazı müfessirlerin, söz konusu levhayı lafzî anlamıyla alıp Kur'an'ın ezelden beri kaydedildiği gerçek bir "ilahî levha" şeklinde anladıklarını ancak, diğer birçoklarına göre bu ifadenin her zaman mecazî bir anlam taşıdığı belirtilmiştir. Yani, bu ilahî kelâmın kaybolmazlık/korunurluk niteliğine bir işaret olduğu bu yorumun Taberî, Beğavi, Râzî ve İbni Kesîr tarafından doğru görülerek nakledildiği belirtilmiştir. Mevzu bahis müfessirlerin, "iyi muhafaza edilen bir levhada" ifadesinin, Kur'an'ın hiçbir zaman bozulmayacağı ve her zaman bütün keyfî ilavelerden, çıkarmalardan ve lafzî değişikliklerden uzak kalacağı şeklindeki ilahî vaad ile ilgili olduğu konusunda hemfikir oldukları ifade edilmiştir.[703]

Aynı ayetle ilgili olarak İslâmoğlu Meali'nde de birtakım izahlara yer verilmiştir. Cinler ve şeytanların kaynağını bulandıramayacağı "levh-i mahfuz"un akıl sır ermez bir ana kart olduğu veya sınırsız merkezi bellek olduğu ve vahiy de dâhil bütün bir varlık âlemine dair ilahi bilginin kayıtlı tabiatını ifade ettiği belirtilmektedir. Tıpkı insan hafızası gibi bu kaydın da kâğıtla kalemle izah edilemeyeceği vurgulanmaktadır.[704]

Her iki eserde de levh-i mahfuz'un sözlük manasına riayet edilerek yorumlar yapılmış, bu yorumlara güncel benzetimler de eklenmiştir. "Levh-i mahfuz"dan bahseden diğer ayetlerde levh-i mahfuz ibare olarak yer almaz, ona işaret eden birtakım kelimeler yer alır.

Ayrıca Levh-i Mahfuz'a işaret eden kitap kelimesinin geçtiği diğer ayetlerde,[705] inceleme konusu iki Meal arasında uyumlu, nizami bir yöntem takip edilmemiştir. Hadid 57/22'de yer alan "kitap" kelimesi Esed Meali'nde "buyruk", İslâmoğlu Meali'nde "kaydedilmiş yasa" şeklinde yer almıştır.

---

[703] Esed, III/1255.
[704] İslâmoğlu, s. 1242.
[705] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 893-894.

Hac 22/70'de Esed Meali'nde "evrensel yasalar dizgesi", İslâmoğlu Meali'nde "yasalarla kayıt altına alınmak" şeklinde çevrilmiştir. En'am 6/59'da yer alan "kitap" kelimesi Esed Meali'nde "ferman", İslâmoğlu Meali'nde "yasa" şeklinde yer almıştır. İsra17/58'de yer alan "kitabin mestur" ifadesi Esed Meali'nde "kitap", İslâmoğlu Meali'nde "ilahi yasa" şeklinde yer almıştır. İki Meal arasında bir benzerlikten söz etmek mümkün ancak tamamen bir benzerlik ve uyum söz konusu değildir. Özellikle geleneksel anlayışta "levh-i mahfuz" şeklinde kabul görmüş olan ibare, incelenen iki Mealde de yer almamıştır.

5.3. Kitabın Tevrat Anlamına Geldiği Ayetler

Kitabın "Tevrat" anlamına geldiği ayetler de vardır. Özellikle Hz. Musa'ya verilen kitap, Tevrat anlamındadır.[706] Kitabın yani Tevrat'ın Hz. Musa'ya verildiğini ifade eden Bakara 2/53, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve (hatırlayın), Musa'ya **ilahi kelamı** -(böylece) doğruyu yanlıştan ayırt etmek için (kullanacağı) ölçüyü -vermiştik ki doğru yola yönelesiniz.*[707]

İslâmoğlu Meali: *Yine doğru yolu bulmakta kılavuz edinmeniz için Musa'ya hakkı batıldan ayıran **Kitabı** vermiştik.*[708]

Tevrat manasına gelen "kitap", Esed Meali'nde "ilahi kelam", İslâmoğlu Meali'nde "kitap" olarak yer almıştır. Bu şekilde kitabın "Tevrat" manasında geldiği ancak Esed Meali'nde "ilahi kelam", İslâmoğlu Meali'nde "kitap" olarak yer aldığı ayetlerden bazıları da Bakara 2/44 ve 113'tür.

Tevrat manasına gelen "kitap" kelimesinin her iki Mealde de "ilahi kelam" olarak yer aldığı ayetler var. Örneğin Bakara 2/87, Enam 6/154. Bu ve

---

706 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 896.
707 Esed, II/13.
708 İslâmoğlu, s. 19.

benzeri ayetlerdeki benzerliklerle ilgili İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden yararlanıldığı görülmektedir.

Tevrat manasına gelen "kitap", bazı ayetlerde Esed Meali'nde "Kitab-ı Mukaddes", İslâmoğlu Meali'nde de "kitap" olarak yer almıştır. Örneğin Âl-i İmran 3/78.

Kitabın her iki Mealde de kitap olarak yer aldığı ayetler de vardır. Örneğin İsra 17/2, Ahkaf 46/12.

Tevrat'la ilgili İslâmoğlu Meali'nde dikkat çekici birtakım izahlara yer verilmiştir. Kur'an'ın "Tevrat"la kastettiği şeyin 39 kitaptan oluşan ve İsrailoğullarına gönderilen Peygamberlerin kitaplarının yer aldığı Eski Ahid (Tanah) olduğu, Hz. Musa'ya verilen vahye suhuf, kitap ve emir denildiği, hiçbir ayette Tevrat'ın direkt Musa'ya isnat edilmediği vurgulanmıştır.[709] Ayet Meallerinde ve yorumlarında da buna riayet edilmiş, yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi "kitab"ın Tevrat manasına geldiği ayetlerde "kitap veya ilahî kelam" şeklinde çevrilmiştir.

5.4. Kitabın Amel Defteri Anlamına Geldiği Ayetler

Kitap kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı anlamlardan biri de Amel Defteridir. Amel Defteri, insanların dünyada yaptıkları her şeyi içerisinde barından, Ahiret Günü ise açılacak olan, keyfiyeti insanlarca tam olarak bilinemeyen bir defterdir.[710] Amel Defteri Kur'an-ı Kerim'de, bazen kitap bazen de suhuf kelimeleriyle yer almaktadır. İncelenen kelime "kitap" olduğu için, sadece kitabın amel defteri anlamına geldiği, ayetler mukayese edilmiştir. Amel defteri anlamına gelen kitab'ın yer aldığı İsra 17/14, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

---

[709] İslâmoğlu, s. 764.
[710] Kılavuz, Ahmet Saim, "*Amel Defteri*" DİA, İstanbul, 1991, III/20.

Esed Meali: *(Ve o Gün ona:) "(Şimdi) oku **sicilini**!" (denecek,) "(çünkü) bugün kendi hesabını kendin çıkaracak durumdasın!"*[711]

İslâmoğlu Meali: *"Oku" **sicili**ni! Bu gün kendi hesabını görmek için sen sana yetersin.*[712]

Kitap kelimesi her iki Mealde de sicil şeklinde yer almıştır. Esed Meali'inde "sicil" ve ardından gelen "kendi hesabını çıkarmak" tabirleri, er-Razi kaynak gösterilerek Hesap Günü'nde insanın geçmişine ilişkin her şeyin toplu olarak idrakinde olacağı şeklinde anlatılmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durum, Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi vermektedir.

Aynı şekilde "Amel Defteri" manasına gelen kitap kelimesinin yer aldığı İnşikak 84/7 ve 10. ayetlerinde her iki Mealde "sicil" anlamı verilmiştir.

Zümer 39/69'da Amel defteri manasına gelen "Kitab" Esed Meali'nde "hesap", İslâmoğlu Meali'nde "kayıt" olarak yer almıştır.

Kehf 18/49'da Amel defteri manasına gelen "Kitab" Esed Meali'nde "sicil", İslâmoğlu Meali"nde "kayıt" olarak yer almıştır.

Amel defteri manasına gelen kitap, inceleme konusu Meallerde "sicil, kayıt, hesap" şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirilerde bazen ortak çeviri, bazen de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. İki Mealde de özellikle "amel defteri" tabirinin kullanılmadığı görülmektedir. İncelenen ayetlerde ve izahlarında rastlanılmadığı gibi eserlerin sonunda düzenlenen "dizin" bölümleri incelenmiş, aynı şekilde "amel defteri" tabirinin iki Mealde yer almadığı görülmüştür. Bu durum, iki Meal açısından, öne sürülen kelime ve kavramların nüzul dönemine ait anlamda kullanılması ilkesine uygun düş-

---

711 Esed, II/561.
712 İslâmoğlu, s. 530.

mektedir. Zira "Amel Defteri" tabiri Kur'an-ı Kerim'de yer almamaktadır. Zamanla ıstılahi anlam kazanan Amel Defterinin Kur'an-ı Kerim'de kitap ve sahife anlamlarında yer aldığı görülmektedir. Ancak dikkatlerden kaçmayan bir durum olarak, yer yer iki Meal arasında ortak kullanımlar olmuş, Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak gösterilmeden bilgi aktarması olduğu görülmektedir.

5.5. Ehl-i Kitap Şeklindeki Kullanım

Ehl; birbirine bir bağla bağlı olan aile, soy ve çoluk çocuk manasına gelmektedir.[713] Bir adamın ehli, bir kişiyi başkasıyla bir araya getiren soy, din ya da onlar gibi işlev gören ev, sanat ve şehir gibi şeylerdir. Sonra "adamın ehli" tabiri genişlemiş ve kendilerini bir soyun birleştirdiği kişiler için "adamın ehli" şeklinde kullanılmıştır. Ehl-i Beyt, Ehl-i İslam gibi ifadeler de bu şekilde yer almıştır.[714] Ehl kelimesi, kitap ile birleşip Kur'an-ı Kerim'de "Ehl-i Kitap" şeklinde Tevrat veya İncil'e inananları kastetmek için kullanılmıştır.[715] "Ehl-i Kitap" olanlar da genellikle Tevrat ve İncil'in bağlısı olduklarını iddia eden Yahudi ve Hıristiyanlardır. Zamanla sosyal, siyasi ve iktisadi gelişmelere bağlı olarak Sabiiler ve Mecusiler de Ehl-i Kitap sayılmışlardır.[716]

Ehl-i Kitap terkibinin yer aldığı Âl-i İmran 3/64, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *De ki: "**Ey geçmiş vahyin izleyicileri**! Sizinle bizim aramızdaki şu ortak ilkeye gelin: Allah'tan başka kimseye kulluk etmeyeceğiz, O'ndan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayacağız…"*[717]

---

713 İsfehani, *el-Müfredat*, s. 106.
714 Cevheri, es-*Sihah*, s. 62; İsfehani, e*l-Müfredat,* s. 106.
715 İsfehani, *El Müredat*, s. 897.
716 Kaya, Remzi, "*Ehl-i Kitap*" DİA, İstanbul, 1994, X/517.
717 Esed, I/102.

İslâmoğlu Meali: *De ki "***Ey Kitap ehli***! Sizinle aramızdaki şu ortak ilkeye gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceğiz. Ondan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayacağız…"*[718]

Ehl-i kitap ifadesi Esed Meali'nde "geçmiş vahyin izleyicileri", İslâmoğlu Meali'nde ise "Kitap ehli" olarak yer almıştır. "Ehl-i kitab"a verilen çeviri, her iki Mealde farklı yer almış, ancak ayetin geri kalan kısmı ise "ortak bir şekilde çevrilmiş" izlenimi edinilmektedir. Bu şekilde Esed Meali'nde "Ehl-i Kitap" için "geçmiş vahyin izleyicileri", İslâmoğlu Meali'nde ise "Kitap ehli" şeklinde yapılan çeviri, Âl-i İmran 3/110, 199 Beyyine 98/1'de yer almıştır.

Bakara 2/105'te yer alan Ehl-i Kitap ifadesi, Esed Meali'nde "önceki vahyin takipçileri", İslâmoğlu Meali'nde ise "önceki vahyin muhatapları" şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesinin yer aldığı Âl-i İmran 3/70, 71, 72 ve 75'in çevirisi, Esed Meali'nde "geçmiş vahyin izleyicileri", İslâmoğlu Meali'nde "önceki vahyin mensupları" şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesinin yer aldığı Âl-i İmran 3/69, 98, 99 ve113'te ise her iki Mealde de "önceki vahyin takipçileri/izleyicileri" şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesi, Haşr 59/11 ve Nisa 4/123'te ise her iki Mealde de "önceki vahyin mensupları" şeklinde yer almıştır. Nisa 4/153'te ise "Esed Meali'nde "Tevrat'ın izleyicileri", İslâmoğlu Meali'nde ise "önceki vahyin takipçisi olan (Yahudiler)" şeklinde yer almıştır. Esed Meali'nde kitaptan "Tevrat"ın kastedildiği bu nedenle Tevrat'ın izleyicileri şeklinde çeviri yapıldığı belirtilmiştir. Benzeri bir uygulama da Nisa 4/171'de yer almakta, Esed Meali'nde "İncil'in izleyicileri" olarak çevrilen "Kitap ehli" ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde "Ey Kitap ehli (olan Hıristiyanlar)" şeklinde çevrilmiş-

---

[718] İslâmoğlu, s. 117.

tir. Her iki uygulamada da Esed Meali'nden İslâmoğlu Meali'ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi edinilmektedir.

Yukarıda verilen örneklerin çeşitliliğinden yola çıkarak, her iki Meal için de baştan sona bir tutarlılığın olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Esed Meali'nde aynı bağlamda yer alan aynı ifadeler genelde aynen kullanılmışken, İslâmoğlu Meali'nde bazen Esed Meali örnek alınmış bazen de farklı çeviriler esas alınmıştır. Bu nedenle İslâmoğlu Meali'nde Kitap ehli için birbirinden farklı birçok anlam kabul edilmiş ve bütün bu anlamlar "belli bir tertibe riayet etmeksizin" Meale yansıtılmaya çalışılmıştır. Belli bir tertip ve tutarlılık takip edilmediğinden, baştan sona doğru, güzel, uygun, isabetli gibi yorumlar yapmak mümkün değildir. Aynı şekilde tersini söylemek de mümkün değildir. Ancak genel olarak Esed Meali örnek alınarak, geleneksel çeviriler yapılarak ve özgün olunmaya çalışılarak yapılan çeviriler şeklinde üç tür yaklaşımın sergilendiği söylenebilir.

"Esed Meali'nde "ehlu'l-kitab" tamlaması için, niçin "Kitap ehli" ifadesinin seçilmediği ile ilgili birtakım izahlar yapılmıştır. Kitap kelimesinin klasik tefsirlerde Kur'an, İncil ve Tevrat kastedilerek Mushaf anlamında çevrilmesi doğru bir tercih olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Kur'an'ın vahyedildiği 23 yıllık dönemde onun okunuşunu dinleyenler, onu bir Mushaf olarak algılamamışlardı. Zaten Kur'an, Hz. Peygamber'in vefatından ancak yıllar sonra tek bir kitap olarak toplanmıştı. Aksine kitap kelimesi, ketebe/yazdı veya mecazî olarak "hüküm verdi" fiilinden türetilmiş olmasından dolayı "ilahi kelam" veya "vahiy" olarak anlaşılmaktaydı. Aynı şey, bu terimin daha önce vahyedilmiş metinler için kullanılmasında da geçerlidir. Çünkü Kur'an, şu gerçeği sık sık vurgular: ilahi kelamın önceki örnekleri zamanla büyük tahrifata maruz kalmışlardır ve yaşayan kutsal "kitaplar" asıl vahiyleri hiçbir şekilde temsil etmemektedirler. Esed Meali'ne göre bu sebeple "ehlu'l-kitab" tamlamasının "Kitap ehli" olarak tercüme edilmesi

fazla anlamlı değildir. Bu terim "geçmiş vahiylerin izleyicileri" olarak çevrilmelidir.[719]

İslâmoğlu Meali'nde "ehl-i kitap" için "Kitap ehli" tabiri kullanılmaktadır. Kur'an'da "Ehl-i Kitab" için üç çevrenin varlığından bahsedildiği, bunların Yahudi, Mesihi ve Nasara olduğu ifade edilmiştir. Yine Kur'an'da, Nasara'nın Mesihilerden yani Hristiyanlardan ayrı zikredildiğini, bunların muvahhid İsevilik inancının Habeşistan'da yaşayan temsilcileri olabileceği iddia edilmektedir. Süddi'den bu görüşü destekleyen bir rivayetin varlığından kaynak belirtilmeksizin bahsedilmektedir. Mekke'de de az sayıda kişinin bu inanca sahip olduğu aktarılır.[720] Ayrıca Şuara 26/196'da yer alan "öncekilerin hikmet yüklü sayfaları" ifadesi için Muhammed Hamidullah'ın Aziz Kur'an isimli eseri kaynak gösterilerek "Yahudi, Hristiyan ve Sabiilere ek olarak Hind, Eski Mısır ve Eski İran dini metinlerinin" de öncekilerin hikmet yüklü sayfaları olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Buradan hareketle dolaylı yoldan Hind, Eski Mısır ve Eski İran halklarının Kitap ehli olması ihtimal dâhilinde düşünülmektedir.[721]

Ehl-i kitap içerikli ayetlerin önemli bir kısmı da "kendilerine kitap verilenler" şeklinde yer almıştır. Bu şekilde bir kullanımın yer aldığı Bakara 2/101, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve (şimdi bile), ne zaman Allah'tan onlara halen sahip oldukları hakikati tasdik eden bir elçi gelse,* ***kendilerini önceki çağlarda vahyedilen kelâma bağlı sayanlar****dan bazısı, (o'nun dediklerinin) farkında değilmiş gibi ilahî kelâma arkalarını dönerler.*[722]

---

719 Esed, I/XXVI. (Önsöz).
720 İslâmoğlu, s. 210.
721 İslâmoğlu, s. 731.
722 Esed, I/27.

İslâmoğlu Meali: *Onlara Allah katından ellerindeki hakikati doğrulayan bir elçi gelince,* ***kendilerine kitap verilenler****den bir kısmı, sanki gerçeği bilmiyorlarmış gibi, Allah'ın kitabına sırt döndüler.*[723]

"Kendilerine kitap verilenler" ifadesi için Esed Meali'nde "kendilerini önceki çağlarda vahyedilen kelâma bağlı sayanlar" ifadesi kullanılmış, İslâmoğlu Meali'nde ise "kendilerine kitap verilenler" ifadesi kullanılmıştır. Bu durumda Esed Meali'nde özgün bir çeviri yapılırken, İslâmoğlu Meali'nde geleneksel çeviri tercih edilmiştir.

Bakara 2/144'te yer alan "kendilerine kitap verilenler" tabiri için Esed Meali'nde "daha önce kendilerine vahiy tevdî edilmiş olanlar," İslâmoğlu Meali'nde de aynı şekilde "kendilerine daha önce vahiy emanet edilmiş olanlar" şeklinde bir ifade tercih edilmiştir. Bir sonraki ayette Esed Meal'nde aynı ifade yer alırken İslâmoğlu Meali'nde "daha önce kendilerine kitap gönderilenler" şeklinde farklı bir çeviri tercih edilmiştir. Kitap Ehl-i için gösterilen yaklaşımın, kendilerine kitap verilenler için de gösterildiği görülmektedir. Esed Meali'nde İslâmoğlu Meali'ne kaynak gösterilmeden bilgi aktarılmasını anımsatan benzerliğin yanında, farklı şekilde çevirilerin de tercih edildiği görülmektedir.

Kitap kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de isim olarak yer aldığı anlamlar olan "Vahiy, Tevrat, Levh-i Mahfuz, Amel defteri ile Ehl kelimesi ile birlikte "Ehl-i Kitap" olarak yer aldıkları anlamlar incelenmiştir. Bu manalara gelen kitap kelimesinin inceleme konusu Meallerdeki mukayeselerinden iki eser arasında önemli ölçüde farklılıklar olmakla birlikte bazen benzer ifadelerle çevirilerin de yapıldığı görülmektedir. Esed Meali'nde nispeten daha tutarlı ve bağlamına uygun ifadelerin seçildiği görülmektedir. Kitap kelimesinin zamanla oluşmuş ıstılah yerine, ayetlerin nazil olduğu dönemde kullanıldıkları anlamların tercih edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali'nde de bu usul

[723] İslâmoğlu, s. 36.

genelde takip edilerek bazen de geleneksel yaklaşıma uygun ifadeler tercih edilmiştir. Ayetlerin nüzul dönemi anlamları seçilirken, Esed Meali'nden yararlanıldığı da görülmektedir. Bazen kaynak gösterilerek yararlanıldığı gibi kaynak belirtilmeden de iktibas yapıldığı izlenimi edinilen benzerlikler de görülmektedir.

6. İslâm/Müslim

Zahir ve batın hastalıklardan uzak, barış, teslimiyet, güvenlik, kusursuz, kurtarılmak gibi anlamalara gelen s-l-m kökünden türeyen İslam,[724] sözlükte "esenlik, selamet, başkasının şerrinden korunmak, sulh ve selamet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak, afiyette olmak" gibi anlamlara gelmektedir. İslam silm, selam, selamet, teslim ile aynı kök ve yakın anlama sahiptir.[725] Kavram olarak İslâm, Allah'ın indirdiklerini diliyle ikrar, kalbiyle tasdik, fiille uygulamak ve yüce Allah'ın hüküm verdiği ve takdir ettiği her konuda O'na teslim olmaktır.[726]

Kur'an-ı Kerim'de imanın bir alt dalı olan dil ile itiraf,[727] imanın bir üst dalı olan sözü ikrarla birlikte kalple inanmak, fiille uygulamak ve yüce Allah'ın hüküm verdiği ve takdir ettiği her şeyde O'na teslim olmak[728] ve bütün bu anlamları da içine alan din[729] anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca barışa girmek[730] ile teslim olmak[731] da İslâm'a girmek anlamına gelmektedir.[732]

---

[724] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 2077; Cevheri, e*s-Sihah*, s. 508; İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu,* s. 465.
[725] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 2077; Cevheri, e*s-Sihah*, s. 509; İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu*, s. 466; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 509-5011.
[726] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 501; Sinanoğlu, Mustafa, "*İslam*" DİA, İstanbul, 2001, XXIII/1.
[727] Hucurat 49/14.
[728] Bakara 2/131.
[729] Âl-i İmran 3/19.
[730] Bakara 2/208.
[731] Nahl 16/87.
[732] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab*, 2077-2079; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 511.

Bazı ayetlerde de ism-i fail olarak, İslâm olmuş kişi yani muslim, bugünkü kullanımda Müslüman anlamında yer almaktadır. Âlemlerin Rabbine teslim oldum,[733] Müslüman oldum,[734] Müslüman olurlar,[735] Müslüman olmuş Peygamberler[736] ifadelerinin geçtiği yerlerde Müslim kelimesi, bu yaygın olarak kullanılan ıstılahi formunda kullanılmıştır.

İncelenen Mealler, önce İslam ile aynı kökten gelen kelimeler, sonra İslam kavramının geçtiği ve son olarak da muslim/muslimun kelimelerinin geçtiği ayetler mukayese edilerek değerlendirilecektir.

Aynı kökten gelen selam kelimesinin geçtiği ayetlerden örneğin Furkan 25/63, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Rahmân'ın has kulları ki, onlar yeryüzünde tevazu ve vakar içinde yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsa, (sadece)* ***selâm****! derler.*[737]

İslâmoğlu Meali: *Rahman'ın has kulları olan kimseler, yeryüzünde vakarlı bir tevazu ile yürürler ve cahillerle muhatap olduklarında "****selam****" der (geçer)ler.*[738]

Selam kelimesi her iki Mealde de genel ve geleneksel anlayışa uygun bir şekilde "**selam**" olarak verilmiştir. Aynı kelimenin yer aldığı diğer ayetlerde kullanım şu şekildedir: Nisa 4/94'te yer alan selam kelimesi her iki Mealde "barış teklif etmek" olarak çevrilmiştir. Maide 5/16'da her geçen "Subul'us-Selam" ifadesi, her iki Mealde de "kurtuluş yolları" olarak çevrilmiştir.

En'am 6/54, Rad 13/24'te yer alan "selamun aleykum" ifadesi, her iki Mealde "selam size olsun" şeklinde çevrilmiştir. Aynı ibarenin yer aldığı Araf 6/46, Esed Meali'nde aynı şekilde "size selam olsun" şeklinde yer alır-

---

733 Bakara, 2/131.
734 Yusuf 12/101.
735 Neml 27/81.
736 Maide 5/44.
737 Esed, II/737.
738 İslâmoğlu, s. 709.

ken, İslâmoğlu Meali'nde "selamun aleykum" şeklinde aktarılmıştır. Aynı ibare Nahl, 16/32'de Esed Meali'nde aynı şekilde "selam size olsun", İslâmoğlu Meali'nde "size selam" olarak yer almıştır. Yine "selamun aleykum" ibaresinin yer aldığı Kasas 26/55'te Esed Meali "size selam olsun", İslâmoğlu Meali'nde "yolunuz açık olsun" şeklinde çevrilmiştir. Örnekler bu şekilde devam etmektedir. Görülen o ki Esed Meali'nde genelde "size selam olsun" şeklinde çevrilen "selamun aleykum" ifadesi, İslâmoğlu Meali'nde birçok anlamda çevrilmiştir. Burada belli bir düzen ve tutarlılığa riayet edilmediği izlenimi edinilmektedir.

En'am 6/127, Yunus 10/25'te yer alan "Dar'us- Selam" ifadesi Esed Meali'nde "barış ve esenlik yurdu", İslâmoğlu Meali'nde "barış ve saadet yurdu" şeklinde yer almıştır.

İslâm kavramının yer aldığı ayetlerde, sözlük anlamlarına riayet edilerek kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Âl-i İmran 3/19, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Allah nezdinde tek (hak) din, (insanın)* ***O'na teslimiyetidir****.*[739]

İslâmoğlu Meali: *Allah katında din* ***İslam****'dır.*[740]

Esed Meali'nde "O'na teslimiyet" olarak yer alan "İslâm", İslâmoğlu Meali'nde Arapçadaki ve kavramsallaşmış haliyle aynen muhafaza edilmiştir. Aynı durum Saf 61/7'de de mevcuttur. Ancak Âl-i İmran 3/85'te Esed Meali'nde yer aldığı şekilde her iki Mealde "Allah'a teslimiyet" olarak çevrilmiştir. Bu şekilde Maide 4/3, En'am 6/125, Tevbe 9/74 ve Ahzab, 33/35'te, İslam kavramı için her iki Mealde "teslimiyet" şeklinde çeviri yapılmıştır. Aynı ibare, Hucurat 49/17'de Esed Meali'nde "teslim olmak", İslâmoğlu Mealinde "müslüman olmak" şeklinde yer almıştır.

---

[739] Esed, I/91.
[740] İslâmoğlu, s. 108.

Esed Meali'nde, Kur'an-ı Kerim'de yer alan İslâm kelimesi için neden "Allah'a teslim olma" anlamının verildiği, mukaddime bölümünde izah edilmiştir. Ona göre, Kur'an'da kullanılan dini terimlerin, sonraki dönemlerde meydana gelen kurumsallaşma sürecinin etki alanından kurtarılarak, nazil olduğu ilk dönemdeki, anlamıyla aktarılmalıdır. İslam ve Müslim kavramları da bu anlamda, ilk dönemlerde "insanın Allah'a teslim olması", "kendini Allah'a teslim eden kişi" şeklinde anlaşılmıştı. Âl-i İmran 4/67'de Hz. İbrahim için yer alan "kane muslimen" ibaresinin "kendini Allah'a teslim eden" şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Bu bilgilerin tüm Arap âlimlerince malum olduğu halde Araplar dışındaki Müslümanlarca durumun farklı olduğu, onların İslam ve Müslim terimlerini sadece Hz. Muhammed'e tabi kimseler için kullandığı ifade edilmektedir. Bu şekildeki kullanımın, Kur'an'ı bu ve benzeri kavramlara yüklediği deruni manalardan uzaklaştırdığı belirtilmektedir. Eğer Kur'an'ın başka bir dilden gerçekten anlaşılır kılınması isteniyorsa, Kur'an mesajı, daha sonraki İslâmi gelişmelerin kavramsal imajlarıyla zihinleri henüz bulanmamış insanlar için taşıdığı anlama mümkün olduğu kadar yakın bir anlam verecek şekilde çevrilmelidir.[741]

İslâmoğlu Meali'nde ise İslâm kavramı için tüm peygamberlerin yolu olan ve insanların değişmez değerlerinin öbür adı şeklinde tanımlanmaktadır. İslam'ın tek din oluşu, Allah'a kulluğun Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmaktan başka yolunun bulunmadığı şeklinde izah edilmektedir. Ayrıca İslâm için, Allah'ın hakkını teslime etmek için Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmak şeklinde bir tanım aktarılmıştır. Tüm bu tanımlar için herhangi bir gerekçe ve kaynak gösterilmemiştir.[742] Başka bir ayetin[743] izahında, ayetin açıkça İslam ve Müslüman adlandırmasının son vahiy ve son peygamberle sınırlı olmadığı ifade edilmektedir. Tüm vahiylerin İslâm vahyi, tüm Mü'minlerin de Müslüman olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşımlar ile

741 Esed, I/IIVI. (Önsöz)
742 İslâmoğlu, s. 122.
743 Hac 22/78.

Esed Meali arasında bir benzerliğin olduğu noktasında ipuçları verilmektedir. Aslında bu gayet normaldir çünkü ayetlerin bizatihi lafzından "bundan önce de şimdi de adınızı Müslüman koydu"[744] şeklindeki net ifadeler bu yargıları desteklemektedir.

İçerisinde Müslim/Müslüman kelimesinin yer aldığı ayetlerde benzeri durumların söz konusu olduğu söylenebilir. Yani Esed Meali'nde genellikle "Allah'a teslim olan/adanmış kişi" şeklinde çeviriler yapılırken, İslâmoğlu Meali'nde birden fazla tercih ile çeviriler yapılmıştır. Bu şekilde Müslim kelimesinin yer aldığı ayetlerden Yusuf 12/101, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ey Rabbim! Bana nüfuz ve iktidar bahşettin; olayların altında yatan gerçekleri kavrayıp açıklama bilgisi verdin. (Ey) göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada ve ahirette benim yanımda yakınımda olan/beni koruyup destekleyen Sensin: canımı,* ***bütün varlığıyla kendini Sana adamış biri*** *olarak al ve beni dürüst ve erdemli insanların arasına kat!*[745]

İslâmoğlu Meali: *Rabbim! Doğrusu, bana iktidarı sen bahşettin! Yine Sen öğrettin bana olayların doğru yorumunu! (Ey) gökleri ve yeri yoktan var eden: hem bu dünyada hem öte dünyada yârim, yardımcın Sensin!* ***Canımı, varlığını Sana adamış biri*** *olarak al ve beni iyiler arasında kat.*[746]

Neml 27/81'de yer alan Müslim kelimesi, Esed Meali'nde "yürekten boyun eğecek olan", İslâmoğlu Meali'nde "gönülden teslim olan" şeklinde yer almıştır. Nahl 16/89'da, Allah'a yürekten boyun eğenler, Allah'a teslim olanlar, Hac 22/78'de Esed Meali'nde "kendilerini yürekten Allah'a teslim edenler", İslâmoğlu Meali'nde "müslüman" şeklinde çevrilmiştir.

---

[744] İslâmoğlu, s. 657.
[745] Esed, II/478.
[746] İslâmoğlu, s. 451.

Esed Meali'nde Müslim kelimesiyle ilgili Hac 22/78'de birtakım izahlar yapılmaktadır. *Müslim* teriminin "kendini Allah'a teslim eden" anlamına geldiği; buna göre, *İslam'ın* da "Allah'a teslim olmak/Allah'a boyun eğmek" manasına geldiği belirtilmektedir. Her iki terimin Kur'an'da, Tek Tanrı'ya inanan ve bu inancı, O'nun vahyettiği mesajları şeksiz şüphesiz kabul ederek doğrulayan, teyit eden herkes için kullanıldığı ileri sürülmektedir. Esed'e göre, Kur'an bu ilahî mesajların sonuncusu ve en evrensel olanı olduğu için tüm inananlar onu tebliğ eden son Peygamber'in gösterdiği yolu izlemeye ve böylece bütün insanlığa örnek olmaya çağrılmaktadırlar.[747]

Esed Meali'nde, diğer birçok kavramda olduğu gibi İslâm ve Müslim kavramlarında da zamanla oluşmuş "anlam değişmesi" dikkate alınmaya çalışılmış, kavramların ıstılahi anlamı yerine nüzul dönemindeki karşılıkları tercih edilmeye çalışılmıştır. Esed Meali'ndeki bu yaklaşımın sonucu olarak "bir coğrafyada doğmuş olmak kişiyi Müslüman yapmadığı gibi, Müslümanlıktan da çıkarmayacağı, kişinin ancak, kendini Allah'a teslim edip, gönülden ona bağlanmasıyla Müslüman adını alacağı; Müslüman doğmaya değil, bir çaba sonucu Müslüman olmaya dikkat çekilmektedir. İslâmoğlu Meali'nde ise Esed Meali'nden yararlanılarak kısmen bu çabanın yer aldığı görülmekle beraber, bazen geleneksel çevirinin de tatbik edildiği ve belli bir yaklaşımın hâkim olduğunu ifade etmeyi zorlaştırmakla birlikte eklektik, sençalışmaci bir anlayışın yansıtıldığı izlenimi edinilmektedir.

7. Küfür/kâfir

Örtmek, giymek, gizlemek, bitkiyi toprağa gömmek, inkâr etmek, nankörlük, manasında gelen k-f-r'den türeyen küfür; nankörlük, inkâr etmek, anlamına gelmektedir.[748] Küfür, imanın ve şükrün zıddıdır. Kavram olarak, din adına Hz. Peygamber'in bildirdiği iman esaslarına inanmamayı ifade eder. Küfür fiilini işleyene kâfir denilir. Tohumu toprağa gizlediği için "giz-

---

747 Esed, II/687.
748 İbni Faris, *Mekayisu'l Luğatu*, s. 897; Cevheri, *es-Sihah*, s. 916; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 918-919.

leyen" anlamında çiftçiye de kâfir denilmiştir.[749] Kur'an-ı Kerim'de imanın beş temel esası olan Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr edenin (küfür) dalalet içerisinde olacağı belirtilir.[750]

Kur'an'da bilerek inkâr etmek manasına gelen "cahd", ortak koşmak manasına gelen "işrak" ve yalancı manasına gelen "tekzip" kavramları da küfür manasında kullanılmıştır.[751] Burada daha çok küfür ve kâfir kavramlarının yer aldığı ayetler, inceleme konusu Meallerde değerlendirilmiştir.

Küfür kelimesinin fiil olarak ilk defa geçtiği yer olan Bakara 2/6, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Unutma ki hakikati* ***inkâra şartlanmış olanlar*** *için kendilerini uyarıp uyarmaman fark etmez: onlar inanmazlar*.[752]

İslâmoğlu Meali: *Şu bir gerçek ki,* ***küfre şartlanmış o kimseleri*** *ha uyarmışsın ha uyarmamışsın, onlar için (ikisi de) birdir: iman etmezler*.[753]

"Küfre/inkâra şartlanma" şeklinde yapılan çeviriden, her iki Mealde ortak bir kullanımın seçildiği görülmektedir. Ayrıca her iki Mealde, ilk kelimelerin tüm harflerinin büyük karakterle yazılması, son cümleye iki noktadan sonra "inanmazlar/iman etmezler" cümleciğinin eklenmesi, cümlenin kuruluş yapısının da ortak seçildiği izlenimini vermektedir.

İnkâr edenler, kâfirler için "inkâra şartlanmış olanlar" ifadesinin tercih edilmesiyle ilgili Esed Meali'nde birtakım izahlar yapılıştır.

Bu izahlarda "e*llezîne keferû"* ifadesinde geçmiş zaman kipinin kullanılmasının, bilinçli bir niyetin varlığına delalet ettiği, bu sebeple, en uygun karşılık olarak, "hakikati inkâra şartlanmış olanlar" şeklinde çevrildiği, bu çevi-

749 Hadid, 57/20; Sinanoğlu, Mustafa, "*Küfür*" DİA, İstanbul, 2002, XXVI/533.
750 Nisa, 4/136.
751 Sinanoğlu, "*Küfür*", XXVİ/534.
752 Esed, I/5.
753 İslâmoğlu, s. 8.

rinin de, birçok müfessir tarafından desteklendiği belirtilmektedir. Özellikle de "ez-Zemahşeri" tarafından bu ayetin yorumunda, "küfürlerinde bilinçli olarak ısrar edenler" ifadesinin kullanıldığına değinilmektedir.[754]

İslâmoğlu Meali'nde ise seçilen çeviri ile ilgili olarak kendisine "açık ve net olarak" gelen vahyin çağrısını "açık ve net olarak" inkâr eden kimseye kâfir denildiği belirtilmiştir. Burada "ellezine keferu" daki geçmiş zaman yapısının çeviriye "saplanmış ve şartlanmış" olarak yansıtıldığı belirtilmiş, Esed Meali'nden yararlanıldığı izlenimi oluştuğu halde kaynak belirtilmemiştir.

İki Meal'in "kefere" fiiline verdikleri anlamlar bazen aynı bazen farklıdır. Ancak genelde birbirlerinden etkilendikleri görülmektedir. İncelemede "kefere" için çok farklı tercihler söz konusu olduğu için tercih isimlerinden yaygın kullanımların buraya alınması ve toplu referans gösterilmesi uygun görülmüştür. Örneğin Esed Meali'nde "*hakikati inkâr edenler, hakikati inkâra şartlanmış olanlar, küfre sapanlar, inkâra kalkanlar, inkâra yeltenenler, gerçeği tanımaya yanaşmayanlar, yok sayanlar*" şeklinde çeviriler tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise "*inkâr edenler, inkârda direnenler, inkârda ısrar edenler, küfre sapanlar, inkâra sapanlar, ısrarla nankörlük edenler*" şeklinde çeviriler tercih edilmiştir.[755] Bu tercihlerde, İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden yararlanıldığı ancak kaynak belirtilmediği izlenimi hâsıl olmaktadır.

Kâfir ve kâfirun şeklinde yer alan kullanımlar da yukarıdaki tablonun bir benzerini arz etmektedir. Bu şekilde yer alan kullanımın nüzul sürecinde il defa yer aldığı ayetlerden olan Müddesir 74/10, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

---

[754] Esed, I/5.

[755] Bakara, 2/102; Âl-i İmran, 3/4-10-116; Nisa, 4/56-167; Maide, 5/86-103; En'am, 6/1-25; Araf, 7/66-90; Enfal, 8/12-15-65-73; Tevbe, 9/3-37-40-54; Hud, 11/7-60; Kehf, 18/52-106; Ahkaf, 46/3; Fetih, 49/22.

Not: Ayetler, Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, s. 605-613'ten seçilmiş, iki eserde karşılaştırılmıştır.

Esed Meali: R*ahatlama günü değil, (şimdi)* ***hakikati inkâr edenler*** *için*![756]

İslâmoğlu Meali: ***Kâfirlerin*** *tümü için hiç de kolay olmayacaktır*.[757]

Esed Meali'nde "inkâr edenler" şeklinde fiil formatına dönüştürülen "kâfirin" ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde "Arapçadaki kullanımına bağlı olarak", "kâfirler" şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Esed Meali'nde tercih edilen kullanım ile ilgili olarak, bu terimin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinden önce, Arapların kullandığı anlamda kullanıldığına değinilerek, klasik dönem sonrası birçok Müslüman âlimin ve Batılı mütercimin yaptığı gibi "inançsız ve inkârcı" terimleri ile izah edilemeyeceği belirtilmiştir. Bu durumun aksine kâfir teriminin daha geniş ve daha genel bir anlam taşıdığı vurgulanmıştır. Buna göre mastarı küfr olan kâfir isminin, kök-fiilinin kefera, "(herhangi bir şeyi) örttü" olduğu göz önüne alınırsa, kâfir'in anlamının daha kolay kavranacağı vurgulanmıştır. Hadid, 57/20'de toprağı işleyen kimseden "kâfir/örten" yani ekilen tohumu toprak ile örten kimse olarak söz edildiği, aynı şekilde gecenin yeryüzünü karanlık ile kapladığına (kefera) dikkat çekilmiştir.[758]

Aynı ayetin izahı için İslâmoğlu Meali'nde herhangi bir kaynak zikredilmeksizin "kâfirin" tabirinin ikinci kullanımının "hakikati inkâra saplandılar" şeklinde olduğu belirtilmiştir. Kafir'in "örtmek kapatmak" anlamındaki "küfr"den türediği, kefera'nın vahyin nüzul sürecinin başında "şekera'nın/şükretti" zıddı olarak kullanıldığı halde, ilerleyen zamanlarda "amene'nin/ iman etti" zıddı olarak kullanılmaya başlandığına dikkat çekilmiştir. Kök anlamındaki çiftçiye de temas edilerek sözlük anlamından yola çıkılarak hem nimeti inkâr edip teşekkür etmeyene hem de hakikati inkâr edene kâfir denildiği sonuçta ikisinin de hakikati inkâr ettiği, birincisinin imanın reddi, ikincisinin iman ahlakının reddi olduğu söylenmektedir. İbni Faris

---

[756] Esed, III/1204.
[757] İslâmoğlu, s. 1189.
[758] Esed, III/1205.

kaynak belirtilerek "o hakikati örtmektir" şeklinde tarif yapılır ve Gazzali referans gösterilerek "birine kâfir denilmesi için o kişiye mutlaka hakikatin sunulmuş olmasının ve o kişinin bu hakikati reddetmiş olmasının gerektiği" ifade edilmektedir.[759]

Kur'an-ı Kerim'de "kâfir/kâfirun" olarak gelen ifadeler için Esed Meali'nde "hakikati inkâr eden" şeklindeki çevirinin yaygın olduğu görülmektedir.[760] Bununla birlikte "gerçekliği inkâr eden",[761] "kâfir",[762] "inkârcı",[763] "kabule yanaşmayan",[764] "yok sayan",[765] "tanımamakta ısrar eden",[766] "hakikati inkâra şartlanmış olan"[767] gibi ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde de aynı ifade için "inkârcı",[768] "inkâr eden",[769] "hakikati inkâr eden",[770] "som kâfir",[771] "kâfir",[772] "nankör",[773] "inkâra saplanmış",[774] "küfre gömülüp giden",[775] "inanmayan",[776] "inkârda ısrar eden"[777] tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. İki Meal arasında benzer çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Ancak bazen aynı ayette yer alan "kâfir/kâfirun"

---

759 İslâmoğlu, s. 1190.
760 Örneğin Bakara 2/254, Nisa, 4/37, Maide 5/44, En'am 6/122, Tevbe 9/55,Yunus 10/2, Yusuf 12/87, Teğabun 64/2 ve Kafirun 109/1'de de aynı kullanım yer almaktadır.
761 Bakara 2/41.
762 Furkan 25/55.
763 Fatır 35/39.
764 Araf 7/45.
765 Hud 11/19.
766 Yusuf 12/37.
767 Nisa 4/101.
768 Fatır 35/39.
769 Bakara 2/41, Araf 7/45, Nebe 78/40, Yusuf 12/38, En'am 6/122.
770 Teğabun 64/2.
771 Nisa 4/37, Furkan 25/55.
772 Maide 5/44, Yusuf 12/87, Kafirun 109/1.
773 Bakara 2/254.
774 Tevbe 9/55.
775 Yunus 10/2.
776 Hud 11/19.
777 Nisa 4/101.

için ortak çevirinin tercih edildiği gibi genellikle aynı ayetle ilgili farklı çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Her iki Mealde de "kâfir ve kâfirun" için çok sayıda kullanımın yer alması, iki üç örnek için ayetin bağlamından veya anlamından kaynaklanan farklılık söz konusu ise de genel olarak müelliflerin kendi kişisel çabalarının veya tercihlerinin belirleyici olduğu görülmektedir.

Küfr'ün yaygın anlamlarından biri olan "nankörlük" anlamına geldiği bilinen[778] Bakara 2/151, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Öyleyse Beni anın ki Ben de sizi anayım; Bana şükredin ve* ***Beni inkâr etmeyin.***[779]

İslâmoğlu Meali: *Şu halde, beni anın ki ben de sizi anayım! Ve bana şükredin, sakın* ***nankörlük etmeyin****!*[780]

Esed Meali'nde yaygın kullanımdan farklı olarak "inkâr etmek" olarak çevrilen "tekfurune" ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde, genel ve geleneksel yaklaşıma uygun olarak "nankörlük etmek" şeklinde kullanılmıştır.

Aynı ifadenin yer aldığı İbrahim 14/7'de her iki Mealde de "**nankörlük**" şeklinde yer almıştır.

Ayrıca olumlu manada, hataları örtmek şeklinde yer alan "küfr" kelimesi inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Yardımları açıktan yapmanız güzeldir; ama muhtaca gizlice vermeniz sizin için daha hayırlı olur ve günahlarınızın bir kısmını* ***bağışlatır****. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.*[781]

İslâmoğlu *Meali: Eğer yardımları açıktan yaparsanız, o da hoş. Yok, eğer onu ihtiyaç sahiplerine gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır ve günahları-*

---

778 et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* II/696.
779 Esed, I/41.
780 İslâmoğlu, s. 55.
781 Esed, I/82.

*nızdan bir kısmına **kefaret** olur. Zira Allah yaptıklarınızın tümünden haberdardır.*[782]

Esed Meali'nde "bağışlamak" şeklinde yer alan "kefir" ibaresi, İslâmoğlu Meali'nde "kefaret" olarak çevrilmiştir. Aynı ifadenin yer aldığı, Enfal 8/29'da Esed Meali "silip örtecek", İslâmoğlu Meali ise "örter" şeklinde çevrilmiştir. Aynı şekildeki tercihler Âl-i İmran 3/193, Zümer 39/35, Teğabun, 64/9, Tahrim, 66/8'de de yer almaktadır.

Aynı ibarenin yer aldığı Fetih 48/9'da, Esed Meali'nde "silmek", İslâmoğlu Meali'nde ise "çizmek" şeklinde çevrilmiştir. Her iki Mealde de "örtmek" şeklindeki kullanıma da Talak 65/5, örnek verilebilir.

"Küfür, kâfir, kefir, yekfuru, tekfuru" şeklindeki ifadeler ile ilgili Esed Meali'nde genel kullanımdan farklı olarak, nüzul dönemine yakın manaların verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı kelime için benzeri bağlamlarda değişik anlamların verildiği, düzenli bir yöntemin takip edilmediği izlenimi edinilmektedir. Benzeri durumun İslâmoğlu Meali için de söz konusu olduğu söylenebilir. Aynı zamanda İslâmoğlu Meali'nde bazen Esed Meali'ndeki kullanımların birebir takip edildiği, bazen de sadece Esed Meali'ni çağrıştıran çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Bazı durumlarda ise "günümüz Türkçesine" uygun kelimelerin kullanıldığı görülmektedir.

8. Nifak/Münafık

Harcamak, sadaka vermek, tünel, ırmak, delik, nifak anlamına gelen nefeka'dan türeyen nifak, bir kapıdan girip başka bir kapıdan çıkmaya denir.[783] Tarla faresinin, tarlada yaptığı ve bir delikten girip başka bir delikten çıkmasını sağlayan yolu için kullanılan nefak ile aynı düzlemde yer alan ve "dinin

---

[782] İslâmoğlu, s. 95.

[783] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 4507-4509; Cevheri, es-*Sihah*, s. 1060; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 1079.

bir kapısından girip diğerinden çıkan ikiyüzlü kişiliklere" de nifak ehli manasında münafık denilmiştir.[784] Münafıklar, dilleriyle iman eden, kalpleriyle inanmayan, ikiyüzlü davranan, cehennemin en alt tabakasına girecek olan, iman ile küfür arasında gidip gelen, küfürlerini ve şirklerini gizleyen ve Müslümanlarla alay eden kimselerdir.[785] Kur'an'da genel olarak Mü'min ve kâfirlerden başka üçüncü bir inanç biçimi olarak münafıklardan bahsedilir. Münafikun adlı müstakil bir sure de mevcuttur. Gerek bu surede gerekse başka surelerde yer alan ayetlerde münafıkların itikadî durumları, psikolojik yapıları ve ahlaki bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı tutumları, ahiretteki konumları ayrıntılı biçimde anlatılır.[786]

Kur'an-ı Kerim'de münafıklık anlamına gelen "nifak" kelimesinin fiil olarak geçtiği ayetlerden Tevbe 9/101, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ne var ki, bedevîler arasında ikiyüzlüler ve (Peygamber'in) şehrinde yaşayanlar arasında Ne da* ***ikiyüzlülüğünü*** *küstahlığa vardıranlar var.*[787]

İslâmoğlu Meali: Ne ki çevrenizdekilerden bedevi Araplar arasındaki ikiyüzlüler ve şehri ahalisi arasında da ***ikiyüzlülükte*** *zirveleşenler var.*[788]

Her iki Mealde de "nifak" için "ikiyüzlülük" şeklinde çeviri yapılmıştır. Ayette yer alan "nifak ve münafık" ifadelerinin, iki Mealde de aynı şekilde yer alması, iki Meal arasındaki benzerliği göstermektedir. Her iki Eserde de, kavramların nüzul dönemi anlamlarını kullanma çabasına burada da rastlanmaktadır. Benzeri durumların yer aldığı diğer bazı ayetler şunlardır: Nisa, 4/138, Enfal, 8/49, Tevbe, 9/97, Ahzab, 33/60, Münafikun, 63/1.

---

[784] İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 4509.
[785] ez-Zemahşeri, *el-Keşaf,* I/170.
[786] Alper, Hülya, "*Münafık*" DİA, İstanbul, 2006, XXXI/ 565-568.
[787] Esed, I/379.
[788] İslâmoğlu, s. 358.

Münafikun'un bazı durumlarda, iki Mealde de "Münafıklar" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Nisa, 4/88 buna örnek gösterilebilir.

Ayrıca nifak kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde her iki Mealde de aynı şekilde "nifak" şeklinde çeviri yapılmıştır. Tevbe, 9/77 buna örnek gösterilebilir.

Münafık kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde, Esed Meali'nde "münafık", İslâmoğlu Meali'nde ise "ikiyüzlü" şeklinde çeviriler yapılmıştır. Tevbe, 9/68, bu duruma örnek gösterilebilir. Tam tersine, Esed Meali'nde "ikiyüzlüler", İslâmoğlu Meali'nde ise "münafıklar" şeklindeki kullanım da söz konusudur. Nisa, 4/61, Hadid, 57/13, buna örnek gösterilebilir.

Nifak kelimesi için Esed Mealinde yapılan izahlarda nifak'ın türediği nefak'ın tarla faresi, kertenkele ve benzeri hayvanların kolaylıkla girip çıkabilecekleri veya kendilerini kovalayanları atlatabilecekleri karmaşık yuvaları olduğu belirtildikten sonra münafık tabiri üzerinde durulmuştur. Münâfık teriminin, mecazî olarak da, "ikiyüzlü" olan, hayatını içinde bulunduğu şartlarda kendisine pratik faydalar sağlayacak vaadlere göre düzenleyerek manevî ve sosyal yükümlülüklerinden her zaman kolayca sıyrılma yolları arayan bir kişilik yapısı olduğu ifade edilmektedir.

Böyle bir karaktere sahip olan kişinin, genellikle, ahlaken olduğundan daha iyi görünmeye çalıştığından *münâfık* sıfatını, "ikiyüzlü" şeklinde çevirmek mümkünse de burada başkalarını aldatmak için "kasıtlı gizlenmeden" ziyade, inançlarında ve ahlakî sorumluluklarında zayıf veya kararsız olan ve yalnızca *kendisini* kandırmaktan öteye geçmeyen kişiler için bu ifadenin kullanıldığı iddia edilmektedir.[789] Ancak bu tanım en başta "*Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah'ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O'nun peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı*

---

[789] Esed, II/806.

olduklarını bilmektedir."[790] ayetiyle uyuşmamaktadır. Çünkü Kur'an'da "Münafıkların kalplerindekini gizledikleri, yani kasıtlı olarak yalan söyledikleri" belirtilmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde ise nifakla ilgili olarak "ferdin iç dünyasıyla dış dünyası arasındaki zıtlığı, rol yaparak çözme yolunu seçmesi" şeklinde bir tarif yapılmıştır.[791] Ayrıca nifakın, imanı ciddiye almama, "iman ahlakından" mahrum kalma olayı olduğu, itikattan çok bir ahlak problemi olduğu belirtilmektedir. Bu problemin temelinde ise çarpık bir "Allah tasavvuru" ve ahirete inanmamanın etkili olduğu iddia edilmektedir.[792] İslâmoğlu Meali'nde yapılan bu yorumların, Esed Meali'ndeki yorumlara oranla, Kur'an gerçekliğiyle daha fazla örtüştüğü söylenebilir. Çeviride iki Meal arasında bir benzerlikten söz etmek mümkünse de bu benzerlik yorumlara pek yansımamıştır.

9. Tağut

Azgınlık, haddi aşma, taşkınlık manasına gelen t-ğ-y/طغي kökünden türeyen tağut/ طاغوت, azgın, Allah'tan başka tapınılan her şey anlamına gelir.[793] Bu bilgilerden yola çıkarak şeytan, cin, sihirbaz, kâhin ve doğru yoldan ayıran öncüler için tağut ifadesi kullanılabilir. Allaha karşı azgınlaşan ve Allanın dışında kendisine tapınılan şeydir, şeklinde de tarif edilmiştir.[794] Elmalılı Tefsirinde, tağutun ceberrut, zorbalık manasına gelen tuğyandan isim olduğu belirtilmiş ve Allah'a karşı isyankâr olup zorla, zorlama ile veya gönül rızasıyla kendisine tapınılıp mabut tutulan, insan, şeytan, put, dikili taş veya herhangi bir şeydir, denilmiştir.[795]

---

790 Münafikun, 63/1.
791 İslâmoğlu, s. 164.
792 İslâmoğlu, s. 1128.
793 Cevheri, es-*Sihah*, s. 642; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 2677-2678; İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 635-636.
794 et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* IV/558.
795 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* II/171-172.

Tağutun kök hali olan t-ğ-y'nin yer aldığı ayetlerden Taha 20/24, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *(Ve şimdi artık) o Firavun'a git; çünkü o, gerçekten **her türlü ölçüyü çiğneyip geçti.***[796]

İslâmoğlu Meali: *(Artık) Firavun'a git, çünkü o iyice **azgınlaştı**.*[797]

Esed Meali'nde "her türlü ölçüyü çiğneyip geçti" şeklinde çevrilen ifade, İslâmoğlu Meali'nde "azgınlaştı", şeklinde verilmiştir.

Esed Meali'nde t-ğ-y için diğer ayetlere (Kasas, 28/38, Naziat, 79/24) yapılan atıflarla "hak ve adalet ölçülerini ihlal etmek, tanrılık iddiasında bulunmak" şeklinde yorumlanmıştır.[798] İslâmoğlu Meali'nde aynı ayetlere atıf yapılmış,[799] benzeri yorumlarla birlikte eski mısır tanrılarına da gönderme yapılmıştır.

Ayrıca t-ğ-y kelimesinin yer aldığı Naziat, 79/17'de de Esed Meali'nde "hak ve adalet sınırlarını ihlal etmek", İslâmoğlu Meali'nde ise "haddi aşmak" şeklinde çevrilmiştir.

T-ğ-y kelimesinin yer aldığı ayetlere iki Meal arasında çok sayıda mananın verildiği görülmektedir. Örneğin Esed Meali'nde "her türlü ölçüyü aşmak" (Taha, 20/43-81), "çizgiyi aşmak" (Hud, 11/112), "ölçüden şaşmak" (Rahman, 55/8), "azgınlık" (Taha 20/45, Alak 96/8), "sınırı aşmak" (Sad, 38/55), "küstahlık" (Kalem, 68/31) gibi çeviriler yapılmıştır.

Aynı kelime için İslâmoğlu Meali'nde "azmak"(Taha, 20/43-45, Alak, 96/8), "sınırı aşmak" (Hud 11/112), "ölçüyü aşmak" (Taha 20/81), "ölçüyü kaçırmak" (Rahman, 55/8), "haddi aşmak" (Kalem, 68/31) gibi anlamlar kullanılmıştır. Bu çevirilerde iki Meal arasında zaman zaman ortak kullanım

---

796 Esed, II/626.
797 İslâmoğlu, s. 597.
798 Esed, III/1232.
799 İslâmoğlu, s. 598.

söz konusu ise de genelde farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Ayrıca her iki Meal da çok sayıda karşılık tercih etmiş, kavramı karşılayabilecek tüm anlamların kullanılmasına çalışılmıştır. Ancak, aynı bağlamda aynı kelimeyi tercih ettiklerini, yani belli bir sistemi takip ettiklerini belirtmek zor gözükmektedir.

İnceleme konusu Meallerde tağut kavramının ilk kez yer aldığı, Bakara 2/256 şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Dinde zorlama yoktur. Artık doğru ile yanlış, birbirinden ayrılmıştır: O halde, **şeytanî güçlere ve düzenlere** (uymayı) reddedenler ve Allah'a inananlar, hiçbir zaman kopmayacak en sağlam mesnede tutunmuşlardır: Zira Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*[800]

İslâmoğlu Meali: *Zorlama dinde yoktur. Artık doğru ile yanlış birbirinden seçilip ayrılmıştır. Şu halde kim **şeytani güç odaklarını** reddederek de Allah'a inanırsa, kesinlikle kopmaz bir kulpa yapışmış olur: zira Allah her şeyi sınırsız işitendir, her şeyi limitsiz bilendir.*[801]

Esed Meali'nde "şeytanî güçler ve düzenler" şeklinde yer alan tağut, İslâmoğlu Meali'nde "şeytani güç odakları" şeklinde çok yakın bir anlamla çevrilmiştir. Özellikle şeytani güç ifadesi ortak kullanılmıştır. Ancak Esed Meali'nde "güç ve düzen" şeklinde daha geniş bir çeviri tercih edilmiştir. Aynı şekildeki kullanım örnekleri Bakara, 2/257, Nisa, 4/60 ve Zümer, 39/17'de de geçerlidir.

Bunun dışında tağut için Nisa 4/51'de Esed Meali'nde "şeytani güçler", İslâmoğlu Meali'nde "tağut", Nahl, 16/36'da Esed Meali'nde "şer güç", İslâmoğlu Meali'nde "şer otorite" şeklinde çeviriler yapılmıştır. Ayrıca Maide, 5/60'ta yer alan "tağut" için her iki Meal'de "şeytani güçler" tabiri kullanılmıştır. Bu durumda iki Meal arasında ciddi benzerliklerin olduğu izle-

[800] Esed, I/77.
[801] İslâmoğlu, s. 87.

nimi edinilmektedir. Ancak aynı ayet için genelde farklı tercihlerin kullanılması, doğrudan iktibas yerine "dolaylı aktarma" yapıldığı şeklinde anlaşılabilir.

Esed Meali'nde tâğût için, öncelikle, Allah'tan başka ibadet edilen her şeyi ve böylece insanı O'ndan uzaklaştıran ve şeytana yönelten şeyleri ifade ettiği, bundan dolayı, en doğru çeviri olarak "şeytanî güçler" şeklindeki ibarenin tercih edildiği belirtilmiştir.[802]

İslâmoğlu Meali'nde ise tağut için "Allah'a rağmen hüküm kaynağı ve otorite olarak görülen, yani tanrılaştırılan insan gibi somut ya da şeytan gibi soyut her türlü varlık" olarak tarif edilmiştir. İki Mealde de "tağut" için yapılan tarifler farklı olmakla beraber geniş bir anlam alanıyla sunulmuştur.

H. Kıyamet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Kur'an-ı Kerimde kıyametle ilgili farklı kelimeler kullanılmaktadır. Bunlar ğaşiye "bürüyen/kaplayan", hakka "gerçek olan", karia "her şeyi birbirine çarpan", sahha "gürültü", sayfa "gürültü", tamme "felaket", vakıa "gerçekleşen/gerçekleşecek olan", racife "sarsıcı şey/deprem", radife "sonra gelen/ izleyen/artçı", zecra "gürültü/çığlık", nebe-il azim "büyük haber", saat "kıyamet saati/vakti"ve yevm-ül kıyameh "kıyamet günü" kelimeleridir.[803] Bu bahiste, Kur'an-ı Kerimde en yaygın olan[804] saat ve kıyamet kavramları incelenecek, inceleme konusu Meallerde mukayese edilmiştir.

1. Saat

Saat/ساعة, kısa bir zaman dilimi, kıyamet zamanı demektir. Saate benzetilerek kıyamete bu ismin verilmesi, ondaki hesabın/yargılamanın hızlı olmasından dolayıdır. Kur'an-ı Kerimde küçük saat, insanın ölümü, büyük

---

802 Esed, I/78.

803 Okuyan, Mehmet, *Kur'an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 423.

804 Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, s. 581-582,

saat ise kıyametin kopması anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca toplumların ölmesine de orta saat denilmiştir.[805] İnsanın ölümü, insanın kıyametidir. Bundan dolayı, insanın ölümü küçük kıyamet, kâinatın ölümü büyük kıyamet olarak tarif edilir.[806] Saat, bazı kavimlerin sesle, bazılarının taşla, bazılarının sarsıntıyla helak olması, bazılarının da kıyametin kopmasıyla helak olacağı, sonra kabirlerden çıkarılarak buluşma yerinde toplanmasına denir.[807] Kur'an-ı Kerim'de ki en yaygın kullanıma göre saat, kıyametin kopma zamanı ve kıyamet günü anlamında kullanılan bir terimidir.[808] Mevcut sistemin sona erdirilmesi ve yeni bir oluşumun meydana getirilme sürecinin başlama zamanıdır.[809]

İnceleme konusu Meallerde saat kavramı bazen an, bazen de kıyamet saati olarak yer almıştır. Önce saat'in "**an, zaman**" manasına geldiği Araf 7/34 mukayese edilmiştir.

Esed Meali: *Ve her toplum için bir vade belirlenmiştir: Öyle ki, vadeleri dolduğunda onu* ***bir tek an*** *olsun, ne geciktirebilirler ne de öne alabilirler.*[810]

İslâmoğlu Meali: *Her toplumun bir vadesi vardır: vadeleri dolduğu vakit, onu* ***bir an*** *ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler.*[811]

Saat kelimesi, her iki Mealde "an" şeklinde yer almıştır. Aynı durum başka ayetlerde de yer almaktadır. Örneğin Tevbe 9/117 ve Nahl 16/61,'de her iki Mealde "bir zamanda/bir yerde" şeklinde yer almaktadır.

Konuyla ilgili Esed Meali'nde Arapça kullanımında lafzen, "saat" terimi, sadece astronomik saati yani, ortalama güneş gününün yirmi dörtte birini değil, aynı zamanda soyut "zaman" fikrini ve yine, büyük ya da küçük onun

---

805 Cevheri, *es-Sihah*, s. 524; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 2151; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 524-525.
806 ez-Zemahşeri, *el-Keşaf,* II/337; et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* IX/214.
807 et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* IX/241.
808 Topaloğlu, Bekir, "*Saat*" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/322.
809 Okuyan, *Kur'an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, s. 422.
810 Esed, I/275.
811 İslâmoğlu, s. 267.

herhangi bir kesitini, hatta (yukarıda olduğu gibi) kritik bir ânını da ifade ettiği, belirtilir. Yukarıda da görülmektedir ki, "zamanın en küçük bir bölümü" ya da "kritik bir tek ânı" anlamında kullanılmıştır.[812]

Yunus 10/49'da yer alan "saat "kelimesi için her iki Mealde "**süre**" şeklinde bir çeviri tercih edilmiştir.

Saat kavramı, inceleme konusu Meallerde daha çok "kıyamet saatini" ifade etmek üzere "son, son saat ve kıyamet saati" şeklinde yer almıştır.

Örneğin En'am 6/31, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: ***Kıyamet Saati*** *ansızın gelip çatıncaya (ve) "Yazıklar olsun bize ki onu göz ardı etmişiz!" diye ağlayıp dövününceye kadar Allah'a varacaklarını inkâr edenler gerçekten hüsrana uğrayanlardır, çünkü omuzlarında günahlarının yükünü taşıyacaklardır: Ah, o yüklenecekleri (ağırlık) ne kötüdür!*[813]

İslâmoğlu Meali*: Doğrusu, Allah'a kavuşacaklarını yalanlayanlar hüsrana uğrayacaklar.* ***Kıyamet saati*** *ansızın geliverdiğinde günahlarının yükünü sırtlarında taşır bir halde diyecekler ki: "Ondan mahrum kaldığımız için yazıklar olsun bize!" Ah, o yüklendikleri şey ne fenadır!*[814]

Saat ifadesi her iki Mealde de "kıyamet saati" olarak yer almıştır.

"Saat" kavramı Kur'an-ı Kerimde en yaygın "**son saat**" olarak yer alır. Örneğin Mü'min/Ğafir 40/46'da şöyle yer almaktadır:

Esed Meali: *(Öteki dünyadaki) ateş(in, ki o ateş)e sabah akşam (rastgele) sokulacaklar: Nitekim* ***Son Saat'****in gelip çattığı gün (Allah), "Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!" (buyuracaktır).*[815]

---

[812] Esed, I/276.
[813] Esed, I/229.
[814] İslâmoğlu, s. 228.
[815] Esed, III/962.

İslâmoğlu Meali: *Ateş… Onlar o (ateşe) sabah ve akşam sunulacaklar ve* ***Son Saat*** *gelip çattığında (Allah şöyle buyuracak): "Firavun ailesine en şiddetli cezayı verin!"*[816]

Saat kavramı, her iki Mealde de son saat olarak yer almıştır. Son saat ile ilgili Esed Meali'nde, Kıyamet'in hem beklenmedik bir anda hem de çok çabuk olup biteceğini işaret eden bir ifade olduğu belirtilmiştir. Birdenbire ve hızla cereyan etme özellikleri, Allah'ın onu irade etmesiyle onun gerçekleşmesi arasında herhangi bir zaman aralığının bulunmayışının bir sonucudur. Bu durum, Nahl 16/77'de yer alan "Ve o **Son Saat**'in gelip çatması ancak bir göz kırpması kadar yahut bundan da kısa (bir an içinde) olup bitecektir" ifadesini de açıklıyor.[817]

İslâmoğlu Meali'nde saat ile kastedilenin "her canlının öldüğü ve Allah'tan başka her şeyin fani olduğunun ortaya çıktığı gün" olduğu belirtilmektedir.[818]

İnceleme konusu her iki Mealde de "saat" ile ilgili "son saat" şeklinde çeviri yapılması tercih edilmiştir.[819] Bazı ayetlerde ise Esed Meali'nde "son saat", İslâmoğlu Meali'nde ise "kıyamet saati" şeklinde yer almaktadır. Örneğin En'am, 6/40 ve Naziat 79/42'de bu şekilde yer almıştır.

Her iki Mealde de "saat" ifadesi, Türkçede yaygın olan "kıyametin kopması" şeklinde nitelendirilen "dünya hayatının sonu" yerine kullanılmaktadır. Bu kullanım, Kur'an-ı Kerimdeki manaya uygun olup aynı zamanda nüzul döneminde de tercih edilen anlamdır. Kur'an'daki manasıyla sonraki diriliş olan Kıyamet, zamanla saat yerine kullanılmış, asıl anlamından kaymıştır. Her iki Mealde de bu durum fark edilmiş, nüzul dönemi ma-

---

816 İslâmoğlu, s. 934.

817 Esed, II/545.

818 İslâmoğlu, s. 577.

819 Örneğin, Araf 7/187, Hicr 11/85, Yusuf 12/107, Nahl 16/77, Kehf 18/21-36, Meryem 19/75, Taha 20/15, hac 22/1-7, Furkan 25/11, Rum 30/12, Fussilet 41/47, Zuhruf 43/61.

nasının kullanılması tercih edilmiştir. Sadece birkaç ayette, genel kullanıma biraz yaklaşan “kıyamet saati” ifadesi de kullanılmıştır.

2. Kıyamet

Kıyamet, ayağa kalkmak, dikilmek, yükselmek, yukarı kalkmak, anlamına gelen K-v-m kökünden; şahsen, bizzat, bir şey için, bir şeyi azmetmeyi amaçlamak, kıyama durmak, ayakta durmak, bir şeyin kendisiyle ayakta durduğu şey, dayanak, anlamlarına gelen kıyam mastarından türemiştir.[820] Kavram olarak kıyamet, dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek âni ve köklü değişimin ardından, ölülerin diriltilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan âlemin başlangıcıdır.[821]

Kur’an-ı Kerimden anlaşıldığı üzere Kıyamet Günü çeşitli değişim ve dönüşümler yaşanacaktır. Bu çerçevede yeryüzü başka bir yeryüzüne, gökler de başka göklere dönüşecektir.[822] Dağlar yürütülecek, yeryüzü apaçık görülecek,[823] dağlar paramparça olacak, çukur ve tümsek kalmayıp yerleri boş ve dümdüz bırakılacaktır.[824] Ayrıca göğün yarılacağı,[825] çalkalanacağı,[826] erimiş yağ gibi kıpkırmızı bir gül halini alacağı,[827] ayın yarılacağı,[828] yeryüzünün şiddetli bir şekilde sarsılacağı, yükseklerin alçalacağı, alçakların yükseleceği ve dağların serpilip toz duman haline geleceği[829] de ifade edilmektedir.[830]

---

[820] Cevheri, *es-Sihah*, s. 893-894; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab,* s. 3785-3787; İsfehani, *el-Müfredat*, s.876.
[821] İsfehani, *el-Müfredat*, s. 879; Topaloğlu, Bekir, “*Kıyamet*”, XXV/519; Okuyan, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci,* s. 422.
[822] İbrahim 14/48.
[823] Kehf 18/47.
[824] Taha 20/105-107.
[825] Müzemmil 73/18.
[826] Kehf 18/99-100.
[827] Rahman 55/37.
[828] Kamer 54/1.
[829] Vakıa 56/3-6.
[830] Okuyan, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, s. 424.

Bu ayetlerin bazılarında kıyamet kelimesi açıkça yer almakta, bazılarında ise yer almamaktadır. İçerisinde Kıyamet kelimesinin yer aldığı ayetler inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Kıyamet 75/1-2.

Esed Meali: *Kıyamet Günü'nü tanıklığa çağırırım! İnsan vicdanının kınayan sesini tanıklığa çağırırım!*[831]

İslâmoğlu Meali: *Ötesi yok, Kıyamet Günü'ne Ben yemin ediyorum. Yine ötesi yok, kendisini kınayan nefse Ben yemin ediyorum.*[832]

Her iki Mealde de "kıyamet, aynı şekilde kıyamet" olarak yer almıştır. Ayrıca Maide 5/36, En'am 6/12, Araf 7/32-167, Yunus 10/60, İsra 1/13 ve Nahl 16/25'te bu şekilde "kıyamet kelimesi yine kıyamet" olarak çevrilmiştir. Bu ayetlerin diğer bir ortak noktası, kıyamet kelimesinin "yevm/gün" kelimesi ile birlikte "kıyamet günü" şeklinde gelmesidir. Müelliflerin çeviride "kıyamet günü" ifadesini tercih etmek durumunda kalmalarının nedeni de bu olmalıdır.

Esed Meali'nde kıyamet için "yeniden dirilme" tarifi yapılır ki sözlük manasına ve Kur'an'daki kullanıma uygun şekilde anlaşılmıştır. Ancak bazı ayetlerde kıyamet kelimesi geçtiği halde Esed Meali'nde "mahşer günü, İslâmoğlu Meali'nde "kıyamet günü" şeklinde çeviri tercih edilmiştir. Maide 5/14, buna örnek verilebilir.

Kıyametle ilgili Esed Meali'nde, inkârcıların tutumları eleştirilirken "yeniden dirilme, ilahi yargılanma/hesap vermenin, ölümden sonraki hayatı sembolize ettikleri" belirtilmektedir.[833] İslâmoğlu Meali'nde kıyametin ansızın kopacağı, zamanının sadece Allah tarafından bilindiği, müşriklerin

---

831 Esed, III/1211.
832 İslâmoğlu, s. 1197.
833 Esed, II/870.

tasavvuruna göre peygamberlerin kıyametin kopacağı zamanı bilecekleri ancak bunun Kur'an tarafından reddedildiği belirtilmektedir.[834]

İnceleme konusu Meallerin kıyamet kavramına yükledikleri anlam, kıyametin sözlük ve Kur'an'daki anlamlarına uygun görünmektedir. Kur'an'da, dünyadaki düzenin sonu için "saat", ahiret hayatının başlangıcı demek olan yeniden diriliş için ise "kıyamet" ifadesi kullanılmaktadır. Ancak geleneksel telakkide bu ayrıma gidilmemiş, her iki durum için de genellikle "kıyamet" ifadesi kullanılmıştır. İnceleme konusu Mealler bu ayrıma dikkat etmiş, geleneksel telakkiden biraz farklı ancak ifadelerin Kur'an'daki bağlamına riayet ederek çeviride bulunmuşlardır.

I. Cihad Ayetlerinin Karşılaştırılması

Cihad, zorluk, takat, güç yetirebilmek, cehd etmek, bir gayeye ulaşmak için çalışmak, çabalamak, uğraşmak manasına gelen "c-h-d" kökünden türemiştir. Gücünün tümünü kullanmak ve zorluğa katlanmak konusunda kendini zorlamak, düşünerek kendini yormak anlamına gelen içtihat da bu kökten gelmektedir.[835] Kavram olarak, düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanmaktır.[836] Daha güncel bir tabirle cihad, yeryüzünde Allah'a kulluk edilip, Allah ve Rasulü'nün koyduğu ölçülerin, fert ve toplum hayatına uygulanabilmesi için, Müslümanların her türlü meşru tebliğ faaliyetini yapmaları, buna bağlı her türlü tehlike ve saldırıya karşı savunma veya savaş için kalp, dil, el, silah ve diğer beşeri imkânlarla yapılan mücadeledir.[837] Buna göre cihat, İslam'ın fert ve toplumda yayılması için sadece savaşmaktan ibaret olmayıp, günün metot ve imkânları ölçüsünde yürütülen faaliyetlerin tamamıdır.

---

[834] İslâmoğlu, s. 1219.
[835] Cevheri, es-*Sihah*, 194; İbni Manzur, *Lisanu'l Arab*, s. 708; İsfehani, el-*Müfredat*, s. 248.
[836] İsfehani, el-*Müfredat*, s. 248.
[837] Özel, Ahmet, "*Cihad*" DİA, İstanbul, 1993, VII/527.

Allah yolunda savaş da dâhil olmak üzere, haksızlıklara karşı gösterilen her türlü gayret ve mücadeleye cihad dendiği gibi saldırganlık, baskı, zulüm ve sömürüye karşı verilen savaşlar da cihaddır. Toprak genişletmek, ekonomik veya politik çıkar sağlamak amacına yönelik savaşlar gayri meşru olduğu için cihad sayılamaz. Bazı Müslüman toplulukların tarih içerisinde emperyalist amaçlarla yaptıkları savaşları, (kime karşı olursa olsun) cihad olarak nitelendirmeleri, bu gerçeği değiştirmez. Kur'an, hangi şartlar altında ve ne uğrunda savaşılabileceğini belirtmiştir.[838]

Kur'an'da yer alan cihad kavramının sadece savaş manasına gelmediği belirtilince, hangi ayetlerin savaş anlamına geldiği, hangilerinin savaş anlamına gelmediği önem arz etmektedir. Bu bağlamda cihat ile ilgili ayetlerin savaş anlamına gelen ve savaş anlamına gelmeyen şeklinde iki ayrı başlık altında incelemekte yarar olacağı düşünülmektedir.

1. Savaş Anlamına Gelmeyen Cihad Ayetleri

Meşhur görüşe göre Hicretten önce inen surelere "Mekkî Sure", Hicretten sonra inen surelere "Medenî Sure" denilmiştir. Allah'a, meleklerine kitaplarına, peygamberlerine iman ile ahlak ve şahsiyet sahibi fertler yetiştirmeyi hedefleyen, peygamberlerin hayatından bahseden (Bakara ve Âl-i İmran hariç) sureler Mekkîdir. Yahudiler, Hristiyanlarla ilişkiler, hadd, miras, savaş, ibadet ve muamelatla ilgili detayların bulunduğu ayetler Medenîdir.[839] Yapılan tanımlara göre, Hicretten önce nazil olduğu için Furkan ve Ankebut Sureleri Mekkidir.[840] Her iki surede, savaşın henüz emredilmediği bir dönemde içerisinde cihad ayetlerinin yer alması incelemeye değer görülmektedir.

---

[838] Özsoy, Ömer- Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'an*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005, s. 529.
[839] Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2012, s. 59-60.
[840] ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, IV/330, 532.

İçerisinde cihad kelimesinin yer aldığı Furkan 25/52, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bunun içindir ki, sen hakkı inkâra şartlanmış olan kimselere uyma; tersine, bu (ilahî mesajın) ışığında onlara karşı bütün gücünü ortaya koyarak büyük bir direnç ve çaba göster.*[841]

İslâmoğlu Meali: *Madem öyle, artık sen inkârcılara uyma ve onlarla bu (vahiy) sayesinde tüm gayretini sarf ederek büyük bir cihada giriş.*[842]

Esed Meali'nde, birçok kavramın çevirisinde olduğu gibi cihad kavramında da ıstılah tanımından ziyade, "çevrilecek ifade" tercüme dilinde yeniden üretilerek "bütün gücünü ortaya koymak, büyük bir direnç ve çaba göstermek" şeklinde ifade edilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise, iki defa yer alan "cehd" kelimesi, ilkinde tüm gücünü sarf etmek, ikincisinde ise "cihad" şeklinde yer almıştır.

Esed Meali'nde "savaş haricindeki cihad" hakkında pek bir acıkamaya rastlamadık. İslâmoğlu Meali'nde ise "*Cihad, insanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan İslâm'la insan arasında gerilen engelleri kaldırmak için üstün çaba harcamaktır*."[843] denilmektedir. Cihadın savaştan ibaret olmadığıyla ilgili Hz. Peygamber'den (s.a.v.) de bu manada şu hadisler nakledilmiştir: "*Düşmanlarınıza karşı savaştığınız gibi gayri meşru arzularınızla da savaşın.*"[844] "*Mücahid, Yüce Allah'ın emrine bağlılıkta kendi nefsiyle mücahade edendir.*",[845] "*Ellerinizle ve dillerinizle kâfirlere karşı cihad ediniz*."[846]

Son yıllarda cihad denilince sadece savaşın anlaşıldığı bir dönemde, gerek Mekki ayetlerde yer alan cihad ayetlerinin, gerekse bu konuda bahsi

---

[841] Esed, II/735.
[842] İslâmoğlu, s. 707.
[843] İslâmoğlu, s. 74.
[844] İsfehani, e*l-Müfredat*, s. 248.
[845] İbni Hanbel, *Müsned*, VI/22.Tirmizi, *Zühd*, IV/165.
[846] Nevevi, *Riyazu's Salihin*, s. 515; İbni Hibban, H. No: 1618,

geçen hadislerin varlığından hareketle, Cihadın sadece savaş manasına gelmediği, İslam'ın yayılması için meşru her türlü faaliyetin cihad kapsamına girdiği anlaşılır. İnceleme konusu Meallerde de buna benzer çeviri ve yorumların olduğu görülmektedir. Özellikle İslâmoğlu Meali'nde *"İslâm'la insan arasında gerilen engelleri kaldırmak için üstün çaba harcamaya"* vurgu yapılması, modern dönemde "İslam savaş anlayışının" tanınması noktasında önemli bir bakış açısıdır.

2. Savaş Anlamına Gelen Cihad Ayetleri

Savaş, Arapçada "harb/حرب " ifadesiyle karşılanır. Ulema, İslâm'da savaşı, İslâm ülkesinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve Cenab-ı Hakk'ın bütün insanlığın mutlak yararını gerçekleştirmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmenin ve bu uğurda bütün çabayı göstermenin nihai çaresi olarak anlamışlardır.[847] Yukarıda cihad için, bir gayeye ulaşmak için çalışmak, çabalamak, uğraşmak manasına gelen c-h-d kökünden türediği, düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanma anlamına geldiği belirtilmişti. Bu durumda cihad, savaştan daha geniş bir anlam dünyasına sahiptir. Önceki başlıkta, cihadın savaştan farklı olan yönlerine temas edildiğinden burada savaşla aynı anlama gelen cihad kavramını ihtiva eden ayetler mukayese edilmiştir.

Mushaf sırasına göre cihadın yer aldığı ilk ayet olan Bakara 2/218, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Şüphe yok ki, imana ermiş olanlar, zulüm ve kötülük diyarından uzaklaşanlar ve Allah yolunda **üstün gayret gösterenler**, işte (ancak) onlar Allah'ın rahmetini umabilirler: Allah çok affedicidir, rahmet kaynağıdır.*[848]

---

[847] Özel, Ahmet, "*Savaş*" DİA, İstanbul, 2009, XXXVI/189.
[848] Esed, III/63.

İslâmoğlu Meali: *Şüphe yok ki iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunca* ***cihad edenler*** *var ya; işte ancak onlar Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah tarifsiz bağış sahibidir, eşsiz merhamet kaynağıdır.*[849]

Esed Meali'nde cihad için "üstün gayret gösterenler" şeklinde bir çeviri yer alır. Cihad kavramı, geleneksel çevirilerde olduğu gibi kelimenin Arapçasını aynen kullanmak yerine, hedef dilde yeniden üretilerek bir karşılık oluşturulmuştur. İslâmoğlu Meali'nde ise cihad edenler şeklinde Arapçasının tercüme edilmeden aktarıldığı, geleneksel çeviri seçilmiştir. Aynı şekildeki kullanım Âl-i İmran 3/142, Saf 61/11 ve Tahrim, 66/9'da da geçerlidir.

Bazı ayetlerin çevirisinde de her iki Mealde cihad için "cihad edenler" şeklinde çeviri tercih edilmiştir. Örneğin Hucurat 49/15 bu duruma örnek gösterilebilir.

Her iki Mealde de cihad için "üstün çaba gösterenler" şeklindeki çeviri daha yaygın olarak tercih edilmiştir. Enfal 8/72, 74, Tevbe 9/16, 20, Nahl 16/110, Ankebut 29/6, Maide 5/35, 54 ve Hac 22/78 bu duruma örnek gösterilebilir.

Savaş anlamına gelen cihad ayetleri için Esed Meali'nde yaygın olarak "üstün çaba gösterenler" şeklindeki çeviri tercih edilmiştir. Nadiren de "cihad edenler" şeklindeki bir çevirinin tercih edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali'nde benzer şekilde cihad için "üstün çaba gösterenler" şeklinde çeviriler yapıldığı gibi zaman zaman "cihad edenler" şeklindeki çevirinin de seçildiği görülmektedir. Bu durumda cihad kavramının çevirisinde iki Meal arasında yaygın benzerlikle beraber ayrı seçimlerin yapıldığı da görülür.

Esed Meali'nde İslam Savaş Hukukunun gerekçeleri bağlamında modern dönemin zihin dünyası da dikkate alınarak bazı yorumlar yapılmıştır. Size savaş açanlara karşı nefsi müdafaa,[850] yani savunma amaçlı,[851] imanın

---

[849] İslâmoğlu, s. 75.
[850] Esed, I/54,

ve özgürlüğün savunulması için savaşların yapılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca İslam'a karşı aktif düşmanlık yapmayan inkârcılara karşı "nezaket ve adaletle davranılmasını" emreden Mümtehine 60/8'e atıf yapılarak, Müslümanların gayri müslimlerle asıl ilişkilerinin "nezaket ölçüleri" olduğu, karşı taraftan bir saldırının gelmediği durumlarda Müslümanların da barış hukukuna riayet etmesi gerektiği belirtilmiştir.[852] Bakara 2/190'da "*Allah aşırı gidenleri sevmez*" ifadesiyle, mu'tedin/aşırı gidenlerin "saldırganlıkta bulunanlar" olduğu belirtilmiştir.[853]

İslâmoğlu Meali'nde cihad ile ilgili olarak "*Allah cihadı emretmiş, kıtal'e (savaş) izin vermiştir*.[854] Kur'an'ın meşru savaşa izin verdiği ancak kirli savaşa izin vermediği hatta saldırganların cezalandırıldığı belirtilerek[855] İslam Savaş Hukukuna dair ayetlerden mülhem Esed Meali'ne de uygun yorumlar yapılmıştır. Ancak kullanılan ifadeler özgün olup aynı bakış açısının farklı varyantları gibi bir izlenim edinilmektedir.

J. Hurûf-I Mukatta Ayetlerinin Karşılaştırılması

Hurûf-ı mukatta, harf kelimesinin çoğulu olan huruf ile kesik manasına gelen mukattaan kelimelerinden oluşmuş bir tamlama olup Kur'an'da bazı sürelerin başında bulunan ve ne anlama geldiği konusunda ihtilaf bulunan, hatta anlaşılıp anlaşılmayacağı hususunda bile ittifak sağlanamayan bazı harflerdir.[856]

Er-Razi'nin tefsirinde ayrıntılı olarak yer verdiği ulemanın mukattaa harfleri ile ilgili genel görüşler şöyle özetlenebilir:

---

851 Esed, II/678.
852 Esed, I/54, 3/1139.
853 Esed, I/53.
854 İslâmoğlu, s. 649.
855 İslâmoğlu, s. 67.
856 er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb*, I/2; Duman, M. Zeki-Altundağ, Mustafa, "*Huruf'u Mukattaa*" DİA, İstanbul, 1998, XVIII/401.

"Bu harfler, Allah'ın sırrıdır, araştırılmaz, ulema bunları anlamaktan âcizdir." şeklinde özetlenebilecek olan görüştür. Bu görüşün en önemli delili Âl-i İmran 3/7'de yer alan "müteşabih ayetler ve bu ayetlerin manasının Allah'tan başkası tarafından bilinemeyeceğini bildiren" ifadelerdir.

Diğer görüş ise, hurûf-ı mukattaa'nın anlaşılabileceğini savunanlardır. Bunlar Allah'ın kitabında insanlar için anlaşılmayan bir şeyin bulunması caiz değildir diyerek bu görüşlerine ayet, hadis ve aklî delil getirmeye çalışmışlardır. Genel olarak delilleri şunlardır: "*Kur'an'ı düşünmüyorlar mı, yoksa kalplerinde kilitler mi var?*"[857] ayetidir. Cenâb-ı Hakk bu ayette onlara Kur'an hakkında düşünmelerini emretmiştir. Şayet Kur'an'ın manası anlaşılmayacak olsaydı, onlara Kur'an üzerinde düşünmelerini nasıl emrederdi? Buna benzer Kur'an ayetlerinden olup Kur'an üzerinde düşünmeyi, akletmeyi, Kur'an'ın kolay, apaçık, açıklayıcı, öğüt verici, hidayete erdirici ve anlaşılır olduğunu beyan eden ayetler sıralanmıştır.[858]

Bu görüşte olanların hadisten delilleri "*Size öyle bir şey bıraktım ki, şayet onlara sımsıkı sarılırsanız kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar, Allah'ın kitabı Kur'an ve benim sünnetimdir*."[859] Eğer Kur'an-ı Kerîm anlaşılmasaydı ona sımsıkı sarılmak nasıl mümkün olurdu.[860]

Taberi de bu harflerle ilgili kısaca şu izahlarda bulunmuştur:

Bu harflere, "huruf-ı mukatta'a" denir. Bu harfler, Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biri ve bazı surelerinin girişi mahiyetindedir. Allah, bazı surelere bu harflerle başlamış ve bu harfler, başında bulundukları surelerin ismi olmuştur. Yine bu harfler, Allah'ın ism-i azamı ya da kendileriyle yemin ettiği isimleri olabilir. Bu harfler, isim ve fiillerden kısaltılmış mukattaa harf-

---

857 Muhammed, 47/24.

858 Bakara 2/2-185, Nisa 4/82, En'am 6/38, Yunus, 10/57, İbrahim 14/52, Nahl 16/89, Şuarâ 26/192-193, Ankebut, 29/51, Kamer 54/5-17-22-32-40.

859 Ebu Dâvud, *Menâsih*. 56 (2/185)

860 er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb*, I/2-12.

leridir. Her birinin kendine göre mânâsı vardır. Birinin mânâsı, diğerine benzememektedir. Mesela: "Elif, Lam, Mim'in mânâsı, "Ben her şeyi en iyi bilen Allah'ım" demektir. Burada Elif "Ben", Lam "Allah", Mim "İyi bilirim." mânâlarına gelmektedir. Bu harfler, lisanda kullanılan normal hece harfleridir. "Bu harflerden her biri, Allah'ın isimlerinden birinin baş harfidir. Mesela "elif", "Allah" isminin; "lam", "Latif isminin; "mim" "Mecid" isminin baş harfidir. Bu harfler Allah'ın nimetlerini, musibetlerini, bir toplumun ne kadar yaşayacağını ve ecelinin ne zaman geleceğini gösterir.[861]

İbni Kesir de yukarıda sayılanların dışında şu bilgileri aktarmaktadır: "elif, lâm, mîm", Kur'an'ın isimlerinden bir isimdir. Bu harflerin surelerin başlangıcında zikredilmesinin sebebi Kur'an'daki i'câzın açıklanmasıdır. Halkın Kur'an'a benzer ifadelerle karşı çıkmaktan âciz olduğunun beyan edilmesidir. Kur'an'da onların muhatap oldukları ayetler, alfabe harflerinden meydana geldiği halde, onlar Kur'an'a eş ve benzer bir ayet getirmekten âciz bulunmaktadırlar. İşte bunun için bu harfler yer almıştır. Bu sebeple alfabetik harflerle başlayan surelerin hepsinde Kur'an'ın üstünlüğü söz konusu edilmekte ve yüceliği açıklanmaktadır. Bu istikra yoluyla malumdur ve bu husus 29 surede yer almıştır. Bunun için Allah, bu surelerde "*Elif, Lâm, Mîm. İşte bu kitap onda hiç bir şüphe yoktur.*". "*Elif Lâm Mîm. Allah, O'ndan başka ilah yoktur. O' Hayy'dır, Kayyum'dur. Sana kitabı hak olarak indirmiştir.*". "*Elif, Lâm, Mîm, Sâd... İşte bu kitap sana indirilmiştir. Öyleyse senin göğsünde ondan dolayı bir sıkıntı bulunmasın.*". "*Elif, Lâm, Ra,... İşte bu kitabı, sana insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarasın diye indirdik.*". "*Elif, Lâm, Mim. Kitabın, âlemlerin Rabbinden indirilişinde hiç bir şüphe yoktur.*"... "*Ha, Mim, Rahman ve Rahim tarafından indirilmedir bu kitap.*". "*Ha, Mim, Ayn, Sin, Kâf. İşte böylece Azîz ve Hâkim olan Allah sana ve senden öncekilere vahyeder.*" Bu ve benzeri ayetler bu görüşlerin doğruluğuna delâlet eden örneklerdir. Dik-

[861] et-Taberi, *Camiu'l Beyan,* I/204-220.

katle bakıldığında bu husus görülür. Doğruyu en iyi bilen ise Allah'tır.[862]

Huruf'u mukatta'ın anlaşılabileceğini savunanların haklı çıkabileceği bazı akli deliller şunlar olabilir: Şayet, Kur'an'da anlaşılmasına imkân olmayan bir şey gelmiş olsaydı, bu Arap birisine, zenci lisanı ile konuşmak gibi olurdu. Bu caiz olmayacağına göre, Kur'an'ın anlaşılamaması da caiz değildir. Sözden maksat, bir şeyi anlatmaktır. Eğer Kur'an anlaşılmamış olsaydı, onunla hitap etmek abes ve akılsızlık olurdu. Hakîm olan Cenâb-ı Allah'a bu yakışmaz. Kur'an'da tehaddi (benzerini getirme hususunda meydan okuma) vardır. Kur'an anlaşılır olmasaydı onunla meydan okuma caiz olmazdı.[863]

Hurûf'ı mukatta ile ilgili inceleme konusu Meallerin yaklaşımları mukayese edilerek gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Konunun ilk geçtiği yer olan Bakara 2/1, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: Elif-Lâm-Mîm.

İslâmoğlu Meali: Elif-Lâm-Mîm!

Esed Meali'nde mukattaat ile ilgili eserin sonunda "Ek II Mukattaat" adlı bir bölüm açılmış ve konu irdelenmiştir. Müfesssirlerin görüşlerine değinilerek Hz. Peygamber ve sahabe arasında bu konuda bir açıklamanın olmadığını ancak kesinlikle ilgili surelerin başında okunduğu belirtilmiştir. Sonraki dönem müfessirlerin, mukattaat harfleri ile ilgili "yeni anlamlar kurma" çalışmalarına değinilmiş ve eleştirilmiştir. Yapılan yeni kurmacaların batınî delaletler ve gayb haberleri türetme olduğu, pratik bir faydadan yoksun kaldığı ifade edilmiştir. Bir eleştiri de oryantalistlere yapılmış, bu harflerin onların zannettikleri gibi vahiy kâtiplerinin tasarrufları olduğu, surelerin aslından olmadığı gibi iddiaları kesin bir dille reddedilmiş ve bu harflerin vahyin ayrılmaz bir parçası olduğu savunulmuştur

---

[862] İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, I/158-161.
[863] er-Razi, *Mefatihu'l Ğayb*, I/2-12.

Esed Meali'nde bu harflerin ne işe yaradığı ile ilgili el-Müberred, İbni Hazm, ez-Zemahşeri, er-Razi, el-Beydavi, İbni Teymiyye, ve İbni Kesir zikredilerek şöyle bir kanaate varılmıştır:

"*Mukattat, insan kavrayışının ötesindeki bir âlemde (gayb) oluşturulmasına rağmen, harfler ile temsil edilen olağan insan konuşmasının sesleri aracılığıyla insanlara aktarılabilen ve aktarılmakta olan Kur'an vahyinin taklit edilemez, olağanüstü, benzersiz tabiatını yansıtmayı amaçlamaktadır.*" Ancak bu açıklama da yeterli görülmez ve kaynak belirtilmeden Hz. Ebubekir'e dayandırılan, diğer dört halifenin de kabul ettiği belirtilen tespitle nokta konulmaktadır: "*Her ilahi kelamda bir esrar unsuru vardır. Kur'an'ın esrarı ise bazı surelerin baş harflerinde bulunmaktadır.*"[864]

İsmi geçen müfessirlere dayandırılarak yapılan tespitte; harflerin, Kur'an vahyinin benzersiz tabiatına vurgu yapılırken son cümleyle bu harflerin sır olduğunu ifade eden müfessirlerin görüşünün tekrarlandığı görülmekte ve özgün bir bakışa rastlanmamaktadır.

İslâmoğlu Meali'nde Bakara 2/1'in izahında bu harflerle ilgili kısa bir izaha gidilmiştir. Bu harflerin, Allah Rasulü'nün, vahyin bir tek harfini bile zayi etmeden ilettiğinin şahidi olduğuna dikkat çekme yönlerinin olduğu belirtilmiştir.[865]

İslâmoğlu Meali'nde konu ile ilgili asıl açıklama, Kalem 68/1'in izahında yapılır. Kaynak ismi belirtilmeden klasik tefsirlerde yer alan bazı bilgiler aktarılır. Arapların bu harfleri inkâr ettiğine dair bir bilginin bulunmayışına dayanılarak bu harflerin bir işlevinin olması gerektiği düşünülmektedir. Kur'an'da, anlam dışı bir bilginin bulunmaması gerektiği ve tutarlı olduğu düşünülen bir yoruma göre "bu harflerin başında bulunduğu surelerin Kur'an'dan söz ettiği" hatırlatılır. Ancak bu ilkeye uymayan surelerin varlı-

---

864 Esed, III/1333-1334.
865 İslâmoğlu, s. 6.

ğından yola çıkılarak bu yorum da nihai görüş olarak kabul edilmez. Esed Meali'nde yer alan ve yukarıda da isimleri zikredilen "el-Müberred, İbni Hazm, ez-Zemahşeri, er-Razi, el-Beydavi, İbni Teymiyye ve İbni Kesir" gibi müfessirlere dayanılarak bu harflerin Kur'an'ın mucize oluşunu ifade ettikleri hatırlatılır. Buradan hareketle bu harflerle, muarızlara meydan okunduğu (tehaddi) belirtilir. Ancak Kur'an'ın bu meydan okumasını başka ayetlerde[866] açık şekilde yaptığı ve böylesine üstü kapalı meydan okuma olmayacağı hatırlatılarak bu yorumun da nihai bakış olmayacağı kanaatine varılır. Tekrar Bakara 2/1'de yapılan "bu harflerin, Allah Rasulü'nün, vahyin bir tek harfini bile zayi etmeden ilettiğinin şahidi olduğuna" dikkat çekilerek konu, ucu açık bırakılır.[867]

Her iki Mealde de Âl-i İmran 3/1'de yer alan "elif, lâm, mîm" için önceki açıklamalara atıf yapılmıştır. Ancak Ankebut 29/1'de yer alan "elif, lâm, mîm" için durum değişmektedir. Esed Meali'nde aynı durum devam ederken, İslâmoğlu Meali'nde, yukarıda belirtilen izahlardan farklı bir yorum yapılmıştır. Meryem, Ankebut ve Rum surelerinde yer alan bu harflerin, izahının farklı olduğu, burada sembolik harflerin peşinden fiili bir vahiy olarak telakki edilmesi gereken insanlık tarihinin bir yasasına atıf yapılarak başlandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, başında mukattaa harflerinin yer aldığı tüm surelerin kavli, fiili veya kevnî ilahi yasalara atıf gibi ortak bir bağlamda yer aldığı düşünülmektedir.[868] Ancak İslâmoğlu Meali'nde aynı kategoriye konulan üç surede de farklı yaklaşım izlenmiştir. Örneğin Rum 30/1'de herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi Ankebu Suresi'ndeki bu açıklamaya atıfta da bulunulmamıştır. Meryem 19/1'de ise Bakara 2/1'deki açıklama yapılarak akabinde de Kalem 68/1'e yönlendirme yapılmıştır.[869] Oysa Ankebut 29/1'de "Ankebut, Rum ve Meryem Surelerindeki mukattaat

---

866 Bakara, 2/23, Yunus, 10/38, Hud 11/13, İsra 17/88 ve Tur 52/34.
867 İslâmoğlu, s. 1156.
868 İslâmoğlu, s. 776.
869 İslâmoğlu, s. 579.

harflerinin aynı işlevde olduğu belirtilmişti. Bu durum, İslâmoğlu Meali için tutarsızlık sergilendiği izlenimi edinilmektedir.

Esed Meali'nde belirtilen yerlerde, daima "Ek II'deki Mukattaat'a" yönlendirme yapılmakta ve tutarlılık sergilenmektedir.

Araf, 7/1, Yunus, 10/1, Hud 11/1, Yusuf, 12/1, Ra'd, 13/1, İbrahim, 14/1, Şuara 26/1, Neml 27/1, Kasas 28/1, Lokman 31/1, Secde 32/1'de yer alan mukattaat için her iki Mealde de ilgili yerlere yönlendirme yapılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali'nde Secde 32/1'de, ek olarak *"Veda Hutbelerindeki "Bakın, tebliğ ettim mi?"*[870] *sorusu çağları aşıp bize kadar ulaşan gözü yaşlı Nebi'ye, kendi şimdi ve buradamızın şahitleri olarak cevap veriyoruz: "Tebliğ ettin ey Allah'ın Rasulü! Biz şahidiz!"*[871] şeklinde, Kur'an Meali'nden ziyade, âdeta vaaz kitaplarında yer alabilecek duygusal cümleler kurulmuştur.

Taha ve Yasin Surelerinde durum biraz daha farklıdır. Her iki Mealde de mukattaat için yapılan yorumların dışında, bazı tefsirlerde yer alan bilgiler aktarılmıştır. Özellikle Esed Meali'nde verilen bilgiler daha detaylı ve kaynaklara dayalıdır. İslâmoğlu Meali'nde ise Esed Meali'nde yapılan izahlar, âdeta özetlenerek Esed Meali'nde zikredilenin dışında herhangi bir kaynak adı belirtilmemiştir.

Taha 20/1, inceleme konusu Meallerde "Ey İnsan" şeklinde yer almıştır. Esed Meali'nde Taha 20/1 için, özetle şu yorumlar yapılmıştır:

Bazı müfessirlere göre, surenin başında bulunan Tâ-Hâ'nın, Kur'an'da bazı surelerin başında yer alan mukatta'ât "münferit" ya da "kesik/soyutlanmış" harfler grubundan olduğu belirtilerek mukattaat ile ilgili açıklama için, "Ek II'ye yönlendirme yapılmıştır. Sonrasında, bazı sahabilerin ve sonraki kuşaktan önde gelen bazı otoritelerin kanaatine göre Tâ-Hâ ibaresinin mukattaat, yani iki harften meydana gelen soyut bir terkip olma-

[870] Buhari, *İlim*, 37.
[871] İslâmoğlu, s. 817.

dığı belirtilmiştir. Ancak, Arapçanın Nebatî ve Suriye lehçelerinde "yâ racul" ifadesinin eş anlamlısı olarak "ey insan" anlamında kullanılan anlamlı bir ifadedir. Kaynak olarak "Taberî, Râzî, İbni Kesîr ve Zemahşeri zikredilmektedir. Yine Taberî'nin, "açık ve kesin bir biçimde" Tâ-Hâ ibaresini, "Ey insan!" şeklinde desteklediği aktarılmaktadır.[872] Benzeri yorumlar İslâmoğlu Meali'nde de yer almakta olup ayrıca "Ey İnsan" hitabının ilk muhatabın şahsında, "vahye muhatap olan her insan olduğu" şeklinde bir yorum yapılmaktadır.[873]

Taha 20/1 ile bazı benzerlikleri olan Yasin 36/1, inceleme konusu Meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Sen Ey İnsanoğlu!*

İslâmoğlu Meali: *Ey İnsan!*

Esed Meali'nde ayetin izahı ile ilgili Taha Suresi'ndeki yorumlar yapıldıktan sonra özetle şöyle denilmektedir: Bazı klasik müfessirler, bu surenin başındaki Yâ-sîni, Taha 20/1'e benzer şekilde, "Sen ey insanoğlu" anlamında izah etmişlerdir. Bu yorum, 'İkrime, Dehhâk, Hasan Basrî, Said b. Cübeyir ve diğer bazı ilk dönem Kur'an müfessirleri tarafından da benimsendiği ifade edilmiştir. Ayrıca ez-Zemahşeri'ye göre Tayy kabilesinin hitaplarda kullandığı sîn hecesi, insan'ın tasğîr (küçültme) hali olan uneysînin kısaltması olduğu, burada klasik Arapçadaki küçültme halinin, genelde sevgi ve şefkat ifade ettiği, sözgelimi, "yâ buneyye" hitabı, "Ey benim küçük oğlum" anlamından çok, yaşı ne olursa olsun, "Ey benim sevgili oğlum" anlamına geldiği belirtilmiştir. Sonuç olarak Yâsîn kelimesinin, surenin devamında açıkça muhatap alınan Allah'ın Elçisi Muhammed (s.a.v.)'i kastettiği ve

---

[872] Esed, II/624.
[873] İslâmoğlu, s. 595.

Kur'an'ın sıkça yaptığı gibi onun ve yakın arkadaşlarının beşer olma özelliklerini vurgulamayı amaçladığı belirtilmiştir.[874]

İslâmoğlu Meali'nde Esed Meali'ndeki bazı yorumlar yapılmıştır. Ayrıca Mukatil'e göre Yâsînin tek anlamının "Ey İnsan" olduğu, Malik ve Katade'ye göre de Allah'ın ya da Kur'an'ın bir adının Yâsîn olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde tercih edilen görüşe göre ise Kur'an'da, Hz. Peygamber için kullanılan "Ey Rasul" ve "Ey Nebi" dışındaki tek hitabın "Ey İnsan" formu olduğu, bu insanın da Hz. Peygamber olduğudur. Bu yaklaşımın da hem insanın değerine hem de Hz. Peygamberin insanlığına işaret ettiği ifade edilmiştir.[875]

Esed Meali'nde Taha 20/1 ve Yasin 36/1'e diğer mukattaat harfleri için yapılan yorumlardan farklı bir bakış açısı sergilenmiştir. Diğer mukattat harfleri için "manası bilinemeyen, sır" anlamı verilmişken, "Yâsîn ve Tâhâ"ya yukarıda belirtilen anlamlar verilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde de aynı şekilde yorumlar yapılark Esed Meali'ndeki yorumlara ilaveten yukarıda aktarılan yorumlar da yapılmıştır. İki Meal arasında kısmi benzerliğin yanı sıra yaklaşım benzerliği de dikkate değerdir. İslâmoğlu Meali'nde ek bazı yorumlarla modern dönemin zihin dünyasına hitap edici yaklaşımlar sergilenmiştir.

Esed Meali'nde "Hâ-Mîm" ile başlayan 7 sureye[876] de genel yaklaşımda olduğu gibi dipnotla "Ek II'ye" yönlendirme yapılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali'nde bu sureler için de farklı bir usul takip edilmiştir. Hatta yedi surenin kendi içerisinde bile birbirinden farklı izahlar yapılmıştır. Örneğin Mü'min 40/1 için herhangi bir açıklama ve yönlendirme yapılmamıştır. Fussilet 41/1, Zuhruf 43/1, Duhan 44/1, Casiye 45/1 ve Ahkâf 46/1 için Kalem 68/1'e yönlendirme yapılmıştır. Ancak Şura 42/1-2 için diğerlerinden farklı

874 Esed, II/896.
875 İslâmoğlu, s. 872.
876 Bu sureler Mü'min, Fussilet, Zuhruf, Duhan, Casiye, Ahkaf ve Şura sureleridir.

yorumlara gidilmiştir. İbni Aşur kaynak gösterilerek "Hâ-mîm" ailesinden olmasına rağmen, girişinde fazladan üç harf taşıyor olması, bu surenin inişi sırasında vahye yönelen şiddetli saldırıya, aynı şiddette meydana okuma ile yorumlanmıştır. "Âyn-Sîn-Kâf" harflerinin harf değil bir mananın sembolü olduğu söylenmektedir. İslâmoğlu Meali'nde göre, bu harflerin Kur'an'da sadece burada yer alıyor olması, bu surede yer alan 51. ayetteki vahyin üç halini sembolize ettiği içindir. Bu üç hal ilham, perde arkasından bir ses ya da elçi vasıtasıdır. Buna göre "Âyn" görmeyi, "Sîn" (sem') işitmeyi, "Kâf" (kalb) kalbe nakşedilmeyi ifade eder. Yani vahyin kaynağından Peygamber'in kalbine iniş sürecine işaret eder, diye yorumlanmıştır.

Esed Meali'nde, "Ek II" adı verilen bölümde, genel açıklamalar yapılmış ve mukattaat harflerinin geçtiği her yerde oraya yönlendirme yapılarak bir tutarlılık sergilenmeye çalışılmıştır. Sadece Taha 20/1 ile Yasin 36/1 için istisna konulup burada da gerekli izahlar yapılarak bunların harf değil anlamlı kelimeler olabileceği belirtilmiş ve ilgili kaynaklar da referans gösterilmiştir. Ancak İslâmoğlu Meali'nde baştan sonra tam bir usulden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zira Kalem 68/1'de genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca birçok yerde buraya yönlendirme yapılmıştır ki burası gayet normal bir usuldür. Ancak buna rağmen yukarıda da işaret edildiği gibi birçok yerde farklı yorumlar da yapılmıştır. Yönlendirme yapılırken bile bazen sadece yönlendirme yapılmış bazen de bir iki cümle ile kısa yorumlar yapıldıktan sonra Kalem 68/1'e yönlendirmeler yapılmıştır. Taha 20/1 ile Yasin 36/1 için de Esed Meali'ndeki açıklamalara benzer yorumlar da yapılmıştır. Ayrıca güncel, farklı bazı izahlara da gidilmiştir.

K. Dipnot ve Parançalışmalerin Karşılaştırılması

Dipnot ve parançalışmaler gerek akademik çalışmalarda gerekse diğer yazılı metinlerde ihtiyaca binaen yararlanılan işaretlerdir. Kur'an-ı Kerim Meallerinde de sıkça dipnot ve parançalışmalerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımlar, Meallerin birbirlerinden ayrıldıkları noktaları ve karşılaştırılabilecek ipuçları vermeleri konusunda önem arz etmektedir. İnceleme

konusu Mealler de dipnot ve parançalışmaler bağlamında mukayese edilmiştir.

1. Dipnotların Karşılaştırılması

Metin içinde geçen herhangi bir bilgi ile ilgili olarak sayfa altına, çalışmanın sonuna konulan açıklama, haşiye veya kaynak bilgisine dipnot denilmektedir.[877] İlmi araştırmalar sonucunda ortaya konan ürünlerde dipnot gösterimi son derece önemli ve ciddi bir meseledir. Bu ciddiyet hem verilen bilgilere güveni artırır hem de araştırmanın ciddiyetini ortaya koyar. Dolayısıyla araştırmacıların bu ciddiyeti dipnot gösterme usulünde de göstermeleri son derece önemlidir. Ancak bunu yaparken ilmi ölçülere bağlı kalmakla beraber okuyucuların da göz ardı edilmemesi gerekir. Dipnot kullanmada esas amacın, verilen bilginin kaynağına ulaşmada kolaylaştırıcı, zaman kazandırıcı ve gerçekçi olmasıdır.[878]

Dipnotların kullanım şekillerinde birtakım farklılıklar olmakla beraber genel olarak yazarın künyesi, eserin adı, varsa cilt ve sayfa numarası, basıldığı yer ve basım tarihinin belirtilmesi gerekmektedir. Örneğin Kutub, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, 1967, Ankara. Metin içerisinde veya sayfa altında gösterilmesi mümkün olan her iki durumda, cilt ve sayfa numarası da eklenmelidir. Genelde cilt numarası roma rakamıyla, sayfa numarası da normal rakamlarla gösterilir. Örneğin II/574. Ayrıca dipnotlarda kullanılacak bilgilerin ayet olması durumunda, sure adı ve ayet numarasının belirtilmesi, hatta sure numarasının da eklenmesi uygun görülmektedir. Örneğin Bakara 2/48 veya 2.Bakara, 48 gibi. Dipnotta belirtilecek kaynak sözlük ise müellif, eser adı, sayfa numarası ve-

---

[877] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d3807f050554. 92310649 23.03.2017

[878] Ağırman, Cemal, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği)*, Diyanet İlmi Dergi, 2004, cilt: XL, sayı: 1, s. 133.

ya madde adı da eklenebilir. Sadece eser ve madde adının yazılması, sözlük kullanma konusunda tecrübeli olmayan okuyucuları zor durumda bırakabilir. İsfehani str maddesi gibi. Bu durumda eser adı ve sayfa numarası hatta varsa kaçıncı cilt oluşunun da belirtilmesi daha uygun görülmektedir.[879]

Esed Mealinde sure ve ayetler sadece rakamlarıyla örneğin 6: 165, 7: 11, 27: 62, 35: 39 şeklinde tercih edilmektedir.[880] Aynı uygulamanın İslâmoğlu Meali'nde de tercih edildiği görülmektedir. Örneğin 7: 11, 6: 44, 30: 12, 81: 25 gibi.[881] Bununla beraber bazı durumlarda sure adlarının da zikredildiği görülmektedir. Örneğin Araf, 11 bu durum açıklar, Rahman 3-4 açıklar şeklinde. Eğer atıf yapılan ayet ile ilgili kendi eserlerinde açıklama yapılmışsa her iki Mealde de sure, ayet ve dipnot numarası birlikte yazılmaktadır. Örneğin, 81: 25 not 21. Bu durumların iki Meal için benzer olduğu görülmektedir.

Dipnotlar her iki Mealde de metin içerisinde parançalışma açılarak belirtilmekte, ayrıca sayfa altına dipnot düşülmemektedir. Esed Meali'nde eser adları belirtilirken, en kısa şekilde, örneğin "Lane, I, 39" veya Menar, I, 402, belirtilmekte, ayetlerin açıklamasında meşhur eserlere atıf yapıldığı zaman sadece eser adı veya müellifin en meşhur olduğu künyesi yazılmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde ise genelde sayfa numaralarına yer vermeksizin Menar sahibi veya el-Müfredat şeklinde kaynak gösterilmektedir. Örneğin Esed Meali'nde "Muhammed Abduh'un Menar II, 455 ve devamında" şeklinde yapılan atıf,[882] İslâmoğlu Meali'nde Menar sahibi şeklinde verilmiş,[883] cilt ve sayfa numaralarına yer verilmemiştir. Burada İslâmoğlu Meali'nde hem kaynak gösterilen Menar'ın cilt ve sayfa numaraları eksik olmakta hem de Esed Meali'nden yararlanıldığı halde kaynak gösterilmediği izlenimi oluşmaktadır.

---

879 Ağırman, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği)*, s. 137.
880 Esed, I/12.
881 İslâmoğlu, s. 17.
882 Esed, I/73.
883 İslâmoğlu, s. 85.

Esed Meali'nde yer yer görülen bir dipnot şekli de "bu görüşümü Beğaviye borçluyum, Abduha borçluyum" şeklindedir. Bu şekildeki dipnotlara İslâmoğlu Meali'nde de rastlanılmakta hatta az sayıda da olsa "Bunu Muhammed Esed'e borçluyum" denildiği görülmektedir.[884] Yine aynı şekilde "Esed'i yâd etmek zorundayım" şeklinde cümle içerisinde dipnot belirtildiği görülmektedir.[885] Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'ne yönelik tenkit içerikli dipnotlara da rastlanılmaktadır. Örneğin 155, 174, 378, 556 ve 633. sayfalarda yer alan dipnotlarda Esed zikredilerek Mealde ilgili ayetin açıklamasında yer verilen yorumlar eleştirilmektedir.

Esed Meali'nde yer yer görülen "Fahruddin er-Razi'den İsfehani" şeklinde veya farklı şekillerde er-Razi tefsirinde yer alan Ebu Müslim İsfehaniye ait görüşler şeklindeki dipnot örnekleri, aynı şekilde İslâmoğlu Meali'nde de yer almaktadır.[886]

Yine her iki Mealde dipnotlarda, Mealde verilen yorumdan farklı bir açıklama yapılacaksa "lafzen ." veya zımnen…" şeklinde ibareler kullanılmaktadır.[887] Yine her iki Mealde, dipnotlarda konuyla ilgili diğer ayetlere veya ayetlerdeki açıklamalara atıf yapılmaktadır.[888]

İki Mealde yer alan dipnotlarda, ayetler için açıklama yapma gereği duyulan durumlarda, sayfanın altına çizilen uzun çizginin altına sayılarla belirtilen notlar yazılmaktadır. Her ayet için not yazılmadığı gibi, bazı ayetler için de birden fazla not yazıldığı görülmektedir. İslâmoğlu Meali'nde 6 bin civarında not yazıldığı belirtilmektedir.[889] Her iki Mealde dipnotlarda geçen kelime ve kavramlarla ilgili eserin sonunda birer dizin oluşturulmuş, A'dan

[884] İslâmoğlu, s. 79-483.
[885] İslâmoğlu, s. 848.
[886] Bazı örnekler: Esed, II/487-591-638, III/909-979-1012; İslâmoğlu, s. 29-41-57-66-71-75-79-112-121-126.
[887] Bazı örnekler: Esed, II/458-474-634-656-872-873; İslâmoğlu, s. 11-47-75-157-191-225-633-1238.
[888] Bazı örnekler: Esed, I/56-98-133-165-271, II/481-654; İslâmoğlu, s. 195-361-637-776-1043-1121-1256.
[889] İslâmoğlu, s. XIX. (Mukaddime)

Z'ye birçok örneğe yer verilmiştir. Bu dizin, Esed Meali'nde 32 sayfa, İslâmoğlu Meali'nde 27 sayfa olacak şekilde yer almıştır.

Genel olarak iki Mealde dipnotların etkin şekilde kullanıldığı, dipnotlarda yapılan açıklamaların birer tefsir haline getirildiği, kaynak eserlere yapılan atıflarla beraber modern dönemde yazılan eserlere de yer verildiği görülmektedir. Gerekli görülen yerlerde, ayetin ayetle açıklamasına örnek olacak biçimde farklı ayetlerin referans gösterildiği, dipnotlarda verilen bilgilere ulaşmayı sağlamak için her iki eserin sonunda akıllı dizin şeklinde bir çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bazı konularda olduğu gibi dipnotların kullanılış şekli ve içeriğiyle ilgili iki Meal arasın gözle görülür bir benzerlik söz konusudur.

2. Parançalışmalerin Karşılaştırılması

Diğer adı ayıraç olan parançalışma, konunun dışında kalan söz veya sözcüğün parançalışma işaretinin arasında gösterilmesidir.[890] Metnin yazarı, okuyucuların metinden yeterli istifade etmesini sağlamak için cümlenin akışına müdahale etmeden birtakım ara söz veya sözcüklerle maksadını ifade etme gereği duyabilmektedir. Bir sözün içerdiği anlamı bir başka dil ortamında tüm incelikleriyle aynen ifade etmenin her zaman mümkün olmadığı da bilinen bir gerçektir. Her bir dilin kendine özgü edebi özelliği, dile rengini veren kültürel arka plan, söylenen sözün tarihsel bağlamı, sözün ilk üretildiği ortamdaki söyleyen ve muhatap arasındaki kültürel *ve* duygusal ilişki çerçevesi *vs.* göz önünde tutulursa, bir sözün/metnin tam çevirisinin mümkün olmadığı rahatlıkla anlaşılır. Bu ve benzeri durumlarda parançalışma kullanmak, genellikle tercih edilen bir durumdur.[891]

---

890 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d7d21eafe854. 50203529 26.03.2017.

891 Pak, Zekeriya, *Meallerde Parançalışma Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 442.

Kur'an-ı Kerim şahane bir belagata ve i'caza sahip edebi bir metindir. Arap şiirinin zirvede olduğu bir dönemde nazil olmaya başlamış, insanların bir benzerini meydana getiremeyeceğini belirterek, muarızlarına meydan okumuştur. Az sözle çok şey ifade eden Kur'an-ı Kerim, kendi döneminde ciddi bir "anlaşılmama" problemi yaşamamıştır. Ancak zamanla Arapça dışındaki dillere çevrilince, yeni dilin sözcükleriyle ayetleri birebir tercüme etmenin zorluğu ortaya çıkmıştır. Müellifler, bu zorluğu aşmak için parançalışma kullanma yoluna gitmişlerdir.[892]

Bir anlayışa göre, Kur'an Meallerinde parançalışma kullanımı büyük oranda, anlam aktarımından ve kaynak dildeki lâfzî yapıyı korumanın, asıl metne sadakat olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Kur'an metnini oluşturan lafızların birebir karşılıklarının dışına çıkılarak, ayetin bir bütün olarak ifade ettiği anlamı farklı kelimelerle çevirmeyi asla sadakatsizlik olarak gören çevirmenler, önce asıl metindeki kelimelerin tek tek karşılığını vermekte, asıl anlamı ise parançalışma içine hapsetmektedir.[893]

Kur'an-ı Kerim Meallerinde yaygın olarak kullanılan parançalışma yöntemi, bazı Meallerde daha yoğun bazı Meallerde ise çok daha az kullanılmaktadır. Bazı Meallerde, parançalışma içerisine alınabilecek tamamlayıcı sözcükler okumada akıcılığı sağlamak için parançalışma kullanılmadan cümle içerisine alınabilmektedir. Meallerin parançalışma kullanma konusundaki bu farklı yaklaşımların inceleme konusu Meallerdeki karşılığını tespit edebilmek için bazı ayetler bağlamında, mukayeseler yapılacaktır. Özellikle kısa ayetlerin seçimine özen gösterilecektir.

Önce, her iki Mealde farklı tercihlerde parançalışma kullanılan ayetlerden birkaç örnek seçilmiştir. Bakara 2/18:

---

892 Yılmaz, M. Faik, *Türkçe Meallerdeki Parançalışma İçi Takdir Problemi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: II, s. 424.

893 Pak, *Meallerde Parançalışma Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler,* s. 441.

Esed Meali: O*nlar, sağır, dilsiz, kördürler; ve* ***(artık)*** *geriye dönemezler*.[894]

İslâmoğlu Meali: Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler: artık onlar **(hakikate)** dönemezler.[895] Her iki Mealde de parançalışma kullanılmıştır ancak parançalışmae alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Bakara 2/45:

Esed Meali: ***(Ey müminler!)*** *Sabır ve namazla yardım dileyin: Bu, tam bir sığınma duygusu içinde yürekten Allah'a yönelenler dışında herkes için zor bir iştir,* [896]

İslâmoğlu Meali: ***(Allah'tan)*** *sabır ve salat ile yardım isteyin. Ancak bu huşu duyanlardan başkasına ağır gelir.*[897] Her iki Mealde de parançalışma kullanılmıştır ancak kullanılma yerleri ve parançalışmae alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Nebe 78/2-3:

Esed Meali: *O müthiş (**yerinden dirilme**) haberi (**mi**) üzerinde (hiçbir şekilde) anlaşamadıkları.*[898]

İslâmoğlu Meali: *O muazzam (**olayın**) müthiş haberini mi? Ki onlar (**haber**) hakkında farklı düşünüyorlar*.[899] Her iki Mealde de parançalışma kullanılmıştır ancak kullanılma yerleri ve parançalışmae alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Şimdi de iki Mealde ortak parançalışma kullanılan ayetlerden örnekler verelim.

Rahman 55/20:

---

894 Esed, I/18.
895 İslâmoğlu, s. 10.
896 Esed, I/13.
897 İslâmoğlu, s. 19.
898 Esed, III/1225.
899 İslâmoğlu, s. 1212.

Esed Meali: ***(ama)*** *aralarında aşamayacakları bir engel var.*[900]

İslâmoğlu Meali: ***(ama)*** *aralarında aşamayacakları tarifsiz bir engel var (eder).*[901] Ama kelimesi her iki Mealde de ayetin başında ve parançalışma içerisinde yazılmıştır. İslâmoğlu Meali'nde cümlenin sonuna da fazladan bir parançalışma konulmuştur.

Duhan 44/47:

Esed Meali: *(**Ve emir gelecektir**:) "Onu yakalayın (ey cehennem güçleri,) ve yanan ateşin ortasına sürükleyin;*[902]

İslâmoğlu Meali: **(Derken emir gelir):** Tutun onu, yaka paça sürükleyin kışkırtılmış alevlerin ortasına.[903] Emrin geleceği her iki Mealde de parançalışma içerisine alınmıştır. Bu ve benzeri formatta yer alan ayetler için Esed Meali'nden, İslâmoğlu Meali'ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Bazı müellifler, takdiri ifadelerin parançalışma içerisine alınmasını, akıcılığı engellediği ve gereksiz işaretler kullanıldığı gerekçesiyle uygun görmemektedirler. Nasıl ki Arapça aslında, dilin bütün imkânları kullanılarak bir metin oluşturuluyorsa, çevrildiği dile örneğin Türkçeye de parançalışma kullanılmadan, Türkçenin bütün dilsel imkânları kullanılarak yeniden üretilmelidir. Bu durum, ayetlerin daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlayacaktır.[904] İnceleme konusu Meallerde, bu durumun ne kadar dikkate alındığını görebilmek için farklı bir Mealde parançalışmali kullanılan bir ayetin, inceleme konusu Meallerdeki parançalışmasiz kullanımlarına göz atılması gerekmektedir.

---

900 Esed, III/1097.
901 İslâmoğlu, s. 1070.
902 Esed, III71015.
903 İslâmoğlu, s. 987.
904 Pak, *Meallerde Parançalışma Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler,* s. 456.

Diğer Meallerde parançalışma içerisine ifade alınmasına rağmen, inceleme konusu Meallerde parançalışmae de ek ifadeye gerek görülmediği durumlar söz konusudur. Bu duruma birkaç örnek verilerek iktifa edilmiştir.

Sebe 34/46:

TDV Meali:*(**Resûlüm! Onlara**) de ki: Size bir tek öğüt vereceğim*: …

Esed Meali: *De ki: "Size bir tek öğüdüm var*: …

İslâmoğlu Meali: *"De ki: Size tek bir öğüdüm var*. …

Yasin 36/76:

TDV Meali: **(Resûlüm!)** O halde onların sözleri sakın seni üzmesin…

Esed Meali: Ama o (hakikati inkâr eden)lerin sözlerinden üzüntüye kapılma: …

İslâmoğlu Meali: Artık onların sözleri seni üzmesin: …

Zümer 39/41:

TDV Meali: ***(Resûlüm)****! Şüphesiz biz bu Kitab'ı sana, insanlar için hak olarak indirdik…*

Esed Meali: *BİZ, insanlığ(ın kurtuluşu) için hakikati ortaya koyan bu ilahî kelâmı indirdik sana…*

İslâmoğlu Meali: *Hiç şüphe yok ki, bu ilahi kelamı insanlık için (gerçek) bir amaca mebni olarak sana Biz indirdik…*

Kıyamet 75/2:

TDV Meali: *Kendini kınayan **(pişmanlık duyan)** nefse yemin ederim (diriltilip hesaba çekileceksiniz)*.

Esed Meali: *İnsan vicdanının kınayan sesini tanıklığa çağırırım!*

İslâmoğlu Meali: *Yine ötesi yok, kendini kınayan nefse Ben yemin ediyorum!*

Şimdi ise Esed Meali'nde parançalışma içerisine alınan ifadenin karşılığının, İslâmoğlu Meali'nde parançalışmae gerek görülmeden direkt yazıldığı durumlara birkaç örnek verilecektir.

İnsan 76/6:

Esed Meali: *bir (kutlu) kaynak ki Allah'ın kulları ondan içerler, suyu bol bol akan (**o kaynaktan**).*

İslâmoğlu Meali: *(bunların doldurulduğu) öyle bir göze var ki, Allah'ın has kulları gürül gürül çıkartacakları **bu kaynaktan** içecekler.*

Kaynak ifadesi, Esed Meali'nde parançalışma içerisinde belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde ise parançalışmae gerek görülmeden sunulmuştur.

Enfal 8/1:

Esed Meali: … *Allah'a ve O'nun Elçisi'ne karşı duyarlık gösterin, eğer **(gerçekten)** inanan kimselerseniz!*

İslâmoğlu Meali: … *Bir de Allah'a ve Elçisi'ne kulak verin: tabi ki, **gerçekten** inanıyorsanız eğer*!

Tevbe 9/3:

Esed Meali: *Ve yine Allah'tan ve O'nun Elçisi'nden bu Büyük Hac günü bütün insanlığa **(yapılmış)** bir duyurudur…*

İslâmoğlu Meali: *Yine Allah ve O'nun Elçisi'nden, Büyük Hac gününde bütün insanlığa **yapılmış** bir duyurudur…*

Duha 93/11:

Esed Meali: *ve (**her zaman**) Rabbini(n) nimetlerini an.*

İslâmoğlu Meali: *ver **her zaman** Rabbinin (sonsuz) nimetini dilinden düşürme!*

İnşirah 94/1:

Esed Meali*: BİZ kalbini aç(**ıp ferahlat**)madık mı?*

İslâmoğlu Meali*: Göğsünü açıp seni **ferahlatmadık mı**?*

Örneklerden de anlaşıldığı üzere bazı ayetlerin çevirisinde Esed Meali'nde ilgili ayetin metninde yer almayan bazı takdiri ifadeler, parançalışma içerisine alınmış, İslâmoğlu Meali'nde ise aynı ifadeler parançalışma kullanılmadan cümle içerisine alınmıştır.

Parançalışma kullanmayla ilgili, İnceleme konusu Meallerde kısmi benzerlikler söz konusudur. Diğer Meallerde parançalışma içerisine alınan bazı ifadeler, inceleme konusu Meallerde normal cümlede yansıtılmıştır. Bazı durumlarda ise inceleme konusu her iki Mealde de aynı ifadelerin parançalışma içerisine alındığı görülmektedir. Son bir uygulama olarak da Esed Meali'nde parançalışma içerisine alınan bazı ifadelerin İslâmoğlu Meali'nde parançalışma kullanılmadan yazıldığı görülmektedir. Parançalışma kullanmak, müelliflerin takdirine kalmış bir durum olmakla birlikte, okuyucuyu Kur'an Meali okumaya teşvik etmek, bıkkınlığa neden olmamak için zaruri olmayan durumlarda, parançalışma kullanılmaması daha uygun görülmektedir. Parançalışma kullanan müelliflerin gerekçeleri de önemli olmakla beraber,[905] her çevirinin bir yorum olduğu, seçilen her kelimenin sonuçta bir takdir oluşu göz önüne alınacak olursa çeviri metnin tamamı bir yorumdur ve bu yoruma fazladan parançalışma konulması ile o metin aslın yerini tutacak bir seviyeye getirilememektedir. Bu nedenle, uygun görülen takdiri ifadeler, cümlenin akışına göre yerli yerine yerleştirilmedir, diye düşünülmektedir.

L. Kaynakların Karşılaştırılması

İlmi çalışmalarda göze çarpan en önemli hususlardan biri de çalışmanın hazırlanmasında yararlanılan kaynaklardır. Çalışmalarda yararlanılan kay-

[905] Pak, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 442.

naklar, araştırmacının zihin dünyası üzerinde ipuçları sunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Meali veya tefsiri ile ilgili çalışmalarda şüphesiz ki ilk ve en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim'in kendisidir. Günümüz Meal ve tefsirleri yazılırken ilk dönem lügatlerden ve diğer tefsir kaynaklarıyla birlikte hadis ve fıkıh kitaplarından yararlanıldığı görülmektedir. İnceleme konusu Meallerin hangi kaynaklardan beslendikleri konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle önce sayfa aralarında yer alan bazı örneklere değinilerek aynı ayetle ilgili yapılan atıflar mukayese edilmiştir, sonra da kaynakçada belirtilen kaynaklar belirtilecektir.

Esed Meali'nde Fatiha Suresinde Muhammed Abduh'a ait olan Menar eser adıyla, ez-Zemahşeri, Beğavi ve İbn-i Kesir de ismen zikredilmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde ise Fatiha Suresi'nin izahında, İbni Teymiyye, Muhammed Abuh'un Menarı, Elmalılı ile hadis kitaplarından Müslim ve Tirmizi kaydedilmiştir. Görüldüğü kadarıyla Abduh dışında ortak bir kaynağa atıf yapılmamıştır. Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde daha fazla kaynak adı zikredilmiştir.

Bakara 2/3'te gayb kavramı, her iki Mealde de "idraki aşan olgular/hakikatler" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviriyle ilgili her iki Mealde de herhangi bir kaynak zikredilmemiştir. Oysa bu kadar birbirine benzeyen ve geleneksel telakkiden farklı olan yorumla ilgili, ortak kaynakların olması muhtemeldir. En azından birinin diğerinden yararlandığı düşünülebilir. Bunun gibi örneklere yer yer rastlanılmaktadır.

Bakara 2/30'da yer alan "halife" kavramı hakkında Esed Meali'nde "Lane" kaynak gösterilerek bir takım izahlar yapılmıştır. Aynı ayetle ilgili İslâmoğlu Meali'nde Rağıp el İsfehani'nin "el-Müfredat" isimli eseri kaynak gösterilmiştir. Her iki Mealde de Halife'nin geçtiği diğer ayetlere de atıf yapılarak "Allah'ın halifesi" şeklindeki ibarenin Kur'an-ı Kerimde yer almadığı ancak "yeryüzünün halifeleri" şeklindeki kullanımın mevcut olduğu belirtilmiş, ortak bir kaynağa atıf yapılmamıştır. İki Mealde bu şekilde, farklı

kaynaklar zikredilerek ortak yorumların yapıldığına zaman zaman rastlanılmaktadır.

Bakara 2/54'te yer alan "nefislerinizi öldürün" ibaresi için Esed Meali'nde, geleneksel düşüncenin iddiası olan "birbirlerini öldürme" hadisesinin, Tevrat'taki rivayetlere dayandığı belirtilerek eleştirilmiş, Fahruddin er-Razi ve Abdülcebbar zikredilerek ifadenin mecazî olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde fazladan ez-Zemahşeri ismi de zikredilerek geleneksel anlayış eleştirilmiştir. Esed Meali'ndeki yorum aynı şekilde İslâmoğlu Meali'nde yer almış er-Razi ve Abdülcebbar isimleri de zikredilmiştir. Aynı şekilde, iki Mealde de aynı kaynakların zikredilerek aynı sonuca vardıkları da görülmektedir.

Esed Meali'nde Fahruddin er-Razi ismi çok geçince dizinde bu ismin sayılmasına gerek duyuldu. Bu sayı 732 olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde ise bu sayı 125 olarak durmaktadır. İslâmoğlu Meali'nde s. 50 ve 61'de er-Razi yer aldığı halde, dizinde yer verilmemiştir. Aynı şekilde Bakara 2/3'te de belirtildiği gibi birçok yorumun kaynağının zikredilmemesi gözü önüne alınınca birbirine yakın bir sayının çıkması muhtemeldir. Veyahut İslâmoğlu Meali'nde asıl kaynağa başvurulmadan Esed Meali'nden aynı yorumun bazen kaynak belirtilerek bazen de belirtilmeden iktibas yapıldığı şeklinde bir izlenim edinilmektedir.

Esed Meali'nin dizininde Muhammed Abduh 23, Menar 137 defa zikredilmiş, İslâmoğlu Meali'nde 14 yerde Menar zikredilmiş ancak Abduh ismine Mealde değinildiği halde dizinde yer verilmemiştir.

Esed Meali'nin dizininde Beğavi yaklaşık 70 defa zikredilmiş, İslâmoğlu Meali'nde ise 3 defa zikredilmiştir.

Her iki eserde bahsi sıkça geçen Ebu Müslim İsfehani, Esed Meali'nin dizin bölümünde 20, İslâmoğlu Meali'nde ise 30 defa yer almaktadır. Bazı isimler ve kavramlar dizinde yer aldığı halde metin içerisinde aynı sayfada bulunamamakta, bazı isim ve kavramlar da sayfada yer aldığı halde dizinde

yer almamaktadır. Örneğin İslâmoğlu Meali'nde Firuzâbadi 37. sayfada yer aldığı halde dizinde sadece 67. sayfada yer aldığı belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali'nde sayfa 85'te el-Müfredat'a yer verildiği halde dizinde belirtilmemiştir. Yine İslâmoğlu Meali'nde dizinde 314. sayfada Esed olacağı belirtildiği halde, ismi geçen sayfada Esed adına rastlanmamıştır. Bu durumdan, İslâmoğlu Meali'nde dizinin hazırlanmasında yeterli hassasiyetin gösterilmediği buna karşın Esed Meali'nde ise daha dikkatli davranıldığı izlenimi edinilmektedir.

1. Ortak Kaynaklar

Bu başlık altında inceleme konusu Meallerin kaynakça bölümlerinde yer alan ortak eserlere değinilmiştir. Bu şekilde, ayetlere yapılan yorumların birbirine benzerliği hakkında da bir gerekçe elde edilmiş olabilir. İncelenen Meallerin kaynakçasında bazı kaynakların eser adı, bazılarının da müellif adı verilmiştir. Daha çok meşhur olan eser ise eser adı, müellif ise müellif adının verildiği görülmektedir. Bu nedenle, inceleme konusu eserlerde yer aldığı şekilde şekilde buraya alıntılanması uygun görülmüştür.

Beğavi, el-Beydavi, Buhari, Ebu Davut, İbni Hanbel (Müsned), İbni Hazm, İbni Hişam, İbni Kayyım el Cevziye, İbni Kesir, İbni Mace, İbni Teymiyye, Suyuti (Itkan), Firuzabadi, ez-Zemahşeri (Esasu'l Belağa, Keşşaf), İbni Manzur (Lisanu'l Arab), Muhammed Abduh (Menar), Rağıp el İsfehani (el Müfredat), Müslim, Muvatta, Nesei, Şevkani (Neylül Evtar), er-Razi (Tefsiru'l Kebir), Taberi, Zebidi, (Tacu'l Arus),

Firuzabadi'nin "*Kamus*" adlı eseri Esed Meali'nde, **"***Besairu Zevit Temyiz Fi Letaifu'l Kitabil Aziz*" adlı eseri de İslâmoğlu Meali'nde kaynak olarak yer almıştır.

İbni Hazm'ın "*el Muhalla*" adlı eseri Esed Meali'nde, "*el Fisal fi'l Milel ve'l Ehvai ve'n Nihal*" adlı eseri de İslâmoğlu Meali'nde yer almıştır.

Her iki Mealde de sıkça ismi geçtiği halde, kaynakçada belirtilmeyen isimlerden biri Ebu Müslim İsfehanidir. Kaynakçada yazılmayışının nedeni, İsfehaniden müstakil olarak yararlanılmamış, er-Razi'den yapılan alıntılarda kendisinden yararlanılmış olmasıdır.

Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde kaynakçanın altında, "*Nadir kullanılan kaynaklar ve referans bilgileri kaynakçaya alınmayıp metin içerisinde verilmiştir.*" denilerek, bazı kaynakların kaynakçaya alınmamasının gerekçesi belirtilmiştir.

2. Sadece Esed Mealinde Yer Alan Kaynaklar

Başlıktan da anlaşılacağı üzere, Esed Meali'nde yer alan ancak İslâmoğlu Meali'nde yer almayan eserler buraya alınmıştır. Eser veya müellif, Esed Meali'nde yer aldığı şekilde belirtilmiştir.

Beyhaki, Bidayetu'l Müctehid, Cevheri (Tacu'l Luğa ve es-Sihahu'l Arabiyye), Darekutni, Darimi, Encyclopedia of Islam, Faik (Kitabu'l Faik fi Ğaraibu'l Hadis), Fethu'l Bari, Hakim (Müstedrek), İbni Hallikan (Vefâyâtu'l A'yân ve Enbau Ebnai'z Zeman), İbni Hibban (Kitabu't Tekasim ve'l Enva), İbni Sa'd (Tabakat), İbnü'l Esir (En Nihayet fi Ğaribi'l Hadis), Muhammed Esed (State and Government), Vakidî (Kitabu'l Meğazi).

Ayrıca kaynakçaya alınmadığı halde, metin İçerisinde parançalışmae alınarak "Lane" adlı bir eserden de çokça yararlanıldığı görülmektedir. İngilizce ansiklopediler ile kendisinin İngilizce eseri dışarda tutulacak olursa, listede yer alan eserler, Türkiye'deki okuyucular tarafından da bilinen Tefsir, Hadis ve İslam Tarihi eserleri olduğu görülmektedir. İslâmoğlu Meali'nde dipnotlarda veya kaynakçada bu eserlerden yararlanmadığı görülmektedir.

3. Sadece İslâmoğlu Mealinde Yer Alan Kaynaklar

Bu başlıkta, İslâmoğlu Meali'nde yer alan ancak Esed Meali'nde zikredilmeyen kaynaklar derlenmiştir. Yazım şekli, İslâmoğlu Meali'ndeki tertip esas alınarak hazırlanmıştır.

Muhammed Fuad Abdulbaki (el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim), Ahfeş (Meani'l Kur'an), Aişe Abdurrahman (el-İ'cazu'l Beyan), Celaleyn, Ebu Hayyan (el- Bahrul Muhit), Ebu Hilal el Askeri (Kitabu'l Furuk), Ebu Ubeyde (Mecazu'l Kuran), Ebul Beka (El Külliyat), Ebu's Suud Efendi (İrşadu'l Akli's- Selim), Elmalılı (Hak Dini Kur'an Dili), Ferra (Ma'ani'l Kur'an), Halil bin Ahmet (Kitabu'l Âyn), İbni Atiyye (el-Muharraru'l Veciz), İbni Aşur (et-Tahrir vet-Tenvir), İbni Cinni (el-Hasais), İbni Dureyd (Cemheratu'l Luğa), İbni Faris (Mekayisi'l Luğatu), Kasımî (Mehasinu't Te'vil), Kulliyyatu'l Elfaz, Kurtubi, Kuşeyrî (Letaifu'l İşarat), Maverdî (en-Nüket ve'l Uyun), Mevdudi (Tefhimul Kur'an), Mukatil, Musa Carullah (Kitabu's Sunne), Said Nursi (İşaratu'l İcaz), Se'alebi (Fıkhul'Luğa), Sibeveyhi (Kitabu Sibeveyh), Şatıbî (el-Muvafakaat), Tabatabâî (el Mizan), Zeccac (Ma'âni'l Kur'an)

İslâmoğlu Meali'nde sıralanan kaynakların haricinde, Esed Meali ile Mustafa İslâmoğlu'na ait Yahudileşme Temayülü, Üç Muhammed ve Allah isimli kitaplar da listeye alınmıştır.

Kaynakçalardan hareketle, iki eserin ortak kaynaklarının yer aldığı gibi diğerinde yer almayan kaynaklara da başvurulduğu görülmektedir. Esed Meali'nde, İslâmoğlu Meali'nde olmayan eserler daha az iken, İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden farklı bir hayli eserin olduğu görülmektedir. Aynı konuda yapılan çalışmalarda bu kadar ortak eserin bulunması tabii karşılanmaktadır. Ayrıca İslâmoğlu Meali'nde, Esed Meali'nden farklı olarak Türkiye'de telif edilen eserlere yer verilmesi, kaynak farklılığını etkilemektedir. Kaynak farklılığını etkileyen diğer bir faktör de zaman ve mekân farklıdır. Esed Meali'nin yazıldığı yer/zaman ile İslamoğlu Meali'nin yazıldığı yer/zaman farklı olduğu için haliyle kaynaklar arasında farklılığın oluşması doğal karşılanmalıdır.

– SONUÇ –

Bu çalışmada, Esed Meali ile İslâmoğlu Meali belirli bazı konular ve ayetler bağlamında karşılaştırılarak elde edilen bilgilerle bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma yapılırken öncelikle Mealin ne olduğu, tarihi gelişimi, Meallerde kaynak tespit sorunları ve Meallerde karşılaştırma yöntemleri belirlenmiş, sonra da iki Mealin karşılaştırılmasında takip edilen "usul" belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen bu yöntem üzerinden on beş ana başlık ve yeterli görülen sayıda alt başlıklarla ilişkili ayetler bağlamında karşılaştırmalar yapılmıştır. Başlıklar belirlenirken, bir Meali tanımada göz önüne alınacak olan Kur'an'ın temel konularına ve merkezi kavramlarına dikkat edilerek oluşturulmuştur.

Konunun hassasiyeti göz ardı edilmeden, müelliflerin emeklerine saygı gösterilerek iki Meal arasında "benzerlikler, farklılıklar ve herhangi iki Meal arasında olabilecek yakın anlamlar" tespit edilmiştir. Farklılıklar ve herhangi iki Meal arasında olabilecek yakın anlamlar olağan karşılanmış daha çok benzerlikler üzerinde durulmuştur. Bu benzerlikler bazen, mana olarak bazen de "kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşacak düzeyde" kelime ve cümle düzeyinde vaki olmuştur.

Esed Meali'nde "İslam'a karşı ön yargılı olan batılı okuyucu profilinin" göz önüne alındığı, bu durumdan hareketle modern dönem insanının anlamakta zorluk çektiği gayb ve mucize gibi bazı kavramların çevirisinde aklîleştirme yoluna gidildiği görülmüştür. Yani, olağanüstü olaylar, olağan yorumlarla anlatılarak, modern batı insanına Kur'an'ın anlaşılır bir üslupla sunulmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Kelimelerin ıstılah anlamı yeri-

ne "nüzul dönemi anlamı seçilmiş, bu şekilde nüzul dönemi ile modern dönem arasında köprü kurularak" çeviri dilde "anlamın" yeniden üretildiği görülmüştür. Aynı bağlamda tekrar eden kelime ve kavramlara aynı anlam verilerek "metin içi tutarlılık" sağlanmaya çalışılmış, ayetin ayetle tefsirine özen gösterilmiştir. Ancak mucize, gayb, kıssalar, muamelat ve ayetlerin bilimsel açıdan yorumlanması gibi konularda akılcı yorumlar çokça yapılmış bazen de batınî tevillere başvurulmuştur.

İslâmoğlu Meali'nde modern dönemin zihin dünyası hedef alınmış, bazı ayetlerin çevirisinde aklîleştirme yoluna gidilmiş, bazen de geleneksel telakki güncel kavramlarla izah edilmeye çalışılmıştır. Burada birçok ayetin izahında Esed Meali'nin etkisi görülmekle birlikte, bazen de Esed Meali'nden farklı olmak adına "metin içi tutarsızlık" denilebilecek kadar bağlamından kopuk anlamlar verilmiştir.

Karşılaştırmada üç önemli nokta dikkat çekmiştir. Birincisi, iki Meal arasındaki farklılıklardır. Bunlar, müellifler farklı olsa bile çevrilen metin, aynı metin olduğu için gayet normal karşılanmıştır. Örneğin Esed Meali'nde geleneksel telakkiye bağlı kalındığı bazı durumlarda, İslamoğlu Meali'nde daha modern eğilimin sergilendiği görülmektedir. Kadınların dövülmesinin gündeme geldiği Nisa 4/34'te "da-ra-be" fiili için Esed Meali'nde "dövün" ifadesi kullanıldığı halde İslamoğlu Meali'nde "ayırın" ifadesi tercih edilmiştir. İkincisi, iki Meal arasındaki benzerliklerdir. Bunlar bazen şekil bazen Meal bazen de yorum benzerlikleridir. İki Meal arasında gözle görülür bir şekilsel benzerliğin yanında bazı ayetler, cümleler ve kavramlar neredeyse tıpatıp benzer şekilde çevrilmiştir. Gayb, salat, takva, islam, küfr, nifak gibi kavramların yanı sıra, baştan sona neredeyse tıpatıp aynı çevrilen ayetler de var. Bu ve benzeri durumlarda İslamoğlu Meali'nin Esed Meali'nden kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığına dair güçlü emareler bulunmaktadır. Üçüncü durum ise, herhangi iki Meal arasında bulunabilecek benzerliklerdir ki bunlar, akademik çalışmalar için önem arz etmeyen durumlardır. Çünkü

çevrilen metin ve çeviri dili ortaktır. Bundan dolayı, genel kalıpların, yaygın kelimelerin ortak olması son derece doğal karşılanmaktadır.

Her iki Mealin de genel telakkiden farklı düşündekleri durumlar söz konusudur. Örneğin Kehf Suresindeki "haşina" ibaresi, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde "*kaygı verici bilgi/belirti*" şeklinde aktarılmıştır. Diğer Meallerin çevirisinde gelecekten bahseden gayb içerikli bir bilginin "Salih kul/Hızır" tarafından bilinmesine dikkat edilmişken, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde "normal insanlarda görülebilecek sıradan bir bilgi/kuşku" şeklinde aktarılarak insan idrakinin üzerindeki bir bilgi sıradanlaştırılarak, aklîleştirme eğilimi ile sunulmuştur.

Esed' Meali'nde, "öldürülen kişiye vur" ifadesinin "bu (prensibi) bu gibi (çözümlenmemiş cinayet olay)larından bazısına uygula" şeklinde karşılanması; Hz. Yunus'un balık tarafından yutulmasının, manevi çöküntünün derin karanlığını tasvir eden sembolik bir ifade olarak izah edilmesi; (Sebe melikesi Belkıs'ın tahtının getirilmesinin, insan ruhunun manevi değerler yönünde tedrici uyanışının temas'ı ifadesi olarak telakki edilmesi, Meal'de tahrif sayılabilcek sembolizm veya aşırı yoruma örnek gösterilmektedir. Benzeri örneklerin yer aldığı İslamoğlu Meali'nde buna ek olarak, geleneksel kullanımlardan özellikle kaçınıldığı, iki ihtimalin olduğu yerde genellikle hakikat yerine mecazin tercih edildiği görülmektedir. Her iki Mealde, anlamlandırmada bu şekilde zorlama yorumlara gidilmesinin temel nedenleri arasında "farklı olma çabasının" etkili olduğu düşünülmektedir.

Herhangi iki Mealin genel olarak örtüşmesi beklenen bir durumdur. Genellikle Mealler lafzi tercüme tekniği ile yazıldıklarından benzerlik normal karşılanmıştır. Oysa serbest çeviri tekniği ile yazılan Esed Meali ve İslâmoğlu Meali arasındaki benzerlik eleştiri konusu olmuştur. İslâmoğlu Meali'nde bazı ayetlerin Meal ve yorumlarında, Esed Meali kaynak gösterildiği halde, direk veya dolaylı iktibas yapıldığı kanaatinin oluştuğu birçok yerde kaynak belirtilmemesi bazı soru işaretlerine neden olmuştur. İslâmoğ-

lu Meali'nin iç kapağında "*kaynak belirtilerek alıntı yapılması ahlâki bir gerekliliktir*" şeklinde bir uyarının yer alması, eserde bu duyarlılık konusunda bilgi sahibi olunduğu, ancak uygulamada bu duyarlılığa pek riayet edilmediği şeklinde değerlendirilebilir.

Esed Meali'nin İngilizceden Türkçeye çevrilmiş olması, ikinci bir zorluğu beraberinde getirmiştir. Eser üzerine yapılan çalışmalarda belirtildiği üzere, çok başarılı bir çeviri olmasına karşın, bazı durumlarda İngilizcedeki asıl anlamların Türkçeye çevrilmesinde anlam kayıpları söz konusu olmuştur. Bu ve benzeri durumlara rağmen Esed Meali için başarılı bir Meal yapıldığı şeklinde çok sayıda değerlendirme yapılmıştır.

Meallerde kaynak tespitlerinde bir takım zorluklara rağmen özellikle açıklama kısmında, ayetler için yapılan yorumların kaynağı belirtilmelidir. İslâmoğlu Meali'nde bu ilkeye fazla özen gösterilmediği gibi önsöz ve teşekkür bölümlerinde Esed'in unutulduğu görülmektedir. Bu nedenle teşekkür edilen kimseler belirtilirken "Bu çalışmamın hazırlanmasında Muhammed Esed'e çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim" gibi bir ifadenin İslâmoğlu Meali'nde yer alması, birçok eleştiriyi bertaraf edeceği gibi ilmin ciddiyeti adına olumlu bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

İslâmoğlu Meali'nde güncel ve akıcı bir dilin yakalandığı kabul edilebilir. Birçok ayetin izahında modern bilimlerden yararlanılmış, bilimsel açıklamalarla okuyucunun ikna edilmesine çalışılmıştır. Klasik tefsirlerden ve sözlüklerden yararlanıldığı halde bazı açıklamalarda kaynak belirtilmediği, bazı atıfların ise belirtilen kaynakta olmadığı, başka kaynaklarda yer aldığı görülmüştür. Dipnot ve kaynak tespitinde biraz daha dikkat edilmesi, kaynakların yerli yerinde belirtilmesi İslamî ve bilimsel çalışmalarda istenen bir durumdur.

İslâmoğlu Meali'nde özgün, farklı ve yeni olmak adına bazı ayet ve kavramlara çok zorlama anlamların verildiği görülmüştür. Oysa Mealin ön sözünde takdiri manalara gidilmeyeceği, bir harfin bile zayi edilmeyeceği, bir

harfin bile eklenmeyeceği gibi iddialı ifadeler kullanılmıştır. Bu açıklamalar ile Mealdeki uygulamalar arasında bazen çelişkiler oluşmuştur. Edebi dil ve yorum tekniklerinin tüm imkânlarından yararlanılmalı ancak ispatlanamayacak yorumlardan da kaçınılmalıdır. Bu ilkelere riayetin, çalışmaların niteliğini daha da güçlendireceği muhakkaktır.

Bu çalışmamızın her iki Mealin niteliğinin artmasına, yeni yazılacak Meallere de bir nebze yol göstermesine, Kur'an'ın anlaşılmasına ummandaki damla misali katkı sunacağını umuyoruz.

– KAYNAKÇA –

ABDELHALEEM, *Muhammed,* (Çeviren; Şehmus Demir), *Kur'an'da Ahiret-Dünya Ve Dünya Hayatı,* Ekev Akademi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, (Kasım 1998).

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, *Mu'cem'ul Müfehres, li Elfaz'il Kur'an*, Darul Kutub, Kahire, 1945.

AĞIRMAN, Cemal, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği),* Diyanet İlmi Dergi, cilt: XL, sayı: 1, 2004.

AKÇAY, Mustafa, *Muhammed Esed'ın "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbğatullah, Bezm-i Elest (Mısak) Ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı Ve M. Hamdi Yazır Ile Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, cilt: I, s. 349-384.

AKMAN, Mustafa, Muhammed Esed'in "*Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme"*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 127-155.

AKTAN, Hamza, "*Miras*" DİA, İstanbul, 2005, XXXI/143.

ALBAYRAK, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I, Cilt, 5, s. 61-71, İstanbul, 2003.

ALPER, Hülya, "*Münafık*" DİA, İstanbul, 2006, XXXI/565-568.

ALTUNTAŞ, Halil, *Kur'and'a Temsili Anlatım*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 26, Sayı: 4, (Ekim-Kasım- Aralık), 1990, s. 53.

----------,*Türkçe İbadet Meselesi*, Diyanet İlmi Dergi, 1998, Cilt: 34, sayı: 1, s. 51-70.

APAYDIN, Yunus, "*Tesettür*" DİA, İstanbul, 2011, XL/538-543.

ARİK, M. Selim, *Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar*, Diyanet İlmi Dergi, 40. Cilt, 1. Sayı, 2004, s. 101-112.

----------, (Muzaffer Şahin ile birlikte), *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

ATALAY, Orhan, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, Kur'ân Mealleri Sempozyumu, DİB, İzmir, 2003, I/29-44.

ATAR, Fahrettin, "*Nikâh*" DİA, İstanbul, 2001, XXXII/112-113.

ATEŞ, Abdurrahman, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2002, cilt: II, sayı: 4, s. 117-141.

----------, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim'e Gösterilmesi,* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, cilt: VII, sayı: 1, s. 26-27.

AY, Mahmut, *Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi*, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 59-89.

AYDEMİR, Abdullah, "*Ashabı Karye*" DİA, İstanbul, 1991, III/468.

AYDIN, M. Akif, "*Kadın*" DİA, İstanbul, 2001, XXIV/86-87.

AYDIN, Mustafa, *Kur'anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.

AYDIN, Şükrü, K*ur'ân'daki Yeminlerde (Aksamu'l-Kur'ân) Çeviri/Anlama Problemi ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research, 2016, cilt: IX, sayı: 46, s. 914-924.

BAŞ, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usul İlmi Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 2008, sayı: 10, s. 77-106.

----------, Muhammed Esed'in "*Kur'an Mesajı" Adlı Eserinin Meal Açısından*

Değerlendirilmesi, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 411-422.

el-BEGAVÎ, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Mealimul Tenzil*, Darut Tayyibe, Riyad, h.1409.

BİLEN, Osman, *Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur'an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/182-186.

BİRIŞIK, Abdulhamit, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/47.

BULUT, İbrahim Halil, "*Mucize*" DİA, İstanbul, 2005, XXXI/350-352.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usulü,* TDV Yayınları, Ankara, 2012.

COŞKUN, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi*, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları, Tartışmaları İlmi Toplantılar Dizisi, 14 Ekim 2000, İstanbul, s. 2-4.

ÇALIŞKAN, İsmail, *Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed (Lwow/Polonya 1900- İspanya 1992)*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı: 2, s. 419-436.

----------, *Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği*, Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 2010, sayı: 17, s. 90-97.

__________________, *The Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nın Eleştirisi*, İslâmî Araştırmalar, 2010, cilt: XXI, sayı: 3, s. 151-164.

----------, *Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?* Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama, 2012, cilt: II, s. 1015-1034.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Dergâh Ofset, İstanbul, 2011.

ÇELEBİ, İlyas, "*Gayb*" DİA, İstanbul, 1996, XIII, 404-409.

el CEVHERİ, İmam İsmail Bin Himad, *Mu'cem'us Sihah*, Darul Marife, Beyrut, 2012.

ÇİÇEK, Mehmet, *Molla Fenari Ve Fazlur Rahman'ın Kur'an'a Yaklaşımları* (Doktora Çalışmai), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2009.

DEMİR, Halis, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36. Sayı, Erzurum, 2011, s. 149-176.

DEMİRAY, Meryem, *Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu* (Yüksek Lisans Çalışmai), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlahiyat Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2006.

DURAN, Mehmet Ali, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, Mart 2014, s. 46.

DURMUŞ, İsmail, "*Temsil*" DİA, İstanbul, 2011, XL/434-435.

ed-DAMEĞANİ, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed, *Kamus'ul Kuran Islah-ul Vücuh Ven- Nezair Fil Kur'an*, Darul İlmil Melayin, Beyrut, 1983.

DOĞAN, Mehmet, "*Kaynak*" *Büyük Türkçe Sözlük, Gerçek Hayat Yayını,* İstanbul, Tarihsiz.

EREN, Cüneyt, *Arap Belagatının Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasına Katkısı*, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 115-137.

ERKAL, Mehmet, "*Zekât*" DİA, İstanbul, 2013, XLIII/197-207.

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.

ESEN, Hüseyin, *Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkiyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal -Tefsir Üzerine,* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 139-166.

GÖZÜBENLİ, Beşir, *Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/79/92.

GÜÇ, Ahmet, "*Kurban*" DİA, İstanbul, 2002. XXVII/433.

HARMAN, Ömer Faruk, "*Hac*" DİA, İstanbul, 1996,XIV/382.

----------, "*Ruh*" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 216-217.

GÜLLÜCE, Hüseyin, *Salât Kavramı: Etimolojisi Ve Bazı Mülâhazalar*, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2005, Sayı: 23, 171-184.

IZUTSU, Toshihiko, *Kur'anda Allah ve İnsan*, (Tercüme: Süleyman Ateş) Ankara Üniversitesi Yayınları, Anakara, 1975.

İBNİ FARİS, *Mekayis'ul Luğatu*, Ebu'l Hüseyin Ahmed bin Zekeriyya, Daru İhya'u Turas ul-Arabi, Beyrut, 2008.

İBNİ KESİR, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsir-Ul Kur'anil Azim*, Daru't-Tayyib, Riyad, 1999.

İBNİ KESİR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', *Tefsir'ul Kur'an'ul Azim*, (Tercüme, Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2010.

IŞICIK, Yusuf, *Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 93-111.

İBNİ MANZUR, *Lisan'ul Arab,* Darul Marife, Kahire, h. 1119 (m. 1707).

el-İSFEHANİ, Rağıp, (ö. H. 425), *el Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Kahire, 1961.

----------, (ö. H. 425), *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (Tercüme: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.

İSLÂMOĞLU, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

----------, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015.

KAHRAMAN, Kemal, "*Muhammed Esed*" DİA, İstanbul, 2005, XXX/526-527.

KARAMAN, Hayrettin vd. *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2007.

KARAMAN, Hayretin vd. *İlmihal, İman ve İbadetler*, DİB, Ankara, 2004.

KARSLI, İbrahim Hilmi, *Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/41-67.

----------, *Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve*

Değerlendirilmesi, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 95-112.

KAYA, Remzi, "*Ehl-i Kitap*" DİA, İstanbul, 1994, X/516-519.

KAYHAN, Mustafa, *Muhammed Esed'in 'Kur'ân Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine*, Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları, 2016, cilt: XI, sayı: 5, s. 401-430.

KILAVUZ, Ahmet Saim, "*Amel Defteri*" DİA, İstanbul, 1991, III/20-21.

KILIÇ, Hulusi, "*Belağat*" DİA, İstanbul, 1992, V/380.

KISA, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2003.

KIRBAŞOĞLU, Mehmet Hayri, *Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler,* İslami Araştırmalar, Cilt: 10, Sayı: 4, 1997, s. 265-266.

KOCAER, Abdullah Fevzi; *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Hüner Yayınları, Konya, 2003.

KOÇKUZU, Ali Osman, *"Aziz Kur'an" ve "Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)" Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, Cilt: II, s. 3-24.

KURTUBİ, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmet İbni Ebi Bekr, *El Camiul Li Ahkamil Kur'an,* Müessetu Risale, Beyrut, 2006.

KUTUB, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, Ankara, 1967.

NAMLI, Tuncer, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz,* XI. Kur'an Sempozyumu, Samsun, 2008.

OKUYAN, Mehmet, *Kur'an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.

ÖZEL, Ahmet, *"Cihad"* DİA, İstanbul, 1993, VII/527-531.

ÖZGEL, İshak, *Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, sayı: 19, s. 151-171.

ÖZSOY, Ömer-Güler, İlhami; *Konularına Göre Kur'an*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.

----------, *Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine –Karı Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği*, İslâmiyât, V (2002), sayı 1, s. 111-124.

ÖZTÜRK, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Anakara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

----------, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.

----------, "*Zülkarneyn"* DİA, İstanbul, 2013, XXXXIV/564-567.

----------, *Muhammed Esed'in "Meal-Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 113-126.

----------, *Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine,* Marife: Bilimsel Birikim, 2008, cilt: VIII, sayı: 1, s. 45-62.

PAK, Zekeriya, *Meallerde Parançalışma Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler,* Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/439-456.

SİFİL, Ebubekir, *İhya ve İnşa*, Rıhle Kitap, İstanbul, 2014.

SİNANOĞLU, Mustafa, "*İbadet*" DİA, İstanbul, 1999, XIX/ 233-235.

----------, "*İslam*" DİA, 2001, XXIII/1-2.

----------, "*Küfür*" DİA, 2002, XXVI/533-536.

er-RAZİ, Fahruddin, *Mefatihul Gayb,* Darul Fikr, Beyrut, 1981, VII/44.

et-TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed İbni Cerir, *Camiul Beyan an Te'vil Ay'il Kur'an*, Darul Hicr, Kahire, Tarihsiz.

TEMİZ, Bilal vd. *Nahiv*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2010.

TURAN, Maşallah, *Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım,* Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 45-57.

----------, *Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2014, cilt: I, sayı: 1, s. 131-157.

ULUDAĞ, Süleyman, "*Batın İlmi*" DİA, İstanbul, 1992, V/188-189.

----------, "*Takva*" DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.

ÜNSAL, Hadiye, *Tefsirde Heteredoksi: Kadiyanilik ve Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

ÜZÜM, İlyas, "*Kitap*" DİA, İstanbul, 2002, XXVI/121.

YAMAN, Ahmet, "*Savaş*" DİA, İstanbul, 2009, XXXVI/189.

YAŞAR, Yahya, "Es Salatul Vusta" kavramının Rivayet ve Dirayet Ağırlıklı Tefsirler Bağlamında Metodolojik Tahlili, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11. Yıl, 22. Sayı, 2013, s, 1-42.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "*Namaz*" DİA, XXXII/350, 2006.

YAVUZ, Salih Sabri, "*Mi'rac*" DİA, İstanbul, 2005, XXX/ 132-135.

YAVUZ, Yunus Vehbi, "*Hayız*" DİA, İstanbul, 1998, XVII/51-53.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "*Ayet*" DİA, İstanbul, 1991. IV/242.

----------, "*İlah*" DİA, İstanbul, 2000, XXII/ 64.

----------, "*Levh-i Mahfuz*" DİA, İstanbul, 2003, XXVII/151

----------, "*Ruh*" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/187.

YAZICI, İshak, *Edip Yüksel ve Muhammed Esed'in Meallerine Eleştirel Bir İnceleme*, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 319-348.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.

YILMAZ, Faik, *Türkçe Meallerdeki Parançalışma İçi Takdir Problemi, Kur'an Mealleri Sempozyumu,* İzmir, 2003, II/424.

YİTİK, Ali İhsan, *"Oruç"* DİA, İstanbul, 2007, XXXIII/414.

ZEMAHŞERİ, Carullah Ebi Kasım Mahmud Bin Ömer, *Keşşaf an Hakaikul Ğavamidul Tenzil ve Uyunul Ekavil fi Vucuhil Te'vil*, Mektebetul Abiketu, Riyad, 1998.

----------, Ebi Kasım, Carullah Mahmud Bin Ömer İbni Ahmed, *Esas'ul Belağa,* Dar'ul Kutub, Beyrut, 1144 (h).

ZERTÜRK, Hidayet, *Gerekçeli Mealin Gerekçesiz İddiaları*, Kişisel Yayınlar, İstanbul, 2010.

ZEYVELİ, Hikmet, *Muhammed Esed'e İki Haksızlık Örneği Esed'in Kur'an Mesajı ile İlgili 'İntihal' ve 'Çarpıtma' İddialarının Tutarsızlığı*, Marife: Bilimsel Birikim, 2012, cilt: XII, sayı: 1, s. 25-46.

http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/subat/24/shocaoglu.html.: 28.02. 2017

http://.kuranMeali.org 12.02.2017

http://Meal.ihya.org/ 05.03.2017

http://www.hanifler.com/showthread.php?t=21 02.01.2017

http://www.mustafaİslamoglu.com/mİslâmoglukimdir.php 25.05.2016

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER